මහාකවි කාලිදාසප්‍රණීත

ඍතුසංහාරකාව්‍යය.

මහාකවි ශ්‍රීකාලිදාසප්‍රණීත

ඍතුසංහාරකාව්‍යය

ආන්ඩුවේ විද්‍යාභාෂා විද්‍යාමන්දිරයෙහි

පණ්ඩිතාචාර්‍ය ඩී. ඇම්. සමරසිංහ මහතාණන්

විසින් ලියනලද

වසුනිධරා

නම්වූ සවිඤ්ඤර වණ්ණනාවෙන්

සනාථීකෘතයි.

කොළඹ විද්‍යෝදය පරිවෙණාධිපති

කහවේ ශ්‍රී සුමඞ්ගල රතනසාරාභිධාන

නායක මාහිමියන් වහන්සේ

විසින් ප්‍රශස්තයි.

ජේ. ඩී. ප්‍රනාන්දු

විසින්

කොළඹ ශූන්‍යප්‍රකාශ යන්ත්‍රාලයෙහි මුද්‍රණයකරවා

ප්‍රසිද්ධ කරණ ලදී.

1931

මහාකවි ශ්‍රීකාලිදාසප්‍රණීත

ඍතුසංහාරකාව්‍යය

ආන්ඩුවේ විද්‍යාභ්‍යාස විද්‍යාමන්දිරයෙහි

පණ්ඩිතාචාර්‍ය්‍ය ඩී. ඇම්. සමරසිංහ මහතාණන්

විසින් ලියනලද

වසුන්ධරා

නම්වූ සවිස්තර වර්ණනාවෙන්

සනාථිකෘතයි.

කොළඹ විද්‍යෝදය පරිවෙණාධිපති

කහවේ ශ්‍රී සුමඞ්ගල රතනසාරාභිධාන

නායක මාහිමියන් වහන්සේ

විසින් ප්‍රශස්තයි.

ජේ. ඩී. ප්‍රනාන්දු

විසින්

කොළඹ ග්‍රන්ථප්‍රකාශ යන්ත්‍රාලයෙහි මුද්‍රිතයි.

1931

THE

RITUSANHARA KAVYA

OF

THE GREAT POET KALIDASA

WITH

THE COMMENTARY WASUNDHARA

OF

PANDIT D. M. SAMARASINHA
GOVERNMENT TRAINING COLLEGE
COLOMBO

APPROVED BY

Right Rev. K. SRI SUMANGALA RATANASARA
NAYAKA THERO
Principal of Vidyodaya Oriental College, Colombo.

PUBLISHERS:

J. D. FERNANDO

GRANTHAPRAKASA PRESS, COLOMBO.

1931

THIS BOOK

IS RESPECTFULLY DEDICATED TO

HON'BLE MR. C. W. W. KANNANGARA

MINISTER OF EDUCATION

AS A TOKEN OF APPRECIATION OF HIS SERVICES TO THE MOTHER LAND IN GENERAL AND THE CAUSE OF THE SINHALESE LANGUAGE IN PARTICULAR.

BY THE COMMENTATOR

මේ ග්‍රන්ථය

ශ්‍රී ලඞ්කාවිපයෙහි

අධ්‍යාපනය පිළිබඳ අමාත්‍යාධුරන්ධර

ගරු සී. ඩබ්ලිව්. ඩබ්ලිව්. කන්නංගර

මහාශයයන් වෙත

එතුමන්ගේ සර්වදෙශවාත්සල්‍යය හා ශාස්ත්‍රාභිවෘද්ධ්‍යුපයුක්තිය ගැන

ගුණ සැලකීම් වශයෙන් ගෞරවයෙන්

පිළිගන්වනලදි.

(ව්‍යාඛ්‍යානය.)

ඩී. ඇම්. සමරසිංහ
රාජකීය පඬිතුමා.

හැ මි කා.

ලොකයෙහි නානා දිග් දෙශවාසින් විසින් සඞ්කීය සඞ්කීයවූ දෙශයන්හි කාලගුණ විශෙෂයන්ට අනුරූප පරිද්දෙන් හවුරුද්දක් කොටස් කිපයකට බෙදනු ලැබේ. දෙශකාලගුණානුරූපවූ මේ බෙදීමේ එක් එක් කොටසකට පෙරදිග වාග් ව්‍යවහාරයෙහි ඍතුයයි නම් කරනු ලැබේ. ආයුර්වේදය පිළිබඳවූ ද ජ්‍යොතිශාශාස්ත්‍රය පිළිබඳවූ ද යන්ත්‍ර මන්ත්‍රාදි අන්‍ය ශාස්ත්‍රයන් පිළිබඳවූ ද ක්‍රියාකලාපයන්ගේ උපයොගය සඳහා පෙරදිග වැසියන් විසින් බෙදා වෙන් කොට සලකනලද ඍතූහු සදෙනෙකි.

"වසන්තග්‍රීෂ්මවර්ෂාශ්ච
ශරච්චෙමන්තශෛශිරාඃ
ෂඩ්මී ඍතවඃ ප්‍රොක්තාශ්
චෛත්‍රාදිනාං යුගෛඃ ක්‍රමාත්"

යන මේ 'දෛවඥමුඛමණ්ඩන' නම් ජ්‍යොතිර්ග්‍රන්ථයෙහි පෙනෙන ශ්ලොකයෙන් වසන්ත, ග්‍රීෂ්ම, වර්ෂා, ශරත්, හෙමන්ත, ශිශිර යන නම්වලින් ඍතූහු සදෙනෙක් පිළිවෙළින් බක්මස ආදිකොට දෙමස දෙමස ගැනීම කොට ඇත්තාහයි දක්වා තිබේ. මෙපරිද්දෙන් චාන්ද්‍ර මාස ක්‍රමයෙන් බක් වෙසක් දෙමස වසන්තයයි ද, පොසොන් ඇසළ දෙමස ග්‍රීෂ්මයයි ද, නිකිණි බිනර දෙමස වර්ෂායයි ද, වප් ඉල් දෙමස ශරත්යයි ද, උඳුවප් දුරුතු දෙමස හෙමන්තයයි ද, නවන් මැදින් දෙමස ශිශිරයයි ද ගන්නාලදි.

වෛද්‍යශාස්ත්‍රයෙහි ද ඍතු නියමය මෙසේම බැව් 'වාග්භට' පණ්ඩිවරයාගේ **අෂ්ටාඞ්ගහෘදය සංහිතා** ග්‍රන්ථයෙහි ඍතුචර්‍යාධ්‍යාය යට අයත්,

"මාසෛර් ද්විසඞ්ඛ්‍යෛර් මාඝාද්‍යෛඃ
ක්‍රමාත් ෂඩෘතවඃ සම්මතාඃ
ශිශිරෝ'ථ වසන්තශ්ච
ග්‍රීෂ්මවර්ෂාශරද්ධිමාඃ."

යන ශ්ලොකයෙන් පෙනේ. නවන්මස ආදි කොට දෙමස දෙමස බැගින් පිළිවෙළින් ශිශිර, වසන්ත, ග්‍රීෂ්ම, වර්ෂා, ශරත්, හිමයයි ඍතුසයක් දන්නා ලදහ යනු මෙහි අදහසයි. මෙයද පළමු කී ක්‍රමය හා එක්වැනි වේ. ඇතැම් පෙදෙස්වල ඍතුගුණ පැවැත්මේ විශෙෂ ඇතිහෙයින් පළමු කියනලද ක්‍රමයට වෙනස්ව ද සලකන ලද බැව්,

"ත්‍රිහෙම මෙඝවෘතෝ ප්‍රොක්තෝ ප්‍රාවෘෂ්මිථුනකර්කියෝඃ
සිංහකන්‍යෝ ශරත් තුලාවෘශ්චිකයෝඃ ශරත්
ධනුර්ග්‍රාහෝ ච හෙමන්තෝ වසන්තඃ කුම්භමීනයෝඃ."

යන මේ ශාර්ඞ්ගධරසංගිතා වචනයෙන් පෙනේ. මෙෂ සංක්‍රාන්ති යෙහි මුල සිට වෘෂභරවිය කෙළවර කොට ඇති කාලය ත්‍රිඍමයයි ද, මෙසේම මිථුන කටක රවි දෙක ප්‍රාවෘෂ්යයි ද, සිංහ කන්‍යා රවි දෙක වර්ෂායයි ද, තුලා වෘශ්චික රවි දෙක ශරත්යයි ද, ධනු මකර රවි දෙක හෙමන්තයයි ද, කුම්භ මීන රවි දෙක වසන්තයයි ද මෙයින් ප්‍රකාශ වේ. මෙහි සූර්‍යමාස නාම වශයෙන් කියනලද මෙෂ වෘෂභ රවි දෙක වනාහි සඩලපමාත්‍රවූ වෙනසෙක් ඇත ද පෙරකි බක් වෙසක් දෙමස මැ යි. එහෙයින් මේ බෙදීමෙහි ත්‍රිඍමයයි ගන්නාලද්දේ පළමු බෙදීමෙහි වසන්ත කාලය වෙයි. මේ ඍතුම යෙහි ශිශිර නාමයෙන් සෘතුවක් නො දක්වනලදි. එසේම ප්‍රාවෘෂ් වර්ෂා ශබ්දයන්ගෙන් වැස්ස ම කියවෙන හෙයින් මිථුන කටක සිංහ කන්‍යා යන සතරම වැසිකාලයන් ලෙස ගන්නාලද බැව් පෙනේ. අධික වැස්සට ප්‍රාවෘෂ් යනු විශෙෂ නාමයක් ලෙස සැලකිය හැකි බැවින් බොහෝ වැසි ඇති බැව් සැලකිමෙන් මිථුන කටක දෙක ප්‍රාවෘෂ් නාමයෙන්ද සාමාන්‍ය වැස්ස ඇති බැව් සැලකිමෙන් සිංහ කන්‍යා දෙක වර්ෂානාමයෙන්ද තබනලදැයි සිතිමෙහි දු යුක්ති පෙනේ.

සම්බුධශාසනයෙහි වූකලී මගධරට වැස්සන්ගේ විශෙෂ ව්‍යවහාරයෙහි තුබූ පරිද්දෙන් හෙමන්තය ගිම්හානය වසන්තයයි සෘතු තුනක් ප්‍රමාණවශයෙන් පිරිසිඳිනලද බැව්, **"උතූනි ඉධ පන සාසනෙ හෙමන්ත ගිම්හ වස්සානානං වසෙන තීණ්ණි හොන්ති"** යන විනයොක්තියෙන් ප්‍රකාශ වේ. ත්‍රිවිධ ඍතූන්ගේ ප්‍රකාරය දක්වන **මෞදගල්‍යඅනාවාශ්‍යන්** විසින්,

"චතුරෝ චතුරෝ මාසා කතතික කාළපක්ඛතෝ
කමා හෙමන්ත ගිම්හාන වස්සානා උතුයෝ සියුං."

යන ගාථාවෙන් "ඉල් මස කාලපක්ෂයෙහි පටන් සාරමසක් සාරමසක් පිළිවෙළින් හෙමන්තය ගිම්හානය වසන්තය යන ඍතු වන්නාහ" සි පවසනලදි. සුදොවුන් මහරජාණන් විසින් සියපුතණුවූ ඇඹා ගෞතම කුමාරයන්ගේ ප්‍රයොජනය සඳහා මෙකී තුන්ඍතුවට නිසි කොට රම්ම සුරම්ම සුභ යන නම්යුත් ප්‍රාසාද තුන් කැරවූ බව බුබවරිතයෙහි සඳහන්ව තිබීමෙන් මෙකී ත්‍රෛවිධ්‍යය මගධරට වැස්සන්ගේ ව්‍යවහාරයෙහි භූයොවෘත්තියෙන් සලකනලද බව සිතියයුතු වේ. මෙසේ පෙරදිග ඍතු පිළිබඳ විධි නොයෙක් අයුරු වෙත්.

අපරදිග වැස්සන්ගේ ව්‍යවහාරයෙහි වනාහි ඍතූහු සිවුදෙනෙකි. ඔහු තුමූ වසන්ත (Spring), ග්‍රීෂ්ම (Summer), ශරත් (Autumn), ශිත (Winter), යන නම්වලින් ප්‍රකාශ වෙති. මේ බෙදීමේදී මාර්තු 21 වන දින සිට ජූනි 21 වන දින දක්වා උත්තර සමශීතොෂ්ණ කලාපයට වසන්තකාලයයි ද, දක්ෂිණ සමශීතොෂ්ණ කලාපයට ශරත්කාලයයි ද, ජූනි 22 වන දින සිට සැප්තැම්බර් 23 වන දින දක්වා උත්තර සමශීතොෂ්ණ කලාපයට ග්‍රීෂ්මකාලයයි ද, දක්ෂිණ සමශීතොෂ්ණ කලාපයට ශිත කාලයයි ද, සැප්තැම්බර් 23 වන දින සිට දෙසැම්බර් 21 වන දින දක්වා උත්තර සමශීතොෂ්ණ කලාපයට ශරත්කාලයයි ද, දක්ෂිණ සමශීතොෂ්ණ කලාපයට වසන්තකාලයයි ද, දෙසැම්බර් 22 වන දින සිට මාර්තු 21 වන දින දක්වා උත්තර සමශීතොෂ්ණ කලාපයට ශිතකාලයයි ද, දක්ෂිණ සමශීතොෂ්ණ කලාපයට ග්‍රීෂ්මකාලයයි ද දන්නාලදි.

මෙපරිද්දෙන් පූර්වාවර දෙදිගෙහි නොයෙක් ලෙසින් වෙන් කොට සැලකූ ඍතූන් අතුරෙන් පෙරදිග ජ්‍යොතිර් වෛද්‍ය ශාස්ත්‍ර ක්‍රමයන්හි දැක්වූ ෂඩ්විධ ඍතූන් පිළිබඳ ලොක ප්‍රවෘත්ති මේ මේයසි හකුළුවා සඛ්‍යුහකිරීම් වශයෙන් බඳනාලද හෙයින් මේ මහා කාව්‍යය අන්වර්ථ වශයෙන් **'ඍතුසංහාර'** නම් වේ.

මෙබඳු කාව්‍යයක් නිෂ්පාදනය කොට තැබීමෙන් වෛද්‍යක, ජ්‍යොතිෂ, කාව්‍යාදි නානා ශාස්ත්‍රවිෂයක ක්‍රියා විධාන ඇත්තන්ට මහොපකාර වේවයි මේ කාව්‍ය කර්තෘහුගේ සිත්හි පැවති සාධු කම්පක චෙතනාව මේ කාව්‍යකරණයට **නිමිත්ත** වේ.

ශෘඞ්ගාර ප්‍රධානවූ මේ මහාකාව්‍යයට කර්තෘවූයේ මහාකවි කාලිදාස පණ්ඩිවරයාසි. කාලිදාස නාමය මහාකවියකු වශයෙන් පෙර අවර දෙදිගම බෙහෙවින් ප්‍රසිඛ වුව ද ඒ නමින් කිවිහු කිපදෙනකුන් විසූ බැව් සලකනු ලබන හෙයින් කාලිදාසයන්ගේ කර්තෘත්වයෙන් ප්‍රසිඛවූ ග්‍රන්ථ රාශියෙන් සමහර ග්‍රන්ථයෝ කවර කාලිදාසයන් විසින් නිෂ්පාදිත ද යනු මේ තාක් අවිනිශ්චිතයි. මේ සම්බන්ධයෙන් අදහස් ප්‍රකාශ කළ ප්‍රොඵසර් ඇල්බ්‍රැක්ට්, ප්‍රොඵසර් ව්බර්, ඒ. බුලර්, සඛගිරිශාස්ත්‍රි, ශඞ්කර පාණ්ඩුරඞ්ග, ශ්‍රීතාරානාථ තර්කවාචස්පති ආදි පණ්ඩිවරයන්ගේ ලිපිවලින් කරුණු උප්පටාගෙන කරනලද විවේචනයක් **ජානකීහරණ** සංශ්‍රපනයෙහිදී අප ආචාර්‍යොත්තමවූ විද්‍යාලඞ්කාර පරිවෙණාධිපතිව වැඩවිසූ සකලතර්කසාස්ත්‍රඥෝම රත්න ලාභේ ධර්මකීර්ත්‍යාභි ශ්‍රී ධර්මාරාමාභිධාන මාහිමියාණන් වහන්සේ විසින් පළ කරන ලද්දේය. විස්තර කැමැත්තන්විසින් එසින් බලාගතයුතුයි. එහි සඳහන් ලෙස සඛගිරි ශාස්ත්‍රි ආදීන්ගේ මතයෙහි **ඍතුසංහාර** කර්තෘ වශයෙන් හැඟෙන්නේ වික්‍රමාදිත්‍ය සභාසදවූ මහා කවි ශ්‍රී

කාලිදාස තෙමේ සි. ඒ වනාහි රඝුවංශ, කුමාරසම්භව, මෙඝදූත, සම්භතිවඤ්ජිකා යන ආදි ග්‍රන්ථයන් නිෂ්පාදනය කළ අතිපුරාතනවූ කාලිදාස කවිවරයා වේ.

ග්‍රන්ථපරිමාණවශයෙන් මේ මහාකාව්‍යයෙහි සර්ගයයකි. ඉන් ප්‍රථම සර්ගයෙහි පද්‍ය 28 ක්ද, ද්විතිය සර්ගයෙහි පද්‍ය 28 ක්ද, තෘතිය සර්ගයෙහි පද්‍ය 26 ක්ද, චතුර්ථ සර්ගයෙහි පද්‍ය 18 ක්ද, පඤ්චම සර්ගයෙහි පද්‍ය 16 ක්ද, ෂෂ්ඨ සර්ගයෙහි පද්‍ය 37 ක් දැයි මුළු ග්‍රන්ථයෙහි පද්‍ය 153 කි.

මණිරාම නම් පණ්ඩිවරයකු විසින් ලියනලද ටීකාවකින් සරහා බොම්බායේ මුද්‍රිත පොතෙහි වූ කලී සවන සර්ගයෙහි පද්‍ය 28 කි. එහි 27 වන පද්‍යය ළඟට තිබෙන්නේ අපගේ සංස්කරණයෙහිවූ 37 වන පද්‍යයයි. ඒ අතර වූ පද්‍ය 9 ය එහි මූල ග්‍රන්ථයට ඇතුළත් නොකොට අතිරේක වශයෙන් යොදා තිබේ. 28 වැන්නවූ "ඊෂත් තුෂාරෛඃ" යනාදි පද්‍යය එහි දු නැත. ඒ පොතෙහි වූ ඇතැම් විසදෘශ ස්ථානයෝ මෙහි අඩොලිපි වශයෙන් දක්වා ඇත.

ඍතු විභාග දැනීම ජ්‍යොතිශශාස්ත්‍රඥයන්ට මහොපකාර වෙයි. සූර්යා පිළිබඳව ඒ ඒ ඍතුවෙහිදී ඇතිවන වර්ණ විපරීතතාවන් ගෙන් ඒ ඒ කලට විය හැකි ඉෂ්ටානිෂ්ට ඵල දැනගැනීම් ආදි වශයෙනි. එසේම වෛද්‍යශාස්ත්‍රයෙහි උපයුක්තයන්ට ද වාතාදි දෝෂයන්ගේ රුස්වීම්, කිපීම්, රොගඉපැදීම් ආදි ප්‍රවෘත්තින්ගේ අවබොධය සඳහා මහොපකාරි වෙයි. යන්ත්‍ර මන්ත්‍රාදි ශාස්ත්‍රයන්හි උපයුක්තයන්ටද ඍතු විශෙෂ දැනුමෙන් තොරව ශාන්තිවශිකරණාදි ෂට්කර්මයන් පිළිබඳවූ ඵලවිපාක නියම වශයෙන් නො පැහැකි වෙයි. ශාන්තිකර්මය හෙමන්ත ඍතුයෙහි ද, සන්තර්පණය ශිශිර ඍතුයෙහි ද, වශිකරණය වසන්ත ඍතුයෙහි ද, විවෙෂණය ග්‍රීෂ්මඍතුයෙහි ද, උච්චාටනය වර්ෂාඍතුයෙහි ද, මාරණය ශරත් ඍතුයෙහි ද කටයුතුය යනු තන්ත්‍ර ශාස්ත්‍ර නියමය වේ. එකම දිනයෙහිත් මෙකී ෂඩ්විධ ඍතූන් ගේ ගුණ ඇති වෙලාවිශෙෂයෝ ඇත්තාහ. සැට පැයකින් ප්‍රමාණ කරනලද එකම දිනයෙහි මුල දසපැය හෙවත් උදය දසපැය වසන්තර්තුගුණ යුක්තයයි ද, එතැන් සිට දහවල් දසපැය ග්‍රීෂ්මර්තු ගුණ යුක්තයයි ද, සවස දසපැය වර්ෂර්තුගුණ යුක්තයයි ද, රෑ පෙරයම දසපැය ශරදෘතුගුණ යුක්තයයි ද, මැදුම්යම දසපැය හෙමන්තර්තු ගුණ යුක්තයයි ද, පැසිම්යම දසපැය ශිශිරර්තුගුණ යුක්තයයි ද කියා තිබේ. එබැවින් ඒ ඒ ඍතූන්ට නියමවූ ඒ ඒ කර්මයන් දවසෙහි ඒ ඒ වෙලාවිශෙෂයන්හි යෙදියයුතු බව මන්ත්‍රමහොදධි ආදි ග්‍රන්ථයන්හි සඳහන්වේ. සාමාන්‍යවූ කෘෂිකර්මාදි ක්‍රියා විධින්හි උපයුක්තයන්ටද "මේ මේ ඍතුවල මේ නම් මෙ නම් ධාන්‍යවර්ගයෝ

ඵල ධරති, මේ ඍතුයෙහි වැසි මද බැවින් පහත් බිම්හි ගොවිතැන් කළයුතුය, මේ ඍතුයෙහි වැසි බොහෝ බැවින් උස් බිම්හි ගොවි තැන් කළයුතුය'' යන ආදි වශයෙන් සුකිය කටයුතු පිළිබඳ සිඹිය සඳහා ඍතුඥානය මහොපකාර වේ.

කාව්‍ය කතිෘන්ට ද ඍතු පරිචය වෙසෙසින් ප්‍රයොජන වෙයි. වසන්තාදි ඍතු වර්ණනයන්හි ලා ''මේ ඍතුයෙහි මේ මල් පිපේ, මේ ඍතුයෙහි මෙනම් සුව විශෙෂයන්ගේ මද වැඩේ, මේ ඍතුයෙහි මේ මේ වෘක්ෂලතාවෝ ඵල ධරති'' යන ආදි වශයෙන් තත්ත්ව විභාග දැන සිරීම අවශ්‍ය වෙයි. මෙසේ හෙයින් පෙරදිග ව්‍යවහාර ගතවූ ග්‍රීෂ්ම, වර්ෂා, ශරත්, හෙමන්ත, ශිශිර, වසන්ත යන ඍතු පිළිබඳ තත්ත්වඥානය මෙයින් ගතයුතු ප්‍රයොජන යි.

මෙයින් සූසාලිස් හවුරුද්දකින් පෙර වේරගම පුංචි බණ්ඩාර පඬිතුමන් විසින් ලියනලද සිංහල පදෘමී භාවාමී දෙකින් යුක්තව ඍතුසංහාර ග්‍රන්ථය මුද්‍රණය කරවා තිබේ. එයින් සාමාන්‍ය අදහස දැනගන්නා පමණ මිස ඉන් වැඩි ප්‍රයොජනයක් නොලැබිය හැකියි. ඒ සන්නයෙන් එතුමන්ගේ සංස්කෘත භාෂානෛපුණ්‍යය ප්‍රකාශ වේ. අපගේ මේ ව්‍යාඛ්‍යායෙහිදී බොහෝසෙයින් ඒ සන්නය ඇසුරු කරනලද බව සතුති පූර්වකව සඳහන් කරමු.

මෙකල සංස්කෘත භාෂොදග්‍රහණයෙහි නියැලි ආධුනික ජනයාගේ ප්‍රයොජනය සඳහා පුරාණ කාව්‍යයකින් භාෂාවබොධය ඇතිකරවන අයුරින් පිළියෙල කරනලද ග්‍රන්ථයක් මේතාක් ප්‍රකාශ යට නොපැමිණි හෙයින් ඒ පාඩුව පිරිමසාලන අටියෙන් ඉතා රසවත්වූ මේ ඍතුසංහාර කාව්‍යයෙහි පදයක් පාසා පදුනිය, අන්වයාඛ්‍ය, ආශයාඛ්‍ය, ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ, පදවිභාග, උක්තානුක්ත, විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය, සමාස විග්‍රහ, ධාතු, ඡන්දස්, අලඞ්කාර යන කරුණු එළිකාළස යෙදීමෙන් මහත් පරිශ්‍රමයකින් මේ වසුන්ධරා ව්‍යාඛ්‍යාව පිළියෙල කෙළෙමු.

මෙසේ පිළියෙලවූ මේ ව්‍යාඛ්‍යාව ''සංස්කෘත ඉගෙනගන්නා ආධුනික ජනතාවට මහොපකාර වෙයි එහෙයින් ඉතා මැනැවැ''යි ප්‍රශංසා කර වදාළ කොළඹ මාලිගාකන්දේ විද්‍යොදය පරිවෙණාධිපති පූජ්‍යාචාර්‍ය්‍ය **කහවේ ශ්‍රී සුමඞ්ගල රතනසාරාභිධාන** නායක මාහිමියන් වහන්සේටද, එසේම මේ ග්‍රන්ථය සාදරයෙන් ප්‍රතිග්‍රහණය කළ ලඞ්කාවේ අධ්‍යාපනය පිළිබඳ අමාත්‍යධුරන්ධර **ගරු සි.ඩබ්ලිව්. ඩබ්ලිව්. කන්නංගර** මැතිතුමන්ට ද අපගේ ගෞරවාදර සතුතිය නා ශුභාශංසනය පමුණුවනු ලැබේ.

මේ ප්‍රථමවාර මුද්‍රණය ඉතා පිරිසුදුලෙසත් රමණීය ලෙසත් සිඹ කළ ශ්‍රීඵප්‍රකාශ මුද්‍රණාලයයෙහි අධිකාරීන්ට ද අප විසින් සතුති කටයුතුය.

සාකල්‍යයෙන් නිවරදවූවක් ලොව දුලබ හෙයින් මේ අපගේ කෘතියෙහිදු බොහෝ වරදතැන් ඇතිවිය හැක. එබන්දෙහි සමාධි භජනයෙන් යුක්තව මෙසින් ප්‍රයොජන ගන්නා ලෙස මතක් කරමු.

මෙය නැවැත මුද්‍රණය කරවීමේ මුළු බලය **ශරත් කාරුණාථ සමරසිංහ** නැමැති අප ප්‍රතණුවන් වෙත තබනලදි.

D. M. S.
(ව්‍යාඛ්‍යාතෘ)

1931-8-11 වන දින
කොළඹ ආන්ඩුවේ විද්‍යාභ්‍යාස
විද්‍යා මන්දිරයේදිය.

ඍතුසංහාරඃ

ප්‍රථමඃ සර්ගඃ

**1 ප්‍රවණඩසූර්‍යඃ සුභගඃ සමන්තාත්
සදාවගාහක්ෂමතෝයවේතසඃ
දිනාන්තරම්‍යාඃ සුඛසුප්තරාත්‍රයඃ
නිදාඝකාලඃ සමුපාගතඃ ප්‍රියේ.**

නමඃ ශ්‍රීඝනාය.

ප්‍රණම්‍යාඝ්‍රිඝටදං විඝඝුරෝඃ පාදසරෝරුහම්
ඍතුසංහාරකාව්‍යස්‍ය ව්‍යාඛ්‍යානං කුර්‍ය්‍යේ වසුඤ්චරාම්.

සංකලකවිකුලශෙඛරවූ ශ්‍රීමත් කාලිදාසයෝ ඍතුසංහාර නමින් මහා කාව්‍යයක් ආරම්භකරන්නාහු "ප්‍රවණඩසූර්‍යඃ" යන ආදි විසින් වස්තුනිර්දේශය කොළෝ.

1 පදාර්ථ-ප්‍රියේ ප්‍රවණඩසූර්‍යඃ සුභගඃ සමන්තාත් සදාවගාහක්ෂමතෝයවේතසඃ දිනාන්තරම්‍යාඃ සුඛසුප්තරාත්‍රයඃ නිදාඝකාලඃ සමුපාගතඃ.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රියේ. සොඳුර; ප්‍රවණඩසූර්‍යඃ, අතිශයින් චණ්ඩවූ සූර්‍යයියා ඇති; සුභගඃ සමන්තාත්, කැමැතිවියයුතු චන්ද්‍රයා ඇති; සදාවගාහක්ෂමතෝයවේතසඃ, නිරන්තරමයන් බැසීම නිසා ක්ෂයවිගිය ජලරාශි ඇති; දිනාන්තරම්‍යාඃ, සිත්කලුවූ සන්ධ්‍යාකාල ඇති; සුඛසුප්තරාත්‍රයඃ, අතිශයින් සංභුක්ත කාමය ඇති; නිදාඝකාලඃ, නියං සමයතෙමේ; සමුපාගතඃ. එළැඹියේය.

ආශයාර්ථ-ඝොඳුර, සූර්‍යතීව්‍රශෝෂිය තදවූ; සඳපානට සත්ත්වයන් කැමැති කරවන්නාවූ; නිතර නැම සඳහා බැසීමෙන් සිඳිගිය ජල ස්ථාන ඇති, සිත් ප්‍රිය උපදවන සන්ධ්‍යාවෙන් යුත්, සත්ත්වයන්ගේ කාමචෙතනාවන් අතිශයින් සංභුවන ග්‍රීෂ්මකාලය ආයේයි.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-නිදාඝකාලඃ සමුපාගතඃ,

පදවිභාග-ප්‍රචණ්ඩසූයිෂ්, සපෘහණීයචන්ද්‍රමාෂ්, සදාවගාහඝෘතවාරිසඤ්ඣයෂ්, දිනාන්තරමෂ්, අභ්‍යුපශාන්තමනමථෂ්, නිදාඝකාලෂ් යන මොහු සමාස ප්‍රථමෙකවචනාන්ත නාමපදයෝයි. සම්ප්‍රහාහතෂ් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්ත නාමපදය, ප්‍රියෙ යනු කෘදන්ත සම්බොධනෙකවචනාන්ත නාමපදය.

උකනාකුඞ්ක්ෂ-සම්පාගතෂ් යන කර්තෘකාරකෙකවචන කෘදන්ත ක්‍රියායෙන් නිදාඝකාලෂ් යනු උක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නිදාඝකාලෂ් යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රචණ්ඩසූයිෂ්, සපෘහණීයචන්ද්‍රමාෂ්, සදාවගාහඝෘතවාරිසඤ්ඣයෂ්, දිනාන්තරමෂ් අභ්‍යුපශාන්තමනමථෂ් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-ප්‍රචණ්ඩෂ් සූයෙෂ්‍ා යස්මින්නහනෙෂ් ප්‍රචණ්ඩසූයිෂ් (සප්තමී බහුව්‍රීහිෂ්) සපෘහණීයශ්චන්ද්‍රමා යස්මින්නහනෙෂ් සපෘහණීයචන්ද්‍රමාෂ් (සප්තමී බහුව්‍රීහිෂ්) සදා අවගාහඝන ඝෘතං ඝෘතඝං එත සදාවගාහඝෘතාෂ්, වාරිණාං සඤ්ඣයාෂ් වාරිසඤ්ඣයාෂ්, සදාවගාහඝෘතාශ්චාසෞ වාරිසඤ්ඣයා යස්මින්නහනෙෂ් සදාවගාහඝෘතවාරිසඤ්ඣයෂ් (බහුව්‍රීහි තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිෂ්) දිනස්‍ය අන්තං දිනාන්තම්, රම්‍යං දිනාන්තං යස්මින්නහනෙෂ් දිනාන්තරමෂ් (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිෂ්) අභ්‍යුපශාන්තොමනම්ථො යස්මින්නහඝෂ් අභ්‍යුපශාන්තමනමථෂ් (සප්තමී බහුව්‍රීහිෂ්) නිදාඝස්‍යකාලෂ් නිදාඝකාලෂ් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂෂ්).

ධාතු-සම්පාගතෂ්-සම් උප ආඩ් පූර්ව ගම්ෘ ගතෙෘ.

ඡන්දොලක්ෂණ-මේ ශෙලාකය වනාහි "**ජගති**"නම් ඡන්දසට අයත් **වංශස්ථ** නම් වර්ණවෘත්තය වේ. "**ජතෞ තු වංශස්ථ මුදීරිතං ජරෞ**" යනු සූත්‍රඝයින් ජගණ තගණ ජගණ රගණ යන් ඇත්තේ **වංශස්ථ** යයි කියනලදි.

— ◡ —, ◡ ◡ —, — ◡ —, ◡ — ◡ මේ ඝමයි ගුරු ලඝු වින්‍යාසය වේ.

අලඞ්කාර-මේ **සභාවොක්ති** නම්වූ අර්ථාලඞ්කාරය ඇත්තේ වෙයි. "**ඝභාවොක්තිෂ් ඝභාවස්‍ය ජාත්‍යාදිඝ්ථස්‍ය ලඝණම්**" යනු **අලඞ්කාරික** වචන හෙයින් ජාති, ක්‍රියා, ගුණ, ද්‍රව්‍ය යන මේ පදාර්ථයන්හි පිහිටියාවූ ප්‍රකෘතිය සම්බන්ධ ලඝණ කිම **සභාවොක්ති** නම්. එවෙසින් මේ පද්‍යයෙහි ගුණගත **සභාවොක්තිය** ලැබේ.

2 නිශාඃ ශශාඞ්කශතනීලරාජයඃ
ක්වචිද් විචිත්‍රං ජලයන්ත්‍ර මන්දිරම්
මණිප්‍රකාරාඃ සරසඤ්ච චන්දනං
ශුචෞ ප්‍රියෙ යාන්ති ජනස්‍ය සෙව්‍යතාම්.

---

2 පදුන්වය-ප්‍රියෙ ශශාඞ්කශතනීලරාජයඃ නිශාඃ ක්වචිත් විචිත්‍රං ජලයන්ත්‍රමන්දිරං මණිප්‍රකාරාඃ සරසං චන්දනං ච ශුචෞ ජනස්‍ය සෙව්‍යතාං යාන්ති.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රියෙ, සොඳුර; ශශාඞ්කශතශත නීලරාජයඃ-ශශාඞ්කස, චන්ද්‍රයා විසින්; ශත, නසනලද; නීලරාජයඃ, අඳුරු රැස්ඇති, නිශාඃ, රාත්‍රිහුද; ක්වචිත්, කිසි තැනෙක්හි; විචිත්‍රම්, විසිතුරුවූ; ජලයන්ත්‍ර මන්දිරම්; ජලයන්ත්‍ර මන්දිරයද; මණිප්‍රකාරාඃ, මැණික් ප්‍රභෙදයෝද; සරසම්, රස සහිතවූ; චන්දනං ච, සඳුන්ද; ශුචෞ, සිසිකාලයෙහි; ජනස්‍ය, ජනයා විසින්; සෙව්‍යතාම්, සෙවියයුතු බවට, යාන්ති, යෙත්.

ආශයාර්ථ-සොඳුර, සඳපානින් අඳුර නැසුණු රාත්‍රිහුද; ඒ ඒ ස්ථානයන්හි තිබෙන්නාවූ විසිතුරු ජලයන්ත්‍රයන්ගෙන් යුක්තවූ මන්දිරද; මාණික්‍යරාශිහුද, හෙත් සඳුන්ද යන මොහු ග්‍රීෂ්මකාලයෙහි ජනයා විසින් සෙවනයකළයුතු බවට පැමිණෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-නිශාඃ ජලයන්ත්‍රමන්දිරං මණිප්‍රකාරාඃ චන්දනං සෙව්‍යතාං යාන්ති.

පදවිභාග-නිශාඃ, කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ශශාඞ්ක ශතන නීලරාජයඃ, සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ක්වචිත්, තද්ධිතාන්තඅව්‍යයයි. විචිත්‍රම් කෘදන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. ජලයන්ත්‍රමන්දිරම්, සමාසාන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. මණිප්‍රකාරාඃ සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සරසම් සමාසාන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. ච සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. චන්දනම් කෘදන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. ශුචෞ, කෘදන්ත සප්තමෙක වචනාන්තයි. ප්‍රියෙ කෘදන්ත සම්බාධනෙකවචනාන්තයි. යාන්ති ලව් කතෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි. ජනස්‍ය කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්තයි. සෙව්‍යතාම්, තද්ධිතාන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ගෙක වචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-යාන්ති යන බහුවචනක්‍රියාව විසින් නිශාඃ ජලයන්ත්‍රමන්දිරම් මණිප්‍රකාරාඃ චන්දනම් යන මොහු උක්ත කර්තෘකාරකයෝයි. සෙව්‍යතාම් යනු අනුක්ත කර්මකාරකයි. ශුචෞ යනු අනුක්තාධිකරණයි.

3 සුවාසිතං හර්ම්යතලං මනොහරං
ප්‍රියාමුඛොච්ඡ්වාසවිකම්පිතං මධු
සුතන්ත්‍රිගීතං මදනස්‍ය දීපනං
ශුචෞ නිශීථේ'නුභවන්ති කාමිනඃ

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නිශාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. **තමතනීලරාජයඃ** යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. **ජලයන්ත්‍ර** මන්දිරම් යනු විශෙෂ්‍යයි. විචිත්‍රම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. **චන්දනම්** යනු විශෙෂ්‍යයි. **සරසම්** යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. **සෙව්‍යතාම්** යනු විශෙෂ්‍යයි. **ජනස්‍ය** යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ශශඃ අඞ්කා යස්‍යාසෞ ශශාඞ්කඃ ශශාඞ්කෙන තමතඃ ශශාඞ්කතමතඃ, නීලාශ්චතා රාජයශ්චෙති නීලරාජයඃ, ශශාඞ්කතමතා නීලරාජයොයාසාං තාඃ ශශාඞ්කතමතනීලරාජයඃ (බහුව්‍රීහි තත්පුරුෂ කර්මධාරය ගර්භො බහුව්‍රීහිඃ).

ජලස්‍ය යන්ත්‍රාණි ජලයන්ත්‍රාණි, ජලයන්ත්‍රාණාං මධ්‍යේ රම් ජලයන්ත්‍රමන්දිරම් (තත්පුරුෂ ගර්භිතතත්පුරුෂඃ) **මණීනාං ප්‍රකාරඃ මණිප්‍රකාරඃ** (ෂෂ්ඨීතතත්පුරුෂඃ) **සහ රසෙන යද්වර්තතෙ තත් සරසම්** (සහපූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ.)

ධාතු-යාන්ති-යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-ප්‍රථම ශ්ලොකයට කි පරිදිම හෙයින් මෙද **විංශඤ්ච** වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-මෙහි සමාධිකරණය වාචකපදයෙන් නොකියා **අන්‍ය** කථාප්‍රවෘත්ති වශයෙන් භඞ්ගියෙන් ඇතවූ හෙයින් **පර්‍යායොක්තා ලඞ්කාරයි.**

---

3 පදාන්වයඃ-කාමිනඃ ශුචෞ, නිශීථෙ සුවාසිතං මනොහරං හර්ම්‍ය තලං ප්‍රියාමුඛොච්ඡ්වාසවිකම්පිතං මධු මදනස්‍ය දීපනං සුතන්ත්‍රිගීතං අනුභවන්ති.

අන්වයාර්ථ-කාමිනඃ, කාමිනු තුමු; ශුචෞ, හිම්කාලයෙහි; නිශීථෙ, රාත්‍රියෙහි; සුවාසිතම්, මොනවට සුවඳ කවනලද; මනොහරම්, මනහරවූ, හර්ම්‍යතලම්, මුඩුමයෙවැනි ඇති මන්දිරතලද; ප්‍රියාමුඛොච්ඡ්වාසවිකම්පිතම්, වල්ලභාවන්ගේ මුවසුසුමෙන් කම්පිතවූ; මදනස්‍ය, කාමය; දීපනම්, දීපනකාරන්නාවූ; මධු, මධුපානයද; සුතන්ත්‍රිගීතම්, මනොඥවූ වීණානාදයද; අනුභවන්ති, විඳිත්.

ආශඝාති-කාමගුණ සෙවනය කරන්නාවූ පුරුෂයෝ නියං කාලයෙහි රාත්‍රිභාගයේදී මනාකොට සුවඳ දුම් ආදියෙන් සුවඳ කළ නලද්දාවූ සිත් ප්‍රිය උපදවන මුඩුසෙවෙනි ඇති ප්‍රාසාදතලද, කාන්තාවන්ගේ මුවසුසුමෙන් කම්පිතවූ මඩුවද කාමය දීප්තවත් කරන මනහරවූ විණානාදයද සෙවනය කෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-කාමිනෑ හර්ම්‍යතලං මධු සුතන්ත්‍රීගීතං අනුභවන්ති.

පදවිභාග සුවාස්තම්, හර්ම්‍යතලම්, මනොහරම්, ප්‍රියාමුඛාච්ඡවාසච්කම්පිතම්, සුතන්ත්‍රීගීතම් යන මොහු විභක්තියෙකවචනාන්ත සමාහනාමපදයෝයි. මධු යනුද දීපනම් යනුද ත්‍රිතීයෙයක වචනාන්ත කෘදන්ත නාමපදයෝයි. මදනස්‍ය යනු ෂෂ්ඨ්‍යෙකවචනාන්ත කෘදන්ත නාමපදය. ශුචෞ යනුද නිශිථෙ යනුද සප්තම්‍යෙක වචනාන්ත කෘදන්ත නාමපදයෝයි. අනුභවන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචන ආඛ්‍යාතපදය. කාමිනෑ යනු ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත තද්ධිත නාමපදය.

උක්තානුක්ත-අනුභවන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියා යෙන් කාමිනෑ යනු උක්ත කර්තෘකාරකයි. හර්ම්‍යතලම්, මධු, සුතන්ත්‍රීගීතම් යන මොහු අනුක්ත කර්මකාරකයෝයි. ශුචෞ යනුද, නිශිථෙ යනුද අනුක්තාධාරයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-හර්ම්‍යතලම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සුවාසිතම්, මනොහරම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. මධු යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රියාමුඛොච්ඡවාසච්කම්පිතම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සුතන්ත්‍රීගීතම් යනු විශෙෂ්‍යයි. දීපනම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මදනස්‍ය යනු දීපනම් යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සුෂ්ඨු වාසිතං සුවාසිතම්, තත් සුවාසිතම් (ප්‍රාදිසමාසඃ)හර්ම්‍යස්‍ය තලං හර්ම්‍යතලම් තත් හර්ම්‍යතලම් (ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂඃ) මනොහරතිත් මනොහරම්, තත් මනොහරම් (උපපදසමාසඃ) ප්‍රියා ණිං මුඛානි ප්‍රියාමුඛානි, ප්‍රියාමුඛානාමුච්ඡවාසඃ ප්‍රියාමුඛොච්ඡවාසඃ ප්‍රියාමුඛොච්ඡවාසෙන චිකම්පිතම් ප්‍රියාමුඛොච්ඡවාසච්කම්පිතම්, තත් ප්‍රියාමුඛොච්ඡවාසච්කම්පිතම් (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂඝඤ් තත්පුරුෂඃ) තන්ත්‍රීණිං ගිතං තන්ත්‍රීගීතම් ශොභනං තන්ත්‍රීගීතං සුතන්ත්‍රීගීතම්, තත් සුතන්ත්‍රීගීතම් (තත්පුරුෂඝඤ් ප්‍රාදිසමාසඃ.)

ධාතු-චිකම්පිතම්-ඉපූර්ව් කපි කිඤ්චිච්චලනෙ, අනුභවන්ති-අනු පූර්ව්ඝභත්තායාම් අනුපූර්ව්ඝාත් සකර්මකඃ.

4 නිතම්බබිම්බෛඃ සදුකූලමේඛලෛඃ
සහාරාභරණෛඃ සචන්දනෛඃ
ශිරෝරුහෛඃ සනානකෂායවාසිතෛඃ
ස්ත්‍රියෝ නිදාඝං ශමයන්ති කාමිනාම්.

ෂඩ්ඍ වංශයට වෘත්තයි. ලක්ෂණ පෙර කියනලදි.
අලඞ්කාර-ස්වභාවොක්තාලඞ්කාරයි.

---

4 **පදාන්වය**-ස්ත්‍රියඃ, සදුකූලමේඛලෛඃ නිතම්බබිම්බෛඃ සහාරාභරණෛඃ සචන්දනෛඃ සතනෛඃ සනානකෂායවාසිතෛඃ ශිරෝරුහෛඃ කාමිනාං නිදාඝං ශමයන්ති.

අන්වයාර්ථ-ස්ත්‍රියඃ, ස්ත්‍රීහු; සදුකූලමේඛලෛඃ, දුකුල් වස්ත්‍ර හා මේඛලාදාමයෙන් යුක්තාවූ, නිතම්බබිම්බෛඃ, උකුළුපෙදෙසින්ද; සහාරාභරණෛඃ, මුක්තාහාරාභරණයෙන් යුක්තාවූ; සචන්දනෛඃ, චන්දනාලෙප සහිතවූ; සතනෛඃ, පියොවුරින්ද; සනානකෂායවාසිතෛඃ, නහනුකලාතෙයන් සුවඳ කවනලද; ශිරෝරුහෛඃ, කෙශ කලාපයෙන්ද; කාමිනාම්, වල්ලභයන්ගේ; නිදාඝම්, සෂ්ම; ශමයන්ති සංහිදුවත්.

ආශයාර්ථ-කන්තාවෝතුමූ සිසින් පළඳින්නේ හා මෙවුල්දමින් සරහනලද උකුළුවලිනුත් මුතුහර අබරණින් හා සඳුන් ගැල්වීමෙන් සරහනලද තනවලිනුත් ජලසන්තාපය කරන වේලෙහි සුවඳ වතුර බහා කරනලද කෂාය වතුරන් නිසා සුවඳ කැවුණාවූ හිසකෙස වැටියෙනුත් වල්ලභයන්ගේ ග්‍රීෂ්මය දුරුකරත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-ස්ත්‍රියඃ නිදාඝං ශමයන්ති.

පදවිභාග-නිතම්බබිම්බෛඃ, සදුකූලමේඛලෛඃ, සහාරාභරණෛඃ, සචන්දනෛඃ, ශිරෝරුහෛඃ, සනානකෂායවාසිතෛඃ යන මොහු සමාස කෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපදයෝයි. සතනෛඃ යනු කෘදන්තාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපදය, ස්ත්‍රියඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. නිදාඝම් යනු කෘදන්ත ද්විතීයෛක වචනාන්ත නාමපදය, ශමයන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්ත ආඛ්‍යාතපදය, කාමිනාම් යනු තඞ්ඛිත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්ත නාමපදය.

උක්තානුක්ත-ශමයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචන ක්‍රියාවෙන් ස්ත්‍රියඃ යනු උක්ත කර්තෘකාරකයි. නිදාඝම් යනු අනුක්ත කර්මකාරකයි. නිතම්බබිම්බෛඃ, සතනෛඃ, ශිරෝරුහෛඃ යන මොහු අනුක්තකරණ කාරකයෝයි.

6 නිතාන්තන ලාක්ෂාරසරාඝලොහිතෛඃ
නිතම්බිනීනාං චරණෛඃ සනූපුරෛඃ
පදෙ පදෙ හංසරුතානුකාරිභිර්
ජනස්‍ය චිත්තං ක්‍රියතෙ සමනමථම්.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නිතම්බිනීනෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සදු කූලමෙඛලෛඃ යනු එයට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සානෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සහාරාභරණෛඃ යනුද සචන්දනෛඃ යනුද තුල්‍යා ධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ශිරොරුහෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සානා කෂායවාසිතෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නිදාඝම් යනු විශෙෂයි. කාමිනාම් යනු ඝන්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

• **සමාසවිග්‍රහ**-නිතම්බානාං බිම්බාඃ නිතම්බබිම්බාඃ, තෛර්නිත ම්බබිම්බෛඃ (ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂඃ) දුකූලානි ච මෙඛලාශ්ච දුකූලමෙඛ ලාඃ සහ දුකූලමෙඛලාභිර්යානි වර්තන්තෙ තානි සදුකූලමෙඛලානි, තෛඃ සදුකූලමෙඛලෛඃ (ඒන්වඝ්බහුව්‍රීහිඃ) හාරාඒව ආභරණානි හාරාභරණානි, සහ හාරාභරණෛශ්‍ය වර්තන්තෙ තෙ සහාරාභර ණාඃ, තෛඃ සහාරාභරණෛඃ (කර්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) සහ චන්ද නෙන සෙ වර්තන්තෙ තෙ සචන්දනාඃ, තෛඃ සචන්දනෛඃ (සහප්‍රථම පද බහුව්‍රීහිඃ) ශිරසි රුහන්තීති ශිරොරුහාණි, තෛඃ ශිරොරුහෛඃ (උපපදසමාසඃ) යානාය කෂායඃ සානකෂායඃ, සානකෂායෙන වාසිතානි සානකෂායවාසිතානි, තෛඃ සානකෂායවාසිතෛඃ (තෘතීයාෂඨ්‍යන්තත්පුරුෂඃ)

ධාතු-ශමය න්ති-ශම ශාන්තෞ.

ඡන්දොලක්ෂණ-මෙද පෙර කී ලෙසින්ම **ඡගතිඡඝසෙගි වංශස්ථ** වෘත්තය වේ.

අලඞ්කාර-පරිකරාලඞ්කාරයි. මෙහි සදුකූලමෙඛලෛඃ යන විශෙෂණය නිතම්බවිම්බෛඃ යන්නටද, සහාරාභරණෛඃ, සචන්ද නෛඃ යන විශෙෂණයෝ සානෛඃ යන්නටද, සානකෂාය වාසි තෛඃ යන විශෙෂණය ශිරොරුහෛඃ යන්නටද, ලැබීමෙන් කාමින් ගේ නිදාඝගමන සඞ්ඛ්‍යාත කාර්‍යයෙහි ලා උපකාර කෙරෙති. එහෙ යින් **පරිකර** වී.

---

6 පදාන්වය-නිතාන්තලාක්ෂාරසරාඝලොහිතෛඃ සනූපුරෛඃ පදෙ පදෙ හංසරුතානුකාරිභිඃ නිතම්බිනීනාං චරණෛඃ ජනස්‍ය චිත්තං සමනමථං ක්‍රියතෙ.

අනවයාඊ-නිතාන්තලාක්ෂාරසරාගලොහිතෛඃ, අතිශයින් ලතු දියෙනිවූ රක්තවර්ණයෙන් ලෙහෙවන් කළාවූ: සන්නපුරෛඃ, තුරු වළා සහිතවූ; පදෙ පදෙ, පියෙහි පියෙහි; හංසරුතානුකාරිණිඃ, හංස නාදයට අනුක්‍රියා කරන්නාවූ: නිතම්බිනීනාම්, වනිතාවන්ගේ; චරණෛඃ, පාදයන් විසින්; ජනස්‍ය, ජනයාගේ; චිත්තම්, සිත; සමනමථම්, කාමසහිතවූවක්; ක්‍රියතෙ, කරනුලැබේ.

ආශයාඊ-ලතුදිය තැවරීමෙන් අතිශයින් රතුවන් කරනලද්දාවූද, සිලම්බු නම්වූ පාදාභරණයන්ගෙන් යුක්තාවූද, (එහෙයින්ම) පියවරක් පියවරක් පාසා හංසයන්ගේ නාදයට බදු නාද පවත්වන්නාවූද, ප්‍රශස්ත නිතම්බ ඇති සත්‍රීන්ගේ පාදයන් විසින් ජනයාගේ සිත කුල්මත් කරනුලැබේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-චරණෛඃ චිත්තං සමනමථං ක්‍රියතෙ.

පදවිභාග-නිතාන්තලාක්ෂාරසරාගලොහිතෛඃ, සන්නපුරෛඃ, හංසරුතානුකාරිණිඃ යන මොහු සමාස තෘතියා බහුවචනාන්ත නාම පදයෝසි. නිතම්බිනීනාම් යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්ත නාම පදය, චරණෛඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපදය, පදෙ පදෙ යන මොහු වීප්සායෙහි ලැබුවූ කෘදන්ත සප්තම්‍යන්තවචනාන්ත නාමපදයෝසි. ජනස්‍ය යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී එකවචනාන්ත නාමපදය. චිත්තම් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛක වචනාන්ත නාමපදය, ක්‍රියතෙ යනු ලට් කර්මකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචන ආඛ්‍යාතපදය, සමනමථම් යනු සමාස ප්‍රථමෛක වචනාන්ත නාම පදය.

උක්තානුක්තත- ක්‍රියතෙ යන කර්මකාරකෛකවචන ආඛ්‍යාතයා විසින් චිත්තම් යනු උක්ත ප්‍රකෘතිකර්මයි. සමනමථම් යනු උක්ත විකෘතිකර්මයි. ඒ ක්‍රියාවෙන් චරණෛඃ යනු අනුක්ත කර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-චරණෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නිතාන්ත ලාක්ෂාරසරාගලොහිතෛඃ, සන්නපුරෛඃ, හංසරුතානුකාරිණිඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝසි. චිත්තම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ජනස්‍ය යනු භිත්තාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ලාක්ෂායා රසොලාක්ෂාරසඃ, රාගශ්චාසෞ ලාක්ෂාරසශ්චෙති ලාක්ෂාරසරාගඃ, ලාක්ෂාරසරාගෙණ ලොහිතානි ලාක්ෂාරසරාගලොහිතානි, නිතාන්තම් ලාක්ෂාරසරාගලොහිතානි නිතාන්ත ලාක්ෂාරසරාගලොහිතානි, තෛඃ නිතාන්තලාක්ෂාරසරාගලොහිතෛඃ (තත්පුරුෂ කර්මධාරය තත්පුරුෂ ගතීඅතත්පුරුෂඃ) සහන්‍ත පූරණ යානි වර්තන්තෙ තානි සන්නපුරාණි, තෛඃ සන්නපුරෛඃ,

6 පයෝධරාශ්වඥනපඞ්කචර්චිතාඃ
තූණීරගෞරාර්පිතහාරශෙඛරාඃ
නිතම්බදෙශාශ්ච සඛෙමමම්බලාඃ
ප්‍රකුර්වතෙ කස්‍ය මනෝ න සොත්සුකම්.

(සහ පූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ) හංසානාං රුතං හංසරුතම්, හංසරුතස්‍ය අනුකාරිණඃ හංසරුතානුකාරිණඃ, තෛඃ හංසරුතානුකාරිභිඃ (තත්පුරුෂගර්භිතත්පුරුෂඃ) සහ මනමථෙන යද් වර්තතෙ තත් සමනමථම් (සහ පූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-ක්‍රියතෙ-ඩුකෘඤ් කරණෙ

ඡන්දස්-පළමු කි ලෙසින්ම ජගති ඡන්දසෙහි **වංශස්ථ** නම් වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-මෙහි ජනයන්ගේ සිත් මදඝර්ෂිත කිරීමට ලාඝාරූඪ රාගලොභිත, සතුපුර, හංසරුතානුකාරි යන විශෙෂණයන්ගේ භාවය සමමීවේ. එසෙයින්ම කාන්තාවාචිවූ අන්‍ය ශබ්දයක් නොයොදා නිතම්බිනී ශබ්දයාගේ ප්‍රයොගය කළහෙයිනුදු ඒ භින්නාධිකරණ විශෙෂණපදයද එසේම සමමී වෙයි. "නිතම්බිනී" යනු ප්‍රශස්ත උකුළු පෙදෙස ඇත්ති යන අර්ථ ඇති ස්ත්‍රිපර්‍යාය ශබ්දයෙකි. මෙසේ සාභිප්‍රායවූ විශෙෂණයන්ගෙන් යුක්තවූ හෙයින් මේ පරිකරාලඞ්කාරම් වේ.

"අලඞ්කාරඃ පරිකරඃ සාභිප්‍රායෙ විශෙෂණෙ" යනු කුවලයානන්දයෙහි කියනලදි. විශෙෂණය අභිප්‍රාය සහිතවූ කල්හි අලඞ්කාරය **පරිකර** නම් වේ යනු එහි භාවයි.

---

6 **පදාන්වයඃ**-චන්දනපඞ්කචර්චිතාඃ තූණීරගෞරාර්පිතහාරශෙඛරාඃ පයොධරාඃ, සඛෙමමම්බලාඃ නිතම්බදෙශාශ්ච කස්‍ය මනඃ සොත්සුකම් න ප්‍රකුර්වතෙ.

ඇන්වයාර්ථ-චන්දනපඞ්කචර්චිතාඃ, සඳුන් මඩ ගැල්වූ; තූණීර ගෞර අර්පිතහාරශෙඛරාඃ, තිම මෙන් ශුභ්‍රවර්ණ මුක්තාහාරයන් බැඳූ; පයොධරාඃ, පියොවුරුද; සඛෙමමම්බලාඃ, රන්මවුලෙන් යුක්තවූ; නිතම්බදෙශාශ්ච, උකුළුපෙදෙස්ද; කස්‍ය, කවර නම් සත්ත්වයකුගේ; මනඃ, සිත; සොත්සුකම්, ඉෂ්ටාමීසම්පාදනයෙහි උත්සාහ සහිතවූ වක්; න ප්‍රකුර්වතෙ, නො කෙරෙද්ද? කෙරෙත්මැයි.

ආශයාපි-සඳුන්මඩ ගල්වනලද්දාවූ පිනි මෙන් සුදුපැහැති උතුම් මුතුමාල බහා සරහා තිබෙන පියොවුරුන් රන් මෙවුල්දමින් සරහා තිබෙන උකුළුපෙදෙසුත් කවර සතකුගේ හිත ඒ වනිතා වන් හා එක්වීමෙහි ආසාව ඇති නොකරවද්ද?

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-පයොධරාඃ නිතම්බදෙශාශ්ච මනඃ සොතසුකං න ප්‍රකුර්වතෙ.

පදවිභාග-පයොධරාඃ, චන්දනපඞ්කචර්චිතාඃ, තුඞ්ගරගෞරාර්පිතහාරශෙඛරාඃ, නිතම්බදෙශාඃ, සහෙමමෙඛලාඃ යන මොහු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදයෝයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යය පදය. ප්‍රකුර්වතෙ යනු ලට් කර්තෘකාරකාතමනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචන ආඛ්‍යාතපදය. කඝ්‍ය යනු සර්වනාම පුංලිඞ්ග ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්ත පදය. මනඃ යනු කෘදන්ත චිත්තයෙකවචනාන්ත නාම පදය. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යයපදය. සොතසුකම් යනු සමාස ක්ලීබයෙකවචනාන්ත නාමපදය.

උක්තානුක්තත-ප්‍රකුර්වතෙ යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියාවෙන් පයොධරාඃ යනුද නිතම්බදෙශාඃ යනුද උක්ත කර්තෘකාරක යෝයි. මනඃ යනු ඒ ක්‍රියාවෙන් අනුක්ත ප්‍රකෘතිකර්මයි. සොතසුකම් යනු අනුක්ත විකෘතිකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-පයොධරාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. චන්දනපඞ්ක චර්චිතාඃ යනුද තුඞ්ගරගෞරාර්පිතහාරශෙඛරාඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. නිතම්බදෙශාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සහෙම මෙඛලාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කඝ්‍ය යනු ඝන්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-පයාංසි ධාරයන්තීති පයොධරාඃ (උපපදසමාසඃ, ව්‍යධිකරණෙඋපපදෙ ධෘ ධාරණෙ) චන්දනස්‍ය පඞ්කශ්චන්දනපඞ්කඃ, චන්දනපඞ්කෙන චර්චිතාඃ චන්දනපඞ්කචර්චිතාඃ (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂඃ) තුඞ්ගාඃ ච තෘ රාඃතුඞ්ගරගෞරාඃ, හාරාණාං ශෙඛරාඃ හාරශෙඛරාඃ,අර්පිතාශ්ච තෙ හාරශෙඛරාශ්චෙති අර්පිතහාරශෙඛරාඃ, තුඞ්ගරගෞරාඃ අර්පිතහාරශෙඛරාඃ යෙෂාං තෙ තුඞ්ගරගෞරාර්පිත හාරශෙඛරාඃ (කර්මධාරය තත්පුරුෂ කර්මධාරය ගර්භබහුව්‍රීහිඃ) නිතම්බස්‍ය දෙශාඃ නිතම්බදෙශාඃ (තත්පුරුෂඃ) හෙමෙන කෘතා මෙඛලාඃ හෙම මෙඛලාඃ, සහ හෙමමෙඛලාභිඃ යා චාසෞ තෙ සහෙමමෙඛලාඃ (තත්පුරුෂගර්භඃ බහුව්‍රීහිඃ) සහ උතසුකෙන යදවතීතෙ තත් සොතසුකම් (බහුව්‍රීහිඃ)

7 සමුදගතඥෙවදවිතාඛඛ සඤ්ඤයෝ
විමුච්ය වාසාංසි ගුරුණි සාම්ප්‍රතම්
සතනෙෂු තවිංශුකමුන්නතසතනා
නිවෙශයන්ති ප්‍රමදාඃ සයෞවනාඃ

ධාතු-ප්‍රකුර්වතෙ-ප්‍ර පූර්ව ඩුකෘඤ් කරණෙ.

ඡන්දස්-පෙරසේ මැසි. වංශස්ථයි.

අලඞ්කාරය-පරිකරාලඞ්කාරයි. විස්තරය පෙර කියන ලද්දේය.

---

7 පදනිය-උන්නතස්තනානාඃ සයෞවනාඃ ප්‍රමදාඃ සාම්ප්‍රතං සමුදගත ඥෙවදවිතාඛඛසඤ්ඤයඃ ගුරුණි වාසාංසි විමුච්ය සතනෙෂු තවිංශුකා නිවෙශයන්ති.

අන්වයාර්ථ-උන්නතස්තනානාඃ, නොවැටුණු පියොවුරු ඇති; සයෞවනාඃ, තාරුණ්‍යයෙන් උපලක්ෂිතවූ; ප්‍රමදාඃ, උත්තම ස්ත්‍රීහු; සාම්ප්‍රතම්, මේ සමීකාලයෙහි; සමුදගතඥෙවදවිතාඛඛසඤ්ඤයඃ, බලවත්ව නැංගාවූ ඛඛදිය රැස්වූණු ශරීරසන්ධි ඇත්තාහු; ගුරුණි, දළුවූ; වාසාංසි, වස්ත්‍රයන්; විමුච්ය, මුදා; සතනෙෂු, පියොවුරු මත; තවිංශුකම්, ඇතිරෙදි, නිවෙශයන්ති, බහත්.

අර්ථාර්ථ-නොවැටුණු පියොවුරු ඇති තරුණබව නොඉක්මුණු ශරීරලාවණ්‍යයෙන් උතුම්වූ ස්ත්‍රීහු; මේ ග්‍රීෂ්මකාලයේදී තදින් ගලන ඩාදිය රැස්වූණු කිසිලි ආදි අඛඛ සන්ධි ඇත්තාහු දළුරෙදි මුදා හැර පියොවුරු මත තුනීරෙදි දමාගනිති.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ප්‍රමදාඃ තවිංශුකං නිවෙශයන්ති.

පදවිභාග-උන්නතස්තනානාඃ, සයෞවනාඃ, සමුදගතඥෙවදවිතා ඛඛසඤ්ඤයඃ යන මොහු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදයෝය. ප්‍රමදාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. සාම්ප්‍රතම් යනු දැන් යන අර්ථයෙහි අව්‍යයපදය, ගුරුණි යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රීලිංග බහුවචනාන්ත නාමපදය. වාසාංසි යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රීලිංග බහුවචනාන්ත නාමපදය. විමුච්ය යනු අව්‍යයපදය. සතනෙෂු යනු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්ත නාමපදය. තවිංශුකම් යනු සමාස ස්ත්‍රීලිංගෙකවචනාන්ත නාමපදය. නිවෙශයන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්ත ආඛ්‍යාතපදය.

8 සවඤ්ඤනාම්බුව්‍යජනොදභවානිලෙඃ
සහාරයඝට්ඨනමණ්ඩලාපීණෙඃ
සවල්ලකිකාකලිගිතනිඃවනෙඃ
ප්‍රබොධ්‍යතෙ සුප්ත ඉවාද්‍ය මනමථඃ.

උක්තානුක්ත - නිවෙශයන්ති යන කර්‍තෘකාරක බහුවචන අඛ්‍යා
තයා විසින් උක්තඟයින් ප්‍රමදෑ යනු උක්තකර්‍තෘයි. තනු-ශුකම්
යනු අනුක්තකර්‍මයි. ඝනෙස්‍රු යනු අනුක්තාධාරයි. විමුච්‍ය යන
ල්‍යබන්තයහට ද ප්‍රමදෑ යනු උක්තකර්‍තෘයි. වාඝාංසි යනු අනුක්ත
කර්‍මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ප්‍රමදෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. උන්නතඝනාෑ,
සඝයෞවනාෑ, සමුද්ගතඅෙඛදචිතාඛඝසඤ්චයඃ යන මොහු තුලාඅධිකර
ණ විශෙෂණයෝයි. වාඝාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. ගුරූණි යනු තුලා
ධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-උන්නතාෑ ඝනාෑ යාඝාං තා උන්නතඝනාෑ
(ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ) සහ යෞවනෙන යා වර්‍තන්තෙ තාඃ සඝයෞවනාෑ
(සහ පූර්‍වපද බහුව්‍රීහිඃ) සමුද්ගතශ්චාසෞ අෙඛදඅශ්චෙති සමුද්ගතඅෙඛ
දඃ, චිතඃ සමුද්ගතඅෙඛදෙ යෙෂාං තෙ සමුද්ගතඅෙඛදචිතාඃ, අඛ්‍යා
නාං සඤ්චයඃ අඛ්‍යසඤ්චයඃ, සමුද්ගතඅඛදචිතාඃ අඛ්‍යසඤ්චයෙ යාඝාං
තාඃ සමුද්ගතඅෙඛදචිතාඛ්‍යසඤ්චයඃ (කර්‍මධාරය බහුව්‍රීහි තත්පුරුෂගර්‍භ
බහුව්‍රීහිඃ) තනු ච තදංශුකඤ්චෙති තනුංශුකම්, තම් තනුංශුකම්
(කර්‍මධාරයඃ).

ධාතු-විමුච්‍ඃ ව් පූර්‍ව මුච්‍ඃ මොචනෙ. නිවෙශයන්ති—නිපූර්‍ව
විශ ප්‍රවෙශනෙ.

ඡඳස්-වංශඃඨ වෘත්තය මැයි.

අලඞ්කාර-සවිභාවොක්තියි.

---

8 **පදච්ඡෙද**-අද්‍ය සවඤ්ඤනාම්බුව්‍යජනොදභවානිලෙඃ සහාර
යට්ඨිතන මණ්ඩලාපීණෙඃ සවල්ලකීකාකලිගිතනිඃවනෙඃ ඒනම
ථඃ සුප්තඃ ඉව ප්‍රබොධ්‍යතෙ.

අන්වයාර්‍ථ-අද්‍ය, මම සඛීකාලයෙහි; සවඤ්ඤනාම්බුව්‍යජනොද්භවා
නිලෙඃ, සදුන් දිය සහිත විජිනිපත් පවනින්ද; සහාරයට්ඨිතන
මණ්ඩලාපීණෙඃ, මුක්තාහාරලතා සහිත පියයුවුරුමඬුල වැදී
මෙන්ද; සවල්ලකීකාකලිගිතනිඃවනෙඃ, වීණාවන්ගේ සියුම් මියුරු
නද සහිත ගිනදින්ද; මනමථඃ, කාමතෙමේ; සුප්තඃ ඉව, නිදාගත්
කකු පුබුදුවනු ලබන්නාක් මෙන්; ප්‍රබොධ්‍යතෙ, පුබුදුවනු ලැබේ.

ආගයාපි-මේ ත්‍රිඛමකාලයෙහි නිදහත්තාදේ ක්‍රියාවිරහිත භාවයට පත්වූ කාමඝතම සඳුන් පැන් ඉස සිහිල් බවටත් සුවඳවත් බවටත් පැමිණවූ විජිනිපත් පවන විසින්ද, ත්‍රිඛමනිඝාපණය පිණිස පැලඳි මුක්තාහාරයන්ගෙන් යුක්තවූ තරුණ සත්‍රින්ගේ පළයාධර මණ්ඩලයන්ගේ සැසීය විසින්ද, සියුම් සියුරු වෙණහඬ හා යුක්තවූ ගීතනාදය විසින්ද නිදිගත්තකු පුබුදුකරන්නාක් මෙන් පුබුදුවනු ලැබේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ- සවනඳනාම්බුව්‍යඤ්ජනොද්ඝවානිලෝ සහාරයඝට්ඨනමණ්ඩලාපීණෝ සවලඤ්ඡිකාකලිගිතනිස්වනෝ මනුමථං ප්‍රබොධ්‍යතෙ.

පදවිභාග-සවනඳනාම්බුව්‍යඤ්ජනොද්ඝවානිලෝ, සහාරයඝට්ඨන මණ්ඩලාපීණෝ සවලඤ්ඡිකාකලිගිතනිස්වනෝ යන මොහු සමාස කෘතියා බහුවචනාන්ත නාමයෝයි. ප්‍රබොධ්‍යතෙ යනු ලව් කම්කාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්ත ආඛ්‍යාතපදය. සුපහෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත නාමපදය. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයපදය, අද්‍ය යනු තද්ධිතාන්ත අව්‍යයපදය මනමථං යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත නාමපදය.

උකතාඋකත-ප්‍රබොධ්‍යතෙ යන කම්කාරක ප්‍රථමපුරුෂෛක වචන ආඛ්‍යාතය විසින් මනමථං යනු උකතකර්මයි. සවනඳනාම්බුව්‍ය ඤ්ජනොද්ඝවානිලෝ යනුද, සහාරයඝට්ඨනමණ්ඩලාපීණෝ යනුද සවලඤ්ඡිකාකලිගිතනිස්වනෝ යනුද අනුක්ත කර්තෘකාරකයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-මනමථං යනු විශෙෂ්‍යයයි. සුපහෑ යනු උපමානයෙහි කර්තෘවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-චඳනස්‍ය අම්බු චඳනාම්බු, සහ චඳනාම්බුනා යදේ වර්තතෙ තත් සවනඳනාම්බු, සවනඳනාම්බු ච තදේ ව්‍යඤ්ජනඤ්චෙති සවනඳනාම්බුව්‍යඤ්ජනම්, සවනඳනාම්බුව්‍යඤ්ජනෙන උද්ඝවෝ සවනඳනා ම්බුව්‍යඤ්ජනොද්ඝවෝ, සවනඳනාම්බුව්‍යඤ්ජනොද්ඝවාශ්චෙ තෙ අනිලා ශ්චෙති සවනඳනාම්බුව්‍යඤ්ජනොද්ඝවානිලාෝ, තෛෝ සවනඳනාම්බු ව්‍යඤ්ජනොද්ඝවානිලෛෝ (තත්පුරුෂ බහුව්‍රීහි: කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ගර්භ: කර්මධාරයෝ)හාරිණෝ යෂ්ටයෝ හාරියෂ්ටයෝ, සහ හාරියෂ්ටිභියෝනි වූතීනෙන තානි සහාරයඝට්ටිණි, ඝනානාං මණ්ඩලානි ඝනානමණ්ඩ ලානි සහාරයඝට්ටිණි ච තානි ඝනානමණ්ඩලානි චෙති සහාරයෂ්ටි ඝනානමණ්ඩලාන්‍ය, සහාරයඝට්ඨනමණ්ඩලානාං අපීණීනි සහාරයඝට්ඨ ඝනානමණ්ඩලාපීණීනි, තෛෝ සහාරයඝට්ඨනමණ්ඩලාපීණෛෝ.

9 සිතෙෂු හර්ම්‍යෙෂු නිශාසු යොෂිතාං
සුබප්‍රසුප්තානි මුඛානි චන්ද්‍රමාඃ
විලොක්‍ය නූනං භෘශමුත්සුකශ්චිරං
නිශාක්ෂයෙ යාති හ්‍රියෙව පාණ්ඩුතාම්.

තත්පුරුෂ බහුව්‍රීහි, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගණිසතත්පුරුෂඃ). සවලලකිකාකලිගිතනිඃවනෙඃ-වලලකඤ්ච කාකලිඃ වලලකිකාකලිඃ, සහ වලලකිකාකලඤ්ච ඒය වර්තිනෙන තෙ සවලලකිකාකලඤ්ඃ, ගිතස්‍ය නිඃවනඃ ගිතනිඃවනඃ, සවලලකිකාකලඤ්ශව තෙ ගිතනිඃවනාශෙවෙති සවලලකිකාකලිගිතනිඃවනඃ, ෙතෙඃ සවලලකිකාකලිගිතනිඃවනෙඃ (තත්පුරුෂ, බහුව්‍රීහි, තත්පුරුෂගණීඃ කර්මධාරයඃ).

ධාතු-ප්‍රබොධඃතෙ-ප්‍රපූර්ව බුධ බොධනෙ, සුප්තඃ-සුප ශයනෙ.

ඡන්දස්-පළමු ඒම වංශඃථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙයි මනමථයාහට සුප්තඃ යන සහෘදය හෘදයා හලාදකාරි සමාන ධර්මය තැබූ හෙයින් උපමාලඞ්කාරය ලැබේ.

---

9 පදවාක්‍ය-චන්ද්‍රමාඃ නිශාසු සිතෙෂු හර්ම්‍යෙෂු යොෂිතාං සුබප්‍රසුප්තානි මුඛානි චිරං විලොක්‍ය නූනම් භෘශං උත්සුකඃ හ්‍රියා ඉව නිශාක්ෂයෙ පාණ්ඩුතාඃ යාති.

අන්වයාර්ථ-චන්ද්‍රමාඃ, චන්ද්‍රතෙම; නිශාසු, රාත්‍රීන්හි; සිතෙෂු, ඉහ්‍ර වණ්ණිවත්වූඃ හර්ම්‍යෙෂු, සඳලූ සහත ශෘහයන්හි; යොෂිතාම්, ස්ත්‍රීන්ගේ; සුබප්‍රසුප්තානි, සැපසේ නිදිගැනුම් ඇති; මුඛානි, මුහුණු; චිරම්, බොහෝ වේලා; විලොක්‍ය, බලා; නූනම්, එකාන්තයෙන්; භෘශම්. අතිශයින්; උත්සුකඃ, කලකිරුණේ; හ්‍රියා ඉව, ලජ්ජායෙන් මෙන්; නිශාක්ෂයෙ, ප්‍රභාතකාලයෙහි; පාණ්ඩුතාම්, පඬුවන් බවට; යාති, පැමිණෙන්.

ආශයාර්ථ-සදතෙමේ රෑ මුඵුසෙවණේ ඇති මැදිරවල සැපසේ නිදිගත් ගැහැනුන්ගේ මුහුණු බොහෝ වේලාවක් මුළුල්ලෙහි බලා නිශ්චයෙන් සවකීය ශොභාපකර්ෂය ගැන අතිශයින් කල්කිරී ලජ්ජායෙන් මෙන් අලුයම් කාලයෙහි පඬුපැහැ ඇතිබවට පැමිණේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බ-චන්ද්‍රමාඃ පාණ්ඩුතාම් යාති.

පදවිභාග චන්ද්‍රමාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්ත නාම පදය. නිශාසු යනුද සිතෙෂු යනුද හර්ම්‍යෙෂු යනුද කෘදන්ත සප්තම් බහුවචනාන්ත නාමපදය. යොෂිතාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවච

නාන්ත නාමපදය. සුඛප්‍රසුප්තානි යනු සමාස විභක්තියා බහුවචනාන්ත නාමපදය. මුඛානි යනු කෘදන්ත විභක්තියා බහුවචනාන්ත නාම පදය. ච්‍රම් යනු බහුකාලාර්ථයෙහි අව්‍යයපදය. විලොක්‍ය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයපදය. නූනම් යනු නිශ්චයයෙහි අව්‍යයපදය. භෘශම් යනු කෘදන්ත ක්‍රියාවෙකවචනාන්ත නාමපදය. උතසුකඃ යනු කෘදන්තප්‍රථමෙකවචනාන්ත නාමපදය. ග්‍රියා යනු කෘදන්ත තෘතීයෙකවචනාන්ත නාමපදය. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයපදය. නිශාක්ෂය යනු සමාස සප්තම්‍යෙකවචනාන්ත නාමපදය. පාණ්ඩුතාම් යනු තද්ධිත ස්ත්‍රීලිඞ්ගෛකවචනාන්ත නාම පදය. යාති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛක වචන ආඛ්‍යාතපදය.

උක්තානුක්තත-යාති යන කර්තෘකාරක ඒකවචනක්‍රියායෙන් චන්ද්‍රමඃ යනු උක්තකර්තෘයි. පාණ්ඩුතාම් යනු අනුක්තකර්මයි. නිශා ක්ෂයෙ යනු අනුක්තාධාරයි, ග්‍රියා යනු උත්තේප්‍රක්ෂායෙහි අනුක්ත කරණකාරකයි. විලොක්‍ය යන පූර්වක්‍රියායෙනුදු චන්ද්‍රමඃ යනු උක්තකර්තෘකාරකයි. මුඛානි යනු අනුක්තකර්මකාරකයි. නිශාක්ෂ යනුද භෘශම්භ්‍ර යනුද අනුක්තාධාර කාරකයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-භෘශම්භ්‍ර යනු විශෙෂ්‍යයි. සිතෙජ්‍ර යනු තාත්ත්‍රාධිකරණ විශෙෂණයි. මුඛානි යනු විශෙෂ්‍යයි. සුඛප්‍රසු ප්තානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. යොෂිතාම් යනු මුඛානි යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. චන්ද්‍රමඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. උතසුකඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. භෘශම් යනු උතසුකඃ යන්න වර්ණනාකරන හෙයින් ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සුඛං ප්‍රසුප්තානි සුඛප්‍රසුප්තානි, තානි සුඛප්‍රසු ප්තානි (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ) නිශායාඃ ක්ෂයඃ නිශාක්ෂයඃ, තස්මින්නිශාක්ෂ යෙ (සප්තමී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-විලොක්‍ය-වි පූර්ව ලොකදර්ශනෙ. යාති-යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-පෙරළේම වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-සඳ රාත්‍රිභාගයෙහි පඬුවන්ව පෙනීම ස්වභාවයෙකි. ඒ පඬුවන්වීම රාත්‍රියෙහි සඳලුතලවල සැපසේ නිදිගත් මාගමුන්ගේ මුහුණු දැක කලකිර ලජ්ජායෙන් මෙන් වූයේය යනු කවිහු විස්තර මෙහි අන් පරිද්දක් කොට සලකනාලද්දේ වේ. මෙසේ හෙයින් මේ **උත්ප්‍රෙක්ෂාලඞ්කාරය** වේ.

10 අසහ්‍යවාතොඛතරෙණුමණ්ඩලා
ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපතාපිතා මහි
න ශක්‍යතෙ ද්‍රෂ්ටුමපි ප්‍රවාසිභිඃ
ප්‍රියා වියොගානලදග්ධමානසෛඃ.

"පියවි අයුරෙකින්-ඇසිරෙන අරුත් වෙසෙසක්
සලකනු අන් අයුරකින්-ඒ දනු උපේලකරු"
ය්‍යි සිදත්සඟරා පාඨයි.

---

10 **පදච්ඡේද**-අසහ්‍යවාතොඛතරෙණුමණ්ඩලා ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපතාපිතා මහි ප්‍රියා වියොගානලදග්ධමානසෛඃ ප්‍රවාසිභිඃ ද්‍රෂ්ටුම් අපි න ශක්‍යතෙ.

අන්වයාර්ථ-අසහ්‍යවාතොඛතරෙණුමණ්ඩලා—අසහ්‍ය, නොඉවසිය හැක්කාවූ; වාතොඛත, වාතයෙන් උඩට නැඟුණුවූ; රෙණු මණ්ඩලා, ධූලිසමූහ ඇති; ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපතාපිතා-ප්‍රචණ්ඩ, අති ශයින් චණ්ඩවූ; සූර්‍යාතප, හිරුඅවුවෙන්; තාපිතා, තවනලද; මහි, පෘථිවි; ප්‍රියාවියොගානලදග්ධමානසෛඃ- ප්‍රියාවියොග, බිරින් දන්ගෙන් වෙන්ව විසීම නැමැති; අනල, ගිත්නෙන්; දග්ධ, දැවුණුවූ; මානසෛඃ, සිත් ඇති; ප්‍රවාසිභිඃ, විදෙශගතවූ පුරුෂයන් විසින්; ද්‍රෂ්ටුම් අපි, දක්නට පවා; න ශක්‍යතෙ, නොහැකිවනු ලබා.

ආශයාර්ථ-නොඉවසියහැකි සුළඟින් උස්ව නැඟුණු ධූලිකඳින් යුක්තවූද අතිශයින් තියුණු ඉරඅවුවෙන් තැවුණුවූද පොළොව සිය පිය බිරින්දන්ගෙන් වෙන්වීම් නැමැති ගිත්නෙන් දැවිගිය සිත් ඇති වෙළඳුම් ආදිය සඳහා නොරට ගිය පුරුෂයන්ට දකින්වත් පවා නොහැකිවෙයි. එබඳු පොළොවෙහි හැසිරීම ගැන කියනුම කවරේද?

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ප්‍රවාසිභිඃ මහි ද්‍රෂ්ටුම් න ශක්‍යතෙ.

පදවිභාග-අසහ්‍යවාතොඛතරෙණුමණ්ඩලා, ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාත පතාපිතා යන දෙදෙන සමාස ප්‍රථමෛකවචනාන්ත නාමපදයෝයි. මහි යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත නාමපදය. ප්‍රියාවියොගාන ලදග්ධමානසෛඃ යනු සමාස තෘතීයා බහුවචනාන්ත නාමපදය. ප්‍රවාසිභිඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්ත නාමපදය. ද්‍රෂ්ටුම් යනු තුමුන් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයපදය. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යය පදය. න යනු ප්‍රතිෂේධයෙහි අව්‍යයපදය. ශක්‍යතෙ යනු ලව් කර්මකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන ආඛ්‍යාතපදය.

11 මෘගාඃ ප්‍රචණ්ඩාතපතාපිතා භෘශං
තෘෂා මහත්‍යා පරිශුෂ්‍යතාලවඃ
වනාන්තරෙ නොඝමිති ප්‍රධාවිතා
නිරීක්ෂ්‍ය හින්නාඤ්ජනඝනිභං නභඃ.

උක්තානුක්ත--ශක්‍යතෙ යන නාම්කාරක එකවචන ආඛ්‍යාත පදයෙන් මහි යනු උක්ත කර්මකාරකයි. ප්‍රවාසිභිඃ යනු අනුක්තකර්තෘ කාරකයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-මහි යනු විශෙෂ්‍යයි. අසහ්‍යවාතොද්ධත රෙණුමණ්ඩලා යනුද, ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපතාපිතා යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රවාසිභිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රියාවියොගානල දග්ධමානසෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-න සහ්‍යං අසහ්‍යම්, වාතෙන උද්ධතම් වාතොද්ධතම්, රෙණූනාං මණ්ඩලං රෙණුමණ්ඩලම්; වාතොද්ධතඤ්ච තද් රෙණුමණ්ඩලඤ්චෙති වාතොද්ධතරෙණුමණ්ඩලම්, අසහ්‍යං වාතොද්ධතරෙණුමණ්ඩලං යෂ්‍යාඃ සා අසහ්‍යවාතොද්ධතරෙණුමණ්ඩලා (නඤ් තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගඤෝ බහුව්‍රීහිඃ) ප්‍රකර්ෂණ චණ්ඩඃ ප්‍රචණ්ඩඃ, සූර්‍යස්‍ය ආතපඃ සූර්‍යාතපඃ, ප්‍රචණ්ඩශ්චාසෞ සූර්‍යාතපශ්චෙති ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපඃ, ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපෙන තාපිතා ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපතාපිතා (ප්‍රාදි, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගඤිඃතත් පුරුෂඃ) ප්‍රියාණාං, වියොගඃ ප්‍රියාවියොගඃ ප්‍රියාවියොගශ්චාසාවන ලශ්චෙති ප්‍රියාවියොගානලඃ, ප්‍රියාවියොගානලෙන දග්ධං ප්‍රියාවියෝ ගානලදග්ධං, ප්‍රියාවියොගානලදග්ධං මානසං යෙෂාං තෙ ප්‍රියාවියෝ ගානලදග්ධමානසාඃ, තෛඃ ප්‍රියාවියොගානලදග්ධමානසෛඃ (තත් පුරුෂ, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ගඤෝ බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු—ශක්‍යතෙ--ශක්ල ශක්තෞ. දෘෂ්‍යුම්—දෘෂිර් ප්‍රෙක්ෂණෙ.

ඡන්දස්--වංශස්ථ වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර—මෙහි මහි විශෙෂණවූ අසහ්‍යවාතොද්ධතරෙණු මණ්ඩලා, ප්‍රචණ්ඩසූර්‍යාතපතාපිතා යන මොහු සාභිප්‍රාය හෙයින් හෙවත් ප්‍රවාසින්ගේ දකිනු නොහැකිබැව්හිලා ප්‍රකෘතාර්ථයට උප කාර වන හෙයින් **පරිකරාලඞ්කාරයි**.

---

11 **පදාන්වය**-භෘශං ප්‍රචණ්ඩාතපතාපිතාඃ මහත්‍යා තෘෂා පරි ශුෂ්‍යතාලවඃ මෘගාඃ භින්නාඤ්ජනඝනිභං නභඃ නිරීක්ෂ්‍ය තොයං ඉති වනාන්තරෙ ප්‍රධාවිතාඃ.

අඩ්ඣායී-භෑශම්, අතිශයින්; ප්‍රචණ්ඩාතපතාපිතාෑ, ඉතා දැඩි අවුළුවන් තැවුණාවූ; මහත්‍යා, මහත්වූ; තෘෂා, පිපාසාවෙන්; පරිශුෂ්කතාලවෑ, වියළුණු තලු ඇත්තාවූ; මෑඝාෑ; මෑඝයෝ; භින්නාඤ්ජනසන්නිභම්, පිපුරුණු භෑයදුන් සේ (නිල්වන්)වූ; නභෑ, අහස; නිරීක්ෂ්‍ය, බලා; තෝයම් ඉති, ජලයැයි සිතා; වනාන්තරෙ, වනමධ්‍යයෙහි හෝ වන ඉමෙහි: ප්‍රධාවිතාෑ, දිවූ.

ආශයාදී—තියුණු අවුවෙන් බලවත්සේ තැවුණාවූ එහෙයින්ම මහත් පිපාසායෙන් වියළුණු තලුඇති වනමෑඝයෝ කුඩුකළ හොය දුන්කැට සෙයින් නීලවර්ණවූ අභස බලා ඒ ජලයෙකැයි රැවටී වන මැද නොහොත් වන ඉම දක්වා දිවූහ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-මෑඝාෑ ප්‍රධාවිතාෑ .

පදවිභාග-භෑශම් යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රීලිංගෙකවචනාන්ත නාම පදය. ප්‍රචණ්ඩතපතාපතාෑ යනු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාම පදය. මහත්‍යා යනු කෘදන්ත තෘතීයෙකවචනාන්ත නාමපදය. තෘෂා යනු කෘදන්ත තෘතීයෙකවචනාන්ත නාමපදය. පරිශුෂ්ක තාලවෑ යනු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. මෑඝාෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. භින්නාඤ්ජන සන්නිභම් යනු සමාස ක්ලීබලිංගෙකවචනාන්ත නාමපදය. නභෑ යනු කෘදන්ත ක්ලීබලිංගෙකවචනාන්ත නාමපදය. නිරීක්ෂ්‍ය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යය පදය. තෝයම් යනු කෘදන්ත ක්ලීබලිංගෙකවචනාන්ත නාමපදය. ඉති යනු පරාමර්ශයෙහි අව්‍යයපදය. වනාන්තරෙ යනු සමාස සප්තම්‍යෙකවචනාන්ත නාමපදය. ප්‍රධාවිතාෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය.

උක්තානුක්ත-ප්‍රධාවිතාෑ යන කෘදන්ත කර්තෘකාරකයෙකවචනයෙන් මෑඝාෑ යනු උක්තකර්තෘයි. වනාන්තරෙ යනු අනුක්තකාධාරයි, නිරීක්ෂ්‍ය යන පූර්වකාලක්‍රියාවෙන් මෑඝාෑ යනු උක්තකර්මයි. නභෑ යනු අනුක්තකර්මයි. තෝයම් යනු මත්වා යන අඩ්ඝාඝාත පූර්වක්‍රියායෙන් අනුක්තකර්මයි.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය—මෑඝාෑ යනු විශේෂ්‍යයි. ප්‍රචණ්ඩාතපතාපිතාෑ, පරිශුෂ්කතාලවෑ, යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයෝයි. තෘෂා යනු විශේෂ්‍යයි. මහත්‍යා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. නභෑ යනු විශේෂ්‍යයි. භින්නාඤ්ජනසන්නිභම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. තෘෂා යනු පරිශුෂ්කතාලවෑ යන්නට භින්නාධිකරණ විශේෂණයි. භෑශම් යනු ප්‍රචණ්ඩාතපතාපිතාෑ යන්නෙහිවූ තාපන ක්‍රියාව වර්ණීකරනුයෙන් ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

12 සවිභ්‍රමෛඃ සසම්භ්‍රමජිහ්මවීක්ෂිතෛර්
විලාසවත්‍යා මනසි ප්‍රවාසිනාම්
අනඞ්ගසන්දීපනමාශු කුර්වතෙ
යථා ප්‍රදෙශාඃ ශශිචාරුභූෂණාඃ

සමාසවිග්‍රහ-ප්‍රකර්ෂේණ චණ්ඩඃ ප්‍රචණ්ඩඃ, ප්‍රචණ්ඩශ්චාසාවාත පශ්චෙති ප්‍රචණ්ඩාතපඃ, ප්‍රචණ්ඩාතපෙන තාපිතඃ ප්‍රචණ්ඩාතපතාපිතඃ (ප්‍රාදි, කම්ධාරය ගර්භඝතත්පුරුෂඃ) පරිශුෂ්කාණි තාලූනි යෙෂාං තෙ පරිශුෂ්කතාලවඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ) භින්නාඤ්ජ තදඤ්ජනඤෙච්ති භින්නාඤ්ජනම්, භින්නාඤ්ජනෙන සන්නිභං භින්නාඤ්ජනසන්නිභම් තං භින්නාඤ්ජනසන්නිභම්, (කම්ධාරය ගර්භඝතත්පුරුෂඃ) වනස්‍ය අන්තරං වනාන්තරම්, තස්මින් වනාන්තරෙ (ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂඃ),

ධාතු-ප්‍රධාචිතඃ-ප්‍රපූර්ව ධාව ගතිවෘද්ධෞ, **නිරීක්ෂ්‍ය**-නිර්පූර්ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ.

ඡන්දස්=වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි "භින්නාඤ්ජනසන්නිභං නභඃ නිරීක්ෂ්‍ය තොය මිති ප්‍රධාචිතඃ"යි මෘගයන්ගේ භ්‍රමය කිහෙයින් භ්‍රාන්තාලඞ්කාරය ලැබේ. "විෂයීයොෂ භ්‍රාන්තිඃ" යනු ආලඞ්කාරික වචනයෙයින් සමානවස්තුවක් දැකීම හෙතුකොටගෙන ඇතිවන්නාවූ විපර්‍යාසයෙක් හෙවත් අනුභවඥානයාගේ භ්‍රමයෙක් යම්කැනක වනතු ලැබෙනම් එහි අලඞ්කාරය භ්‍රාන්තාලඞ්කාර නම් වේ.

---

12 **පදුබ්ධ** විලාසවත්‍යඃ ශශිචාරුභූෂණාඃ ප්‍රදෙශාඃ යථා, සවිභ්‍රමෛඃ සසම්භ්‍රමජිහ්මවීක්ෂිතෛඃ ප්‍රවාසිනාං මනසි අනඞ්ගසන්දීපනං ආශු කුර්වතෙ.

අන්වයාර්ථ-විලාසවත්‍යඃ, චරණයෝඃ තුම්; ශශිචාරුභූෂණාඃ, චන්ද්‍රයා මනහර ආභරණකොට ඇති; ප්‍රදෙශාඃ යථා, රාත්‍රිමුඛයන් මෙන්; සවිභ්‍රමෛඃ, විභ්‍රම සහිතවූ; සසම්භ්‍රමජිහ්මවීක්ෂිතෛඃ, මදසිනා සහිතවූ කුටිල නිරීක්ෂණයෙන්; ප්‍රවාසිනාම්, විදෙශවාසි පුරුෂයන්ගේ; මනසි, සිතෙහි; අනඞ්ගසන්දීපනම්, කාමදීප්තිය; ආශු, වහා; කුර්වතෙ, කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ-යම්සේ සන්ධ්‍යාකාලයෙහි චන්ද්‍රබිම්බය ආභරණ කොට ඇති රාත්‍රිමුඛයෝ තුම්ල අනඞ්ගසන්දීපනය කෙරෙද්ද හෙවත් කාම ඝින්න අවුලුවද්ද; එසේම වෙශ්‍යාවෝ තුම්ල විභ්‍රම සහිතවූ මදසිනා

යුතු වඩා බැල්මෙන් ප්‍රවාසින්ගේ, හෙවත් සිය බිරින්දන්ගෙන් වෙන්ව නොරට වසන පුරුෂයන්ගේ සිත්හි කාමාග්‍යාසඤ්ඤාපනය කෙරෙත්. (මෙහි විභ්‍රම නම් "විභ්‍රමස්ථිරයා කාලෙ භූෂාස්ථානවිපර්‍යයඃ" යනු සදුක්ඛිතෙයින් නොකල්හි යුතුව කරන්නාවූ පැලඳීම් සම්බන්ධ ස්ථාන විපර්‍යය වේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–චිලාසවත්‍යඃ අනඛසඤ්ඤාපනං කුර්‍යාත. ප්‍රදෙශාඃ අනඛසඤ්ඤාපනං කුර්‍යාතෙ.

පදවිභාග–චිලාසවත්‍යඃ යනු තඛ්‍යාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය, ශඞ්කිචාරුතුපණාඃ යනු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාම පදය. ප්‍රදෙශාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. යථා යනු ප්‍රකාරාර්‍ථයෙහි අව්‍යයපදය. සවිභ්‍රමෛඃ යනුද සඞ්ගතජිහ්ම විඤ්ඡිතෛඃ යනුද සමාස තෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපදය ප්‍රවාසිනාම් යනු කෘදන්ත පඤ්චී බහුවචනාන්ත නාමපදය. මනසි යනු කෘදන්ත සප්තමෙකවචනාන්ත නාමපදය. අනඛසඤ්ඤාපනම් යනු සමාස චතුර්‍යෙකවචනාන්ත නාමපදය. ආශු යනු ශීඝ්‍රාර්‍ථයෙහි අව්‍යය පදය. කුර්‍යාතෙ යනු ලට් කර්‍තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තපදය.

උක්තානුක්තත්ව–කුර්‍යාතෙ යන ලට් කර්‍තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනා න්ත ආඛ්‍යාතක්‍රියායෙන් චිලාසවත්‍යඃ යනු උක්ත කර්‍තෘයි: අඛසඤ්ඤාපනම් යනු කුර්‍යාතෙ යන ආඛ්‍යාතක්‍රියාන් අනුක්ත කර්‍මයි. සඞ්ගතජිහ්මවිඤ්ඡිතෛඃ යනු අනුක්ත කරණයි. මනසි යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–සඞ්ගතජිහ්මවිඤ්ඡිතෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සවිභ්‍රමෛඃ යනු තූල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. චිලාසවත්‍යඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රදෙශාඃ යනු උපමානභූතයෙහි කර්‍තෘවිශෙෂණයි. ශඞ්කිචාරුතුපණාඃ යනු ප්‍රදෙශාඃ යන්නට තූල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මනසි යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රවාසිනාම් යනු මනසි යන්නට ඝටිතාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ—සහ විභ්‍රමෛර්‍යෑනි වර්‍තන්තෙ තානි සවිභ්‍රමාණි තෛඃ සවිභ්‍රමෛඃ (සහපූර්‍වපද බහුව්‍රීහිඃ). සම්චතන සහ යානි වර්‍තන්තෙ තානි සඞ්ගතානි, ජිහ්මානි ච තානි විඤ්ඡිතානි චෙති ජිහ්ම විඤ්ඡිතානි. සඞ්ගතානි ච තානි ජිහ්මවිඤ්ඡිතානි චෙති සඞ්ගතජිහ්ම විඤ්ඡිතානි, තෛඃ සඞ්ගතජිහ්මවිඤ්ඡිතෛඃ (බහුව්‍රීහි, කර්‍මධාරය, ශඞ්කිඃ කර්‍මධාරයඃ). නාස්ති අඛකං යස්‍යාසාවනඛඃ, අනඛස්‍ය සඤ්ඤාපනං

13 රවෙමීයූඛෙරහිනාපිතෝ භෘශං
විදහ්‍යමානඃ පති තපනපාංශුභිඃ
අවාඩ්මුඛෝ ජිහ්මගතිඃ ශ්වසන් මුහුඃ
එණී මයූරස්‍ය තලෙ නිෂීදති.

අනඞ්ගසන්දීපනං, තං අනඞ්ගසන්දීපනම් (බහුව්‍රීහි ගර්භිතත්පුරුෂඃ) චාරු ච තද් ඝනණෙඛිති චාරුඝනණං ශශිරෙව චාරුඝනණං යෙෂාං තෙ ශශිචාරුඝනණාඃ (කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-කුඨිත—ඩුකෘඤ් තරණෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-මෙහි **'ශශිචාරු ඝනණාඃ ප්‍රදෙශාඃ සථා'** යනු උපමාවාක්‍ය හෙයින් **උපමාලඞ්කාරය** ලැබේ.

"උපමා යත්‍ර සාදෘශ්‍යලක්ෂ්මීරුල්ලසති මෙෂඃ" යනු අලඞ්කාර ශාස්ත්‍රොක්තයි. යම්තැනෙක්හි වස්තු දෙදෙනකුන්ගේ සමානශ්‍රිය බබලාද ඕ උපමා නම් වන්නියැ යනු එහි අර්ථයි.

---

13 **පදච්ඡෙද**-එණී රවෙඃ මයූඛෙඃ භෘශං අභිතඃපිතඃ පති තපන පාංශුභිඃ විදහ්‍යමානඃ අවාඩ්මුඛඃ ජිහ්මගතිඃ මුහුඃ ශ්වසන් මයූරස්‍ය තලෙ නිෂීදති.

අන්වයාර්ථ-එණී, නාගතෙමේ: රවෙඃ, සූර්‍යයාගේ; මයූඛෙඃ, රශ්මියෙන්; භෘශම්, අතිශයින්; අභිතාපිතඃ, තැවුණේ; පති, මාර්ගයෙහි; තපනපාංශුභිඃ, රත්වූ ධූලියෙන්; විදහ්‍යමානඃ, දැවෙන්නේ; අවාඩ්මුඛඃ, යටිකුරු මුහුණ ඇත්තේ; ජිහ්මගතිඃ, වක්වූ ගමන් ඇත්තේ; මුහුඃ, නැවත නැවත; ශ්වසන්, සුසුම් හෙලන්නේ; මයූරස්‍ය, මොනරාගේ; තලෙ, ඇකයට; නිෂීදති, හිඳී.

ආශයාර්ථ-ග්‍රීෂ්මකාලයෙහි නයා ඉරුරුසින් බලවත්ව තැවුණේ මාර්ගයෙහි රත්වූ ධූලියෙන් දැවෙමින් පහසට ගරවාගත් මුඛ ඇතිව වක්‍රව ගමන්කරන්නේ කණ කණගයෙහි සුසුම් හෙලමින් මොනරාගේ පියාපත් යට ඇවෙණේ හිඳී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-එණී නිෂීදති.

පදවිභාග-එණී යනු තද්ධිත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. රවෙඃ යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. මයූඛෙඃ යනු කෘදන්ත

කෘතියා බහුවචනාන්තයි. භෘශම් යනු කෘදන්ත විතියෙකවචනාන්තයි. අභිතාපිතෘ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. පරි යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යන්තවචනාන්තයි. තප්තපාංශුභිඃ යනු සමාස කෘතියා බහුවචනාන්තයි. අවාඞ්මුඛඃ යනු සමාස ප්‍රථමා ඒකවචනාන්තයි. විදහ්‍යමානඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ජීහ්මගතිඃ යනු සමාස ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. මුහුස් යනු පෞනඃපුන්‍යෙඝයහි අව්‍යයයි. ශ්වසන් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. මයූරස්‍ය යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්තයි. තලෙ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යන්තවචනාන්තයි. නිෂීදති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–නිෂීදති යන කර්තෘකාරක ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන ක්‍රියාපදයෙන් එණේ යනු උක්තකර්තෘයි. තලෙ යනු අනුක්තාධාරයි. අභිතාපිතඃ යන කර්මකාරක කෘදන්තපදයට මයූඛෙඃ යනු අනුක්ත කර්තෘයි. විදහ්‍යමානඃ යන කර්මකාරක කෘදන්තපදයට තප්තපාංශුභිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. පරි යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–එණේ යනු විශෙෂ්‍යයි. අභිතාපිතඃ, විදහ්‍යමානඃ, අවාඞ්මුඛඃ, ජීහ්මගතිඃ, ශ්වසන් යන පොහු තුලාදිකරණ විශෙෂණපදයෝයි. මයූඛෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. රවෙඃ යනු භින්නාදිකරණ විශෙෂණයි. භෘශම් යනු අභිතාපිතඃ යන කෘදන්තපද වණේ නාකරනුලෙයන් ක්‍රියාවිශෙෂණයි. තලෙ යනු විශෙෂ්‍යයි. මයූරස්‍ය යනු භින්නාදිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–තප්තාශ්ච තෙ පාංශවශ්චෙති තප්තපාංශවඃ, තෛඃතප්තපාංශුභිඃ (කර්මධාරයඃ) අවාක් මුඛං යස්‍යාසෞඅවාඞ්මුඛඃ (ඵල්ගුබහුව්‍රීහිඃ) ජීහ්මා ගතිර්යස්‍යාසෞ ජීහ්මගතිඃ (ඵල්ගු බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–අභිතාපිතඃ–අභි පූර්ව තප සන්තාපෙ. විදහ්‍යමානඃ—විධ පූර්ව දහඝඝම්කරණෙ. ශ්වසන්–ශ්වස ප්‍රාණනෙ, නිෂීදති, නි පූර්ව සදවිශරණෙ, නිප්‍රථිතාත් උපවෙශනාර්ථඃ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර–"එණේ මයූරස්‍ය තලෙ නිෂීදති" යනු ලෝකවිරෝධියි. නයා මොනරාගේ පියාපත් යට වියිමට ඉඩ නොලැබෙන හෙයිනි, එකෙත් සූර්‍යරශ්මියෙන් අතිශයින් තැවුණාවූත් මකෙහි රත්වූ බිලි නිසා දැවෙන්නාවූත් නයා සෙවණ සොයා යනවිට නිත්‍ය සෙවරිවූ මයූරයාගේ පියාපත් සෙවණ පවා භක්ෂකරේවි. එම සම්

14 තෘෂා මහත්‍යා හතචික්‍රමොද්‍යමඃ
ශ්වසන් මුහුර්දූරවිදූරිතානනඃ
න හන්ත්‍යදූරෙ'පි ගජාන් මෘගෙශ්වරෝ
විලොලජිහ්වශ්චලිතාග්‍රකෙශරඃ.

සූයෂිතාපයෙන් හැවුණූහෙයින් මයූරයාද නයාට ඊරුඩතා දක්වී මෙහි අපොහොසත් වනබව මෙහි ලා සැලකියයුතුවේ. මෙසෙයින් සමීාධිකතා සඩඛ්‍යාත හෙතුහුගේ ලාභඃයන් ලොකවිරොධිය ගුණ පක්‍ෂඃයහි යෙදුණේ වේ. මෙසෙයින් මේ **විරොධාලඩකාරය** වේ.

---

14 **පදච්ඡේද**-මහත්‍යා තෘෂා හතචික්‍රමොද්‍යමඃ මුහුඃ ශ්වසන් දූර විදූරිතානනඃ විලොලජිහ්වඃ චලිතාග්‍රකෙශරඃ මෘගෙශ්වරඃ අදූරෙපි ගජාන් න හන්ති.

අන්වයාර්ථ මහත්‍යා,මහත්වූ; තෘෂා, පිපාසායෙන්; හතවික්‍රමොද්‍යමඃ, නැසුණාවූ වික්‍රම හා උත්සාහ ඇති; මුහුඃ, විටින්විට; ශ්වසන්, සුසුම් හෙලන්නාවූ; දූරවිදූරිතානනඃ, පළල්ව අයාගත් මුඛ ඇති; විලොලජිහ්වඃ, සැලෙන දිව ඇති; චලිතාග්‍රකෙශරඃ, චංචලවූ අක් ඇති කෙශරයෙන් යුක්තවූ; මෘගෙශ්වරඃ, සිංහතෙමේ; අදූරෙපි, ළඟ (සිටියා)වුද; ගජාන්, ඇතුන්; න හන්ති, නොනසයි.

ආශයාර්ථ-බලවත් පිපාසාව නිසා සිදීගිය වික්‍රමය හා උත්සාහය ඇති ක්‍ෂණ ක්‍ෂණයෙහි හතිදමන්නාවූ පළල්ව ඇරගත් මුඛය ඇති හෙලවෙන්නාවූ දිව ඇති හෙලවෙන කෙශරාග්‍ර ඇති සිංහයා ළඟ සිටි ඇතුන් පවා නොමරයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-මෘගෙශ්වරඃ ගජාන් න හන්ති.

පදවිභාග-මහත්‍යා යනුද තෘෂා යනුද කෘදන්ත තෘතීයෙක වචනාන්ත නාමපදයි. හතවික්‍රමොද්‍යමඃ, දූරවිදූරිතානනඃ, විලොල ජිහ්වඃ, චලිතාග්‍රකෙශරඃ, මෘගෙශ්වරඃ යන ෂොඩහු සමාස ප්‍රථමෙක වචනාන්තයෝයි. මුහුඃ යනු පෞනඃපුන්‍යයෙහි අව්‍යයයි. ශ්වසන් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙමකවචනාන්තයි. අදූරෙ යනු සමාස සප්ත මෙකවචනාන්තයි. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යයයි. ගජාන් යනු කෘදන්ත ද්විතීයා බහුවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍ය යයි. හන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෙපද ප්‍රථම පුරුෂෙක වචන ආඛ්‍යාතයි.

15 විශුද්ධකනකකර්ණිකාභෘතශිඛරාමහසෝ
ගජාඃ ගිරිගුහානුගතෝ'නුනාපිතාඃ
ප්‍රවෘද්ධතෘෂ්ණෝපහතා ජලාර්ථිනෝ
න දන්තිනඃ කෙශරිණෝලපි බිභ්‍යති.

උක්තානුක්තත-හන්ති යන කර්තෘකාරකයෙකවචන ආඛ්‍යාත යෙන් මෘගෙන්ද්‍රඃ යනු උක්ත කර්තෘසි. ගජාන් යනු අනුක්තකර්මයි. අදූරෙ යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-මෘගෙන්ද්‍රඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. හතවික්‍රමොද්‍යමඃ, ශ්‍රවසන්, දූරවිදූරිතානනඃ, විලොලජිහ්වඃ, චලිතාග්‍රකෙශරඃ යන මොනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝසි. තෘෂා යනු විශෙෂ්‍යයි. මහත්‍යා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. හතවික්‍රමොද්‍යමඃ යන්නට තෘෂා යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණ වේ.

සමාසවිග්‍රහ-වික්‍රමශ්‍රේ උද්‍යමශ්‍රේ වික්‍රමොද්‍යමෝ, හතෝ වික්‍රමොද්‍යමෝ යස්‍යාඃසෞ හතවික්‍රමොද්‍යමඃ (බන්ච ගර්භබහුව්‍රීහිඃ). දූරාත් විදූරිතං දූරවිදූරිතං, දූරවිදූරිතං ආනනං යස්‍යාඃසෞ දූරවිදූරිතානනඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). විලොලා ජිහ්වා යස්‍යාඃසෞ විලොලජිහ්වඃ (ඝණී බහුව්‍රීහිඃ) කෙශරාණාමග්‍රාණි අග්‍රකෙශරාණි, චලිතානි අග්‍රකෙශරාණි යස්‍යාඃසෞ චලිතාග්‍රකෙශරඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) මෘගාණාං මෘගෙන්ද්‍රෝ වා ඊශ්වරෝ මෘගෙශ්වරඃ (ඝණී අථවා සප්තමී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ශ්‍රවසන්-ශ්‍රිස ප්‍රාණනෙ. හන්ති-හන හිංසාගත්‍යොඃ.

ජනුස්-වංශඤ්ච වාත්තායි.

අලඞ්කාර-මෘගෙන්ද්‍රෝ ගජාන් න හන්ති යනු ලොකවිරොධියි. මෙහි වූකලී සමාධිකාර්‍ය්‍ය ගතුවෙන් දැක්වීමෙන් ඒ ලොකවිරොධිය ගුණවියට පමුණුවනලද්දේය. එහෙයින් මෙය විභාවනාලඞ්කාරය වි.

උදාහරණ-"මුවෝ රසිසෙ ඇවිදියෝ
වලගණ සරන හසරෙහි
යෙහෙන් පැනුරම්නුලේ
මුව ලම්යි තඹපල්ලේ" (මුවදෙව්දුවත)

---

15 පදාන්වය-දන්තිනඃ විශුද්ධකනකකර්ණිකාඃ භෘතශිඛරාමහසඃ සාධු මතඃ ගජයූතිභිඃ අනුතාපිතාඃ ප්‍රවෘද්ධතෘෂ්ණෝපහතාඃ ජලාර්ථිණඃ කෙශරිණඃ අපි න බිභ්‍යති.

අඩ්ඩියාමී-දන්තිනං, හැතිහු; විශුද්ධකණ්ඨාං, විසඳුණු ගෙල ඇත්තාහු; හෑතශිකරාමහසං, දුරුකරනලද පොදදිය ඇති; භාතුමතං, සූයෂ්යාගේ; ගහැනිභිං, රශ්මියෙන්; අනුතාපිතාං, තවනලද්දාහු; ප්‍රවාඩතාඝෙණ්‍රිපහතාං, අතිශයින් වැඩුණු පිපාසායෙන් පීඩිතවූවාහු; ජලාර්ථිනං, පැන් කැමැත්තාහු; කෙශරිණං අපි, සිංහයාගෙන් පවා; න බිභ්‍යති, නොබාති.

ආශයාමී-හැතිහු ග්‍රීෂ්මකාලයෙහි පැන් නොලැබීමෙන් උතුර වියළී, පොදදිය දුරුකරනලද සූයෂ්රශ්මියෙන් තැවිගියාහු බලවත් පිපාසායෙන් පෙළුණාහු, එහෙයින්ම පැන් කැමැත්තාහු සිංහයාගෙන් පවා බියපත් නොවෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-දන්තිනං කෙශරිණං අපි න බිභ්‍යති.

උක්තානුක්තත්ත-බිභ්‍යති යන ලව් කර්තෘකාරක බහුවචනාන්ත ආඛ්‍යාතයෙන් දන්තිනං යනු උක්තකර්තෘයි. කෙශරිණං යනු අනුක්තාපාදානයි. අනුතාපිතාං යන කෘදන්තයහට ගහැනිභිං යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-දන්තිනං යනු විශෙෂ්‍යයි. විශුද්ධකණ්ඨාං, අනුතාපිතාං, ප්‍රවාඩතාඝෙණ්‍රිපහතාං, ජලාර්ථිනං යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. භාතුමතං යනු විශෙෂ්‍යයි. හෑතශිකරාමහසං යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ගහැනිභිං යනු විශෙෂ්‍යයි. භාතුමත්භිං යනු එයට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

පදවිභාග-දන්තිනං යනු තද්ධිත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. විශුද්ධකණ්ඨාං ප්‍රවාඩතාඝෙණ්‍රිපහතාං යන මොහු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. හෑතශිකරාමහසං යනු සමාස ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්ත නාමපදය. භාතුමතං යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්ත නාමපදය. ගහැනිභිං යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපදය. අනුතාපිතාං යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. ජලාර්ථිනං යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. කෙශරිණං යනු තද්ධිත පඤ්චම්‍යන්තවචනාන්ත නාමපදය. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යයපදය. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යය පදය. බිභ්‍යති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචන ආඛ්‍යාතපදය.

උක්තානුක්තත්ත-බිභ්‍යති යන කර්තෘකාරක ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචන ක්‍රියාපදයෙන් දන්තිනං යනු උක්තකර්තෘයි. කෙශරිණං යනු අනුක්තාපාදානයි. අනුතාපිතාං යන කෘදන්තයහට ගහැනිභිං යනු අනුක්තකරණයි.

16 හුතා ඝනිකඛෙලෙඃ සවිතුරීහඝතීහිඃ
කලාපිනඃ කලානතශරීර චෙතනඃ
න භොගිනං ඝනන්ති සම්පවතීතිනං
කලාපවක්‍රෙඡු නිවෙශිකානනම්.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-දන්තිනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. විශුඡකාකණ්ඨාඃ, අනුතාපිතාඃ, ප්‍රවෘඩතාඃශෙණිඃපහතාඃ, ජලාර්ථිනඃ යන මොහු තුලා ධිකරණ විශෙෂණයි. භාතුමතඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. භාතශිකරාමභඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. භාතුමතඃ යනු ගභස්තිභිඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-විශුඡකඃ කණ්ඨඃ යෙෂාං තෙ විශුඡකාකණ්ඨාඃ (ඡඡ්‍ඨී බහුව්‍රීහිඃ) අම්ඡසඃ ශිකරාණි ශිකරාම්භාංසි, භාතානි ශිකරා ම්භාංසි යෙනාසෞ භාතශිකරාමභඃ, තස්‍ය භාතශිකරාම්භසඃ (තත් පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) ප්‍රවෘඩා ච සා තෘෂ්ණාචෙති ප්‍රවෘඩතෘෂ්ණා, ප්‍රවෘඩ තෘෂ්ණයා උපහතාඃ ප්‍රවෘඩතෘෂ්ණොපහතාඃ (කර්මධාරයගර්භ තත් පුරුෂඃ).

ධාතු-අනුතාපිතාඃ-අනු පූර්ව තප සන්තාපෙ. **ඕභ්‍යතී**-ඕ භයෙ.

ඡඳස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-"න දන්තිනඃ කෙශරිණොපි බිභ්‍යති" යනු ලොක විරොධයි. එහෙත් විශුඡකාකණ්ඨා, භාතශිකරාම්භසඃ, භාතුමතඃ ගභස්තිභිරනුතාපිතාඃ, ප්‍රවෘඩතෘෂ්ණොපහතාඃ, ජලාර්ථිනඃ යන මෙකී විශෙෂණයන් හෙතුභූයෙන් දක්වීමෙන් ඒ ලොකවිරොධදොෂය ගුණීභාවයට පමුණුවනලද හෙයින් මෙහි **විරොධාලඞ්කාර** නම් අර්ථාලඞ්කාරය ලැබේ.

16-පදාන්වය-හුතාග්නිකඛෙලෙඃ, සවිතුඃ ගභස්තිභිඃ, කලාන්ත ශරීරචෙතනඃ කලාපිනඃ කලාපවක්‍රෙඡු නිවෙශිකානනං සම්පවත්තිනං භොගිනං න ඝනන්ති.

අන්වයාර්ථ-හුතාග්නිකඛෙලෙඃ, ඉහාමාගේ වැනිවූ, සවිතුඃ ගභස්තිභිඃ, සූර්‍යයාගේ රශ්මියෙන්; කලාන්තශරීරචෙතනඃ, තලාන්තවූ ශරීර හා සිත් ඇත්තාවූ; කලාපිනඃ, මයූරයෝ තුමූ; කලාපවක්‍රෙඡු, පිල්කලප් සක්හි; නිවෙශිතානනම්, ප්‍රවෙශකරනලද මුඛය ඇති, සම්පවත්තිනම්, ළංවූ සිටිනාවූ; භොගිනම්, නාගයා; න ඝනන්ති ඝාතනසත්.

ආශයාපි-හොඳහිත්න වූකලී හිතෙල් ආදී පූජාද්‍රව්‍ය බැහි මෙන් බලවත්ව ඇවිලෙන්නකි. ඒ මහාමහිත්න සෙයින් බල වත්වූ සූයෂ්ර්ශමියෙන් විඛාවට පැමිණි ශරීර කෘ සිත් ඇති මහාන රු තමන්ගේ පිල්කලඹ අස්මයහි හිස් ඔබාගත එම සූයෂ්රශමි ඉවසිය නොහි ඉන්නාවූ එතරම් ලාවූ නයා නොමරත්. චණ්ඩ සූයෂ්රශමි යෙන් ලත් කලාපාය කෙතරම් ද යත් නිත්‍ය වෛරිවූ තමහට ගොදුරුවූ නයා මැරිමෙහි පවා මොනරු යුහුසුලු ඉනාවෙත්.

ක්‍රියාකාරකසමබන්ධ-කලාපිනෑ හොහිනං න ඝනන්ති.

පදවිභාග-භූතාපාදිකලෙපෑ යනු තඩිත තෑනියා බහුවචනා න්ත නාමපදය. සවිතුෑ යනු කෘදන්ත ෂෂෙඨ්‍යෙකවචනාන්ත නාම පදය. ගහඨකිච්චෑ යනු කෘදන්ත තෑතියා බහුවචනාන්ත නාමපදය. කලාපාපරිරචෙතනාෑ යනු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය කලාපිනෑ යනු තඩිත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. කලාප චක්‍රෙඤ යනු සමාස සප්තමී බහුවචනාන්ත නාමපදය. නිවෙෂිතානන්මී යනු සමාස ත්‍රිතියෙකවචනාන්ත නාමපදය. සම්පවත්තිනම් යනු සමාස ත්‍රිතියෙකවචනාන්ත නාමපදය. හොහිනම් යනු තඩිත ත්‍රිතියෙකවචනාන්ත නාමපදය. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යය පදය. ඝනන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරකෙකවචනාන්ත ආඛ්‍යාත ක්‍රියාපදය. කලාපචක්‍රෙඤ යනු සමාස සප්තමී බහුවචනාන්ත නාම පදය.

උකතානුක්‍රම-(න) ඝනන්ති යන වර්තමාන ප්‍රථමපුරුෂ එක වචන ක්‍රියායෙන් කලාපිනෑ යනු උක්තකර්මයි. හොහිනම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ගහඨකිච්චෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. භූතාපාදි කලෙපෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සවිතුෑ යනු භින්නාදි කරණ විශෙෂණයි. කලාපිනෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. කලාපාපරිරචෙතනාෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ගහඨකිච්චෑ යනු කලා පාපරිරචෙතනෑ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. හොහි නම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සම්පවත්තිනම් යනු ද නිවෙෂිතානන්මී යනු ද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කලාපචක්‍රෙඤ යනු නිවෙෂිතානන්මී යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-භූතාය අපෙතෑ භූතාපෙතෑ, භූතාපෙතා කලාපෑ භූතා පෙතකලාපෑ, එකෑ භූතාපෙතකලෙපෑ (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂෑ.) ශරීරඤ්ච චෙතනඤ්ච ශරීරචෙතනානි, කලාපානඤ්ච ශරීරචෙතනානඤ්ච

17 සහද්‍රමුඤ්ඣං පරිඝුඤ්ඣකඤ්ඣදීමං
සරෝ ඝනත්තනායතපොත්තමණ්ඩලෙහි
රවෙභීරූහි රභිතාභිතෝ භෘශං
වරාහයූථෝ විසතීව භූතලම්.

යෙෂාං තේ කලාන්තශරීරචේතනාඃ (වර්ත්තශ්චී බහුව්‍රීහිඃ) කලාපාඃ චක්‍රාණි කලාපචක්‍රාණි තෙෂූ කලාපචක්‍රේෂූ (පඤ්චී තත්පුරුෂඃ). නිවේශිතං ආනනං යස්‍යාඃ සා නිවේශිතානනාඃ තං නිවේශිතානනම් (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–ඝනන්ති– හන හිංසාගත්‍යෝඃ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර–"කලාපිනඃ මහාහිනං න ඝනන්ති" යනු විරෝධයි. සවිතුශ්ච්‍ඡත්‍රභෘතඃ කලාන්තශරීරචේතනාඃ යන හෙතුහුගේ දැක්වීමෙන් එහි විරෝධිදෝෂය පරිහාරවත්තුයෙන් මේ **විරෝධාලඞ්කාරය** වේ.

---

17 පදච්ඡේද– සහද්‍රමුඤ්ඣං පරිඝුඤ්ඣකඤ්ඣදීමං සරෝ ඝනත්තනා යතපොත්තමණ්ඩලෙහි ඛනන්ත් වරාහයූථෝ රවෙභීරූහි භෘශං අභිතාපිතඃ භූතලං විසති ඉව.

අන්වයාර්ථ–සහද්‍රමුඤ්ඣම්, කලාඳුරු ඇත්තාවූ; පරිඝුඤ්ඣකදීමම්, මියළුණු මඩ ඇති; සරඃ, විල; ඝනත්තනායතපොත්තමණ්ඩලෙහි, දිස්නොඹු මඩුලුවලින්; ඛනන්, සාරන්නාවූ; වරාහයූථඃ, ඌරුරැළ; රවෙභීඃ, සූයෘයාගේ; මයූඛෙභීඃ, රශ්මියෙන්; භෘශම්, අතිශයින්; අභිතාපිතඃ, තැවුණේ; භූතලම්, පොළොතලයට; විසති ඉව, වදියයි හඟිම්.

ආශයාර්ථ–කලාඳුරු ඇත්තාවූ වේලුණු මඩ ඇති විල දික්වූ මහාම්බෙන් සාරන්නාවූ ඌරුරැළ ඉරුරසින් ඉතා තැවුණේ පොළොවට ඇතුල්වන්නා මෙනි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–වරාහයූථඃ භූතලම් විසති.

පදවිභාග–සහද්‍රමුඤ්ඣම්, පරිඝුඤ්ඣකදීමම් භූතලම් යන තිදෙන සමාස විභක්තියෙකවචනාන්තයි. සරඃ යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රීලිඟයෙකවචනාන්තයි. ඛනන් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ආයත පොත්තමණ්ඩලෙහි යනු සමාස තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. රවෙභීඃ යනු කෘදන්ත පඤ්චම්‍යෙකවචනාන්තයි. මයූඛෙභීඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. අභිතාපිතඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. භෘශම් යනු කෘදන්ත ක්‍රියාවිශේෂණයයි. වරාහ

සූථඃ යනු සමාස ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. විශති යනු ලව් කතීඃකාරක පරසෛමපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි. ඉව යනු උතෙප්‍රක්ෂායෙහි අව්‍යයයි

උක්තානුක්ත-විශති යන කතීඃකාරෛකෙනවචන ප්‍රථමපුරුෂ ක්‍රියායෙන් වරාහයූථඃ යනු උක්තකතීඃයි. භූතලම් යනු අනුක්ත කර්මයි. බන්ධන් යන කෘදන්තයඟට සරඃ යනු අනුක්තකර්මයි. ආයත පොත්‍රමණ්ඩලෛඃ යනු අනුක්තකරණයි. අභිතාපිතඃ යන කෘදන්තයඟට මයූඛෛඃ යනු අනුක්තතරණයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-සරඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සහද්‍රමුඃඛම් යනුද පරිඝූඝ්‍රාණකදීමම් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වරාහයූථඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. බන්ධන් යනුද අභිතාපිතඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මයූඛෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. රමෙඃ යනු භින්නාධිකරණවිශෙෂණයි. භෘශම් යනු ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සහ භද්‍රමුඃඛාභිධෙයද වතීතෙ තත් සහද්‍රමුඃඛම්, තත් සඃද්‍රමුඃඛම් (සහ පූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ). පරිඝූඝ්‍රාඃ කදීමෙ යත්‍ර තත් පරිඝූඝ්‍රාකදීමම්. තත් පරිඝූඝ්‍රාකදීමම් (සප්තමී බහුව්‍රීහිඃ). ආයතාශ්චෙ තෙ පොත්‍රාශෙචක්‍ෂ්‍යායතපොත්‍රාඃ, ආයතපොත්‍රාණාං මණ්ඩලානි ආයතපොත්‍රමණ්ඩලානි, තෛරායතපොත්‍රමණ්ඩලෛඃ (කර්මධාරය ගර්භිස්තත්පුරුෂඃ). වරාහාණාං යූථඃ වරාහයූථඃ (ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂඃ) භූර්භූතලම් භූතලම්, තද් භූතලම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-බන්-බන්ධ බන්ධනෙ. අභිතාපිතඃ-අභි පූර්ව තප සන්තාපෙ. විශති-විංශ ප්‍රකෘතිඃ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-කලාදුරු කැමට ඌරෝ ප්‍රිය වෙති. එහෙයින් වියළි මඩ ඇති කලාදුරු සහිත විල්පෙදෙස් හැරිම සූකරයන්ගේ ස්වභාව යකි. මෙසේ කලාදුරු කනු සඳහා විල්පෙදෙස් හාරන්නාවූ ඌරෝ සූර්‍යඃසන්තාපභයන් තැවී අතාඉවසියහි පොළෝතලයට ඇතුල්වන්නට සදන්නවුන් මෙන්දැයි කාව්‍යකර්තෘඃ විසින් අන්‍ය ආකාරයකින් සලකනලද්දේ විය. **එහෙයින් මේ උත්ප්‍රක්ෂාලඞ්කාරයි.**

18 විවඤ්චතා නිසිණතරාංශුමාලිනා
අපඛකතොයාන් සරසෝ'හිතාපිතඃ
උත්පලුත්‍ය හෙඛඤ්ඤාඝිනස්‍ය භොගිනඃ
එණාතපත්‍රස්‍ය තලෙ නිෂ්දති

---

18 **පදච්ඡේද**-තීක්ෂණතරාංශුමාලිනා විවඤ්චතා අභිතාපිතඃ හෙකඃ අපඛකතොයාත් සරසඃ උත්පලුත්‍ය තෘෂිතස්‍ය භොගිනඃ එණිතපත්‍රස්‍ය තලෙ නිෂීදති.

අන්වයාර්ථ-තීක්ෂණතරාංශුමාලිනා, ඉතා තියුණුවූ රශ්මිමාලා ඇති; විවඤ්චතා, සූර්‍යයා විසින්; අභිතාපිතඃ, අතිශයින් තවනුලැබූ; හෙකඃ, මැඬිතෙමේ; අපඛකතොයාත්, මඩ හා දිය නැති; සරසඃ, විලෙන්; උත්පලුත්‍ය, ඉහාඩට පැන; තෘෂිතස්‍ය, පිපාසිතවූ; භොගිනඃ, නාගයාගේ; එණිතපත්‍රස්‍ය, එණහැබ නැමැති කුඩය සම්බන්ධිවූ; තලෙ, අඩසාත්භාගයෙහි; නිෂීදති, හිඳී.

ආශයාර්ථ-අතිශයින් තියුණුවූ රශ්මිමාලාවෙත් යුක්ත සූර්‍යයා විසින් තවනලද මැඬියා මඩ හා දිය නියළිගියාවූ විලෙන් ඉහාඩට පැන පිපාසයෙන් පීඩිතව වෙහෙසී සිටින නාගයාගේ එණහැබ යට සෙවණෙහි හිඳී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-හෙකඃ තලෙ නිෂීදති.

පදවිභාග-තීක්ෂණතරාංශුමාලිනා යනු තෘතීයෙකවචන නාම්න නාමපදය. විවඤ්චතා යනු තෘතීයෙකවචනාන්ත නාමපදය. අභිතාපිතඃ යනුද හෙකඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්ත නාමපදයි. අපඛකතොයාත් යනු සමාස පඤ්චමෙක වචනාන්ත නාමපදය. සරසඃ යනු කෘදන්ත පඤ්චමෙකවචනාන්ත නාමපදය. උත්පලුත්‍ය යනු ක්‍රියාබන්ධ අව්‍යයපදය. තෘෂිතස්‍ය යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී එකවචනාන්ත නාමපදය. භොගිනඃ යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්ත නාමපදය. එණිතපත්‍රස්‍ය යනු සමාස ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්ත නාමපදය. තලෙ යනු කෘදන්ත සප්තමෙක වචනාන්ත නාමපදය. නිෂීදති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන අකර්මක ක්‍රියාපදය.

උක්තානුක්ත-නිෂීදති යන ලට් කර්තෘකාරකෛකවචන ප්‍රථම පුරුෂක්‍රියාවෙන් හෙකඃ යනු උක්තකර්තෘයි. තලෙ යනු අනුක්තාධාරයි. උත්පලුත්‍ය යන පූර්වකාලක්‍රියායෙන් ද හෙතඃ යනු උක්ත කර්තෘයි. සරසඃ යනු අනුක්තාපාදානයි. අභිතාපිතඃ යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් විවඤ්චතා යනු අනුක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-විවක්ෂිතා යනු විශෙෂ්‍යයි. තීක්ෂණත රාංශුමාලිකා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශෙකෑ යනු විශෙ ෂ්‍යයි. අභිතාපිතෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සරසෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. අපඩ්කතොයාත් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශොභිනෑ යනු විශෙෂ්‍යයි, තාම්‍රිතස්‍ය යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂ ණයි. තලෙ යනු විශෙෂ්‍යයි. එණීතපත්‍රස්‍ය යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. එණීතපත්‍රස්‍ය යන්නට ශොභිනෑ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණද වේ.

සමාසවිග්‍රහ-අතිශයෙන තීක්ෂණා තීක්ෂණතරෑ, තීක්ෂණතර ශ්ච ඉත අංශවශෙවති තීක්ෂණතරාංශවෑ, තීක්ෂණතරාංශූනාං මාලා තීක්ෂණතරාංශුමාලා, තීක්ෂණතරාංශුමාලාඝ්‍යසතීති තීක්ෂණතරාංශු මාලි, ඉතන තීක්ෂණතරාංශුමාලිනා (සමාසාන්තාත් අස්‍යාෂේ ඉනි). ච්-අඝතනා වඝවො රශ්මයො'ඝ්‍යසතීති ච්වඝ්‍යාන්,| තෙන ච්වඝ්‍යිතා (අස්‍යාෂේ මතුප්). පඩ්කශ්ච තොයං ච පඩ්කතොයානි, නාඝති පඩ්කතොයානී යත්‍ර තන් අපඩ්කතොයම්, තඝමාත් අපඩ්කතොයාත් (ලන්වගඤ් බහුව්‍රීහෑ) ශොභො'ඝ්‍යසතීති ශොභින් තඝ්‍ය ශොභිනෑ (අස්‍යාෂේ ඉනි). එණ් ච්වාතපත්‍රං එණීතපත්‍රම්, තඝ්‍ය එණීත පත්‍රස්‍ය (කර්මධාරයෑ).

ධාතු-උත්පලුත්‍ය-උන් පූර්ව පලව පලවශෙ නිෂ්දති-නි පූර්ව සද විශරණෙ,

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම ත්‍රිතිය චතුර්ථචරණයෝ වංශස්ථ වෘත්තයට අයත් වෙති. තෘතිය චරණය ඉන්ද්‍රවංශා වෘත්තයට අයත් වේ. මෙසේ මිශ්‍රවූ පාදයෙන් බඳනාලද හෙයින් මේ **උපජාති** නම් වණී වෘත්තයට අයත් වේ. කියනලද මැයි.

"එවං කිලාඤ්ඤාසඞ්ඛි මිශ්‍රිතාසු වදන්ති ජාතිඝවිදමෙව නාම".

අලඞ්කාරය-පළමු තෙළෙස්වන ශෙලාකයට කී පරිද්දෙන් **සමභිදු විරොධාලඞ්කාරය** ලැබේ.

19 සමුඛතාශෙඵමණිජාලකං
විපනතමීනං දතහිතසාරසම්
පරසපරොතපිඩනසංහතෙගීඝජෝ
කෘතං සරඃ සාඳ්‍රවිමදීකදීමම්.

---

19 **පදච්ඡේද**-පරස්පරොතපිඩනසංහතෙඃ ගඡෛඃ සමුඛතා ශෙඵමණිජාලකං විපනතමීනං දතහිතසාරසං සරඃ සාඳ්‍රවිමදී කදීමං කෘතම්.

අන්වයාර්ථ-පරස්පරොතපිඩනසංහතෙඃ, ඔවුනොවුන් පෙළනසේ හැසුණුවූ, ගඡෛඃ, ගසතින් විසින්; සමුඛතාශෙඵමණිජාලකම්, උදුරනලද සියලු නෙළුම්කැකුළු ඇති; විපනතමීනම්, විපතට ඉත්වූ මසුන් ඇති; දතහිතසාරසම්, පලාගියාවූ බියපත් විල් ළිහිණුන් ඇති; සරඃ, විල; සාඳ්‍රවිමදීකදීමම්, ඝනව මඩිතුලැබූ මඩඇත්තක්; කෘතම්, කරනලදී.

ආශයාර්ථ-ඔවුනොවුන් පෙළනසේ ගැසී ගැවිසීගිය ඇතුන් විසින් උදුරනලද සියලු නෙළුම්කැකුළු ඇති වැනසුණු මසුන් ඇති පලාගියාවූ බියපත් විල්ළිහිණුන් ඇති විල ඝනව මඩිතුලැබූ මඩින් යුක්තවූවක් කරනලද්දේය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ගඡෛඃ සරඃ විමදීකදීමං කෘතම්.

පදවිභාග-සමුඛතාශෙඵමණිජාලකම්, විපනතමීනම්, දත හිතසාරසම්, සාඳ්‍රවිමදීකදීමම් යන මොහු සමාසානන්ත ප්‍රථමෙක වචන නාමපදයෝයි. පරස්පරොතපිඩනසංහතෙඃ යනු සමාසානන්ත තෘතීයා බහුවචන නාමපදය. ගඡෛඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහු වචනානන්ත නාමපදය. කෘතම් යනුද සරඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙ කවචන නාමපදයෝයි.

උක්තානුක්ත-කෘතම් යන කෘදන්ත කර්මකාරකයා විසින් උක්තානෙහයින් සරඃ යනු උක්තප්‍රකෘති කර්මයි. සාඳ්‍රවිමදිකදීමම් යනු උක්ත විකෘතිකර්මයි. ගඡෛඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-සරඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සමුඛතාශෙඵමණිජාලකම්, විපනතමීනම්, දතහිතසාරසම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ගඡෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. පරස්පරොතපිඩනසංහතෙඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-මණිනාං ජාලා මණිජාලාඃ, අශෙෂාශ්චෙතෙ මණිජාලාශ්චෙත්‍යශෙෂමණිජාලාඃ, සමුඛතාඃ අශෙෂමණි ජාලාඃ යත්‍ර තත් සමුඛතාශෙඵ මණිජාලකම්, තත් සමුඛතාශෙඵ මණිජාලජාලකම් (තත්පුරුෂ කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහි). විපනතා මීනා යත්‍ර තත් විපනතමීනම්, තද් විපනතමීනම් (සප්තමී බහුව්‍රීහි). දතා භීතාඃ සාරසා යත්‍ර තද් දතහිතසාරසම් තද් දතහිතසාරසම් (සප්තමී බහුව්‍රීහි). පරස්පරණ්‍යුතපිඩනං පරස්පරොතපිඩනම්,

20 රවිප්‍රභොද්ගිනනඝිරොමණිප්‍රභො
විලොලජිහ්වාචයලිඛිමාරුතෘ
විභාගනිසූදයීතපතාපිතෘ එණී
න හනති මණ්ඩූකකුලං තෘෂාකුලෘ.

පරඃපරොතපීඩනං සංහතාඃ පරඃපරොතපීඩනසංහතාඃ, තෛඃ පරඃපරොතපීඩනසංහතෛඃ (තත්ප්‍රරූඝඝඝීඝාන්ප්‍රරූඝඃ) විමදිඃ කදිමඃ විමදිකදිමඃ, සාන්ද්‍රඃ විමදිකදිමොඃ යත්‍ර තත් සාන්ද්‍රවිමදිකදිමම්, තත් සාන්ද්‍රවිමදිකදිමම් (කර්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-කෘතම්-කෘ කරණෙ.

ඊජඉෂ්-වංඝඨ වෘත්තෘසි.

අලඞ්කාර-මෙහි ඇතුන් විසින් විලට කරනලද්දේ දොෂයකි. මේ දොෂකරණයෙන් ග්‍රහමඝෘතුව පිළිබඳවූ ඝර්ඝාසික්‍රය වනතලද්දේ ය්. මෙසේ ප්‍රඝුතවාක්‍යාර්ථයෙන් අන්‍යවූ ප්‍රඝුතවාක්‍යාර්ථය අවගමයකරවීම "**ප්‍රඝුතාඝාඛ්‍යරාලඞ්කාර**" වේ.

---

20 **පදවිභාග**-රවිප්‍රභොද්ගිනනඝිරොමණිප්‍රභඃ විලොලජිහ්වාචයලිඛිමාරුතඃ විභාගනිසූදයීතපතාපිතඃ තෘෂාකුලඃ එණී මණ්ඩූකකුලං නහනති.

අන්වයාර්ථ-රවිප්‍රභොද්ගිනනඝිරොමණිප්‍රභඃ, හිරුරසින් බුත් ශිරොමණිකාන්ති ඇති; විලොලජිහ්වාචයලිඛිමාරුතඃ, චංචලවූ දෙදිවින් ලෝනා සුළං ඇති; විභාගනිසූදයීතපතාපිතඃ, විඝගින් නෙන් හා සූදයීතාපයෙන් තැවුණුවූ; තෘෂාකුලඃ, එහෙයින්ම පිපාසායෙන් පීඩිතවූ; එණී, නාගෙතම; මණ්ඩූකකුලම්, මැඩිරිළි; න හනති; නොනසයි.

ආශයාර්ථ-සූදයීරශ්මියෙන් පඝවඝිය බැබැළීම් ඇති කණ්ඨමාණික්‍යයෙන් යුක්තවූ ලෙලදෙන දිව්‍යඳකින් සුළඟ ලෙවකන්නාවූ ඇයිය විඝ නැමැති ගින්නෙහුන් හිරුතෙදිහුත් තැවිගියාවූ පිපාසායෙන් මඩනාලද නයා මැඩිරිළි නොනසයි.

ක්‍රියාඛ්‍යාරකසම්බන්ධ-එණී මණ්ඩූකකුලං න හනති.

පදවිභාග-රවිප්‍රභොද්ගිනනඝිරොමණිප්‍රභඃ, විලොලජිහ්වාචයලිඛිමාරුතඃ, විභාගනිසූදයීතපතාපිතඃ, තෘෂාකුලඃ යන සතර සමාසානත ප්‍රථමෛකවචන නාමපදයෝසි. එණී යනු තෘතීය ප්‍රථමෛක

වචනාන්ත නාමපදය. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යයපදය. හන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචන ආඛ්‍යාත පදය. මණ්ඩූකකුලම් යනු සමාසාන්ත විතියෙකවචන නාමපදය.

උක්තානුක්ත–හන්ති යන කතෘකාරකෙකවචන ප්‍රථමපුරුෂ ක්‍රියායෙන් එණ් යනු උක්තකර්තෘසි. මණ්ඩූකකුලම් යනු අනුක්ත කර්මසි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–එණ් යනු විශෙෂ්‍යසි. රවිප්‍රභොද්ගින්න ශිරොමණ්ප්‍රභඃ, විලොලජිහ්වාචයලිඛමාරුතඃ, විෂාග්නිසූයඝාතපතාපිතඃ, තාෂාකුලඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝසි.

සමාසවිග්‍රහ–රවෙඃ ප්‍රභා රවිප්‍රභා, රවිප්‍රභයා උද්ගින්නඃ රවි ප්‍රභොද්ගින්නා, ශිරසි ස්ථිතො මණිඃ ශිරොමණිඃ, ශිරොමණෙඃ ප්‍රභා ශිරොමණිප්‍රභා, රවිප්‍රභොද්ගින්නා ශිරොමණිප්‍රභා යස්‍යාසෞ රවි ප්‍රභොද්ගින්නඃශිරොමණිප්‍රභඃ (තත්පුරුෂ තත්පුරුෂ තත්පුරුෂ තත් පුරුෂශ්චි බහුව්‍රීහිඃ) ජිහ්වානාඃ චයං ජිහ්වාචයම්, විලොලඤ්ච තජිහ් වාචයඤ්චෙති විලොලජිහ්වාචයම්, විලොලජිහ්වාචයෙන ලිඛිඛා මාරුතො යෙනාසෞ විලොලජිහ්වාචයලිඛිමාරුතඃ (තත්පුරුෂ කර්මධාරය ශ්චි බහුව්‍රීහිඃ). විෂමෙව අග්නිඃ විෂාග්නිඃ, සූයඝඃ ආතපඃ සූයඝාතපඃ, විෂාග්නිශ්ච සූයඝාතපශ්ච විෂාග්නිසූයඝාතපෞ, විෂාග්නි සූයඝාතපාභ්‍යාං තාපිතඃ විෂාග්නිසූයඝාතපතාපිතඃ (කර්මධාරය තත් පුරුෂ වන්ච ශ්චිසංතත්පුරුෂඃ) මණ්ඩූකානාං කුලං මණ්ඩූකකුලම් තත් මණ්ඩූකකුලම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) තාෂයා ආකුලඃ තාෂාකුලඃ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–හන්ති–හන හිංසාගතෙඃ.

ඡන්දස්–අපරසේම වංශස්ථ වෘත්තයසි.

අලඞ්කාර–විරොධාලඞ්කාරයසි.

එණ් මණ්ඩූකකුලං න හන්ති යනු ලොකවිරොධයසි. මෙකී ලොකවිරොධය "රවිප්‍රභොද්ගින්න ශිරොමණිප්‍රභඃ" "විලොලජිහ්වා චයලිඛමාරුතඃ" "විෂාග්නිසූයඝාතපතාපිතඃ" "තාෂාකුලඃ"යන මෙ සින් ගම්‍යතවූ සම්භවිකඃ ප්‍රභාවයෙන් පර්හාරකරනලදුවයින් ගුණි පක්ෂගත විය. එහෙයින් මේ විරොධාලඞ්කාර වී.

21 සඵෙණලාලායතවක්ඛුසම්පුටං
විනිඃසෘතාලොලිතජිහ්වමුන්නමුඛං
තෘෂාකුලං නිඃසෘතමද්‍රිගහ්වරාද්
ගවෙෂමාණං මහිෂීකුලං ජලම්.

---

21 **පදසඞ්ග**-සඵෙණලාලායතවක්ඛුසම්පුටං. විනිඃසෘතාලොලිත ජිහ්වං උන්නමුඛං තෘෂාකුලං මහිෂීකුලං ජලං ගවෙෂමාණං අද්‍රිගහ්ව රාත් නිඃසෘතම්.

අන්වයාර්ථ-සඵෙණලාලායතවක්ඛුසම්පුටම්, ෙපණෙළ සහිත දිග්වූ මුඛසම්පුට ඇති; විනිඃසෘතාලොලිතජිහ්වම්, පිටතට නික්මුණු සෙලවෙන දිව ඇති; උන්නමුඛම්, උඩට අයාගත් මුව ඇති; තෘෂාකුලම්, පවසින් පීඩිතවූ; මහිෂීකුලම්, මහිෂගණතෙම්; ජලම්, දිය; ගවෙෂමාණම්, සොයමින්; අද්‍රිගහ්වරාත්, ගිරිලෙන්වලින්; නිඃසෘතම්, නිකුත්වී.

ආශයාර්ථ-පෙණ කෙළ වැගිරෙන දිගිවී මුඛයන් යුක්තවූ පිට තට ඇදුණු චංචලවූ දිව ඇති උඩට අයාගත් කටඇති පිපාසාගයන් ආකුලවූ මිහරක්රැළ පැන් සොයමින් ගිරිලෙන්වලින් නිකුත් වූයේය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-මහිෂීකුලං අද්‍රිගහ්වරාත් නිඃසෘතම්.

පදවිභාග-සඵෙණලාලායතවක්ඛුසම්පුටම්, විනිඃසෘතාලොලිත ජිහ්වම් උන්නමුඛම් තෘෂාකුලම් මහිෂීකුලම් යන මොහු සමාස ප්‍රථමෙකවචනාන්ත නාමයෝසි. නිඃසෘතම් යනුද ගවෙෂමාණම් යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්ත නාමයෝසි. අද්‍රිගහ්වරාත් යනු සමාස පඤ්චමෙකවචනාන්ත නාමසි. ජලම් යනු කෘදන්ත විති ෙයකවචනාන්ත නාමපදය.

උක්තානුක්ත-නිඃසෘතම් යන කෘදන්ත කර්තෘකාරකයා විසින් උක්තහෙයින් මහිෂීකුලම් යනු උක්තකර්තෘසි. අද්‍රිගහ්වරාත් යනු අනුක්තාපාදානයි. ගවෙෂමාණම් යන කෘදන්තයෙන් ජලම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-මහිෂීකුලම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සඵෙණලාලා යතවක්ඛුසම්පුටම්, විනිඃසෘතාලොලිතජිහ්වම්, උන්නමුඛම්, තෘෂා කුලම්, ගවෙෂමාණම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝසි.

සමාසවිග්‍රහ-ඵෙණන උපලක්ෂිතා ලාලා ඵෙණලාලා, සහ ඵෙණලාලයා ඉමා වත්තීතෝ'සෞ සඵෙණලාලඃ, වක්ත්‍රස්‍ය සම්පුටඃ වක්ත්‍රසම්පුටඃ, ආයතශ්ච සෞ වක්ත්‍රසම්පුටශ්චේති ආයතවක්ත්‍රසම්පුටඃ,

22 පවුතරදවදුඝොවඡුජ්ඣාශඝපප්පරොහාෑ
පරුඝපවනවෙඝොත්ඛිපනඝංඡුඣාපණ්ණාෑ
දිනකරපරිතාපඡ්ඣිණතොයාෑ සමන්නාත්
විදධති සඝමුවෙවර් විඝ්ඣමාණා වනාන්නාෑ.

සවෙණ්ණාලාෑ ආයතවඤ්ඣසමපුටෝ යඝ්ඝාදෑ සවෙණ්ණාලායත වඤ්ඣසමපුටම් (තත්පුරුඝ, බහුව්‍රිහි, තත්පුරුඝ, කම්ධාරයඝඞ් බහුව්‍රිහිෑ). විනිඃඝතාච සා ආලොලිතාචෙති විනිඃඝතාලොලිතා, විනිඃඝතාලොලිතා ජිහ්වා යඝ්ඝ තද් විනිඃඝතාලොලිතජිහ්වම් (විශෙඝණඋභයපදකම්ධාරයඝඞ් බහුව්‍රිහිෑ). උදඝතං මුඛං යඝ්ඝ තත් උනමුඛම් (ප්‍රාදිබහුව්‍රිහිෑ). තෘෂයා ආකුලම් තෘෂාකුලම් (තෘතියා තත්පුරුඝෑ) අද්‍රෙඃ ගහ්වරම් අද්‍රිගහ්වරම් තඝමාදද්‍රිගහ්වරාත් (පඤ්චී තත්පුරුඝෑ) මහිෂාණිං කුලම් මහිෂිකුලම් (ඡඨී තත්පුරුඝෑ).

ධාතු-ගඞ්ගවෙඝමාණම්-ගවෙඝ ගවෙඝණෙ—නිඃඝතම්-නිස්පූර්ඞ් සා ගඞ්ගතෑ.

ඡන්දඃ-වංශඨ වෘත්තඝි.

අලඞ්කාර-මෙහි සඞ් සූයඃරශ්මියෙන් පීඩිතවූ වනමහිෂයන්ගේ ඝර්ඝාවලක්ෂණ කි හෙයින් මේ **ඝර්ඝාවොක්තඃයලඞ්කාරඝි.** කුවලයානන්දයෙහි—

"ඝර්ඝාවොක්තිඃ ඝර්ඝාවඝ්‍ය ජාත්‍යාදිඝඨඝ්‍ය ව්‍රණීනම්"

ජාති ක්‍රියා ගුණ ද්‍රව්‍ය යන පදඝීයන් පිළිබඳ ඝර්ඝාවයාගේ වණීනය **ඝර්ඝාවොක්තිඃ** නම්ෑ. ඒ චතුර්විධ ඝර්ඝාවාඛ්‍යානයන් අතුරෙන් මෙහි ක්‍රියාගත ඝර්ඝාවොක්තිය ලැබේ.
මුවදෙව්දූවත්හි—

"නඞ්ගා කදට ඛුවා-කන් කැරැ නිසල නුවන්
රසිඝේ බලම්නි තමා-මහඝත් සිටි මුවන් දිටි"

යනුද ඉමඝේම ක්‍රියාගත ඝර්ඝාවොක්තිඝි.

ඉඃ පදඝච්ඡඃ-පවුතරදවදුඝොවඡුජ්ඣාශඝපප්පරොහාෑ පරුඝපවන වෙඝොත්ඛිපනඝංඡුඣාපණ්ණාෑ දිනකරපරිතාපඡ්ඣිණතොයාෑ සමන්නාත් විඝ්ඣමාණාෑ වනාන්නාෑ උභයෙඃ ඝයං විදධතිෑ

අන්වයඃ-පවුතරදවදුඝොවඡුජ්ඣාශඝපප්පරොහාෑ-පවුතර, ඉතා තියුණුවූ; දවදුඝ, ළැව්ගින්නෙන්; උවඡුජ්ඣා, වියළුණුවූ; ශඝපප්පරොහාෑ, ළාතණ දළු ඇති; පරුඝපවනවෙඝොත්ඛිපනා සංඡුඣාපණ්ණාෑ-

පරුෂ, රළුවූ; පවනවේග, වාතවෙගයන්; උතක්ෂිප්ත, උඩට නඟා ලනලද; සංඝූර්ණාපක්ෂීණ, චියළි කොළ ඇති; දිනකරපරිතාපක්ෂීණ තොයා-දිනකර, සූර්යයාගේ; පරිතාප, රශ්මියෙන්; ක්ෂීණ, ක්ෂයව ගියාවූ; තොයා, දියඇති; සමන්තාත්, හාත්පස; විඝූර්ණමාන, දක්නාලබන්නාවූ; වනානන්ත, වනාන්තයෝ තුමූ; උච්චෛ, උසස් ලෙසින්; භයම්, බිය; වේදයති, කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ-ඉතා තියුණුවූ ළැව්ගින්නෙන් චියළිගියාවූ ළාතණ කොළ ඇති, රළුවූ වාතවෙගයෙන් උඩට නඟාහෙලනලද චියළි කොළ ඇති, හිරුරැසින් ක්ෂයවූ දියඇති, හාත්පස දක්නාලබන්නාවූ වනාන්තයෝ ඒ බලන්නාවුන්ට අධිකවූලස බිය ඇතිකෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වනානන්තා භයං වේදයති.

පදවිභාග-පවුතරදවදුහොචිත්‍රඝණසඤ්ඣප්‍රරොහා, පරුෂපවන ඒවගොතක්ෂිප්තසංඝූර්ණාපක්ෂීණ, දිනකරපරිතාපක්ෂීණතොයා, වනා නන්තා යන මොහු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමයෝයි. සම නන්තාත් යනු හාත්පස යන අර්ථයෙහි නිපාතයි. විඝූර්ණමාණ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. උච්චෛ යනු අව්‍යය යෙහි අව්‍යයයි. භයම් යනු කෘදන්ත විතියෙකවචනාන්ත නාම පදය. වේදයති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්සෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනී ආඛ්‍යාතපදය.

උක්තානුක්ත-වේදයති යන කර්තෘකාරක බහුවචනාඛ්‍යාතයා ගෙන් වනානන්තා යනු උක්තකර්තෘකාරයයි. භයම් යනු අනුක්තකර්ම කාරකයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-වනානන්තා යනු විශෙෂ්‍යයි. පවුතරදවදු හොචිත්‍රඝණසඤ්ඣප්‍රරොහා, පරුෂපවනඒවගොතක්ෂිප්තසංඝූර්ණාපක්ෂීණ, දිනකරපරිතාපක්ෂීණතොයා, විඝූර්ණමාණ යන මොහු තුල්‍යාධිකර ණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-දවස්‍ය දුහො දවදුහ, පවුතරශ්වාසෞ දවදුහ ශ්චත් පවුතරදවදුහ, පවුතරදවදුහෙන උච්චිත්‍රඝණා පවුතරදවදු හොචිත්‍රඝණා, ඝණපාණිං ප්‍රරොහා ඝණප්‍රරොහණි, පවුතරදවදුහෝ චිත්‍රඝණා ඝණප්‍රරොහා යෙසු තෙ පවුතරදවදුඝොචිත්‍රඝණඝණප්‍ර රොහා (තත්පුරුෂ කර්මධාරය තත්පුරුෂ තත්පුරුෂඝණී බහුව්‍රීහි). පවනස්‍ය වෙගා පවනවෙගා, පරුෂශ්චාසෞ පවනවෙගශ්චති පරු ෂපවනවේගා, පරුෂපවනවෙගෙන උතක්ෂිප්තානි පරුෂපවනවේ ගොතක්ෂිප්තානි, සංඝූර්ණානි ච තානි පර්ණානි චෙති සංඝූර්ණ

23 ශ්වසිති විහගවගීඃ ශිණීපණීද්‍රුමසඨඃ
කපිකුලමුපයාති කලානනමද්‍රේර්නිකුඤ්ජම්
භ්‍රමති නවයයූථඃ සවීනසෙනාය මිව්‍යඤ්
ශරභකුලමජිහ්මං ප්‍රොඛරන්‍යම්බු කූපාත්.

පණීනි, පරුෂපවනවෙගොත්ක්ෂිප්තානි ඝංශුජාපණීනි යෙෂූ ත පරුෂපවනවෙගොත්ක්ෂිපතඝංශුකපණීඃ (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, කර්මධාරයගණෝ බහුව්‍රීහිඃ). දිනකරස්‍ය පරිතාපඃ දින කරපරිතාපඃ, දිනකරපරිතාපෙන ක්ෂීණං තොයං යෙෂූ තෙ දිනකර පරිතාපක්ෂීණතොයාඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) වනානාමන්‍යාවනා න්‍යාඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ව්‍යක්තවර්ණඃ-වී පූර්ව ර්ක්ෂ දර්ශනෙ. ඒදධර්-වී පූර්ව ධා ධාරණෙ. ඒපූර්ව්වාත් කරොත්‍යමී.

ජඤ්ඣ-"නනමයයුතෙයං මාලිනී භොගිලොකෛඃ" යනු සූත්‍ර හෙයින් නඟණ දෙකක්ද මඟණයක්ද යඟණදෙකක්ද ඇති වර්ණ අටකින් හා සතකින් විරාමය ඇති වෘත්තය මාලිනී නමි.

"— — — — — — ⏑ ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑" යනු චිත්‍රාසයයි.

අලඞ්කාරඃ-පරිකරාලඞ්කාරයි. පස්වැන්න බලනු.

---

23 පදච්ඡෙදඃ-ශිණීපණීද්‍රුමසඨඃ විහගවගීඃ ශ්වසිති කලානනං කපිකුලං අද්‍රේඃ නිකුඤ්ජං උපයාති ශවයයූථඃ තොයං ඉච්ඡන් සවී තඃ භ්‍රමති අජිහ්මං ශරභකුලං කූපාත් අම්බු ප්‍රොඛරති.

අන්වයඃ-ශිණීපණීද්‍රුමසඨඃ, කොළ වැටුණු රුක්හි සිටි; විහගවගීඃ, පක්ෂිසමූහයෙම; ශ්වසිති, සුසුම් හෙළයි; කලානනම්, කැල්ලා න්නවු: කපිකුලම්, වඳුරුරැළ; අද්‍රෙඃ, පර්වතයාගේ; නිකුඤ්ජම්, ලිය ණෙහාමුවට; උපයාති, යෙයි; ශවයයූථඃ, ශ්වර්රැළ; තොයම් ඉච්ඡන්, දිය කැමැතිවන්නේ; සවීනඃ, හැමදෙසින්; භ්‍රමති, භ්‍රමණය කෙරෙයි; අජිහ්මම්; සෘජුව; ශරභකුලම්, ඔටුරැළ; කූපාත්, වළින්; අම්බු, දිය; ප්‍රොඛරති, ඇදහනී.

ආශයඃ-කොළ වැරිගියාවූ ශස්වල සිටි කුරුලුසමූහයා සුසුම් හෙළයි. ගිරුරුසින් ගිලන්වූ වඳුරුරැළ කඳුවල තිබෙන ලියගොමු වට එළඹෙයි. ශ්වර්රැළ පැන් කැමැත්තේ හැමතැන හැසිරෙයි. නැමී තිබෙන ග්‍රීවා දිඟුකරගත් ඔටුරැළ වනාන්තයෙහි තිබෙන වළවලින් දිය ඇද බොයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-විහගවරිඃ ශෙතිති. කපිකුලම් නිකුඤ්ජම් උපයාති. ගවයයූථඃ භ්‍රමති. ශරභකුලම් අම්බු ප්‍රොඛරති.

පදවිභාග-ශිඞ්ගිපඞ්ගීද්‍රුමඃ, විහගවරිඃ, කපිකුලම්, ගවය යූථඃ, ශරභකුලම්, අජිඝම් යන මේ පදයෝ සමාසාඛ්‍යන ප්‍රථමෛක වචනාන්තයෝයි. නිකුඤ්ජම්, තොයම්, අම්බු යන මොහු කෘදන්ත විභක්තෛකවචනාඛ්‍යතයෝයි. කුලාඛ්‍යතම්, ඉච්ඡන්, යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. අද්‍රෙඃ යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්ත වචනාන්තයි. සඛිතඃ යනු තද්ධිත ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයපදයි. කූපාත් යනු කෘදන්ත පඤ්චම්‍යන්තවචනාන්තයි. ශෙතිති, උපයාති, භ්‍රමති, ප්‍රොඛරති යන මොහු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛක වචනාඛ්‍යතයෝයි.

උක්තානුක්තත්ව-ශෙතිති යන කර්තෘකාරකෛකවචන අකර්මක ආඛ්‍යාතයා විසින් විහගවරිඃ යනු උක්තකර්තෘයි. උපයාති යන කර්තෘකාරෂෂ්ඨ්‍යන්තවචන සකර්මක ආඛ්‍යාතයා විසින් කපිකුලම් යනු උක්ත කර්මයි. නිකුඤ්ජම් යනු අනුක්තකර්මයි. භ්‍රමති යන කර්තෘකාර කෛකවචන අකර්මක ආඛ්‍යාතයා විසින් ගවයයූථඃ යනු උක්ත කර්තෘයි. ප්‍රොඛරති යන සකර්මක කර්තෘකාරකෛකවචන ආඛ්‍යාතයා විසින් ශරභකුලම් යනු උක්තකර්තෘයි. අම්බු යනු අනුක්තකර්මයි. කූපාත් යනු අනුක්තාපාදානයි. ඉච්ඡන් යන කෘදන්තයහට තොයම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-විහගවරිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ශිඞ්ගිපඞ්ගී ද්‍රුමඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කපිකුලම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කුලාඛ්‍යතම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නිකුඤ්ජම් යනු විශෙෂ්‍යයි. අද්‍රෙඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. ගවය යූථඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ඉච්ඡන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශරභකුලම්, යනු විශෙෂ්‍යයි. අජිඝම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-විහගානාං වරිඃ විහගවරිඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) ශිඞ්ගිනිඃ පඞ්ගීන් යෙෂාං තෙ ශිඞ්ගිපඞ්ගීඃ, ශිඞ්ගිපඞ්ගීඃ ච තෙ ද්‍රුමාඃ ශෙවති ශිඞ්ගිපඞ්ගීද්‍රුමඃ, ශිඞ්ගිපඞ්ගීද්‍රුමෙෂු තිෂ්ඨතීති ශිඞ්ගිපඞ්ගීද්‍රු මඃ (බහුව්‍රීහි ගර්භ කර්මධාරය සමාසාඛ්‍යනාත් ෂඨ්‍යාශ්‍රිති නිඃ ෂ්‍යාත්) කපීනාං කුලං කපිකුලම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ගවයානාං යූථඃ ගව යයූථඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ශරභාණාං කුලං ශරභකුලම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). න ජීඝම් අජිඝම් (නඤ් තත්පුරුෂඃ).

24 විකචනවකුසුමෝත්සවප්‍රසිඳුරභාසා
ප්‍රබලපවනවෙගොද්ධූතවෙගෙන තූණීම්
තටවිටපලතාග්‍රාලිඛනව්‍යාකුලෙන
දිශි දිශි පරිදග්ධා භූමයඃ පාවකෙන.

ධාතු-ශ්වසිති-ශ්වස ප්‍රාණනෙ. උපයාති-උප පූර්ව්‍ය ප්‍රාපණෙ. භ්‍රමති—භ්‍රම සඤ්චලනෙ. ප්‍රොඩරති-ප්‍ර උත් පූර්ව් ඩෘ සඵිතොෂ්.

ඡන්දස්-මෙද පළමු ශ්ලොකය ලෙසම **අනිඉක්වති** නම් ඡන්දසට අයත් **මාලිනී** වෘත්තයයි. ලක්ෂණ පෙර කී පරිදියි.

අලඞ්කාර-පඤ්චසමූහයා සුසුම් ලසි යනාදි වශයෙන් මෙහි දැක්වූ ප්‍රවෘත්තින්ගෙන් සම්සෘතුවර්ණනාවය හැඟේ. එහෙයින් මෙය **ඍතුවලඞ්කාරය** වේ. විභවකීඃ ශ්වසිති යනාදිවූ මෙහි සඳහන් ප්‍රවෘත්තිහු ඤ්‍යපකයෝයි. ග්‍රීෂ්මඍතුව එයින් ඤ්‍යපයි. මෙසේ ඤ්‍යපක හෙතූන් ඇතිහෙයින් මේ **ඤ්‍යපකහෙතු** අලඞ්කාර නම් කොටසට අයත් වේ. උදාහරණාන්තරයක්—

"බොල් පිනි බිඳු බැ මි ය අතු නැ මි ය
ම ල් මුවරඳ ෂ ත මි ය නල හැ මි ය
ප්‍ර ල් තඹරෙහි බි මි ය බිඟු බි මි ය
ම ල් සැර සැව් දු මි ය රිය හි මි ය"

(ඉන්‍යාලඞ්කාවෘත්ත).

---

24 **පදාන්වයඃ**-විකචනවකුසුමෝත්සවප්‍රසිඳුරභාසා ප්‍රබලපවන වෙගොද්ධූතවෙගෙන තූණීම් තටවිටපලතාග්‍රාලිඛනව්‍යාකුලෙන පාවකෙන දිශි දිශි භූමයඃ පරිදග්ධාඃ.

අන්වයාදි-විකචනවකුසුමෝත්සවප්‍රසිඳුරභාසා-විකච, පිපීගියාවූ; නවකුසුම, අඟිනවවූ වතුක්මල් හා; උත්සව, පිරිසිදුවූ; සිඳුර, සිඳුරවුණියට බඳු, භාසා, බැබැළීම් ඇති, ප්‍රබලපවනවෙගොද්ධූතවෙගෙන, ඉතා බලවත් වායුවෙගයෙන් උඩ නැංගාවූ වෙග ඇති; තූණීම්, වහා; තටවිටපලතාග්‍රාලිඛනව්‍යාකුලෙන-තට, කුලහුණිය; විට, වෙළෙපය; ලතාග්‍ර, ලියය යන මොවුන්ගේ අක්, ආලිඛන; වැළඳගැනීමෙන්; ව්‍යාකුලෙන, වියවුල්වූ; පාවකෙන, ගින්නෙන්; දිශි දිශි, ඒ ඒ දිශාවන්හි, භූමයඃ, භූමීහු; පරිදග්ධාඃ, දවනලදහ.

ආශුශාලී-පිපුණු අලුත් වතුක්මල් මෙන්ද පැහැදි සිඳුරසුතු මෙන්ද රත්වන් දිපති ඇති, ඉතා බලවත් සුළංවෙගයෙන් උස්ව නැංගාවූ, වහා උස්බිම්ද වෘක්ෂයන්ගේ අතුපතරද ලතාද යන මොවුන්ගේ අක්ඛිස් වැළඳගැනීම නිසා වියවුල්වූ වග්නිය විසින් ඒ ඒ දිගුන්හි බිම්පෙදෙස් දවනලදහ.

ක්‍රියාඛ්‍යාරඛ්‍යසම්බන්ධ-පාවකෙන භූමයෑ පරිදහ්‍යාෑ.

පදවිභාග-විකචනවකුසුමඛ්‍යඡවිඡසින්දූරඛ්‍යාසා, ප්‍රබලපවනවෙ ඝඛ්‍යාද්භූතවෙගෙන, තටවිටපලතාග්‍රාලිඛ්‍යනවෘක්ෂලන යන මොහු සමාසාන්ත නාමයෙකක වචනාන්තයෝයි. තුණ්ඩීම් යනු කෘදන්ත ත්‍රිතිඛ්‍යෙයකවචනාන්තයි. පාවකෙන යනු කෘදන්ත නාමයෙක වචනාන්තයි. දිශි දිශි යන ඒදඒදන කෘදන්ත සප්තම්‍යන්තවචනාන්තයෝයි. භූමයෑ, පරිදහ්‍යාෑ යන දෙදෙන කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි.

උක්තානුක්ත-පරිදහ්‍යාෑ යන කෘදන්ත කර්මකාරකක්‍රියාවෙන් පාවකෙන යනු අනුක්තකර්තෘයි. භූමයෑ යනු උක්තකර්මයි. දිශි දිශි යනු අනුක්තාධාරයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-පාවකෙන යනු විශෙෂ්‍යයි. විකචනවකුසුමඡවිඡසින්දූරඛ්‍යාසා යනුද, ප්‍රබලපවනවෙගොද්භූතවෙගෙන යනුද, තටවිටපලතාග්‍රාලිඛ්‍යනවෘක්ෂලෙන යනුද තුණ්ඩිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-නවශ්චාසෞ කුසුමඛශ්චෙති නවකුසුමඛෑ, විකචශ්චාසෞ නවකුසුමඛශ්චෙති විකචනවකුසුමඛෑ, ඡවිඡං ච තත් සින්දූරඤ්චෙති ඡවිඡසින්දූරම්, විකචනවකුසුමඛඡ ඡවිඡසින්දූරඤ්ච විකචනවකුසුමඛඡවිඡසින්දූරෙ. විකචනවකුසුමඛඡවිඡසින්දූරෙ ඉව ඛා යස්‍යාසෞ විකචනවකුසුමඛඡවිඡසින්දූරඛ්‍යාෑ, අනන විකචනවකුසුමඛඡවිඡසින්දූරඛ්‍යාසා (කර්මධාරය, කර්මධාරය, කර්මධාරය, චන්ව ගර්භබහුව්‍රීහිෑ). ප්‍රබලශ්චාසෞ පවනශ්චෙති ප්‍රබලපවනෑ, ප්‍රබලපවනඡ්ච ඒවඡෑ ප්‍රබලපවනඒවඡෑ, ප්‍රබලපවනඒවඡඡන උද්භූතා වෙගොයස්‍යාසෞ ප්‍රබලපවනඒවඡොද්භූතඒවඡෑ, අනන ප්‍රබලපවනවෙගොද්භූතවෙගෙන (කර්මධාරය, තත්පුරුඡ ගර්භෝ බහුව්‍රීහිෑ). තටාශ්චවිටපාශ්ච ලතාශ්ච තටවිටපලතාෑ, තටවිටපලතානාං අග්‍රාණි තටවිටපලතාග්‍රාණි, තෙඡාමාලිඛ්‍යනං තටවිටපලතාග්‍රාලිඛ්‍යනම්, තෙන වෘක්ෂලෑ තටවිටපලතාග්‍රාලිඛ්‍යනවෘක්ෂලෑ, අනන තටවිටපලතාග්‍රාලිඛ්‍යනවෘක්ෂලෙන (චන්ව තත්පුරුඡ තත්පුරුඡ ගර්භතත්පුරුඡෑ)

25 ජ්වලති පවනවෘඛඃ පච්තානාං දරීෂු
සඤ්චරති පවුනිනාදෛඃ ශුෂ්කවංශඝට්ටිෂු
ප්‍රසරති තාණමධ්‍ය ලබධවෘඛිඃ ක්ෂණේන
ඝලපයති මෘගවධීං ප්‍රාන්තාලඥනා දවාඥනිඃ

ධාතු-පරිදඥඃ-පරි පූර්‍ව දහ ඔසුම්කරණ.
ඡන්දස්-පළමු ශ්ලෝකය සෙසින්ම මාලිනී වෘත්තය වේ.
අලඞ්කාර-පරිකරාලඞ්කාරයි. පස්වැන්න බලනු.

---

25 පදච්ඡේද-දවාඥනිඃ පවනවෘඛඃ පච්තානාං දරීෂු ජ්වලති. ශුෂ්කවංශඝට්ටිෂු පවුනිනාදෛඃ සඤ්චරති. තාණමධ්‍ය ලබධවෘඛිඃ ක්ෂණේන ප්‍රසරති. ප්‍රාන්තාලඥනඃ මෘගවධීං ඝලපයති.

අන්වයාර්ථ-දවාඥනිඃ, ළැව්ගිනිතෙමේ; පවනවෘඛඃ, වාතයෙන් වඩිනයට පැමිණියේ; පච්තානාං, පච්තයන්ගේ; දරීෂු, කඳුරයන්හි; ජ්වලති, දිලේ; ශුෂ්කවංශඝට්ටිෂු, වියළි හුණහස් ඇති බිම්පෙදෙස්හි; පවුනිනාදෛඃ, මහහඬින්; සඤ්චරති, පිපිරේ. තාණමධ්‍ය, තණවැදැ; ලබධවෘඛිඃ, ලබාගත්තේ වැඩිම් ඇත්තේ; ක්ෂණේන, ඇස්පිනක් ලෙන්; ප්‍රසරති, අතිශයින් දිවේ; ප්‍රාන්තාලඥනඃ, වනකෙළවරහි ඇවිදුණේ; මෘගවධීම්, මෘගසමූහයා; ඝලපයති, ව්‍යාකුල කෙරේ.

අන්වයාර්ථ-ළැව්ගින්න සුළඟින් වැඩි පළිත කඳුරුවල දිලෙයි. වියළි හුණහස් ඇති පෙදෙස්හි මහහඬින් පිපිරේ. තණකොළ ඇති තන්හි වඩිනයට පැමිණි වහා නදින් පැනිරේ. වනකෙළවරෙහි ඇවිදුණාවූ ඒ ළැව්ගින්න මෘගසමූහයා වියවුල් කෙරේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-දවාඥනිඃ ජ්වලති. දවාඥනිඃ සඤ්චරති. දවාඥනිඃ ප්‍රසරති. දවාඥනිඃ මෘගවධීං ඝලපයති.

පදවිභාග-පවනවෘඛඃ, ලබධවෘඛිඃ, ප්‍රාන්තාලඥනඃ, දවාඥනිඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. පච්තානාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. දරීෂු යනු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. පවුනිනාදෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ශුෂ්කවංශඝට්ටිෂු යනු සමාසාන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි තාණමධ්‍ය යනු සමාසාන්ත සප්තම්‍යන්තෛකවචනාන්තයි. ක්ෂණේන යනු කෘදන්ත තෘතීයෛකවචනාන්තයි. මෘගවධීම් යනු සමාස විභක්තෛකවචනාන්තයි. ජ්වලති, සඤ්චරති, ප්‍රසරති, ඝලපයති යන මොහු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයෝයි.

26 බහුතර ඉව ජාතෑ ශාල්මලීනාං වනෙෂු
සඤ්චරති කනකගෞරඃ කොටරෙෂු ද්‍රුමාණාම්
පරිණතදලශාඛාඝුන්පතත් ප්‍රාංශුවෘක්ෂාත්
භ්‍රමති පවනඨූනඃ සර්පතොගනිර්මොකතඃ.

උක්තානුක්ත-ජ්වලති සඤ්චති ප්‍රසරති ගුලපයති යන කර්තෘකාරකෙකවචන ආඛ්‍යාතයන් විසින් උක්තඅර්ථයෙන් දවාග්නිඃ යනු උක්ත කර්තෘයි. දරිශ්‍ර යනු ජ්වලති යන ආඛ්‍යාතයෙහි අනුක්තාධාරයි. සඤ්චති යන ආඛ්‍යාතයෙහි ශුෂ්කවංශඝට්ටිශ්‍ර යනු අනුක්තාධාරයි. පවනිනාඛෙදඃ යනු අනුක්තකරණයි. ප්‍රසරත යන ආඛ්‍යාතයෙහි තෘණමධ්‍යෙ යනු අනුක්තාධාරයි. ඝ්‍රාණෙණ යනු අනුක්තකරණයි. ගුලපයති යන ආඛ්‍යාතයෙහි මෘගවර්ගිම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-දවාග්නිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. පවනවෘධඃ ලබ්ධවෘධිඃ ප්‍රාප්තාලඝනඃ යන පෞනුපුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ෂළ්ජාතානාම් යනු දරිශ්‍ර යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-පවනෙන වෘධඃ පවනවෘධඃ (තෘතීයාතත්පුරුෂඃ) ශුෂ්කාශ්චාසෞ වංශාශ්චෙති ශුෂ්කවංශාඃ, ශුෂ්කවංශානාං සඨල්‍යෑ|ශුෂ්ක වංශසඨල්‍යඃ, තාසු ශුෂ්කවංශසඨලිශ්‍ර (කර්මධාරයගර්භිතතත්පුරුෂඃ). පටවශ්චාමී න්නාදෘශෙචති පවුනිනාදෘඃ,i තෙඃ පවුනිනාඛෙදඃ (කර්මධාරයඃ) ෂ තෘණානාං මධ්‍යම් තෘණමධ්‍යම්, තස්මින් තෘණමධ්‍යෙ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ලබ්ධා වෘධිමීනාෂෞ ලබ්ධවෘධිඃ (තෘතීයාබහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රාප්තෙ ලඝනඃ ප්‍රාප්තාලඝනඃ (ෂප්තමී තත්පුරුෂඃ) මෘගාණාං වර්ගඃ මෘගවර්ගඃ, තං මෘගවර්ගම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ජ්වලති-ජ්වල ජ්වලනෙ. සඤ්චති-සඤ්ච විදූරණෙ. ප්‍රසරති-ප්‍ර පූර්ව සෘ ගතෞ, ගුලපයති-ගෞල ව්‍යාදෙ.

ඡන්දස්-පෙරළුම්ම මාලිනී වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි වූ ජ්වලන, සඤ්චන, ප්‍රසරණ, ගුලපන යන නානායෙක් ක්‍රියාවෝතුමූ දවාග්නි සඞ්ඛ්‍යාත එකම කර්තෘහුගේයි. මෙසේ එකකාරකගත නොයෙක් ක්‍රියාවන්ගේ නිබන්ධන එතම **කාරකදීපකාලඞ්කාර** වේ.

---

1 26 පදච්ඡෙද-පවනධූතඃ අග්නිඃ ශාල්මලීනාං වනෙෂු බහුතරඃ ඉව ජාතඃ ද්‍රුමාණාං කොටරෙෂු කනකගෞරඃ සඤ්චරති පරිණතදල ශාඛාන් ප්‍රාංශුවෘක්ෂාන් උත්පතන් වනාන්තෙ සර්පතඃ භ්‍රමති.

අඩියාපී-පවනධූතෑ, සුළඟින් කම්පිතවූ; අග්නිෑ, වහ්නිතෙම; ශාල්මලිනාං වනෙහු, ඉඹුල්වනයන්හි; බහුතරෑ ඉව ජාතෑ, ඉතා බොහෝ මෙන් වූයේ; ද්‍රැමාණිං කොටරෙහු, ගස්බිල්වල; කනක ගෞරෑ, ඔණීරුණවණී ඇත්තේ; සඤ්චරති, බබළයි; පරිණතදල ශාඛාන්, මේරූ කොළ අතු ඇති; ප්‍රාංශුවෘක්ෂාන්, ඉතා උස් ගස්වලට; උත්පතත්, පනින්නේ; වනාන්තෙ, වනෙතෙහි; සඒතෑ, හාත්පසින්; භ්‍රමති, බමයි.

ආශයාපී-සුළඟින් කම්පිතවූ යින්න ඉඹුල්කැලෑවල වැදී බෝ වූවාක් මෙන් වී ගස්බිල්වලදී රන්පැහැයෙන් බබළයි. මේරූකොළ අතු ඇති උස් ගස්වලට පැන පැන වනාන්තයෙහි හාත්පස භ්‍රමණය කෙරේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-අග්නිෑ සඤ්චරති. අග්නිෑ භ්‍රමති.

පදවිභාග-බහුතරෑ යනු තද්ධිත ප්‍රත්‍යෙකවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයයි. ජාතෑ යනුද උත්පතත් යනුද අග්නිෑ යනුද කෘදන්ත ප්‍රත්‍යෙකවචනාන්තයෝයි. ශාල්මලිනාම්, ද්‍රැමාණිම් යන මොහු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයෝයි. වනෙහු යනුද කොටරෙහු යනුද කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයෝයි. සඤ්චරති යනුද භ්‍රමති යනුද ලව් කතෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රත්‍යමපුරුෂෛකවචනාන්තයෝයි. කනකගෞරෑ යනුද පවනධූතෑ යනුද සමාස ප්‍රත්‍යෙකවචනාන්තයෝයි. පරිණතදලශාඛාන් යනුද ප්‍රාංශුවෘක්ෂාන් යනුද සමාස ද්විතීයා බහුවචනාන්තයෝයි. සඒතෑ යනු තසිල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයපදය. වනාන්තෙ යනු සමාස සප්තම්‍යෙකවචනාන්තපදය.

උක්තානුක්තක-සඤ්චරති යන කතෘකාරකෛකවචන ආඛ්‍යාත යා විසින් අග්නිෑ යනු උක්තකතෘයි. වනෙහු යනුද කොටරෙහු යනුද අනුක්තාධාරයෝයි. භ්‍රමති යන කතෘකාරකෛකවචන ආඛ්‍යාත යා විසින්ද අග්නිෑ යනු උක්තකතෘයි. වනාන්තෙ යනු අනුක්තාධාරයි. උත්පතත් යන කෘදන්තයකට ප්‍රාංශුවෘක්ෂාන් යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-අග්නිෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. පවනධූතෑ, බහුතරෑ, ජාතෑ, කනකගෞරෑ, උත්පතත් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. වනෙහු යනු විශෙෂ්‍යයි. ශාල්මලිනාම් යනු භින්නාධිකරණවිශෙෂණයි. කොටරෙහු යනු විශෙෂ්‍යයි. ද්‍රැමාණිම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රාංශුවෘක්ෂාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. පරිණතදලශාඛාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

27 ගජගවසමෘගෙන්ද්‍රා වඝනිසංතපනදෙහාඃ
සුහෘද ඉව සමනතාද් මන්මහාවාන් විහාය
ශ්‍රුතවහපරිඛදදඝු නිගීත්‍ය කඝාද්
විපුලපුලිනදෙශානනිමනගාං සංවිශනති.

සමාසවිග්‍රහ-කනකමිව ගෞරඃ කනකගෞරඃ (උපමානපූර්‍ව පද කර්‍මධාරයඃ) දලානි ච ශාඛාශ්ච දලශාඛාඃ, පරිණතා දලශාඛා යෙෂාං තෙ පරිණතදලශාඛාඃ, තාන් පරිණතදලශාඛාන් (චන්ච්‍රහාදි බහුව්‍රීහිඃ) ප්‍රාංශවශ්ච තෙ වාඝාශ්චෙති ප්‍රාංශුවාඝාඃ තාන්, ප්‍රාංශුවාඝාන් (කර්‍මධාරයඃ) පවනෙන ධූතඃ පවනධූතඃ (තෘතියාතත්පුරුෂඃ) වනස්‍ය අන්තම් වනාන්තම් තඝ්මින් වනාන්තෙ (ෂඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ජ්‍වලඃ-ජ්‍වලී ප්‍රාදුර්භාවෙ. සඤ්චරති-සඤ්චර සඤ්චලනෙ. උත් පතත්—උත් පූර්‍ව පත්‍ර ගමනෙ. භ්‍රමති—භ්‍රම සඤ්චලනෙ.

ඡන්දස්-අපරාකී ලෙසින්ම මෙද මාලිනී වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-මෙහිදු කාරකදීපකාලඞ්කාරයයි.

උදාහරණ-

"අවිදු පසයෙන් යුත් සසර සරනා හැමස ත්
කම්බෙලෙන් උපදින් සිවින් මියයෙන් නැවතනැවතත්"

---

27. පදච්ඡෙද-ගජගවයමෘගෙන්ද්‍රාඃ වඝ්නිසංතපනදෙහාඃ සුහෘදඃ ඉව සමනතාත් චන්ච්‍රහාවාන් විහාය ශ්‍රුතවහපරිඛදාත් ආශු කඝාත් නිගීත්‍ය විපුලපුලිනදෙශාං නිමනගාං සංවිශනති.

අන්වයාර්ථ-ගජගවයමෘගෙන්ද්‍රාඃ, හැති ගවර සිංහ යන මෘග්‍රාඃ; වඝ්නිසංතපනදෙහාඃ, ගින්නෙන් තැවුණු සිරුරු ඇත්තාඃ, සුහෘදඃ ඉව, යහළුවුන් සේ; සමනතාත්, හැමලෙසින්; චන්ච්‍රහාවාන්, වීරුඩ තාවින්; විහාය, දුරලා; ශ්‍රුතවහපරිඛදාත්, ගින්නෙන් පැමිණි දුකින්; ආශු, එහා; කඝාත්; වනළැහැබින්; නිගීත්‍ය, නිකුත්ව; විපුල පුලිනදෙශාම්, මහත්වූ වැලිතලා ඇති, නිමනගාම්, ගංගාවට; සංවිශනති, ප්‍රවිශට වෙත්.

ආශයාර්ථ-ඇත්තුය ගවරුය සිංහයෝය යන මේ ප්‍රතිවීරුඩ සත්ත්වයෝ ළැව්ගින්නෙන් සන්තාපයට පත් සිරුරු ඇත්තාහු ප්‍රිය යහළුවන් සෙයින් හැමලෙසින් වීරුඩකම් දුරලා ගින්න නිසා පැමිණි දුක හෙතුකොටගෙන වහා වනළැහැබින් නිකුත්ව මහත් වැලි තලාවන්ගෙන් යුක්තවූ ගංගාව්න්ට ප්‍රවිශට වෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–ගජගවයමාගෙන්ද්‍රාඃ නිමනඥාං සංවිශන්ති.

පදවිභාග–ගජගවයමාගෙන්ද්‍රාඃ යතුද වන්නිසංතප්තදෙහාඃ යතුද සුහෘදඃ යතුද සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයයි. සමන්තාත් යනු ආති ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. වන්වඥාවාන් යනු සමාස විතියා බහුවචනාන්තයි. විහාය යනු පූර්වකාලක්‍රියාපදය. ශ්‍රුතවහපරිබෙදාත් යනු සමාස පඤ්චමීඒකවචනාන්ත නාමපදය. අඟු යනු ශිඝ්‍රාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. කෘෂ්ණාත් යනු කෘදන්ත පඤ්චමෛකවචනාන්තයි. නිඛිත්‍ය යනු පූර්වකාලක්‍රියාපදය. විපුලපුලිනදෙශාම් යනු සමාස විතිඒකවචනාන්තයි. නිමනඥාම් යනු කෘදන්ත විතිඒකවචනාන්තයි. සංවිශන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරඒපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තන–සංවිශන්ති යන කතෘකාරක පරඒපද බහුවචනක්‍රියාවෙන් ගජගවයමාගෙන්ද්‍රාඃ යනු උක්තකර්තෘයි. නිමනඥාම් යනු අනුක්තකර්මයි. විහාය යන පූර්වක්‍රියාවෙන් වන්වඥාවාන් යනු අනුක්තකර්මයි. නිඛිත්‍ය යන පූර්වක්‍රියාවෙන් කෘෂ්ණාත් යනු අනුක්තකාරකයි. ශ්‍රුතවහපරිබෙදාත් යනු හෙතුඒකවචනයෙහි පඤ්චම්‍යන්තයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය–ගජගවයමාගෙන්ද්‍රාඃ යනු විශේෂ්‍යයි. වන්නිසංතප්තදෙහාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සුහෘදඃ යනු උපමානයෙහි කර්තෘවිශෙෂණයි. නිමනඥාම් යනු විශෙෂ්‍යඩි. විපුලපුලිනදෙශාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–මෘගාණාමීන්ද්‍රා මෘගෙන්ද්‍රාඃ, ගජාශ්ච ගවයාශ්ච මෘගෙන්ද්‍රාශ්ච ගජගවයමාගෙන්ද්‍රාඃ (තත්පුරුෂගර්භ චන්වඃ)වන්නිනා සංතප්තානි වන්නිසංතප්තානි, වන්නිසංතප්තානි දෙහානි යෙෂාං තෙ වන්නිසංතප්තදෙහාඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) සුෂ්ඨු හෘද් යෙෂාං තෙ සුහෘදඃ (ප්‍රාදිසමාසඃ). වන්වස්‍ය භාවා වන්වඥාවාඃ, තාන් වන්වඥාවාන් (ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂඃ) ශ්‍රුතවහාත් පරිබෙදඃ ශ්‍රුතවහපරිබෙදඃ, තස්මාද් ශ්‍රුතවහපරිබෙදාත් (පඤ්චමීතත්පුරුෂඃ). පුලිනෙන උපයුක්තා දෙශාඃ පුලිනදෙශාඃ, විපුලාඃ පුලිනදෙශා යස්‍යාඃ සා විපුලපුලිනදෙශා, තාං විපුලපුලිනදෙශාම් (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). නිමනං ගච්ඡන්තීති නිමනඥාඃ, තාං නිමනඥාම් (උපපදසමාසඃ).

ධාතු–විහාය–වි පූර්ව ඔහාක් ත්‍යාගෙ. නිඛිත්‍ය–නිර් පූර්ව ඛන මෑ ගතෙෑ. සංවිශන්ති–සම් පූර්ව විශ ප්‍රවෙශනෙ.

ඡන්දස්–මාලිනී වෘත්තයි.

28 කමලවනච්ඡම්බූ පාටලාමොදරම්‍යෑ
සුඛසලිලනිඝෙකෑ සෙව්‍යචන්ද්‍රාංශුහාරෑ
වර්ජතු තව නිදුඝෑ කාමිනීභිඃ සමෙතා
නිශි සුලලිතගීතෙ හර්ම්‍යපෘෂ්ඨෙ සුඛෙන.

ඉති ශ්‍රී කාලිදාසකෘතාවෘතුසංහාරෙ ශ්‍රීෂ්මවර්ණනං නාම ප්‍රථමඃ සර්ගඃ.

අලඞ්කාර-විරොධ උපමා යන අලඞ්කාරයන් ගෂිකොට ඇති සඞ්ඛ්‍යාවාකනිසි.

---

28 පදුඩ්ඩෂ-කමලවනච්ඡම්බූඃ පාටලාමොදරම්‍යෑ සුඛසලිල නිඝෙකෑ සෙව්‍යචන්ද්‍රාංශුහාරෑ නිදුඝෑ සුලලිතගීතෙ හර්ම්‍යපෘෂ්ඨෙ කාමිනීභිඃ සමෙතෑ තව සුඛෙන වර්ජතු.

අන්වයාර්ථ-කමලවනච්ඡම්බූඃ, පදුම්වනවලයෙහි රැස්වුණු ජලය ඇති; පාටලාමොදරම්‍යෑ, පලොල්මල් සුවඳින් සිත් පිනවන්නාවූ; සුඛසලිලනිඝෙකෑ, සැප හෙනදෙන ජලයනාන ඇති; සෙව්‍යචන්ද්‍රාංශුහාරෑ, සෙවනය කටයුතු චන්ද්‍රරශ්මි හා මුක්තාහාර ඇති; නිදුඝෑ, නියංසමය තෙමේ; සුලලිතගීතෙ, ඉතා මධුර ගීතයෙන් යුක්තාවූ; හර්ම්‍යපෘෂ්ඨෙ, සඳලු සහිත මන්දිරතලයෙහි; කාමිනීභිඃ, විශිෂ්ට සත්‍රීන් හා; සමෙතෑ, යුක්තාවූයේ; තව, යුෂ්මත්හට; සුඛෙන, සුවයෙන්; වර්ජතු, ගතවේවා.

ආශයාර්ථ-නෙළුම්විල්නි රැස්වූ දිය ඇති, පලොල්මල් සුවඳින් රමණීවූ, සැපවත්වූ නැම් ඇති, සෙවනය කටයුතු සඳපහන හා මුතුහර ඇති ග්‍රීෂ්මකාලයතෙම අතිශයින් මනොහරවූ ගීතනාදඇති මුඩුසෙවනි මන්දිරවල උඩුමහලෙහි ලලනාවන් හා එක්වූයේ තොපට සුවයෙන් ඉක්මයේවා.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-නිදුඝෑ වර්ජතු.

පදවිභාග-කමලවනච්ඡම්බූඃ, පාටලාමොදරම්‍යෑ, සුඛසලිල නිඝෙකෑ, සෙව්‍යචන්ද්‍රාංශුහාරෑ, යන මොහු සමාස ප්‍රථමෛකවචනා න්ත නාමපදයෝයි. නිදුඝෑ යනුද සමෙතෑ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථ මෛකවචනාන්ත නාමපදයෝයි. සුලලිතගීතෙ යනුද හර්ම්‍යපෘ ෂ්ඨෙ යනුද සමාස සප්තමෛකවචනාන්ත නාමපදයෝයි කාමිනී භිඃ යනු තද්ධිත තෘතීයා බහුවචනාන්ත නාමපදය. තව යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්ත නාමපදය. සුඛෙන යනු කෘදන්ත තෘතීයෛක වචනාන්ත නාමපදය. වර්ජතු යනු ආශීර්ලිඞ් ක්‍රියාකාරක පරඉෂ්ට පද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචන ආඛ්‍යාතපදය.

ද්විතීයඃ සර්ගඃ

1 සශිකරාම්බුමදාවමත්තකුඤ්ජරා
නලිනීපතාකාඃ අශනිශබ්දමුදීරයන්
සමාගතෝ රාජවදුද්ධතද්යුතිඃ
ඝනාගමඃ කාමිජනප්රියඃ ප්රියෙ.

උක්තානුක්තත-වුජතු යන ක්තීඃකාරක පරස්මෛපද එකවචන ක්‍රියායෙන් නිදර්ශකාලඃ යනු උක්තානුක්තීඃයි. හර්ම්‍යපෘෂ්ඨේ යනු අනුක්තාධාරයි. තව යනු අනුක්ත සම්බන්ධයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නිදර්ශඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කමලවනවික්තාම්බුඃ, පාටලාමොදරම්‍යඃ, සුඛසලිලනිශෙකඃ, සෙව්‍යචන්ද්‍රාංශුහාරඃ, සමෙතඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. හර්ම්‍යපෘෂ්ඨේ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුලලිතගීතෙ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සමෙතඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කාමිනීභිඃ යනු භිත්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සුඛෙන යනු ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කමලානාං වනානි කමලවනානි, කමලවනෙෂු චිතානි අම්බූනි යස්මින්නසෞ කමලවනවික්තාම්බුඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). පාටලස්‍ය ආමොදඃ පාටලාමොදඃ, රම්‍යඃ පාටලාමොදෙ යස්මින්නසෞ පාටලාමොදරම්‍යඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සලිලස්‍ය නිශෙකඃ සලිලනිශෙකඃ, සුඛං සලිලනිශෙකඃ යස්මිංස්තන්නසෞ සුඛසලිලනිශෙකඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). චන්ද්‍රස්‍ය අංශවශ්චන්ද්‍රාංශවඃ, චන්ද්‍රාංශවශ්ච හාරාශ්ච චන්ද්‍රාංශුහාරාඃ, සෙව්‍යාශ්චන්ද්‍රාංශුහාරා යස්මින් අසෞ සෙව්‍යචන්ද්‍රාංශුහාරඃ (තත්පුරුෂ, චන්වගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සුෂ්ඨු ලලිතානි සුලලිතානි, සුලලිතානි ගීතානි යස්මින් තත් සුලලිතගීතම්. තස්මින් සුලලිතගීතෙ (ප්‍රාදිගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). හර්ම්‍යාණාං පෘෂ්ඨං හර්ම්‍යපෘෂ්ඨම්, තස්මින් හර්ම්‍යපෘෂ්ඨෙ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-සමෙතඃ-සම් පූර්ව ඉණ් ගතෞ. **වුජතු-වුජ** ගතෞ.

ඡන්දඃ-මාලිනීවෘත්තයි. දෙවිසිවැන්න මෙනි.

අලඞ්කාර-ස්වභාවොක්තියි.

ශ්‍රී කාලිදාසකෘතෞ, ශ්‍රී කාලිදාස මහකිවිහු විසින් කළ; ඍතුසංහාරෙ, ඍතුසංහාර කාව්‍යයෙහි; ද්‍රීෂ්මවර්ණනං නාම, ගිම්වැනුම් නම්වූ; ප්‍රථමඃ සර්ගඃ, පළමුවන සඟ; ඉති, අවසිතයි.

පදාර්ථ—ප්‍රියෙ සනාගමඃ සශිකරාම්බුමදාවමත්තකුඤ්ජරඃ නලිත්පතාකඃ අශනිශබ්දමුදීරයන් උද්ධතද්‍යුතිඃ කාමිජනප්‍රියඃ රාජවත් සමාගතඃ.

අච්චියාවී-ප්‍රියෙ, ප්‍රියාව; **සතාගමං**, මෙසකාල තෙමේ; **සඞ්ඝරාමෙහාධරමත්තකුඤ්ඤරං**, පොදදිය සහිත මෙඝ නැමැති මතැතුන් ඇත්තේ නොහොත් පොදදිය සහිත මෙඝය වැනි මතැතුන් ඇත්තේ; **තඞ්ගපතාකං**, විදුලිය නැමැති පතාකා ඇත්තේ නොහොත් විදුලිය වැනි පතාකා ඇත්තේ; **අසනිසද්දමදීලං**, හෙණහඬ නැමැති මදිලඝෙරි ඇත්තේ නොහොත් හෙණහඬ වැනි මදිලඝෙරි ඇත්තේ; **උඛතදාතිං**, ප්‍රකාශවූ කාන්ති ඇත්තේ; **කාමිජනප්පියං**, කාමී ජනයාට ප්‍රියවූ නොහොත් යාචක ජනයාට ප්‍රියවූ; **රාජවන්ති**, රජකු මෙන්; **සමාගතං**, පැමිණියේය.

ආසයෝ-සොඳුර පොදදිය සහිත වලාකුළු නැමැති මත් ඇතුන්ගෙන් නොහොත් පොදදිය සහිත මේකුළු වැනි මත්ඇතුන් ගෙන් යුක්තවූද, විදුලිය නැමැති කොඩියෙන් නොහොත් විදුලිය වැනි කොඩියෙන් යුක්තවූද, හෙණහඬ නැමැති මදිල ඝෙරිනාද යෙන් නොහොත් හෙණහඬ වැනි මදිල ඝෙරිනාදයෙන් යුක්තවූද, ප්‍රකාශවූ වරින්වර පවත්නා කාන්ති ඇත්තාවූද, කාම්ජනයාට නොහොත් යාචක ජනයාට ප්‍රියවූද මෙඝකාල තෙම රජකු මෙන් ආයේයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සතාගමං සමාගතං.

පදවිභාග-සඞ්ගරාමෙහාධරමත්තකුඤ්ඤරං, තඞ්ගපතාකං, අසනිසද්දමදීලං, උඛතදාතිං, කාමිජනප්පියං, සතාගමං යන මොහු සමා සාත්‍ය ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝයි. සමාගතං යනු කෘදන්ත ප්‍රථ මෙකවචනාන්තයි. රාජවන්ති යනු වතිරන්ත අව්‍යයපදය ප්‍රථම යනු කෘදන්ත සමෙබාධනෙකවචනාන්තයි.

උභතානුක්කම-සමාගතං කෘදන්ත යන කතෘකාරකෙකවචන ක්‍රියායෙන් ඝතාගමං යනු උක්තකර්තෘයි.

විසෙසණවිසෙසෝ-සතාගමං යනු විශෙෂ්‍යයි. සඞ්ගරාමෙහා ධරමත්තකුඤ්ඤරං, තඞ්ගපතාකං, අසනිසද්දමදීලං, උඛතදාතිං, කාමිජනප්පියං යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-සඞ්ග ශීකරෛයෙන් වර්ණනා තෙ සඞ්ගරාං. සඞ්ගරාශ්ච තෙ අමෙහාධරාශ්චෙති සඞ්ගරාමෙහාධරාං, මත්තාශ්ච තෙ කුඤ්ඤරාශ්චෙති මත්තකුඤ්ඤරාං, සඞ්ගරාමෙහාධරා එව මත්තකුඤ්ඤ රාං අථවා සඞ්ගරාමෙහාධරා ඉව මත්තකුඤ්ඤරා යස්සාසෞ සඞ්ගරා මෙහාධරමත්තකුඤ්ඤරෝ (අන්‍යපදී, කම්මධාරය, කම්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිං) තඞ්ගපතාකා එව අථවා තඞ්ගිවපතාකා යස්සාසෞ තඞ්ගපතාකං (ඝපදී

2 නිතාන්තන නිලොත්පලපත්‍රකාන්තිභිඃ
ක්වචිත් ප්‍රභින්නාඤ්ජනරාශිසන්නිභෛඃ
ක්වචින් සඟඞ්ප්‍රමදූසනප්‍රභෛඃ
සමාචිතං වෛයාම ඝනෛඃ සමන්තතඃ.

බහුව්‍රීහිඃ). අඝනෛඃ ශබ්දඃ අඝනිශබ්දඃ, අඝනිශබ්ද එව මදීලඃ අර්ථඃ අඝනිශබ්ද ඉව මදීලෝ යස්‍යාසෞ අඝනිශබ්දමදීලඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). උඛතා දෘතියස්‍යාසෞ උඛතදෘතිඃ (ජඤ්ඣි බහුව්‍රීහිඃ). ඝනස්‍ය ආගමඃ ඝනාගමඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). කාමිනශ්ච තෙ ජනාශ්චෙති කාමිජනාඃ, කාමිජනානාං ප්‍රියඃ කාමිජනප්‍රියඃ (කර්මධාරයගර්භ සතත්පුරුෂඃ).

ධාතු-සමාගතඃ-සම් ආඞ් පූර්ව ගම්ෘ ගතෞ.

ඡන්දස්-ප්‍රථම සඞ්ඛ්‍යයෙහි ප්‍රථම ශ්ලෝකයට කී සෙයින් මෙද වංශස්ථ වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-රූපකාලඞ්කාරගර්භිත උපමායි.

---

2 පදාන්වය-වෛයාම ක්වචිත් නිතාන්තනීලොත්පලපත්‍රකාන්තිභිඃ ක්වචිත් ප්‍රභින්නාඤ්ජනරාශිසන්නිභෛඃ (ක්වචිත්) සඟඞ්ප්‍රමදූසන ප්‍රභෛඃ ඝනෛඃ සමන්තතඃ සමාචිතම්.

අන්වයාර්ථ-වෛයාම, අකාශතෙම; ක්වචිත්, කිසිතැනෙක්හි; නිතාන්තනීලොත්පලපත්‍රකාන්තිභිඃ, අතිශයින් නීලුපුල්පෙති වැනි කාන්ති ඇත්තාවූද; ක්වචිත්, කිසිතැනෙක්හි; ප්‍රභින්නාඤ්ජනරාශි සන්නිභෛඃ, බිඳිගිය අඳුන්කැට රැසක් වැනිවූද; (ක්වචිත්, කිසිතැනෙක්හි;) සඟඞ්ප්‍රමදූසනප්‍රභෛඃ; ගැබ්ගත් අඹන්ගේ පියොවුරු වැනි කාන්ති ඇත්තාවූද; ඝනෛඃ, මෙඝකූටයන් විසින්; සමන්තතඃ, හාත්පස; සමාචිතම්, ගැවැසීගත්තේ වී.

ආශයාර්ථ-අහස සමහර තැනෙක ඉතා නීල් උපුල්පෙති වැනි කාන්ති ඇත්තාවූද සමහර තැනෙක බිඳිගිය නීල්අඳුන්කැට රැසක ආකාර ඇත්තාවූද සමහර තැනෙක ගැබ්බර ගැහැනුන්ගේ පියොවුරුපුඩු වැනි කාන්ති ඇත්තාවූද වලාකුළුවලින් හාත්පස ගැවැසුණේය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වෛයාම ඝනෛඃ සමාචිතම්.

පදවිභාග–නිතාන්තනීලොත්පලපත්‍රකාන්තිභිඃ, ප්‍රභින්නාක්ෂ්ණරාශිසන්නිභෛඃ, සඟඤ්ප්‍රමදූඝ්නප්‍රභෛඃ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතීයාබහුව්චන නාමපදයෝයි. කිඤ්චිත් යනු අධාරාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. සමාචිතම් කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. වේ‍යාම යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. සෛඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. සමන්තතඃ යනු තසිල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයපදයි.

උක්තානුක්තත–සමාචිතම් යන කෘදන්ත කර්මකාරක ක්‍රියායෙන් උක්තඅඟයින් වේ‍යාම යනු උක්තකර්මයි. සෛඃ යනු අනුක්ත කර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–සෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නිතාන්තනීලොත්පලපත්‍රකාන්තිභිඃ යනුද, ප්‍රභින්නාක්ෂ්ණරාශිසන්නිභෛඃ යනුද, සඟඤ්ප්‍රමදූඝ්නප්‍රභෛඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ–නිතාන්තං නීලං නිතාන්තනීලම්, නිතාන්තනීල ඤ්ච තදුත්පලඤේති නිතාන්තනීලොත්පලම්, නිතාන්තනීලොත්පල ස්‍යෙ පත්‍රාණි නිතාන්තනීලොත්පලපත්‍රාණි, නිතාන්තනීලොත්පල පත්‍රාණාම්ව කාන්තිර්ඉෂාං තෙ නිතාන්තනීලොත්පලපත්‍රකාන්තයඃ, තෛර්නිතාන්තනීලොත්පලපත්‍රකාන්තිභිඃ(තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, තත් පුරුෂ, ඝඤීබහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රකර්ෂෙණ භින්නානි ප්‍රභින්නානි, ප්‍රභින්නානි ච තානි ක්ෂ්ණානි චෙති ප්‍රභින්නාක්ෂ්ණානි, ප්‍රභින්නාක්ෂ්ණානාං රාශයඃ ප්‍රභින්නාක්ෂ්ණරාශයඃ, ප්‍රභින්නාක්ෂ්ණරාශිභිඃ සන්නිභාඃ ප්‍රභි න්නාක්ෂ්ණරාශිසන්නිභාඃ, තෛඃ ප්‍රභින්නාක්ෂ්ණරාශිසන්නිභෛඃ(ප්‍රාදි කර්මධාරය, කර්මධාරය, තත්පුරුෂඝඤීඝතත්පුරුෂඃ). සහ ඝඤෙණ යා වර්තන්තෙ තාඃ සඝඤීඃ, සඝඤීශ්ච තාඃ ප්‍රමදූඤෙවති සඝඤ්ප්‍රමදූඃ, සඝඤ්ප්‍රමදූනාං ඝනානාඃ සඝඤ්ප්‍රමදූඝනානාඃ, සඝඤ්ප්‍රමදූඝනානාඤම්ව ප්‍රභා යෙෂාං තෙ සඝඤ්ප්‍රමදූඝනප්‍රභාඃ, තෛඃ සඝඤ්ප්‍රමදූඝනප්‍ර භෛඃ (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ඝඤීබහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–සමාචිතම්–සම් ආඞ් පූර්ව චි චෙඥ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර–වැසිකල අහස පැතුරුණු වලාකුළුවල පැහැය ඒ ඒ ස්ථලයන්හි දක්නාලැබෙන පරිදිදෙන් අතිශයින් නීලවර්ණවූ මහනෙල් පෙතිවල පැහැයටද බිඳිගිය දුලිකැටසමූහයටද ඇඹ රුණ්ගේ ඝනනිල්වන් තනපුඩුවල පැහැයටද උපමා කළ හෙයින් මෙහි උපමාලඞ්කාරය ලැබේ.

3 තෘෂාකුලෛශ්චාතකපක්ෂිණාං කුලෛඃ
ප්‍රයාචිතාස්තොයභරාවලම්බිනඃ
ප්‍රයාන්ති මන්දං බහුධාරවර්ෂිණෝ
වලාහකාඃ ශ්‍රොත්‍රමනොහරස්වනාඃ.

---

3 **පදච්ඡේද**-තෘෂාකුලෛඃ චාතකපක්ෂිණාං කුලෛඃ ප්‍රයාචිතාඃ තොයභරාවලම්බිනඃ බහුධාරවර්ෂිණඃ ශ්‍රොත්‍රමනොහරස්වනාඃ වලාහකාඃ මන්දං ප්‍රයාන්ති.

අන්වයාර්ථ-තෘෂාකුලෛඃ, පිපාසායෙන් පීඩිතවූ, චාතකපක්ෂිණාං කුලෛඃ, කෑදැති පක්ෂීන් සමූහයන් විසින්; ප්‍රයාචිතාඃ (අපට ජලය දෙවයි) අයදනාලද; තොයභරාවලම්බිනඃ, දියබරින් එල්බෙන්නාවූ; බහුධාරවර්ෂිණඃ, බොහෝ දිය වස්වන්නාවූ; ශ්‍රොත්‍රමනොහරස්වනාඃ, කන් මන් පැහැරගන්නා නාද ඇත්තාවූ; වලාහකාඃ, මෙඝයෝ; මන්දම්, සෙමෙන්; ප්‍රයාන්ති, හැසිරෙත්.

ආශයාර්ථ-පවසින් පෙළුණුවූ සියොතුන් විසින් අපට ජලය දෙවයි ආයාචනා කරනලද්දාවූ, දියබරින් එලෙන්නාවූ, බොහෝ දිය දහර වස්වන්නාවූ, කන් සිත් පිනවන නාද ඇති මේඝයෝ මඳින් මඳ අහසැ යෙති.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වලාහකාඃ ප්‍රයාන්ති.

පදවිභාග-තෘෂාකුලෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි, චාතකපක්ෂිණාම් යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. කුලෛඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රයාචිතාඃ යනුද වලාහකාඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. තොයභරාවලම්බිනඃ යනුද බහුධාරවර්ෂිණඃ යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රයාන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනක්‍රියායි. මන්දම් යනු කෘදන්ත ඒකීයෙකවචනාන්තයි. ශ්‍රොත්‍රමනොහරස්වනාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත්ව-ප්‍රයාන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචන ආඛ්‍යාතයා විසින් වලාහකාඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ප්‍රයාචිතාඃ යන කෘදන්ත කර්මකාරකයා විසින් අනුක්තත්වයෙන් කුලෛඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍යත්ව-කුලෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. තෘෂාකුලෛඃ යනු තෘප්‍යාඝ්කරණ විශෙෂණයි. චාතකපක්ෂිණාම් යනු භින්නාඝ්කරණ විශෙෂණයි. වලාහකාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රයාචිතාඃ යනුද තොයභරාවලම්බිනඃ යනුද බහුධාරවර්ෂිණඃ යනුද ශ්‍රොත්‍රමනොහරස්වනාඃ යනුද තෘප්‍යාඝ්කරණ විශෙෂණයි. මන්දම් යනු ප්‍රයාන්ති යන ක්‍රියාව විණිනාහරනුයෙන් ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

4 වලාහකාඝවාඝනිඝබ්දමේදිලාඃ
සුරෙන්ද්‍රචාපං දධතඤ්ඡබ්ද්ගුණම්
සුතීක්ෂණධාරාපතනෛරුග්‍රසායකෛස්
තුදන්ති වෙනඃ ප්‍රසභං ප්‍රවාසිනාම්.

සමාසවිග්‍රහ-තෘෂා ආකුලාඃ තෘෂාකුලාඃ, තෛඃ තෘෂාකුලෛඃ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). චාතකාශ්චෙ තෙ පක්ෂිණශ්චෙති චාතකපක්ෂිණඃ, තෙෂාං චාතකපක්ෂිණාම් (කර්මධාරයඃ). තොයස්‍ය හරඃ තොයහරඃ, තොයහරං අවලම්බිනඃ තොයහරාවලම්බිනඃ (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂඃ) බහූනි ච තානි ධාරාණි චෙති බහුධාරාණි, බහුධාරාණි වර්ෂිතුන්ති බහුධාරවර්ෂිණඃ (කර්මධාරයගර්භ තත්පුරුෂඃ) ශ්‍රොත්‍රාණි ච මනාංසි ච ශ්‍රොත්‍රමනාංසි, ශ්‍රොත්‍රමනාංසි හරතීති ශ්‍රොත්‍රමනොහරඃ, ශ්‍රොත්‍රමනොහරඃ සර්වනොයෙෂාං තෙ ශ්‍රොත්‍රමනොහරසර්වනාඃ (වන්ච තත්පුරුෂ ගර්භබහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු ප්‍රයෝගාඃ—ප්‍ර පූර්ව යාචඃ යාචඤ්‍යාම්. ප්‍රයාන්ති—ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-සර්වභාවොකතාඋපලඞ්කාරයි.

---

4 **පිදැනවය**-වලාහකාඃ අශනිශබ්දමේදිලාඃ තඞ්ද්ගුණං සුරෙන්ද්‍ර චාපං දධතඃ සුතීක්ෂණධාරාපතනොග්‍රසායකෛඃ ප්‍රවාසිනාං චෙතඃ ප්‍රසභං තුදන්ති.

අන්වයාර්ථ-වලාහකාඃ, මෙඝයෝතුම්; අශනිශබ්දමේදිලාඃ, සෙණ හඬ නැමැති බෙරනද ඇත්තාහු; තඞ්ද්ගුණම්, විදුලිය නැමැති දුනු දිය ඇති; සුරේන්ද්‍රචාපම්, දෙව්දුන්න; දධතඃ, ධරන්නාහු; සුතීක්ෂණ ධාරාපතනොග්‍රසායකෛඃ, ඉතා තියුණු ධාරාපාත නැමැති කුරිරු ඊයෙන්; ප්‍රවාසිනාම්, විරහිත්ගේ; චෙතඃ, සිත; ප්‍රසභම්, බලාක්කාර යෙන්; තුදන්ති, පෙළත්.

ආශයාර්ථ-මේඝයෝතුම් සෙණහඬ නැමැති මේදිලගෙරි ඇත්තාහු විදුලිය නැමැති දුනුදියෙන් යුත් දේදුන්න ධරන්නාහු ඉතා තියුණු දියදහර නැමැති කුරිරු ඊතලවලින් විරහ ජනයන්ගේ සිත ලාහෙළා පෙළත්.

ක්‍රියාකාරණභාවසම්බන්ධ-වලාහකාඃ චෙතඃ තුදන්ති.

පදවිභාග-වලාහකාඃ යනු කාඃදන්ත ප්‍රථමා බහුවච/ාඃන්තයි. අශනිශබ්දමදීලාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනයි. තාඩිද්ගුණම් යනුද සුරෙන්ද්‍රචාපම් යනුද සමාසාන්ත ත්‍රිතීයෛකවචනාන්තයි. දධතඃ යනු කාඃදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සුතීක්ෂණධාරාපත නොග්‍රසායකෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රවාසිනාම් යනු කාඃදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. චෙතඃ යනු කාඃදන්ත ත්‍රිතීයා ඒකවචනාන්තයි. ප්‍රසභම් යනු කාඃදන්ත ත්‍රිතීයෛකවචනාන්තයි. තුදන්ති යනු ලව් කතීඃකාරක පරඝෛමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-තුදන්ති යන කතීඃකාරක බහුවචන ආඛ්‍යාතයා විසින් උක්තඛෛයින් වලාහකාඃ යනු උක්තකතීඃකාරකයි. චෙතඃ යනු අනුක්තකර්මීකාරකයි. සුතීක්ෂණධාරාපතනොග්‍රසායකෛඃ යනු අනුක්තකරණ කාරකයි. දධතඃ යන කාඃදන්තයෂට සුරෙන්ද්‍රචාපම් යනු අනුක්ත කර්මීකාරකයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වලාහකාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. අශනිශබ්ද මදීලාඃ, දධතඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණඒයෝයි. සුරෙන්ද්‍රචාපම් යනු විශෙෂ්‍යයි. තාඩිද්ගුණම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. චෙතඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රවාසිනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රසභම් යනු ක්‍රියා විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-අශනෙඃ ශබ්දඃ අශනිශබ්දඃ අශනිශබ්ද එව මදීලා යෙෂාං තෙ අශනිශබ්දමදීලාඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). තාඩි දෙව ගුණෝ යස්‍යාසෞ තාඩිද්ගුණඃ, තං තාඩිද්ගුණම් (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). සුරාණාම්ඉන්ද්‍රඃ සුරෙන්ද්‍රඃ, සුරෙන්ද්‍රස්‍යඃ චාපඃ සුරෙන්ද්‍රචාපඃ, තං සුරෙන්ද්‍ර චාපම් (තත්පුරුෂ ගර්භඃ සන්තත්පුරුෂඃ). සුෂ්ඨු තීක්ෂණාඃ සුතීක්ෂණාඃ, සුතීක්ෂණාශ්චා තා ධාරාශ්චෙති සුතීක්ෂණධාරාඃ, සුතීක්ෂණධාරාණාං පතනානි සුතීක්ෂණධාරාපතනානි, උග්‍රාශ්චෙ තෙ සායකාඃශ්චෙත්‍යුග්‍රසායකාඃ, සුතීක්ෂණධාරාපතනාන් එව උග්‍රසායකාඃ සුතීක්ෂණධාරාපත නොග්‍රසායකාඃ, ෛඃ සුතීක්ෂණධාරාපතනොග්‍රසායකෛඃ (ප්‍රාදිකර්මධාරය තත්පුරුෂ කර්මධාරය ගර්භඃ කර්මධාරයඃ).

ධාතු-දධතඃ- ධා ධාරණෙ. තුදන්ති-තුද ව්‍යථායාම්.

ෂඤ්ස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි අශනිශබ්දය මදීලයට ද, විදුලිය දුනුදියට ද, අතිනිසුඹුධාරාපාතය ශරයට ද රූපිතඛෛයින් රූපකාලඞ්කාරය ලැබේ. එහෙයි අශනී විදුලිය ධාරානිපාත යන මෙහි අවයවයන්

ඒ ප්‍රහිතනවෙදූයිනිඝෙහෙතාණ්ඩකුරෙරෙ
සමාචිතා ප්‍රොඤ්ඡිතකඳලිදඵලෙ
ඉන්ද්‍රගොපකෙහි සමාචිතා ක්ෂිතිර්ඉඳුගොපඝෙකෙ.

මදීල දුනූදිය ශර යන මොවුන්ට රූපිත වූවත් එම අවයව ලබන නාවූ චලාඛකයා කිසියම් පදාර්ථයකට රූපිත නොකරනලදුයෙන් හෙවත් අවයවිතුගේ රූපණයක් නැත්තෙන් රූපකාලඛ්කාරයාණන් බොහෝවූ ප්‍රභෙදයන් අතුරෙන් අවයවරූපකය වේ.

ඊ පදවාක්‍ය-ප්‍රහිතනවෙදූයිනිඝෙහෙ තාණ්ඩකුරෙරෙ ප්‍රොඤ්ඡිතකඳලිදඵලෙ ඉන්ද්‍රගොපඝෙකෙ සමාචිතා ක්ෂිතිර් ඉඳුගොපඝෙකෙ ශුඤ්ඡුලතරරත්නභූෂිතා වරාඞ්ගනා ඉව විභාති.

අන්වයෝ-ප්‍රහිතනවෙදූයිනිඝෙහෙ, බිඳුණූ වෙරළුම්ණේ වැනිවූ; තාණ්ඩකුරෙරෙ, තණපැලවලින්ද; ප්‍රොඤ්ඡිතකඳලිදඵලෙ., නැංගාවූ කඳලකොළවලින්ද; ඉන්ද්‍රගොපඝෙකෙ, රතිදුගොව්වන්ඝෙන්ද; සමාචිතා, ගැවැසුණුවූ; ක්ෂිතිර්, පෘථිවිකොමෝ; ශුඤ්ඡුලතරරත්නභූෂිතා, ශුභ්‍රවණීරත්නයන් හැර අන්‍යවූ නිල්රතු ආදි රත්නඝයන් ප්‍රසාධිතවූ; වරාඞ්ගනා ඉව, වරඝනක සේ; විභාති, බබළා.

ආශයෝ-බිඳුණූවූ වසිරෝඞි වැනි පැහැ ඇති අලුත් තණ පැලවලිනුත් පොළොවින් නැංගාවූ කඳල නම් ලතාවර්ගයාගේ කොළවලිනුත් රතිදුගොව්වන්ඝෙනුත් ගැවැසුණූවූ පොළොව නොසුදුවූ රත්නවිශෙෂයන් පැලැඳගත් වරඝනක මෙන් බබළයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ක්ෂිතිර් විභාති.

පදවිභාග-ප්‍රහිතනවෙදූයිනිඝෙහෙ, තාණ්ඩකුරෙරෙ, ප්‍රොඤ්ඡිත කඳලිදඵලෙ, ඉන්ද්‍රගොපඝෙකෙ යන මොහු සමාසාන්ත තාතියා බහු වචනාන්තයෝයි. සමාචිතා යනුද ක්ෂිතිර් යනුද කාදන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයෝයි. ශුඤ්ඡුලතරරත්නභූෂිතා යනුද වරාඞ්ගනා යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමා එකවචනාන්තයෝයි. ඉව යනු උපමාදේතන යෙහි අව්‍යයපදය. විභාති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරඝෙමපද ප්‍රථමපුරුෂේකවචන ආඛ්‍යාතපදය.

ඵලතානුබන්ධ-විභාති යන කර්තෘකාරඝෙකවචන ආඛ්‍යාතයා විසින් ක්ෂිතිර් යනු ඵලතකර්තෘයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-තාණ්ඩකුරෙරෙ යනු විශෙෂණයි. ප්‍රහිතන වෙදූයිනිඝෙහෙ යනු තූල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයිනි. සමාචිතා යනු

6 සදා මනොඥං සචනදුත්‍යවොතසුකං
විකිණීවියනිණීකලාපශොභිතම්
සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බනාකුලං
ප්‍රවර්තතනෘත්‍යං කුලමද්‍ය වර්ධිණාම්.

විශෙෂ්‍යයි. තාණ්ඩකුරෛඃ යනුද ප්‍රොත්ථිතකණ්ඩලීදලෛඃ යනුද ඉන්ද්‍රශොපකෛඃ යනුද එයට භිත්තාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ක්ෂිතිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සමාචිතා යනු එයට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වරාඞ්ගනා යනු විශෙෂ්‍යයි. ශුකෙලතරරත්නභූෂිතා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වරාඞ්ගනා යනු ක්ෂිතිඃ යන්නට උපමානයෙහි විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–ප්‍රකෂීණ භින්නානි ප්‍රභින්නානි, ප්‍රභින්නානි ච තානි වෛදූර්‍යමණීන් චෙති ප්‍රභින්නවෛදූර්‍යමණීන්, ප්‍රභින්නවෛදූර්‍යෛර්නිඃ ප්‍රභින්නවෛදූර්‍යනිර්ඃ, තෛඃ ප්‍රභින්නවෛදූර්‍යනිර්භෛඃ (ප්‍රාදි කර්මධාරය ගර්භිතතත්පුරුෂඃ). තාණ්ඩානාමඞ්කුරාඃතාණ්ඩකුරාඃ, තෛඃතාණ්ඩකුරෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ප්‍රොත්ථිතාශ්ච තාඃ කණ්ඩලීඃතාශ්චෙති ප්‍රොත්ථිතකණ්ඩලීඃ, ප්‍රොත්ථිතකණ්ඩලිනාං දලානි ප්‍රොත්ථිතකණ්ඩලිදලානි, තෛඃ ප්‍රොත්ථිතකණ්ඩලිදලෛඃ (කර්මධාරය ගර්භිතතත්පුරුෂඃ). ඉන්ද්‍රා ශොපකා යෙෂාං තෙ ඉන්ද්‍රශොපකාඃ, තෛරින්ද්‍රශොපකෛඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). ශුකාදිතරාණි ශුකෙලිතරාණි, ශුකෙලතරාණි ච තානි රත්නානි චෙති ශුකෙලතරරත්නානි, ශුකෙලතරරත්නෛර්භූෂිතා ශුකෙලතරරත්නභූෂිතා (තත්පුරුෂ කර්මධාරය ගර්භිතතත්පුරුෂඃ). වරා ච සා අඞ්ගනාචෙති වරාඞ්ගනා (කර්මධාරයඃ).

ධාතු–සමාචිතා–සම් අඞ් පූර්ව චි චයෙ. විභාති–භි ප්‍රභා දීප්තෞ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර–**උපමාලඞ්කාරයි**. මෙහි තාණ්ඩකුරයන් වෛදූර්‍යමණීන්ටද කඳලපත් හා රතිඳුශොභිවන් නිල් රත් මිණිවලටද සමානකොට මේ දෙවලින් වැසිකළහි සංජනවූ පොළොව ඒ මාණික්‍යවිශෙෂයන්ගෙන් සැරැහුණු වරඟනකට සමාන කළ හෙයින් උපමාලඞ්කාරය ලැබේ.

---

6 **පදාන්වය**–අද්‍ය සදා මනොඥං සචනත් උත්‍සවොතසුකම් විකිණීවියනිණීකලාපශොභිතං සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බනාකුලං වර්ධිණාං කුලං ප්‍රවර්තතනෘත්‍යං (භවති.)

අජ්ජාපි-අද්‍ය, මේ වැසිකල්හි; **සද්ද**, හැමවිට; **මනොඤ්ඤං, මන හරකොට; සුනත්, නාද කරන්නාවූ; උත්තවොතසුකම්; වැස්ඵලෙ ලෙහි උත්සාහවත්වූ; විකිණීවියනිණීකලාපශොභිතම්, විසුරුණූ පැතුරුණූ පිල්වල්ලෙන් හෙබියාවූ; සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බනාකුලම්, ආදර සහිතවූ වැළඳගැනීම් සිඹීවලින් ගැවැසුණාවූ; වර්ඝණං කුලම්; මයූරයන්ගේ සමූහතෙම; ප්‍රවෘත්තනෘත්‍යං (භවති), පවත් වනලද නැටුම් ඇත්තේ වේ.

ආශයඃ-මේ වර්ෂා මාසයන්හි නිතර මනොඥ පරිද්දෙන් නාදකරන්නාවූ වැසි උත්සවයෙහි උත්සාහවත්වූ විසුරුවාහත්තාවූද පැතුරුණාවූද පිල්කලඹින් හෙබියාවූ ආදරයෙන් වැළඳගැනීම් සිඹීම් දෙකින් ගැවැසුණාවූ මොණරරැළ නටන්ට පටන්ගනී.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-කුලම් ප්‍රවෘත්තනෘත්‍යම් භවති.

පදවිභාග-අද්‍ය යනු කාලාර්ථයෙහි නිපාතයි. සද්ද යනු ද ප්‍රත්‍යයාන්ත නිපාතයි. සුනත්, කුලම් යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. උත්සවොත්සුකම්, විකිණීවියනිණීකලාප ශොභිතම්, සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බනාකුලම්, ප්‍රවෘත්තනෘත්‍යම් යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. මනොඥම් යනු සමාසාන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි. වර්ඝණම් යනු තද්ධිත ප්‍රත්‍යාන්ත බහුවචනාන්ත නාමපදය. භවති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචන ක්‍රියාපදය.

උත්සාහවත්ත-භවති යන අධ්‍යාහාර කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් කුලම් යනු උත්සාහකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-කුලම් යනු විශෙෂ්‍යයි. වර්ඝණම් යනු ඝනත්වාදිකරණ විශෙෂණයි. සුනත් යනුද, උත්සවොත්සුකම් යනුද, විකිණීවියනිණීකලාපශොභිතම් යනුද, සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බ නාකුලම් යනුද, ප්‍රවෘත්තනෘත්‍යම් යනුද කුලම් යන්නට තුල්‍යාධි කරණ විශෙෂණයෝයි. මනොඥම් යනු සුනත් යන කෘදන්තය වර්ණනාකරනුයෙන් ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-මනො ඤ්ඤං (විභක්තියර්ථොපපදෙ ඤ අවබොධනෙ). උත්සවෙ උත්සුකම් උත්සවොත්සුකම් (සප්තම්‍ය තත්පුරුෂඃ). විකිණීශ්චාණසඤ විඤනිණීයෙනි විකිණීවියනිණීඃ විකිණීවියයිණීශ්චාසෞ කලාපශෙවති විකිණීවියනිණීකලාපඃ, විකි ණීවියනිණීකලාපෙන ශොභිතම් විකිණීවියනිණීකලාපශොභිතම් (කර්මධාරය, කර්මධාරය ගර්භිතතත්පුරුෂඃ). සහ සම්භ්‍රමෙණ යෙ

7 නිපාතයන්ත්‍යෑ පරිතඝනවද්‍රැමාන්
ප්‍රවෘඩවෙණෙඃ සලිලෛරනිම්ලෛඃ
සත්‍රියඃ සුදුඃඛා ඉව ජාතවිභ්‍රමාඃ
ප්‍රයාන්ති නද්‍යඃ සරිතං පයොනිධිම්.

වතේතෙ තෙ සසම්භ්‍රමෙ, ආලිඛනච චුම්බනච ආලිඛනචුම්බනෙ, සසම්භ්‍රමෙ ච තෙ ආලිඛනචුම්බනෙ චෙති සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බනෙ, සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බනාභ්‍යාමාකුලං සසම්භ්‍රමාලිඛනචුම්බනාකුලම් (බහුව්‍රීහි, චන්ච, කම්ධාරය ගර්භිතාත්පුරුෂඃ). ප්‍රවෘත්තං නෘත්‍යං යස්‍ය තත් ප්‍රවෘත්තනෘත්‍යම් (ශෝභනී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–ඥනත්–ඥන ශබ්ද.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර–සඞ්භාවොක්තියි. වැසිකල්හි පිල්කලප් එදෑ සදෑ ගැනීමත් ප්‍රීතියෙන් සෙබඳුන් ආලිඛනචුම්බන කිරීමත් නැවීමත් මොනරුන්ගේ ස්වභාව හෙයින් මේ **ක්‍රියාගත සඞ්භාවොක්තිය** යි.

---

7 පදච්ඡෙද–නද්‍යඃ ප්‍රවෘඩවෙණෙඃ අනිම්ලෛඃ සලිලෛඃ පරිතඃ තවද්‍රැමාන් නිපාතයන්ත්‍යඃ ජාතවිභ්‍රමාඃ සුදුඃඛාඃ සත්‍රියඃ ඉව පයොනිධිං සරිතං ප්‍රයාන්ති.

අන්වයාර්ථ–නද්‍යඃ, නදීන්; ප්‍රවෘඩවෙණෙඃ, වැඩිගියාවූ වෙඝ ඇති; අනිම්ලෛඃ, නිම්ල නොවූ; සලිලෛඃ, ජලයෙන්; පරිතඃ, භාත්පස; තවද්‍රැමාන්, ඉවුරුවල පිහිටි වෘක්ෂයන්; නිපාතයන්ත්‍යඃ, හෙලන්නාහු; ජාතවිභ්‍රමාඃ, හටගත් විවිධ ශෘඞ්ගාරාදි චෙෂ්ටාවෝ හෝ විවිධ දියසුළි ඇත්තාහු; සුදුඃඛාඃ, අතිශයින් දුඃඛවූ; සත්‍රියඃ ඉව, සත්‍රීන් මෙන්; පයොනිධිම්, සාගරය කරා; සරිතම්, වහා; ප්‍රයාන්ති, පලායෙත්.

ආශයාර්ථ–ගංගාවෝ තුම්බලවත්ව වැඩුණු වෙග ඇති බොර දියෙන් අවට ඉවුරුවල පිහිටි ගස් උදුරා හෙලන්නාහු නොයෙක් දිය සුළි ඇත්තාහු හටගත් ශෘඞ්ගාරචෙෂ්ටා ඇති ඉතා කිලිටි පැවතුම් ඇති ගැහැනුන් සේ සයුර කරා වහා පලායෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–නද්‍යඃ පයොනිධිම් ප්‍රයාන්ති.

පදවිභාග–නද්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රවෘඩවෙණෙඃ යනුද අනිම්ලෛඃ යනුද සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයෝයි. සලිලෛඃ යනු කෘදන්ත තෘතියාබහුවචනාන්තපදය. පරිතඃ යනු තසිල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයපදය. තවද්‍රැමාන් යනු සමා

සාන්ත විතියා බහුවචනාන්තපදය. නිපාතයන්ත්‍යෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. ජාතවිභ්‍රමාෑ යනුද සුදුෂ්ටාෑ යනුද සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. ස්ත්‍රියෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යය පදය. පයොනිධිම් යනු සමාසාන්ත විතියෙකවචනාන්ත නාම පදය. චරිතම් යනු කෘදන්ත විතියෙකවචනාන්ත නාමපදය. ප්‍රයාන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්සෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචන ක්‍රියාසි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රයාන්ති යන කර්තෘකාරක පරස්සෙමපද ක්‍රියා යෙන් උක්තහෙයින් නද්‍යෑ යනු උක්තකර්තෘසි. පයොනිධිම් යනු අනුක්ත කර්මසි. නිපාතයන්ත්‍යෑ යන කෘදන්තයහට තවද්‍යෑමාන් යනු අනුක්තකර්මසි. නද්‍යෑ යනු උක්තකර්තෘසි. සලිලෛෑ යනු අනුක්ත කරණසි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නද්‍යෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. නිපාතයන්ත්‍යෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණසි. ස්ත්‍රියෑ යනු නද්‍යෑ යන්නට උපමාන විශෙෂණසි. සලිලෛෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රවෘඩවෙණෛෑ යනුද අනිම්මීලෛෑ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණසි. ස්ත්‍රියෑ යනු විශෙෂ්‍යසි. ජාතවිභ්‍රමාෑ යනුද සුදුෂ්ටාෑ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණසි. චරිතම් යනු ක්‍රියාවිශෙෂණසි.

සඞ්ඛ්‍යාසවිග්‍රහ-ප්‍රකෘෂ්ටං වෘඩෑ ප්‍රවෘඩෑ, ප්‍රවෘඩෝ වෙණෝ යෙෂාං තෙ ප්‍රවෘඩවෙණාෑ, තෛෑ ප්‍රවෘඩවෙණෛෑ (ප්‍රාදිසමී බහුව්‍රීහිෑ) නාස්ති නිම්මීලං යෙෂාං තානි අනිම්මීලානි; තෛරනිම්මීලෛෑ (නඤ් බහුව්‍රීහිෑ). තවෙමෑ සපීතා ද්‍රැමාෑසතවද්‍රැමාෑ, තාන් තවද්‍රැමාන් (සප්තම්‍යන්තපුරුෂෑ). ජාතෝ විභ්‍රමෝ යාසාං තා ජාතවිභ්‍රමාෑ (සප්තී බහුව්‍රීහිෑ). සුෂ්ඨු දුෂ්ටාෑ සුදුෂ්ටාෑ (ප්‍රාදිසමීධාරයෑ). පයසාං නිධිෑ පයොනිධිෑ, තං පයොනිධිම් (සප්තී තත්පුරුෂෑ).

ධාතු-නිපාතයන්ත්‍යෑ-නි පූර්‍ව පත ගතෙෑ. **ප්‍රයාන්ති**-ප්‍ර පූර්‍ව යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථවෘත්තසි.

අලඞ්කාර-මෙහි නදින්ව දුෂ්ට ස්ත්‍රීන් උපමාකරනලද හෙයින් මෝ උපමාලඞ්කාරසි. මෙය "ජාතවිභ්‍රමාෑ" යන ශෙලෂයෙන් අනු ප්‍රාණිත වී.

8 තෑණෝන්කරෙරෑද්ඝනකොමලාඩ්කුරෙද්
විචිත්‍ර නීලෙයිරිණ්මුඛකෙතෑ
වනානි වෛඛ්‍යානි හරන්ති මානසං
විභූෂිනාන්‍යුද්ඝනපල්ලවද්‍රෑමෛඃ.

---

8 **පදච්ඡේද**-හරිණීමුඛකෙතෑඃ උද්ඝතකොමලාඩ්කුරෛඃ විචිත්‍ර නීලෛඃ තෑණෝන්කරෛඃ උද්ඝතපල්ලවද්‍රෑමෛඃ විභූෂිනානි වෛඛ්‍යානි වනානි මානසං හරන්ති.

අන්වයාර්ථ-හරිණීමුඛ කෙතෑඃ, මුවකනන්ගේ මුවින් කඩන ලදුව; උද්ඝතකොමලාඩ්කුරෛඃ, නැංගාවූ ළාමලාගේ දළු ඇති; විචිත්‍ර නීලෛඃ, විසිතුරු නිල්වන්වූ; තෑණෝන්කරෛඃ, තණපතරින්ද; උද්ඝතපල්ලවද්‍රෑමෛඃ, නැංගාවූ ළාදළු ඇති වෘක්ෂයන්ගෙන්ද; විභූෂිතානි, සැරැහුණුවූ; වෛඛ්‍යානි, විඛ්‍යපඒතය සම්බන්ධිවූ; වනානි, වනයෝ තුමූ; මානසම්, සිත; හරන්ති, පැහැරගනිත්.

ආශයාර්ථ-මුවැත්තියන්ගේ මුඛයෙන් කෑ තැන්හි නැංගාවූ මෘදු දළු ඇති ඒසිතුරු නිල්වන්වූ තණපතරිනුත්, නැංගාවූ ළා දළු ඇති වෘක්ෂයන්ගෙනුත් සැරැහුණුවූ විඛ්‍යපඒතාසන්න වනප්‍රදේශයෝ තුමූ වැසිකල්හි දක්නාවුන්ගේ සිත් සතුටුකරෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වනානි මානසං හරන්ති.

පදවිභාග-හරිණීමුඛකෙතෑඃ, උද්ඝතකොමලාඩ්කුරෛඃ, විචිත්‍රනීලෛඃ, තෑණෝන්කරෛඃ, උද්ඝතපල්ලවද්‍රෑමෛඃ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්ත නාමයෝයි. විභූෂිතානි යනුද වනානි යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. වෛඛ්‍යානි යනු තද්ධිතාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මානසම් යනු කෘදන්ත විතීයෛකවචනාන්තයි. හරන්ති යනු ලඒ කතෘකාරක පරස්මෛ පද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-හරන්ති යන කතෘකාරක බහුවචන ආඛ්‍යාතයා විසින් වනානි යනු උක්තකතෘකාරකයි. ඔහු විසින් නොකියනලද හෙයින් මානසම් යනු අනුක්තකර්මකාරකයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-තෑණෝන්කරෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. හරිණී මුඛකෙතෑඃ, උද්ඝතකොමලාඩ්කුරෛඃ, විචිත්‍රනීලෛඃ යන මොහු තුලාධිකරණ විශෙෂණෙයයි.

විභූෂිතානි යනු විශෙෂ්‍යයි. තෑණෝන්කරෛඃ යනුද උද්ඝත පල්ලවද්‍රෑමෛඃ යනුද එයට ඛිසාදිකරණ විශෙෂණෙයයි.

9 විලොලනෙත්‍රාභපලශොභිතානනෙන
මෘගෙඃ සමන්තාදුපජාතසාධ්වසෙඃ
සමාචිතා සෛකතනිනී වනස්ථලී
සමුත්සුකන්වං ප්‍රකරොති චෙතසඃ.

වනානි යනු විශෙෂයයි. විභූෂිතානි යනුද සෛවෙල්‍යානි යනුද එයට තුලෘධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ–හරිණීනාං මුඛානි හරිණීමුඛානි, හරිණීමුඛෛඃ ක්ෂතානි හරිණීමුඛක්ෂතානි, තෛහරිණීමුඛක්ෂතෛඃ (තත්පුරුෂගර්භ ඝතත්පුරුෂඃ). කොමලාඃඛ තෙ අඞ්කුරාඃඛෙවති කොමලාඞ්කුරාඃ, උදඝනාඃ කොමලාඞ්කුරා යෙෂාං තෙ උදඝනකොමලාඞ්කුරාඃ, තෛත රුදඝනකොමලාඞ්කුරෛරෙඃ (කර්මධාරය ගර්භබහුව්‍රීහිඃ); විචිත්‍රං නීලං යෙෂාං තෙ විචිත්‍රනීලාඃ, තෛරිවිචිත්‍රනීලෛඃ (සප්තමී බහුව්‍රීහිඃ). කෘණාමුත්කරාඃඛාඃකෘණිත්කරාඃ. තෛතඃඛාඃකෘණිත්කරෛඃ (ඝඨී ඝත්පුරුෂඃ). උදඝනාඃ පල්ලවා යෙෂාං තෙ උදඝනපල්ලවාඃ, උදඝන පල්ලවාඃඛ තෙ ද්‍රුමාඃඛෙතදුද්ඝනපල්ලවද්‍රුමාඃ, තෛරුදඝනපල්ල වද්‍රුමෛඃ (බහුව්‍රීහි ඝර්භ කර්මධාරයඃ).

විඛෙඃ භවානි වෛඛෙය්‍යානි (තුතාමිතබ්තඃ).

ධාතු–විභූෂිතානි–භූ පූර්ව භූඝ අලඞ්කාරෙ. හරන්ති–හෘඤ් හරණ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර–පරිකරාලඞ්කාරයි. මෙහි විශ්‍රාන්තවත්‍යය වර්ණිතාකිර් මෙහි අයාදනලද හරිණීමුඛක්ෂතෙඃ යනාදි විශෙෂණයෝ තුමූ මනොහරණයෙහි ලා ප්‍රකෘතාර්ථයට උපකාර කොරති. එහයින් **පරිකර** වේ.

---

9 **පදාන්වය**–විලොලනෙත්‍රාභපලශොභිතානනෙනඃ උපජාත සාධ්වසෙඃ මෘගෙඃ සමන්තාත් සමාචිතා සෛකතනිනී වනස්ථලී චෙතසඃ සමුත්සුකත්වං ප්‍රකරොති.

අන්වයාර්ථ - විලොලනෙත්‍රාභපලශොභිතානනෙනඃ, චංචලවූ නෙත් නැමැති මහනෙලින් ශොභයාවූ මුහුණු ඇති; උපජාතසාධ්වසෙඃ, හටගත් බිය ඇති; මෘගෙඃ, මුවන්ගෙන්; සමන්තාත්, හාත් පස්; සමාචිතා, ගැවැසුණුවූ; සෛකතනිනී, වැලිතලා ඇති; වන ස්ථලී, වනභූමි තොමෝ; චෙතසඃ, චිත්තයාගේ; සමුත්සුකත්වම්, ඉක්බා මිසම්පාදනයෙහි උත්සාහවත් බව, ප්‍රකරොති, කෙරෙත්.

ආශයාපි-චංචලවූ නෙත් නැමැති නිලිපුලෙන් ගෙබියාවූ මුහුණු ඇති නිතර බියපත්වූ මුවන්ගෙන් හාත්පස ගැවැසිගත් වැලිතලාවන්ගෙන් යුක්තවූ වනබිම් කොමෝ! ඒ දක්නා තැනැත්ත හුගේ සිත සම්බන්ධවූ ඉෂ්ටාපූර්ත සම්පාදනයෙහි උත්සාහවත් බව ඇති කරෙයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වනස්ථලී සමුත්සුකාං ප්‍රකරෝති.

පදවිභාග-විලොලනෙත්‍රොත්පලශොභිතානනෙන, උපජාත සාධ්වසෙන යන මොහු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයෝයි. මෘගෙණ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. සමන්තාත් යනු හාත්පස යන අර්ථයෙහි අව්‍යයයි. සමාචිතා යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ශෛකතිනී යනු තද්ධිතාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. වනස්ථලී යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. සමුත්සුකාම් යනු තද්ධිතාන්ත ද්විතියෙකවචනාන්තයි. චෙතසඃ යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යෙකවචනාන්තයි. ප්‍රකරෝති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රකරෝති යන කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් වනස්ථලී යනු උක්තකර්තෘයි. සමුත්සුකාම් යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණ|විශෙෂ්‍ය-මෘගෙණ යනු විශෙෂ්‍යයි. විලොලනෙත්‍රොත්පලශොභිතානනෙන යනු ද උපජාතසාධ්වසෙන යනු ද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. සමාචිතා යනු විශෙෂ්‍යයි. මෘගෙණ යනු එයට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. වනස්ථලී යනු විශෙෂ්‍යයි. ශෛකතිනී යනුද සමාචිතා යනුද එයට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සමුත්සුකාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. චෙතසඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නෙත්‍රාණි එව උත්පලානි නෙත්‍රොත්පලානි, විලොලානි ච තානි නෙත්‍රොත්පලානි චෙති විලොලනෙත්‍රොත්පලානි, විලොලනෙත්‍රොත්පලෛඃ ශොභිතානි ආනනානි යෙෂාං තෙ විලොලනෙත්‍රොත්පලශොභිතානනාඃ, තෛර් විලොලනෙත්‍රොත්පලශොභිතානනෙන (කර්මධාරය, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). උපජාතං සාධ්වසං යෙෂාං තෙ උපජාතසාධ්වසාඃ, තෛරුපජාතසාධ්වසෛඃ (ප්‍රථමී බහුව්‍රීහිඃ). ශිකතාඃ සන්ත්‍යත්ර ඉති ශෛකතිනී (අස්ත්‍යර්ථතද්විතඃ). වනස්‍ය ස්ථලි වනස්ථලී (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). සමුත්සුකස්‍ය භාවඃ සමුත්සුකතාම් (ත්‍යාවර්තද්විතඃ).

10 අභිසඤ්ඤමුවෙවඕනතා පයොමුචා
ඝනාඛ්‍යකාරිකාතඝචීර්ඝවපි
නඞ්ක්ත්‍රප්‍රභාදර්ශිතමාගිහුමයඃ
ප්‍රයාන්ති රාගාදභිසාරිකාඃ ස්ත්‍රියඃ.

ධාතු-සමාඛ්‍යා-සම් අඞ් පූර්ව ඛ්‍යා ච්‍යෙ. ප්‍රකරොති—ප්‍ර පූර්ව කෘ කරණෙ.

ජඤ්ඣ්-වංශඤ්ඨ විඝනනයි.

අලඞ්කාර-මෙහි සඝල නෙතුපුලින් යුත් මුහුණ්ඉ ද හටගත් බියද ඇති මුවන් දැකීමෙන් එබඳු දිගු ඇස් ඇති ශොභන ස්ත්‍රීන් ද, පුරුෂ සන්නිධියෙහි ඒ අබලාවන්ට ඇතිවන බියද එසේම මුදුවැලි තලා දැකීමෙන් ඒ අඟනන්ගේ ප්‍රඵුල්ලකුඵ හා අභිරමණයට යොග්‍යවූ ස්ථානද යන මෙකී පදාර්ථසමූදායය සිඟිවිමෙන් චෙතස්තුගේ සමුත්තුස්ත බව ඇති වෙයි. මෙසේ කිසියම් අනුභූතපූර්වවූ පදාර්ථයන් පිළිබඳ ප්‍රනර්නව්භාවයක් හෙවත් නැවත අලුත්ව මෙනෙහිවීමක් යම් කාව්‍යයෙක්හි නිබන්ධනය කරනුලැබේ නම් එය ස්මෘතිමත් අලඞ්කාරය වේ.

අලඞ්කාරානුශාසනයෙහි-

"වැළඳඟත් චිදු ලිය-මේ කුල පෙනෙත උදු ලි ය
වැළඳි දියබඳ ලිය-ඉගෝචිදු සිහිවිණේ මෙ මට එයලි ය.

---

10 පදච්ඡේද-අභිසඤ්ඤම් උච්චෛඃ ඛවනතා පයොමුචා ඝනාඛ්‍ය කාර්කෘතඝචීර්ඝ අපි තඞ්ක්ත්‍රප්‍රභාදර්ශිතමාගිහුමයඃ අභිසාරිකාඃ ස්ත්‍රියඃ රාගාත් ප්‍රයාන්ති.

අන්වයාර්ථ-අභිසඤ්ඤම්, සඤ්ඤ සඤ්ඤයති; උච්චෛඃ, උස්හඬින් ඛවනතා, ශබ්දය කරන්නාවූ; පයොමුචා, මෙඝය විසින්; ඝනාඛ්‍ය කාරිකෘත, ඝනඳුරුකළාවූ; ඝචීර්ඝ අපි, රාත්‍රීන්හි පවා; තඞ්ක්ත්‍රප්‍රභා දර්ශිතමාගිහුමයඃ, විදුලිය එළියෙන් දක්වනලද මාඟිහුම් ඇත්තාවූ; අභිසාරිකාඃ ස්ත්‍රියඃ, අභිසරූ ස්ත්‍රීහු; රාගාත්, රාගය හෙතුකොටඟෙන; ප්‍රයාන්ති, යෙත්.

ආශයාර්ථ-විටින්විට උස්හඬින් ශබ්දය කරන්නාවූ මෙඝයෙත් බලවත් අඳුරුබවට පැමිණවූ රාත්‍රීන්හිඟයන්හි පවා විදුලිය එළියෙන් දැක්වූ මාඟිහුම් ඇති (වලාඟයන් කැමැත්තෙන් සලකුණු කි කැන් කරා යන හෙයින්) අභිසාරිකායයි කියනලද ස්ත්‍රීහු කාමගුණික කාරණාව මහතුඃකාටඟෙන යෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–යන්තියෘ ප්‍රයාන්ති.

පදවිභාග—අතිඋෂ්ණම් යනු නිරන්තරෝෂ්මයෙහි අව්‍යයයි. උෂ්ණෝච්ස් යනු උන්නතෝෂ්මයෙහි අව්‍යයයි. ඛවනතා කෘදන්ත තෘතීසමසකවචනාන්ත නාමපදය. පයොමුචා යනු කෘදන්ත තෘතීසමසකවචනාන්ත නාමපදය. සනාන්ධිකාරිකෘතසඛීර්ෂ්ණ යනු සමාසාන්ත සප්තම්‍ය බහුවචනාන්ත නාමපදය. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යය පදය. සඩිත්ප්‍රභාදර්ශිතමාණීභූමයෘ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමාබහුවචනාන්ත නාමපදය. අභිසාරිකාෘ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමාබහුවචනාන්ත නාමපදය. සන්තියෘ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. රාගාත් යනු කෘදන්ත පඤ්චම්‍යේකවචනාන්ත නාමපදය. ප්‍රයාන්ති යනු ලඩ් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්ත ආඛ්‍යාතපදය.

උක්තානුක්තත–ප්‍රයාන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියාපදයෙන් සන්තියෘ යනු උක්තයෙතීසි. සනාන්ධිකාරිකෘතසඛීර්ෂ්ණ යනු අනුක්තා ධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–පයොමුචා යනු විශෙෂ්‍යයි. ඛවනතා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සනාන්ධිකාරිකෘතසඛීර්ෂ්ණ යන්නට පයොමුචා යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. සන්තියෘ යනු විශෙෂ්‍යයි. සඩිත්ප්‍රභාදර්ශිතමාණීභූමයෘ යනුද අභිසාරිකාෘ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–සනඤ්චාසාවන්ධිකාරශ්චෙති සනාන්ධිකාරෘ. අසනාන්ධිකාරෘ සනාන්ධිකාරෘ අකාරයදිති සනාන්ධිකාර්කෘතා, සනාන්ධිකාරිකෘතාශ්චා තාෘ සඛීර්ෂෘශෙවෙති සනාන්ධිකාරිකෘතසඛීර්ෂෘ, තාසු සනාන්ධිකාරිකෘතසඛීර්ෂ්ණ (යම්ධාරය (අභූතතද්භාව) ඝඤ් කම්ධාරයෘ) තඩිතාං ප්‍රභාස්වඩිත්ප්‍රභාෘ, මාඝිසෘ භූමයෘ මාඝීභූමයෘ, තඩිත්ප්‍රභාභිදීර්ශිතා මාඝීභූමයෝ යාසාං තාෘයතඩිත්ප්‍රභාදර්ශිතමාඝීභූමයෘ (තත්පුරුෂ ඝඤ් බහුව්‍රීහිෘ).

ධාතු–ඛවනතා–ඛවන රණව. **ප්‍රයාන්ති**—ප්‍රපූර්ව යා ප්‍රාපණ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර–නිතර උස්ගඩින් ශබ්ද පවත්වන්නාවූ මෙඝයන් විසින් රැය බලවත් අඳුරුබවට පැමිණවීම වනාහි ගමන් යන්නහුට බාධක දෙයි. එසේම අභිසාරිකාවන්ගේ ගමනට අඳුර වුවමනාද වෙයි. සැබවි යැයුතු හෙයිනි එසේ වුවමනා වුවිද බලවත් බාධාවක්වූ වැස්ගනඳුර ඇසා යානොහැකි අභිසාරිකාවන්ට එවින් ඒට විදුල්ලය නිසා ඇතිවන මාඝීදර්ශනයද ඔවුන්ගේ රාගාධික්‍යයද ගමනට උපකාරවන බැව් හඟවන හෙයින් මේහි **සූචීරූපාලඞ්කාරය** ලැබේ.

11 පයොධරෛර් ගිරිගහගිරිනිඃසමෛඃ
තඞ්ගිරෑමේජිතචෙතසෝ භෘශම්
කාන්තාපරාධානපි යොෂිතඃ ප්‍රියාන්
පරිෂ්වජතෙත ශයනෙ නිරන්තරම්.

මුවදෙව්දුවතෙහි-

"කලුන්කන් මහනෙල්-ගෙළ ලැබූ වැට වැඩියද
මනදොළ පිරි සෙපියන්-රසන් ඕණි මෙරජ රජ"

---

11 පදච්ඡේද-හිමගහිරනිඃසමෛඃ පයොධරෛඃ තඞ්ගිරෑඃ භෘශං උවෙජිතචෙතසඃ යොෂිතඃ කාන්තාපරාධාන් අපි ප්‍රියාන් ශයනෙ නිරන්තරං පරිෂ්වජන්තෙ.

අවයාර්ථ-හිමගහිරනිඃසමෛඃ, බිය උපදවන ඇඹුරු තඞ්ගිරෑඃ, විදෑලලකාවන් විසින්ද; භෘශම්, අතිශයින්; උවෙජිතචෙතසඃ, බියගන්වනලද සිත් ඇති; යොෂිතඃ, ස්ත්‍රිහු; කාන්තාපරාධාන් අපි, කරනලද වරද ඇත්තා වූද; ප්‍රියාන්, වල්ලභයන්; ශයනෙ, ශයනයෙහිදී; නිරන්තරම්, නිරතුරු; පරිෂ්වජන්තෙ, වැළඳගනිත්.

ආශයාර්ථ-බිය එළවන්නාවූ ඇඹුරුවූ ශබ්ද ඇති වැස්සෙනුත් විදුලියෙන්නුත් අතිශයින් උවෙගයට පමුණුවනලද සිත් ඇති ඇහැනු පරඝ්‍රීෂ්ණවනාදි අපරාධයන් කළාවූද සියහිමියන් ශයනකාලයෙහිදී නොයෙකාරව වැළඳගනිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-යොෂිතඃ ප්‍රියාන් පරිෂ්වජන්තෙ.

පදවිභාග-හිමගහිරනිඃසමෛඃ යනු ද පයොධරෛඃ යනු ද සමාසාන්ත, කෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපද ය. තඞ්ගිරෑඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපදය භෘශම් යනු කෘදන්ත ක්‍රියාවෙකවචනාන්ත නාමපදය. උවෙජිතචෙතසඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. යොෂිතඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත නාමපදය. කාන්තාපරාධාන් යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්ත නාමපදය. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යය පදය. ප්‍රියාන් යනු කෘදන්ත ද්විතීයා බහුවචනාන්ත නාමපදය. ශයනෙ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්ත නාමපදය. නිරන්තරම් යනු සමාසාන්ත ක්‍රියාවෙකවචනාන්ත නාමපදය. පරිෂ්වජන්ත යනු ලව් කර්තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්ත ක්‍රියාපදය.

12 විලොචනෙඤ්වරවාරිවිඳුභිර්
නිශිඤතබිම්බාධරචාරුපල්ලවාඃ
නිරඤතමාල්‍යාභරණානුලෙපනාඃ,
සඛිනා නිරාශාඃ ප්‍රමදාඃ ප්‍රවාසිනාම්.

උඤතානුඤත-පරිභවජනෙන යත කතීඃකාරක බහුවචනක්‍රියා ඉයන් යොෂිතඃ යනු උඤතකතීඃසි. ප්‍රියාන් යනු අනුඤතකර්මසි. ශයනෙ යනු අනුඤතාධාරසි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-පයොධභෙරඃ යනු විශෙෂ්‍යසි. භීමඝනි රනිඝ්‍රභෙණඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණසි. යොෂිතඃ යනු විශෙෂ්‍යසි. උචෙජිතමචතසඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණසි. ප්‍රියාන් යනු විශෙෂ්‍යසි. කෘතාපරාධාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණසි. නිරන්තරම් යනු ක්‍රියා විශෙෂණපදය.

සමාසවිග්‍රහ-භීමාඃච තෙ ඝනිරාඃචෙති භීමඝනිරාඃ, භීමඝනිරාඃච තෙ නිඝ්‍රභාඃචෙති භීමඝනිරනිඝ්‍රභාඃ, තෛර් භීමඝනිරනිඝ්‍රභෛඃ (විශෙෂණෛකශෙෂපදකර්මධාරයගර්භඃ කර්මධාරයඃ) පයාංසි ධාරයන්තීති පඃයාධරාඃ, තෛඃ පයොධරෛඃ (උපපදසමාසඃ). උච්චෙජිතං චචෘතා යාභාං තා උචෙජිතමචතසඃ (ඡෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ. සාඋපඤ්ඤාඃවපි ගමකත්වාත් සමාසඃ). කෘතඃ අපරාධඃ යෙෂෙත කෘතාපරාධාඃ, තාන් කෘතාපරාධාන් (තෘතීයා බහුව්‍රීහිඃ). නිගීතං අන්තරාදීනි නිරන්තරම්. තන් නිරන්තරම් (පඤ්චමී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-පරිභවජනන්ත-සඞ්ජ ආලිඞ්ගනෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයසි.

අලඞ්කාර-මෙහි, කරනලද අපරාධ ඇති ගිමියන් වැළඳගැනීමෙන් තොරකරනලදුවත් වළිගෙතුයෙන් ඇතිවූ රාගොත්තනිය හා ශිත.තිකෘය මහතුකොඹගෙන එනිතාවෝ එබදු සැමියන් පවා නිරතුරුව වැළඳගනිතැයි කී ගෙයින් මේ **විභාවනාලඞ්කාරයසි.**

---

12 පදඤ්ඤ-ප්‍රවාසිනාඃ ප්‍රමදාඃ විලොචනෙඤ්වරවාරිවිඳුභිඃ නිශිඤතබිම්බාධරචාරුපල්ලවාඃ නිරඤතමාල්‍යාභරණානුලෙපනාඃ නිරාශාඃ සඛිනාඃ.

අන්වයාර්-ප්‍රවාසිනාම්, විඳදශයට ගිය පුරුෂයන්ගේ; ප්‍රමදාඃ, වනිතාඃවෝ; විලොචනෙඤ්වරවාරිවිඳුභිඃ, ඇස් නැමැති නිලුපුලින්

වැහෙන දියබිඳුයෙන්; නිශ්කාබිම්බාධරචාරුපල්ලවාඃ, තෙමනලද බිඹුපලවින් මනහර තොලුපලු ඇත්තාහු; නිරඤ්ජනමාල්‍යාභරණාඃ ලෙපනාඃ, දුරුකරනලද මල්මාලා හා අබරණ හා අනුලෙපන ඇත්තාහු; නිරාශාඃ, ආශා රහිතවූවාහු; සුප්තාඃ, සිටියාහුයි.

ආශයාපි-වෙළඳුම් ආදිය පිණිස පිටිරටවලට ගියාවූ පුරුෂයන්ගේ බිරින්දෑ (මෙබඳු රමණියට නිදිවූ වැසිකාලයෙහි සියහිමියන් නැත්තෙන්) ඇස් නැමැති මාණකල්මල්වලින් වැස්මසන්නාවූ දියබිඳුවලින් තමන්ගේ අනිරක්‍ෂාවණ්වූ ඉදුණු සෙම්පල වැනි මණහාභර තොල් නැමැති ළාදුරු තෙමාගෙන හෙවත් ඇසින් වැස්සෙන කඳුලින් තොල් තෙමාගන මල්මාලා පැළඳීමෙනුත් රත්නාභරණ පැළඳීමෙනුත් විලවුන් ගල්වාගැනීමෙනුත් කොරව කිසි දෙයෙක ආශා නැතිව සිටියාහුය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ප්‍රමදාඃ සුප්තාඃ ආසත්.

පදවිභාග – ඒලොචනෙන්දීවරවාරිබින්දුභිඃ යනු සමාසාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. නිශ්කාබිම්බාධරචාරුපල්ලවාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නිරඤ්ජනමාල්‍යාභරණාඃ ලෙපනාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සුප්තාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නිරාශාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රමදාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රවාසිනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි.

ඒකතානුක්‍රම-ආසත් යන කර්තෘකාරක බහුවචන අඛ්‍යාහාර ක්‍රියාපදයෙන් ප්‍රමදාඃ යනු උක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ප්‍රමදාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නිශ්කාබිම්බාධරචාරුපල්ලවාඃ යන්නද, නිරඤ්ජනමාල්‍යාභරණානුලෙපනාඃ යනුද, නිරාශාඃ යනුද, සුප්තාඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ප්‍රවාසිනාම් යනු ප්‍රමදාඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. විලොචනෙන්දීවරවාරිබින්දුභිඃ යනු නිශ්කාබිම්බාධරචාරුපල්ලවාඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-විලොචනානි ච තානි ඉන්දීවරාණි චෙති විලොචනෙන්දීවරාණි, වාරිණාං බින්දවඃ වාරිබින්දවඃ, විලොචනෙන්දීවරෙ ෂෂ්ඨ්‍යා (නිගීතාඃ) වාරිබින්දවඃ විලොචනෙන්දීවරවාරිබින්දවඃ, තෛර් විලොචනෙන්දීවරවාරිබින්දුභිඃ (කර්මධාරය තත්පුරුෂ ශාස්ත්‍රාත්පුරුෂඃ). න ත්‍රිඃයතෙ ඉති අධරඃ, බිම්බම්ව අධරඃ බිම්බාධරඃ, චාරුශ්චාසෞ පල්ලවශ්චෙති චාරුපල්ලවඃ, බිම්බාධරශ්චාසෞ චාරුපල්ලවශ්චෙති බිම්බාධරචාරුපල්ලවඃ, නිශ්ක්‍රාන්තා බිම්බාධරචාරුපල්ලවෙ

18 විපාණ්ඩුරං කිටරජඃකණාන්විතං
භුජඞ්ගවද්වක්‍රගතිප්‍රසර්පිතම්
සසාධ්වසෙසෙහෙකකුලෙර් නිරීක්ෂිතං.
ප්‍රයාති නිම්නාභිමුඛං නවොදකම්.

යාසාං තා නිම්නකතඛ්ඩබාධරචාරුපල්ලවාඃ (සාපෙක්ෂතෙපි ගමක තාත් සමාසඃ; නඤ්තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ත්‍රික ගති බහුව්‍රීහිඃ). මාල්‍යාන් ච ආභරණානි ච අනුලේපනානි ච මාල්‍යාභරණානුලෙප නානි, නිරස්තානි මාල්‍යාභරණානුලෙපනානි යාභිඃතා නිරස්තමා ල්‍යාභරණානුලේපනාඃ| (වන්චගතී බහුව්‍රීහිඃ). ජිහීතා ආශා යාඃතාං තා නිරාශාඃ (නඤ් බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-සරිතාඃ-ඉඨා ගතිනිවෘත්තෙෂු.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-"අඤ්ඤෝ සියසිම්යන් කැර කිසිදෙයෙක්හි ආශා නැතිව වුසූහ" යන ප්‍රස්තුතවෘත්තාන්තය සඳහා යොදනලද විලොච නෙඤ්වරවාරිබිඳුඞ්ඃ යනාදී අප්‍රස්තුත වෘත්තාන්තවර්ණනයෙන් ප්‍රමෙයාත්ත ප්‍රස්තුතවෘත්තාන්තය භඤ්ජනයෙයින් **අප්‍රස්තුතප්‍රශංසා ලඞ්කාර** වේ.

---

18 පදාන්වය-විපාණ්ඩුරං කිටරජඃකණාන්විතං නවොදකං භුජඞ්ගවද්වක්‍රගතිප්‍රසර්පිතං සසාධ්වසෙඃ ඒකකුලෛඃ නිරීක්ෂිතං නිම්නාභිමුඛං ප්‍රයාති.

අන්වයාර්ථ-විපාණ්ඩුරම්, බොරවූ; කිටරජඃකණාන්විතම්, පණු කුණු ගණ යන මෙයින් යුක්තවූ; නවොදකම්, අලුත් වතුර; භුජඞ්ග වත්, නයකු මෙන්; වක්‍රගතිප්‍රසර්පිතම්, ඇදව ගමන්ගත්තේත්; සසා ධ්වසෙඃ, බිය සහිතවූ; ඒකකුලෛඃ, මැඬිකැලුන් විසින්; නිරීක්ෂි තම්, බලාසිටිනු ලද්දේ; නිම්නාභිමුඛම්, පහත් බිමට අභිමුඛව; ප්‍රයාති, යේ.

ආශයාර්ථ-බොරවූ පණුවන් හා රජස් හා තණපරණලාවලින් යුක්තවූ අලුත් වතුර නයකු සේ ඇදව ගමන්ගත්තේ බියපත් මැඬි කැලුන් විසින් බලාසිටිනු ලද්දේ පාත් බිමට අභිමුඛවූ ඇලයෙයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-නවොදකං ප්‍රයාති.

පදවිභාග-කිටරජඃකණාන්විතම්, වක්‍රගතිප්‍රසර්පිතම්, නවෝ දකම් යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. භුජඞ්ග වත් යනු තද්ධිතාන්ත අව්‍යයයි. සසාධ්වසෙඃ යනුද ඒකකුලෛඃ

යනුද සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයෝයි. නිරික්ෂිතම් යනුද විපාණ්ඩුරම් යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ප්‍රයාති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනාන්තයි. නිම්නාභිමුඛම් යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රයාති යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියායෙන් නවොදකම් යනු උක්තකර්තෘයි. නිරික්ෂිතම් යන කෘදන්තයාහට හෙකකුලෛඃ යනු අනුක්ත කර්තෘකාරකයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නවොදකම් යනු විශෙෂ්‍යයි. විපාණ්ඩුරම් කීටරජස්කානාණ්ඩවිතම්, වක්‍රගතිප්‍රසර්පිතම්, නිරික්ෂිතම්, නිම්නාභිමුඛම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

හෙකකුලෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සසාඛවෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කීටාශ්චච රජාංසි ච තානීමානි ච කීටරජස්කානීමානි, කීටරජස්කානාමෙණ්ඩවිතං කීටරජස්කානාණ්ඩවිතම් (චත්වාරඃපදාතත් පුරුෂඃ). වක්‍රා ච සා ගතිශ්චෙති වක්‍රගතිඃ, වක්‍රගත්‍යා ප්‍රසර්පිතම් වක්‍රගතිප්‍රසර්පිතම්. (කර්මධාරය ශාකපාර්ථිවාදීත්පුරුෂඃ). සහ සාඛවෙන යානි වර්තන්තෙ තානි සසාඛවානි, තෛඃ සසාඛවෛඃ (සහ පුම්පද බහුව්‍රීහිඃ). හෙකෂාන්නාං කුලානි හෙකකුලානි, තෛර්හෙකකුලෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). නිම්නාය අභිමුඛං නිම්නාභිමුඛම් (චතුර්ථීතත්පුරුෂඃ). නවඤ්ච තදුදකඤ්චෙති නවොදකම් (කර්මධාරයඃ).

ධාතු නිරික්ෂිතම්-නිර් පූර්ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ. ප්‍රයාති—ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-වංශයඨ වර්තතෙයි.

අලඞ්කාර-වක්‍රගතිප්‍රසර්පිතම් සසාඛවෛඃ හෙකකුලෛර් නිරික්ෂිතම් යන විශෙෂණයන් භූජඞ්කසඞ්ඛ්‍යාත උපමාපක්ෂයටද, නවොදකසඞ්ඛ්‍යාත උපමෙය පක්ෂයටද සාධාරණවූ එකම අර්ථ ඇතියවුන් හෙයින් අර්ථශ්ලෂයෙන් ප්‍රතිමණ්ඩිතවූ උපමාලඞ්කාරයද, විපාණ්ඩුරම් කීටරජස්කානාණ්ඩවිතම් නිම්නාභිමුඛම් යන විශෙෂණයන්ගෙන් නවොදකයාගේ සභාග්‍රාහ්‍යතාව ප්‍රකාශිත හෙයින් මේ වනාහි අර්ථශ්ලෂොපමාවයන් අනුප්‍රාණිතවූ සභාග්‍රාහ්‍යතා **ලඞ්කාරයි.**

14 විපතත්‍රපුටපාං නලිනීං සමුතසුකාං
විහාය හෘඛ්‍යාඃ ශ්‍රුතිහාරිනිස්වනාඃ
පතන්ති මූඩ්‍යාඃ ශිඛිනාං ප්‍රනෘත්‍යතාං
කලාපචක්‍රෙඤ්‍ජ නවොත්පලාශයා.

---

14 පදනිත්‍ය-ශ්‍රුතිහාරිනිස්වනාඃ හෘඛ්‍යාඃ විපතත්‍රපුටපාං සමුතසුකාං නලිනීං විහාය නවොත්පලාශයා මූඩ්‍යාඃ ප්‍රනෘත්‍යතාං ශිඛිනාං කලාපචක්‍රෙඤ්‍ජ පතන්ති.

අන්වයාර්ථ-ශ්‍රුතිහාරිනිස්වනාඃ, කන් පිනවන නාද ඇති; හෘඛ්‍යාඃ, හෘඛ්‍යයෝ තුමූ; විපතත්‍රපුටපාම්, වැටුණුවූ මල්පෙති ඇති; සමුතසුකාම්, තමහට ප්‍රියවූ බමරු යන බැව් දැක කර ඔයවා බලාන්නාක් වැනිවූ; නලිනීම්, තඩාගය; විහාය, හැර; නවොත්පලාශයා, අභිනවවූ නිල්මහනෙලැයි යන ආශාශයන්; මූඩ්‍යාඃ, මුළා වූවාහු; ප්‍රනෘත්‍යතාම්, නටන්නාවූ; ශිඛිනාම්, මයූරයන්ගේ; කලාපචක්‍රෙඤ්‍ජ, පිල්කලප සක්හි; පතන්ති, හෙත්.

ආශයාර්ථ-කන් පිනවන නාද ඇත්තාවූ බමරු වැටුණුවූ පෙති ඇති (එමහසින්ම තමහට ප්‍රියවූ බමරු යන්නාහයි) කර ඔයවා බලන්නියක වැනිවූ නෙළුම්විල අත්හැර අලුත් නිලුපුලැයි ආශාවෙන් මූඩවූවාහු නටන මොනරුන්ගේ පිල්කලප සක්වල බැස හෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-හෘඛ්‍යාඃ කලාපචක්‍රෙඤ්‍ජ පතන්ති.

පදවිභාග-විපතත්‍රපුටපාම් යනු සමාස විතීයෙකවචනාන්තයි. නලිනීම් යනු තඩින විතීයෙකවචනාන්තයි. සමුතසුකාම් යනු තෘදන්ත විතීයෙකවචනාන්තයි. විහාය යනු පූර්වක්‍රියාපදය. හෘඛ්‍යාඃ යනුද මූඩ්‍යාඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ශ්‍රුතිහාරිනිස්වනාඃ යනු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. පතන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. ශිඛිනාම් යනු තඩින ඝඤන්ත බහුවචනාන්තයි. ප්‍රනෘත්‍යතාම් යනු කෘදන්ත ඝඤන්ත බහුවචනාන්තයි. කලාපචක්‍රෙඤ්‍ජ යනු සමාස සප්තම් බහුවචනාන්තයි. නවොත්පලාශයා යනු සමාස තෘතීයා එකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-පතන්ති යන කතෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් හෘඛ්‍යාඃ යනු උක්තකතෘකාරකයි. කලාපචක්‍රෙඤ්‍ජ යන්නු අනුක්තාධාරයි. නවොත්පලාශයා යනු අනුක්තකරණයි,

විහාය යන පූර්වක්‍රියායෙනුත් හෘඛ්‍යාඃ යනු උක්තකතෘයි, නලිනීම් යනු අනුක්තකර්මයි.

15 වනම්පානං නවවාරිදසඞ්ඝනෙරි
මදුන්විතානානං ඛවනානං මුහුර්මුහුඃ
කපොලදේශා විමලොත්පලප්‍රභාඃ
සභෘඞ්ගයූථෛර්මදවාරිගීශ්විතාඃ.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–නළිනීවි යනු විශෙෂ්‍යයි. විපත්‍රපුෂ්පාම් යනුද, සම්‍යුක්තකාම් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. භෘඞ්ගාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ශ්‍රැතිහාරිනිඃස්වනාඃ යනුද, මූර්ඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශිඛිනාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රනෘත්‍යතාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කලාපචක්‍රෙෂු යනු විශෙෂ්‍යයි. ශිඛිනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–විගතානි පත්‍රාණි යස්‍ය තත් විපත්‍රම්, විපත්‍රං පුෂ්පං යස්‍යාඃ සා විපත්‍රපුෂ්පා, තාම් (බහුව්‍රීහි ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). නලමස්‍යා සන්තීති නලිනී, තාම් නලිනීවි (අස්‍යාඃමතුබ්ර්තඃ). ශ්‍රැතිං හරන්තීති ශ්‍රැති හාරිණි, ශ්‍රැතිහාරි නිඃස්වනාඃ යෙෂාං තෙ ශ්‍රැතිහාරිනිඃස්වනාඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) ශිඛාඅස්‍යාඃසන්තීති ශිඛි, තෙෂාං ශිඛිනාම් (අස්‍යාඃමතුබ්ර්තඃ). කලාපානාං චක්‍රාණි කලාපචක්‍රාණි, තෙෂු කලාපචක්‍රෙෂු (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). නවංච තදුත්පලඤ්චෙති නවොත්පලම්, නවොත්පලෙ ආශා නවොත්පලාශා, තයා නවොත්පලාශයා (සපතම් තත් පුරුෂඃ)

ධාතු–විහාය–වි පූර්ව ඔහාක් ත්‍යාගෙ. ප්‍රනෘත්‍යතාම්–ප්‍ර පූර්ව නෘති ගාත්‍රව්‍යෙෂෙපෙ. පතන්ත්—පතෘ ගතෙෘ.

ඡන්දස්–වංශස්ථවෘත්තානි.

අලඞ්කාර–මෙහි බමරු නිලුපුලැසි රැව්වි නටන මොනරුන් ගේ පිල්කලප්වල බැසගෙන බැව් කී කෙයින් භ්‍රාන්තිමත් අලඞ්කාරයි.

---

15 **පදච්ඡෙද**–නවවාරිදසඞ්ඝනෙඃ මදුන්විතානාං මුහුඃ මුහුඃ ඛවනතාං වනම්පානාං විමලොත්පලප්‍රභාඃ කපොලදෙශාඃ සභෘඞ්ගයූථෛඃ මදවාරිභිඃ විතාඃ.

අන්වයාර්ථ–නවවාරිදසඞ්ඝනෙඃ, අඟිනව මෙඝගර්ජිතයෙන්; මදුන් විතානාඃ, මදඅයන් යුක්තවූ; මුහුඃ මුහුඃ, විවර්ත්මිව; ඛවනතාම්, නාද කරන්නාවූ; වනම්පානාම්, වන ඇතුන්ගේ; විමලොත්පලප්‍රභාඃ, නිම්ලවූ මහනෙලට බදු කාන්ති ඇති; කපොලදෙශාඃ, කොපුල්පෙදෙස්හු; සභෘඞ්ගයූථෛඃ, බිඳුරළ සහිතවූ; මදවාරිභිඃ, මදජලයෙන්; විතාඃ, වැසුණාහුයි.

ආශඝාපි-අලුත් මෙඝජීනය හෙතුකොටගෙන හටගත් මද ඇත්කාවූද එහෙයින්ම විවින්විට කුඤ්ඣනාද කරන්නාවූද වන ඇතුන්ගේ නිම්ලවූ මානෙල් සමාන පැහැ ඇති කොපුල් පෙදෙස්හු මිමැසිරිළ සහිතවූ මදජලයෙන් වැසියියාහු මෙවත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-කපොලදෙශාඃ චිතාඃ ආසන්.

පදවිභාග-නවවාරිදඃඛෙනෙඃ යනු සම්බන්ධ තෘතියා බහුවචනයි. මදුන්විත්තානාම් යනුද වනවිපානාම් යනුද සම්බන්ධ ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මුහුර්මුහුස් යනු පෞනඃපුන්‍යයෙහි නිපාතයි. ඛවනතාම් යන කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. විමලොත්පලප්‍රභාඃ යනුද කපොලදෙශාඃ සහුද සම්බන්ධ ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සඃඛ්‍යයූථෙඃ යනුද මදවාරිභිඃ යනුද සම්බන්ධ තෘතියා බහුවචනාන්තයි. චිතාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ආසන් යන කර්තෘකාරක බහුවචන අධ්‍යාහාර ක්‍රියායෙන් කපොලදෙශාඃ යනු උක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වනවිපානාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. මදුන්විතානාම් යනුද ඛවනතාම් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. නවවාරිදඃඛෙනෙඃ යනු මදුන්විතානාම් යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. කපොලදෙශාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. විමලොත්පලප්‍රභාඃ යනුද චිතාඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මදවාරිභිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සඃඛ්‍යයූථෙඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-වනෙ විපාඃ වනවිපාඃ, තෙෂාං වනවිපානාම්, (සප්තමී තත්පුරුෂඃ). නවාඃඣ තෙ වාරිදඃඛෙති නවවාරිදඃ, නව වාරිදානාං ඣඛනාඃ නවවාරිදඃඛනාඃ, තතෝ නවවාරිදඃඛනෙඃ(කර්මධාරයගර්භිතතත්පුරුෂඃ). මදෙන අන්විතා මදන්විතාඃ, තෙෂාං මදන්විතානාම් (තෘතියා තත්පුරුෂඃ). කපොලානාං දෙශාඃ කපොල දෙශාඃ(ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). උත්පලස්‍ය ප්‍රභා උත්පලප්‍රභා, විමලා උත්පලප්‍රභා යෙෂාං තෙ විමලොත්පලප්‍රභාඃ (තත්පුරුෂගර්භිත බහුව්‍රීහිඃ). ඣඛානාං යූථඃ ඣඛයූථඃ, සහ ඣඛ්‍යූථෙන යානි වර්තන්තෙ තානි සඃඛ්‍යයූථානි, තතඃ සඃඛ්‍යයූථෙඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). මදෙන උදඃතානි වාරිණි මදවාරිණි, තතෝදවාරිභිඃ (තෘතියා තත්පුරුෂඃ)

ධාතු-ඛවනතාම්-ඛවන ශබ්ද-චිතාඃ-චි චයෙ.

16 සතොයනම්බුදවුම්බතොපලා
සමාචිතා ප්‍රසුවණේ සමන්තතා
ප්‍රවෘත්තනානත්තෙයෙ ඝිඛිහි සමාකුලා
සමුත්සුකත්වං ජනයන්ති භූධරා.

ඡන්ද්ස්-වංශයට වැතෙයි.

අලඞ්කාර-වැසිකල්හි මද වැගිරෙන ඇතුන්ගේ සඞ්ගභාවය මෙයින් දැක්වූ හෙයින් මේ සමාහාවොක්තියි.

---

16 පදච්ඡේද-සතොයනම්බුදවුම්බතොපලා සමන්තතා ප්‍රසුවණේ සමාචිතා ප්‍රවෘත්තනානත්තෙයෙ ඝිඛිහි සමාකුලා භූධරා සමුත්සුකත්වං ජනයන්ති.

අන්වයාර්ථ - සතොයනම්බුදවුම්බතොපලා, ජල සහිතව පැත්වූ මේකුළුවල්න් සුඹුනාලද ගලින් යුක්තවූ; සමන්තතා, හාත්පස; ප්‍රසුවණේ, උල්පත්වලින්; සමාචිතා, ගැවැසුණුවූ; ප්‍රවෘත්තනා නත්තෙයෙ, පවත්වනලද නානත්ත ඇති; ඝිඛිහි, මොනරුන්ගෙන්; සමාකුලා, ගැවැසුණුවූ; භූධරා, පර්වතයෝ; සමුත්සුකත්වම්, දැකුම්හි උත්සාහවත්බව හෙවත් බලවත් ප්‍රීතිය; ජනයන්ති, දනවත්.

අාඟයාර්ථ-දියබරින් නැමුණුවූ මේඝකූටයන් විසින් සුඹුනාලද ගල්මුදුන්වලින් යුක්තවූ, හාත්පස ගලාඑන්නාවූ දිය උල්පත්වලින් ගැවැසුණුවූ, නටන්නාවූ මොනරුන්ගෙන් යුක්තවූ පර්වතයෝ තමුන් දෙස අවලොකනය කරන ජනයාට බලවත් ප්‍රීතිය ඇති කෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ—භූධරා සමුත්සුකත්වං ජනයන්ති.

පදවිභාග—සතොයනම්බුදවුම්බතොපලා යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සමාචිතා, සමාකුලා, භූධරා යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. ප්‍රසුවණේ යනු කෘදන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. සමන්තතා යනු තසිල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. ප්‍රවෘත්තනානත්තෙයෙ යනු සමාසාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. සිඛිහි යනු තඛිතාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. සමුත්සුකත්වං යනු තඛිත විභක්තියක වචනාන්තයි. ජනයන්ති යනු ලළි කර්තෘකාරක පරස්මෛ පදී ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ජනයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියාපදයෙන් භූධරා යනු උක්තකර්තෘකාරකයි. සමුත්සුකත්වම් යනු අනුක්ත කර්මකාරකයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–භූධරාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සතොයනම්‍රාම්බු දචුම්බිතොපලාඃ යනුද, සමාචිතාඃ යනුද, සමාකුලාඃ යනුද, තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ශිඛිභිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රවෘත්තනෘත්තෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සමාචිතාඃ යන්නට ප්‍රස්‍රවණෛඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. සමාකුලාඃ යන්නට ශිඛිභිඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–සහ සතොයෙන යෙ වර්තන්තෙ තෙ සතොයාඃ, න ම්‍රාශ්චෙ තෙ අම්බුදාශ්චෙති නම්‍රාම්බුදාඃ, සතොයාශ්චෙ තෙ නම්‍රාම්බුදාශ්චෙති සතොයනම්‍රාම්බුදාඃ, සතොයනම්‍රාම්බුදෛශ්චුම්බිතා සතොයනම්‍රාම්බුදචුම්බිතාඃ, සතොයනම්‍රාම්බුදචුම්බීතා උපලා යෙභ්‍යඃ තෙ සතොයනම්‍රාම්බුදචුම්බිතොපලාඃ (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය, කර්මධාරය, තත්පුරුෂගර්භො බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රවෘත්තං නෘත්‍යං ෂාමයෙන ප්‍රවෘත්ත නෘත්‍යාඃ, තෛඃ ප්‍රවෘත්තනෘත්තෛඃ (තෘතියා බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–සමාචිතාඃ-සම් ආඞ් චි චයෙ. ජනයන්ති–ජනී ප්‍රාදුර්භාවෙ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර–මෙහි භූධරෂයෝ සමුත්සුකත්වය උපදවතැයි කී ප්‍රකෘතාර්ථයට භූධර විශෙෂණ පඤ්චකයවූ සතොයනම්‍රාම්බුදචුම්බිතොපලාඃ, සමන්තතඃ ප්‍රස්‍රවණෛඃ සමාචිතාඃ, ප්‍රවෘත්තනෘත්තෛඃ ශිඛිභිඃ සමාකුලාඃ යන මොහු උපකාර කරන්නෝ වෙති. මෙසේ යොදන ලද විශෙෂණයන් අභිප්‍රාය සහිතවූ කල්හි හෙවත් විශෙෂ්‍යයහට උපකාර කරන්නන් වූ කල්හි එහිවූ අලඞ්කාරය නම් **පරිකරාලඞ්කාර** යයි.

කාව්‍යශෙඛරයෙහි:—

" කුලුණෙන් ළතෙ ත් තෝ
සියලු කරණේ ද ත් තෝ
මෙබදු නුවණැ ත් තෝ
සතුන් දුක් දුර ලන්ට ව ත් තෝ"

මෙහි සතුන්ගේ දුක් දුරලීමය යන ප්‍රකෘතාර්ථයෙහි ලා නුවණැත්තනට විශෙෂණවූ කුලුණෙන් ළතෙත්තෝ සියලු කරණේ දත්තෝ යන මොහු අභිප්‍රාය සහිත වෙත්.

17 කදම්බසර්ජාර්ජුනනීපකෙතකීඃ
ප්‍රකම්පයංශ්චාත්කුසුමාධිවාසිතඃ
සශීකරාමෙඝාධරසඛ්‍යශීතලඃ
සමීරණඃ කං න කරොති සොත්සුකම්.

---

17 පදනිශ--කදම්බසර්ජාර්ජුනනීපකෙතකීඃ ප්‍රකම්පයන් තත් කුසුමාධිවාසිතඃ සශීකරාමෙඝාධරසඛ්‍යශීතලඃ සමීරණඃ කං සොත්සුකං න කරොති.

අන්වයාර්ථ-කදම්බ සර්ජ අර්ජුන නීප කෙතකීඃ, කොළොම් සල් කුඹුක් බක්මී දුනුකේ යන මේ වෘක්ෂයන්; ප්‍රකම්පයන්, කම්පා කෙරෙමින්; තත් කුසුමාධිවාසිතඃ, ඒ වෘක්ෂයන්ගේ කුසුමයන්ගෙන් සුගන්ධිතවූ; සශීකරාමෙඝාධරසඛ්‍යශීතලඃ, පොදඟ සහිත මෙඝයන් හා එක්වීමෙන් සිහිල්වූ; සමීරණඃ, සුළඟ තෙම; කම්, කවරකු; සොත්සුකම්, ප්‍රීතිමත් වූවකු; න කරොති, නො කෙරේද?

ආශයාර්ථ-කොළොම් සල් කුඹුක් බක්මී දුනුකේ ගස් ඝසාලව මින් ඒ ගස්වල මලින් සුවඳ කැවුණුවූ පොද වැස්සෙන් ශීතලවූ සුළඟ කවරකු ප්‍රීතිමත් නො කෙරේද?

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සමීරණඃ කං සොත්සුකං න කරොති.

පදවිභාග-කදම්බසර්ජාර්ජුනනීපකෙතකීඃ යනු සමාහාර ච්‍යධි කරණ බහුවචනාන්තයි. ප්‍රකම්පයන් යනුද සමීරණඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. තත්කුසුමාධිවාසිතඃ යනුද සශීකරා මෙඝාධරසඛ්‍යශීතලඃ යනුද සමාහාර ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. කම් යනු සර්වනාම ච්‍යධියෛකවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂේධයෙහි නිපාතයි. කරොති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරු ෂෛකවචනාන්තයි. සොත්සුකම් යනු සමාහාර ච්‍යධියෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත්ව-කරොති යන ලට් කර්තෘකාරක එකවචනක්‍රියා යෙන් සමීරණඃ යනු උක්තකර්තෘයි. කම් යනු අනුක්ත කර්මයි. ප්‍රකම්පයන් යන කර්තෘකාරක කෘදන්තයහට කදම්බසර්ජාර්ජුනනීපකෙතකීඃ යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-සමීරණඃ විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රකම්පයන්, තත්කුසුමාධිවාසිතඃ, සශීකරාමෙඝාධරසඛ්‍යශීතලඃ යන මොහු **තුල්‍ය** ධිකරණ විශෙෂණයෝයි. සොත්සුකම් යනු කම් යන කර්මයහට විශෙෂණයි.

18 සිරොරුහෙහි ශ්‍රොණිතටාවලම්බිහිඃ
කාතාවතංසෙඃ කුසුමෙමඃ සුගන්ධිහිඃ
සභාරෙරථතෙනස සඞ්ඛිහිඃ
සත්‍රියඃ රතිං සක්ෂ්‍යතයන්ති කාමිනාම්.

සමාසවිග්‍රහ–කදම්බඤ්ච සජ්ජඤ්ච අර්ජුනඤ්ච නීපඤ්ච කෙතකී ච කදම්බසජ්ජාර්ජුනනීපකෙතකයඃ, තාඃ කදම්බසජ්ජාර්ජුනනීපකෙතකීඃ (ඉතරෙතරයොග චන්ච්ඃ). තාසාං කුසුමානි තත්කුසුමානි, තත් කුසුමෙමරඩිවාසිතඃ තත්කුසුමාඩිවාසිතඃ (තත්පුරුෂ ගණ්ඨතත්පුරු ෂඃ). සහ ශිකමෙරයේ වර්තතෙ තෙ සශිකරාඃ, සශිකරාශ්ච තෙ අමෙඛාධරාශෙවති සශිකරාමෙඛාධරාඃ, සශිකරාමෙඛාධරාණාං සඞ්ඝඃ සශිකරාමෙඛාධරසඞ්ඝඃ, සශිකරාමෙඛාධරසඞ්ඝෙන ශිතලඃ සශිකරා මෙඛාධරසඞ්ඝශිතලඃ. (බහුව්‍රීහි, කම්ධාරය, තත්පුරුෂ ගණ්ඨතත්පුරු ෂඃ). සහ උත්සුකෙන භයා වර්තතෙ'සෞ භයඃතප්‍රකඃ, තං භයාතප්‍ර කම් (සහ පූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–ප්‍රකම්පයන්–ප්‍රපූර්ව කපි කිඤ්චිච්චලනෙ. කරොති–කෘ කරණෙ.

ඡඳස්–වංශස්තවෘණන සි.

අලඞ්කාර–මෙහි දක්වනලද කොළොම් ආදි ගස්වල හැළි ඒ මල්වල සුවඳ හා එක්වීමද; වැසිපොද හා එක්ව සිසල්වීම ද, යන මේ විශෙෂණ පඤ්චත්‍ව වූවෝ ජනයන්ගේ සොතුසුකබවට භගවත් රතිසෙති උත්සාහවත්බවට පැමිණවීමෙහි ලා විශෙෂ්‍ය දර්ශනත්ව සම්රණයහට උපකාර කරන හෙයින් අභිප්‍රාය සහිත වෙති. මෙසේ විශෙෂණයත් අභිප්‍රාය සහිතවූ හෙයින් මෙද පෙර කී "සතොයන මුම්බුදවුම්බතොපලාඃ" යනාදි පද්‍යය සෙයින් ම **පරිකරාලඞ්කාර** නාගී වෙයි.

---

18 **පදුබ්‍රහ**–ස්ත්‍රියඃ ශ්‍රොණිතටාවලම්බිහිඃ ශිරොරුහෙහඃ, කාතා වතංසෙඃ සුගන්ධිහිඃ කුසුමෙමඃ, සභාරෙරඃ සතථෙනඃ, සඞ්ඛිහිඃ වද මෙනඃ කාමිනාම් රතිං සක්ෂ්‍යතයන්ති.

අන්වයාර්ථ–ස්ත්‍රියඃ, ස්ත්‍රීහු; ශ්‍රොණිතටාවලම්බිහිඃ, කවිතමය දක් වා එලෙන්නාවූ; ශිරොරුහෙහඃ, කෙශකලාපයෙන් ද; කාතාවතං සෙඃ, කන පලඳනාලද; සුගන්ධිහිඃ, සුවඳින් යුක්තවූ; කුසුමෙමඃ, පුෂ්පයෙන්ද; සභාරෙරඃ, මුහුවැල් සහිතවූ; සතථෙනඃ, පියොවුරින් ද; සඞ්ඛිහිඃ, මද්‍යඝණියෙන් යුක්තවූ; වදමෙනඃ, මුඛයෙන් ද; කාමිනාම්, කාම්පුරුෂයන්ගේ; රතිම්, රාගය; සක්ෂ්‍යතයන්ති, උත්පදවත්.

ආශයාත්-ඇතිහු උකුළු දක්වා එල්බෙන්නාවූ කෙස්වැටියෙන් ද කන්වල පලඳනාලද සුවඳ ඇති මල්වලින් ද මුතුහරින් සරහන ලද හනවලින් ද * උක්රසයෙන් සාදාගත් මදුවිශෙෂය පානයකිරීම හෙතුකොටගෙන සුගන්ධිවත්වූ මුඛයෙන් ද කාමීජනයන්ට රාගය උපදවත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ස්ත්‍රියෑ රතිං සඤ්ජනයන්ති.

පදවිභාග-ශිරොරුහෙෑ, ශ්‍රොණීතටාවලම්බිභිෑ, කෑතාවතං ශෙෑ, සුනසාභිෑ, සහාරෙෑ; සඩ්ගිභිෑ යන මොහු සමාසාන්ත කෑතියා බහුවචනාන්තයෝයි. කුසුමෙෑ,, සහාරෙනෑ, වදනෙෑ යන මොහු කෑදන්ත කෑතියා බහුවචනාන්තයෝයි. ස්ත්‍රියෑ යනු කෑදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. රතිම් යනු කෑදන්ත ද්විතීයෙකවචනාන්තයි. සඤ්ජනයන්ති යනු ලව් කතීකාරක පරස්සෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. කාමීනාම් යනු තද්ධිතාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-සඤ්ජනයන්ති යන කතීකාරක බහුවචනක්‍රියා යෙන් ස්ත්‍රියෑ යනු උක්තකතීෑයි. රතිම් යනු අනුක්තාකර්මයි. ශිරොරුහෙභ්‍යෑ යනු ද, කුසුමෙෑ යනු ද, සහාරෙනෑ යනු ද, වදනෙෑ යනු ද අනුක්තාකරණ කාරකයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ශිරොරුහෙෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. ශ්‍රොණීතටාවලම්බිභිෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කුසුමෙෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. කෑතාවතංශෙෑ යනු ද සුනසාභිෑ යනු ද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. සහාරෙනෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. සහාරෙෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වදනෙෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. සඩ්ගිභිෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. රතිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කාමීනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි

සමාසවිග්‍රහ-ශිරසි රොහන්තීති ශිරොරුහාෑ, තෙෑ ශිරොරුහෙභ්‍යෑ (සප්තම්‍යන්තෙනොපපදෙ රුහ උද්ගමනෙ). ශ්‍රොණ්‍යාස්තටං ශ්‍රොණීතටං, ශ්‍රොණීතටෑ යාවදවලම්බිභිෑ ශ්‍රොණීතටාවලම්බිභිෑ, තෙෑ ශ්‍රොණීතටාවලම්බිභිෑ (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂෑ). කෑතොඃවතංසෙ මෙයස්තානි කෑතාවතංසානි, තෙෑ කෑතාවතංසෙෑ (කෑතියා බහුව්‍රීහිෑ). සු ශොභනොා ගන්ධොා යෙෂාං තානි සුගන්ධීනි තෙෑ සුගන්ධිභිෑ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිෑ). සහ හාරෙණ යෙ වර්තන්තෙ තෙ සහාරාෑ, තෙෑ සහාරෙෑ (සහපූර්වපද බහුව්‍රීහිෑ). සහ සිඩ්ගෙභිර්යානි වර්තන්තෙ තානි සඩ්ගීනි. තෙෑ සඩ්ගිභිෑ (සහපූර්වපදෙ බහුව්‍රීහිෑ).

* "ඉක්ෂොෑඃ පක්වරසෙෑ සිඬඃ සිධ්‍රිතෑඃකිධීයතෙ" උක්වලින් පෙරගත් මධ්‍වග්‍රහ සිධ්‍රගයි කියතුලැබේ.

19 තඞ්ගිලතාඝක්‍රඛනුර්විභූෂිතාඃ
පයොධරාඃකනකාඝභරාවලම්බිනාඃ
සත්‍රියශ්ච කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලොජ්ජවලා
හරන්ති චෙතො සුඛපත් ප්‍රවාසිනාම්.

ධාතු-ඝංජනයන්ති-සම් පූර්ව ජනී ප්‍රාදුර්භාවෙ.

ජඤ්ඣ්-චංඝසථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි කාමීන්ගේ රති සජනන සඞ්ඛ්‍යාතවූ ප්‍රකෘතා ර්ථයට ශ්‍රොණීතටාවලම්බිවූ ශිරොරුහයෝ ද, අවතංස කරනලද සුඛ ඤ්චකුසුමයෝ ද, භාර සහිත ඝනතනයෝද, සිඩ්ඝ සහිත වදනයෝද උපකාර කෙරෙති. භගවත් මහිච්ඡතාදි පඤ්චවිධී වූවෝ රතිසං ජනනකාර්‍යයෙහි ලා අභිප්‍රාය සහිත වෙති. එබැවින් මේ **පරිකරා ලඞ්කාරයි.**

---

19 **පදවග්ග**-තඞ්ගිලතාඝක්‍රඛනුර්විභූෂිතාඃ තොයඝරාවලම්බිනාඃ පයොධරාඃ කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලොජ්ජවලාඃ සත්‍රියඃ ච ප්‍රවාසිනාම් චෙතඃ සුඛපත් හරන්ති.

අන්වයාර්ථ-තඞ්ගිලතාඝක්‍රඛනුර්විභූෂිතාඃ, විදුලියෙන් හා දේ දුන්නෙන් විභූෂිතවූ; තොයඝරාවලම්බිනාඃ, ජලභාරයෙන් එල්බෙන් නාවූ; පයොධරාඃ, වලාහකයෝද; කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලොජ්ජවලාඃ, මෙවුලෙන් හා මිණිකොඬාලින් බබළන්නාවූ; සත්‍රියඃ ච, ස්ත්‍රීහු ම වෝද; ප්‍රවාසිනාම්, වියොගී පුරුෂයන්ගේ; චෙතඃ, සිත; සුඛපත්, එකවිටම; හරන්ති, ව්‍යාකුල කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ-විදුලියෙන් හා දේදුන්නෙන් අලඞ්කෘතවූ ජලබරින් එලෙන්නා වලාකුළු ද මෙවුල්දමින් හා මාණික්‍යමයවූ කණීපිලඬ නයෙන් බබළන්නාවූ ස්ත්‍රීහු ද වියෙ.යි පුරුෂයන්ගේ සිත් කලඹත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-පයොධරාඃ සත්‍රියඃ ච චෙතඃ හරන්ති.

පදවිභාග-තඞ්ගිලතාඝක්‍රඛනුර්විභූෂිතාඃ, පයොධරාඃ, තොය ඝරාවලම්බිනාඃ, කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලොජ්ජවලාඃ යන මොහු " සමා සාන්න ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සත්‍රියඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහු වචනාන්තයි. හරන්ති යනු ලව් නාදීඃකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි. චෙතඃ යනු කෘදන්ත ත්‍රිතීයෛක වචනා න්තයි. සුඛපත් යනු එකකාලයෙහි නිපාතයි. ප්‍රවාසිනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි.

උභතොකුණ්ඩන-හරන්ති යන කතෘකාරක බහුවචන අඛ්‍යාත යෙන් පයොධරා යනු ද ස්ත්‍රියා යනුද උක්තකර්තෘයි. චෙතා යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-පයොධරා යනු විශෙෂ්‍යයි. තඩිල්ලතා ශක්‍රධනුර්විභූෂිතා යනු ද, තොයහරාවලම්බිනා යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ස්ත්‍රියා යනු විශෙෂ්‍යයි. කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලොජ්ජ්වලා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. චෙතා යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රවාසිනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-තඩිතා ලතා තඩිල්ලතා, ශක්‍රස්‍ය ධනූ ශක්‍රධනූ, තඩිල්ලතා ච ශක්‍රධනුශ්ච තඩිල්ලතාශක්‍රධනූංෂි. තඩිල්ලතා ශක්‍රධනුෂ්‍යං විභූෂිතා තඩිල්ලතාශක්‍රධනුර්විභූෂිතා (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, චන්ච ශසියතත්පුරුෂ). පයාංසි ධාරයන්තීති පයොධරා (ඝිණියාඤ්ඤොපපදෙ, ධෘ ධාරණෙ). තොයානාං හරස්තොයහරා, තොයහරං අවලම්බිනා තොයහරාවලම්බිනා (තත්පුරුෂ ශසියතත්පුරුෂ). මණිභි කෘතං කුණ්ඩලං මණිකුණ්ඩලම්, කාඤ්චි ච මණිකුණ්ඩලෘඤ්චි කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලෙ. කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලානාෘං උජ්ජ්වලා කාඤ්චිමණිකුණ්ඩලොජ්ජ්වලා (තත්පුරුෂ, චන්ච ශසි යතත්පුරුෂ).

ධෘතූ-හරන්ති-ධෘඤ් හරණෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි විදුලිය දේදුනුවලින් විභූෂිතවූ පයොධර යෝද, රසනා මිණිකොඹාල්වලින් විභූෂිතවූ ස්ත්‍රිහු ද එකවිට ප්‍රවාසින්ගේ චෙතනාහරණ සුරූපවූ කාර්‍යය සිදු කෙරෙති. මෙසේ කිසියම් දෙදෙනකුන්ගේ එකවිට එකක්‍රියාකරණයක් වනතු ලැබේනම් ඒ වූ කලි **සහොක්ති** නම් අලඞ්කාරය වේ.

ගුත්තිලයෙහි-

"යුදෙහි ඔහු කඟ ලි ය
සමඟ රූපුනද වෙවූ ලි ය
උනඹු සිතූ විලි ලි ය
සමඟ ඔහු යසලිය ද ලිය ලි ය"

20 මාලාඃ කදම්බනවකෙශරකෙතකීකි
රයොජිතාඃ ශිරසි බිභ්රති යොෂිතෝ'ද්‍ය
කර්ණාන්තරෙෂු කකුභද්‍රුමමඤ්ජරීභි
ර්චූතාඞ්කුලරචිතානවතංසකාංශව.

---

20 පදච්ඡේද-අද්‍ය යොෂිතඃ ශිරසි කදම්බනවකෙශරකෙතකීභිඃ ආයොජිතාඃ මාලාඃ, කර්ණාන්තරෙෂු කකුභද්‍රුමමඤ්ජරීභිඃ චූතාඞ්කුලරචිතාන් අවතංසකාන් ච බිභ්රති.

අන්වයාර්ථ-අද්‍ය, මේ මෙසකාලයෙහි; යොෂිතඃ, ස්ත්‍රිඃ; ශිරසි, මස්තකයෙහි; කදම්බනවකෙශරකෙතකීභිඃ, කොළොම්, අලුත් මුතුඵ, දුනුකේ යන මෙකී මලින්; ආයොජිතාඃ, රචනාකරනලද; මාලාඃ, මාලාවන්ද; කර්ණාන්තරෙෂු, කණීන්තරයන්හි; කකුභද්‍රුම මඤ්ජරීභිඃ, කුඹුක් මල්කැන්න්; චූතාඞ්කුලරචිතාන්, කැමැති පරිද්දෙන් රචනාකරනලද; අවතංසකාන් ච, කණීපූරයන්ද; බිභ්රති, උසුලත්.

ආශයාර්ථ—මේ වැසිකාලයෙහි ස්ත්‍රිඃ හිමසහි කොළොම්මල් හා අලුත් මූනමල් හා දුනුකේ මලින් රචනාකරනලද මල්වඩම් ද, කනතෙහි කුඹුක් මල්කැන්වලින් කැමැති පරිද්දෙන් රචනාකරන ලද කණීාවතංසයන් ද පලඳිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ඒතියඃ මාලාඃ අවතංසකාන් ච බිභ්රති.

පදවිභාග-අද්‍ය යනු කාලාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. යොෂිතඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ශිරසි යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යෙක වචනාන්තපදයි. කදම්බනවකෙශරකෙතකීභිඃ යනුද කකුභද්‍රුම මඤ්ජරීභිඃ යනුද සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ආයොජිතාඃ යනුද මාලාඃ යනුද අවතංසකාන් යනුද කෘදන්ත ත්‍රිතීයා බහුවචනා න්තයි. කර්ණාන්තරෙෂු යනු සමාසාන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. චූතාඞ්කුලරචිතාන් යනු සමාසාන්ත ත්‍රිතීයා බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. බිභ්රති යනු ලඒ කර්තෘකාරක පරස්මෛ පද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-බිභ්රති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් යොෂිතඃ යනු උක්තයහිමයි. මාලාඃ යනු ද අවතංසකාන් යනු ද අනු ක්ත කර්මයි. ශිරසි යනු ද කර්ණාන්තරෙෂු යනු ද අනුක්තාධාරඃයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-මාලාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ආයොජිතාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අවතංසකාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. චූතාඞ්කුලරචිතාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කදම්බනවකෙශර

21 කාලාගුරු ප්‍රවුරචන්දනචර්චිතාඞ්කාඃ
පුෂ්පාවතංසසුරශිඛාතමකේශපාශාඃ
ශ්‍රුත්වා ධ්වනිං ජලමුචාං චරිතං ප්‍රදෙෂේ
ශය්‍යාගෘහං ගුරුගෘහාත් ප්‍රවිශන්ති නාර්‍යඃ.

කෙතකීනිඃ යනු ආයොජිතාඃ යන කෘදන්තයෙහි භිත්‍යාදිකරණ විශෙෂණයි. ඉච්ඡානුකූලරචිතාන් යන්නට කකුභද්‍රුමමඤ්ජරීභිඃ යනු භිත්‍යාදිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–නවශ්චාසෞ කෙශරශ්චෙති නවකෙශරඃ, සද මබශ්ච නවකෙශරශ්ච මකෙතකී ච කදම්බනවකෙශරකෙතක්‍යඃ, තාභිඃ කදම්බනවකෙශරකෙතකීභිඃ (කර්මධාරය ගර්භිවත්ච). කණ්ඨේ නාමන්‍යතරාණේ කණ්ඨෙකාතරාණේ, තෙෂු කණ්ඨෙකාතරෙෂු (ෂෂ්ඨී තත් පුරුෂඃ). කකුභශ්චාසෞ ද්‍රුමශ්චෙති කකුභද්‍රුමඃ, කකුභද්‍රුමස්‍ය මඤ්ජර්‍යඃ කකුභද්‍රුමඤ්ජර්‍යඃ, තාභිඃ කකුභද්‍රුමමඤ්ජරීභිඃ (කර්මධාරය ගර්භී තත්පුරුෂඃ). ඉච්ඡයා අනුකූලම් ඉච්ඡානුකූලම්. ඉච්ඡානුකූලං රචිතාඃ ඉච්ඡානුකූලරචිතාඃ, තාන් ඉච්ඡානුකූලරචිතාන් (තත් පුරුෂ ගර්භී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–බිභ්‍රති–භෘඤ් ධරණෙ.

ඡන්දස්–වසන්තතිලක වෘත්තයි. එහි ලක්ෂණ වෘත්තරත්නා කරයෙහි–

"උක්තා වසන්තතිලකා තභජා ජගෞ ගඃ" තගණ භගණ ජගණ ජගණ හා ගුරු දෙකක් ඇත්නම් වසන්තතිලකා යයි කියනලදී. මේ වෘත්තයි සවිසි ඡන්දසුන් අතුරෙහි **ශක්වරී** නම් ඡන්දසට අයත් සොළොස්දහස් තුන්සිය අසූතෙරක් වෘත්තයන් අතුරෙන් එම ඡන්දස පිළිබඳ ප්‍රස්තාරයෙහිදී දෙදහස් නවසිය තෙතිස්වන ස්ථාන යෙහි ලැබේ.

⏑ ⏑ —, ⏑ — —, — ⏑ —, — ⏑ —, ⏑ ⏑ මේ එහි වින්‍යාසයයි.

අලඞ්කාර–වැසිසල කොළොම් මුහුඳු වැටෙක් කුඹුක් යන වෘක්ෂවල මල් පිපේ. එය වාචකපදයෙන් යිමෙනි වෛචිත්‍ර්‍ය නැත්තෙන් ඒ මල් ඇත්තු හිස පලඳනා හා කන්පලඳනා කරත්යයි පය්‍යා යෙන් කී හෙයින් මේ **පය්‍යායොක්තාලඞ්කාරයි.**

21 පදුච්ඡේද–කාලාගුරුප්‍රවුරචන්දනචර්චිතාඞ්කාඃ පුෂ්පාවතංස සුරශිඛාතමකේශපාශාඃ නාර්‍යඃ ප්‍රදෙෂේ ජලමුචාං ධ්වනිං ශ්‍රුත්වා ගුරුගෘහාත් ශය්‍යාගෘහං චරිතං ප්‍රවිශන්ති,

අවසාපී – කාලාගුරුප්‍රචුරචන්දනචර්චිතාඞ්ගාඃ, කළුඅගිල් බොහෝවූ සඳුන් ගල්වනලද ශරීර ඇති; පුෂ්පාවතංසසුරභිකෘත කෙශපාශාඃ, මල්කොඹොලින් සුවඳකවනලද කෙස්වැටි ඇති; නාය්‍යඃ, ස්ත්‍රිහු; ප්‍රදොෂෙ, රාත්‍රිමුඛයෙහි; ජලමුචාම්, මෙඝයන්ගේ; ධ්වනිම්, නාදය; ශ්‍රුත්වා, අසා; ගුරුශෘහාත්, ගුරුන්ගේ ගෙයින්; ශය්‍යාශෘහම්, ශයනාගාරයට; ත්වරිතම්, වහා; ප්‍රවිශන්ති, පිවිසෙත්.

ආශයාපී–කළුඅගිල් බොහෝකොට යොදනලද සඳුන් ගැල්වූ ශරීර ඇති මලින් කළ කොඹොලින් සුවඳකළ කෙස්වැටි ඇති ස්ත්‍රිහු රාත්‍රිමුඛයෙහි හෙවත් රාත්‍රියගේ ආරම්භයෙහි මෙඝනාදය අසා පිහා ආදි වැඩිහිටියන් වෙසෙන ගෙයින් නික්ම සැතපෙන ගෙට ඇතුළු වෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–නාය්‍යඃ ශය්‍යාශෘහං ප්‍රවිශන්ති.

පදවිභාග–කාලාගුරුප්‍රචුරචන්දනචර්චිතාඞ්ගාඃ, පුෂ්පාවතංසසුරභිකෘතකෙශපාශාඃ යන මොහු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. ශ්‍රුත්වා යනු පූර්වක්‍රියායි. ධ්වනිම් යනු කෘදන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. ජලමුචාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ත්වරිතම් යනු කෘදන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. ප්‍රදොෂෙ යනු සමාසාන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි. ශය්‍යාශෘහම් යනු සමාස ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. ගුරුශෘහාත් යනු සමාසාන්ත පඤ්චම්‍යෙකවචනාන්තයි. ප්‍රවිශන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම්පුරුෂ බහුවචනාන්තයි. නාය්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–ප්‍රවිශන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් නාය්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ශය්‍යාශෘහම් යනු අනුක්තකර්මයි. ගුරුශෘහාත් යනු අනුක්තාපාදානයි. ප්‍රදොෂෙ යනු අනුක්තාධාරයි. ශ්‍රුත්වා යන පූර්වක්‍රියායෙන් ද නාය්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ධ්වනිම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–නාය්‍යඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කාලාගුරුප්‍රචුර චන්දනචර්චිතාඞ්ගාඃ යනුද පුෂ්පාවතංසසුරභිකෘතකෙශපාශාඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ධ්වනිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ජලමුචාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. ත්වරිතම් යනු ප්‍රවිශන්ති යන ක්‍රියාව වෙන ගෙයින් ක්‍රියාවිශෙෂණ යි.

සමාසවිග්‍රහ–කාලං ච තත් අගුරු චෙති කාලාගුරු. ප්‍රචුරං කාලාගුරු යස්මින් තත් කාලාගුරුප්‍රචුරම්. කාලාගුරුප්‍රචුරං ච තච්ච න්දනඤ්චෙති කාලාගුරුප්‍රචුරචන්දනම්. කාලාගුරුප්‍රචුරචන්දනෙන

22 කුවලඅදලනීලෙරුනනඅතෙඅක්ඛිනඅමෙම්‍රේ
මෘදුපවනවිධූඅතෙඅීඅමඤ්ඣං චලද්ඛිඃ
අපහෘතම්ව චෙතඅක්ඛිනාඅඅදෙඃ සෙඤ්ඣචාඅපෙඃ
පරිඛජනවධූනාං තස්යොඝාකුලානාම්.

චර්චිතං කාලාගුරු ප්‍රචුරචන්දනචර්චිතම්, කාලාගුරුප්‍රචුරචන්දනචර්චිතං අඞ්ගං යාසාං තාඃ කාලාගුරුප්‍රචුරචන්දනචර්චිතාඞ්ගාඃ (කර්මධාරය, බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය, තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රඵෙන කෘතඃ අවතංසඃ ප්‍රඵාවතංසඃ, ප්‍රඵාවතංසෙන සුරභිකෘතඃ ප්‍රඵාවතංසසුරභිකෘතඃ, කෙශානාං පාශඃ කෙශපාශඃ, ප්‍රඵාවතංසසුරභිකෘතඃ කෙශපාශඃ යාසාංතාඃ ප්‍රඵාවතංසසුරභිකෘතකෙශපාශාඃ(තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රගතඃ දෙශඃ ප්‍රදෙශඃ, තස්මින් ප්‍රදෙශෙ (ප්‍රාදිසමාසඃ). ශය්‍යායා ගෘහං ශය්‍යාගෘහම්, තං ශය්‍යාගෘහම් (චතුර්ථී තත්පුරුෂඃ). ගුරුණාං ගෘහම් ගුරුගෘහම්, තස්මාත් ගුරුගෘහාත් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–ශ්‍රුඑවා–ශ්‍රු ශ්‍රවණෙ. **ප්‍රවිශතු**–ප්‍ර පූර්ව විශ ප්‍රවෙශෙ.

ඡන්දස්–**වසන්තතිලකා** වෘත්තායි.

අලඞ්කාර–මෙහි කියනලද ප්‍රවෘත්තියෙන් හෙවත් මෙසතාදය ඇසුණු ත්‍රිජට ස්ත්‍රීහු ස්වරූපෙහි කාලාගුරු ප්‍රචුරවූ චන්දනකලක ගල්වාගත ප්‍රඵාවතංසයෙහි කෙස් කලප සුවඳ කොටගෙන සැරසුවෙන් ම මවුපියන් වසන ගෙයින් පිටත්ව භර්තෘ වසන යහන්ගෙට යතැයි කීමෙන් වැසිකලට කන්‍දපීදපියාගේ ආධික්‍යය ඇති බැව් කිය. මෙසේ හෙයින් මේ **අප්‍රස්තුතප්‍රශංසාලඞ්කාරයි.**

---

22 පදච්ඡේද–කුවලයදලනීලෙඃ උන්නතෙඃ තොයනම්‍රේඃ මෘදුපවනවිධූතෙඃ මන්දමන්දං චලද්භිඃ සෙන්ද්‍රචාපෙඃ තොයදෙඃ වියොඝාකුලානාං පරිජනවධූනාං තත් චෙතඃ අපහෘතම් ඉව.

ඇවිසාවී–කුවලයදලනීලෙඃ, මහනෙල්පත් සේ නීලවර්ණවූ; උන්නතෙඃ, උස්වූ; තොයනම්‍රේඃ, ජලභාරයෙන් නැමුණුවූ; මෘදුපවනවිධූතෙඃ, මොළොක්වූ සුළඟින් කම්පාකරන ලද්දාවූ; මන්දමන්දම්, මද මදව; චලද්භිඃ, හැසිරෙන්නාවූ; සෙන්ද්‍රචාපෙඃ. දෙව්දුනු සහිතවූ; තොයදෙඃ, මෙඝයන්ට්සින්; වියොඝාකුලානාම්, විරහයෙන් අවුල්වූ; පරිජනවධූනාම්, මඟිපුරුෂයන් සමඟ ඇති ප්‍රියාවන්ගේ; තත් චෙතඃ, ඒ සිත; අපහෘතම් ඉව, පැහැරගත්තාක් මෙනි.

ආඝඝාටී–මානෙල්පෙති සේ නිල්වන්වූ උස්වූ දියඟාරයෙන් නැමුණුවූ මෘදු සුළඟින් චංචලකරනලදුව මඳින් මඳ යන්නාවූ දේදුනු සහිත මේඝයන් විසින් විශයාවින් ඔබදයට පැමිණියාවූ මහ පුරුෂයන්ගේ කිරින්දන්ගේ සිත පැහැරගත්තාක් මෙනි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–තොයදෙස චෙතෘ අපගෘතම්.

පදවිභාග– කුවලයදලනීලලෝ, තොයනමෙත්‍රේ, මෘදුපවනවිධූතෙ, සෙන්‍දුචාපෙ, තොයදෙ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයෝයි. උන්නතෙ චලද්ඛි යන මොහු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයෝයි. මඳමඳම් යනු සමාස විතීසයක වචනාන්තයි. අපහෘතම් යනුද චෙතෘ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. පථිකජනවධූනම් යනුද විශයාඟාකුලානම් යනුද සමාස ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. තත් යනු සච්චනාම ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාප්‍රත්‍යෘයෙහි අව්‍යයයි.

උන්නතානුන්නත–අපහෘතම් යන කෘදන්ත කර්මධාරය ක්‍රියායෙන් චෙතෘ යනු උන්නතකර්මයි. තොයදෙස යනු අනුන්නතකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–තොයදෙස යනු විශෙෂ්‍යයි. කුවලයදල නීලලෝ යනුද, උන්නතෙ යනුද, තොයනමෙත්‍රේ යනුද, මෘදු පවනවිධූතෙ යනුද, චලද්ඛි යනුද, සෙන්‍දුචාපෙ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. මඳමඳම් යනු චලද්ඛි යන්න වනතුයෙන් ක්‍රියාවිශෙෂණයි. චෙතෘ යනු විශෙෂ්‍යයි. තත් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පථිකජනවධූනම් යනු විශෙෂ්‍යයි. විශයාඟාකුලානම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–කුවලයස්‍ය දලං කුවලයදලම්, කුවලයදලම්ව නීලඃ කුවලයදලනීලඃ, තෙ කුවලයදලනීලලෙ (ෂුත්පුරුෂගර්භ උපමා පූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ). තොයෙන නම්‍රස් තොයනම්‍රඃ, තෙ තොයනමෙත්‍රේඃ (තෘතීයඃ තත්පුරුෂඃ). මෘදුශ්චාසෞ පවනශ්චෙති මෘදුපවනඃ, මෘදුපවනෙන විධූතඃ මෘදුපවනවිධූතඃ, තෙ මෘදුපවනවිධූතෙ (කර්මධාරයගර්භ තත්පුරුෂඃ). මන්දශ්චෙ මන්දශ්චෙ මන්දඃ මන්දඃ, තං මන්දමන්දම් (වත්ච්ඃ). තොයං දදතීති තොයදඃ, තෙඃ තොයදෙදඃ (උපපද සමාසඃ) ඉන්‍දුස්‍ය චාප ඉන්‍දුචාපඃ, ඉන්‍දුචාපෙන සහ වර්තන්තෙ යෙ තෙ සෙන්‍දුචාපාඃ, තෙඃ සෙන්‍දුචාපෙඃ (තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). පථිකාශ්චෙ තෙ ජනාශ්චෙති පථිකජනාඃ, පථිකජනානාං වධවඃ පථිකජනවධවඃ, තාසාං පථිකජනවධූනාම් (කර්මධාරයගර්භ තත්පුරුෂඃ). විශයාඟෙන අකුලාඃ විශයාඟාකුලාඃ, තාසාං විශයාඟාකුලානාම් (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ).

23 මුදිත ඉව කදම්බෙඛ්‍යානප්‍රභෙදෙඃ සමන්තාත්
පවනවලිතශාඛෙඃ ශාඛිභිර්නෘත්‍යතීව
භ්‍රමිතමිව විධත්තෙ සූචිභිඃ කෙතකීනාං
නවසලිලනිෂෙකාච්ඡාදනානාප්‍රවර්ණං.

ධාතු-චලඳ්භිඃ-චල චලනෙ-අපහෘතම්-අප පූර්ව කෘඳ් හරණෙ.

ඡන්දස්-මාලිනි වෘත්තෙ. ප්‍රථම සඤ්ඥයෙනි දෙවිසිවන පද්‍යයට කී සෙයින් විසතර දතයුතුයි.

අලඞ්කාර-වෙළඳුම් ආදි කටයුතු සඳහා ගෙන් පිට ගිය වලාහය යන් නැවත එනතුරු බලා ඉන්නා චිරඉනීන් එසේ නිසොල්මන්ව සිටින කල්හි ඔවුන්ගේ සිත් අහස හැසිරෙන විදුලිය සහිත වලාකුළු විසින් පැහැරගත්තාක් මෙනැයි කීමත් කවිතෙමේ උත්ප්‍රෙක්ෂාවක් දක්වී. හිමියන්ම සිතමින් නිසොල්මන්ව සිටීම ඒ ස්ත්‍රීන්ගේ ප්‍රකෘති ස්වභාවය විය. ඒ නිසොල්මන වලාකුලන් විසින් සිත් පැහැරගැනී මෙනැයි සැලකීම **උත්ප්‍රෙක්ෂා** යි.

---

23 පදච්ඡෙද-නවසලිලනිෂෙකාත් ජීවනතාපෑ වනාන්තෑ සමන්තාත් ජාතප්‍රභෙදෙඃ කදම්බෙඃ මුදිතඃ ඉව, පවනචලිතශාඛෙඃ ශාඛිභිඃ නෘත්‍යති ඉව, කෙතකීනාං සූචිභිඃ හසිතං විධත්ත ඉව.

අන්වයාර්ථ-නවසලිලනිෂෙකාත්, අලුත් ජලයාගේ සේචනයෙන්; ජීවනතාපෑ, සිදුණුවූ සන්තාප ඇති; වනාන්තෑ, වනප්‍රදේශය; සමන්තාත්, හාත්පස; ජාතප්‍රභෙදෙඃ, හටගත් මල් ඇති; කදම්බෙඃ, කොළොම්රුක් කරණකොටගෙන; මුදිතඃ ඉව, සතුටුවූයේ මෙනි. පවනචලිතශාඛෙඃ, සුළඟින් චංචලවූ අතු ඇති; ශාඛිභිඃ, වෘක්ෂයන් කරණකොටගෙන; නෘත්‍යති ඉව, නටන්නා මෙනි කෙතකීනාම්, දුතුකේ ගසුන්ගේ; සූචිභිඃ, කටු කරණකොටගෙන; හසිතං විධත්ත ඉව, සිනා පහළකළා මෙනි.

අන්වයාර්ථ-අලුත් වැසිදිය වැගිරීම හෙතුකොටගෙන සංහිදුණුවූ සන්තාප ඇති වනපෙදෙස හාත්පස තිබෙන හටගත් මල්ඇති කොළොම්ගස් කරණකොට සතුටුවූවකු මෙන් පෙනේ. සුළඟින් සෙලවෙන අතු ඇති ගස් කරණකොටගෙන නටන්නා මෙන් පෙනේ. දුතුකේ ගස්වල කටු කරණකොටගෙන සිනාසෙන්නා මෙන් වේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධඃ-වනාන්තාඃ මුදිතඃ ඉවති, වනාන්තෑ නෘත්‍යති, වනාන්තෑ හසිතං විධත්ත.

පදවිභාග-නවසලිලනිමෙකාත් යනු සමාස පඤ්චමෙකවච නාන්තයි. ඡින්නතාපෑ, වනාන්තෑ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. සමන්තාත් යනු ගාත්පස යන අර්ථයෙහි අව්‍යයයි. ජාතපුෂ්පෛඃ; පවනචලිතශාඛෛඃ යන මොහු සමාස තෘතියා බහු වචනාන්තයි. කදම්බෛඃ, සූචිභිඃ යන මොහු තෘතියා බහුවචනා න්තයි. මුදිතෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ඉව යනු උපප්‍රඥාවෙහි අව්‍යයයි. ශාඛිභිඃ යනු තද්ධිතාන්ත තෘතියා බහුවච නාන්තයි. නෘත්‍යති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරු ෂෛකවචනාන්තයි. කෙතකිනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනා න්තයි. හසිතම් යනු කෘදන්ත ක්ත්‍යෙකවචනාන්තයි. ව්‍යධතෙන යනු ලට් කර්තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-භවති යන අධ්‍යාහාර කර්තෘකාරෛකකවචන ක්‍රියාවෙන් වනාන්තෑ යනු උක්තකර්තෘයි. කදම්බෛඃ යනු අනුක්ත කරණයි. නෘත්‍යති යන කර්තෘකාරෛකකවචන ක්‍රියාවෙන් වනා න්තෑ යනු උක්තකර්තෘයි. ශාඛිභිඃ යනු අනුක්තකරණයි. ව්‍යධතෙන යන කර්තෘකාරෛකකවචන ක්‍රියාවෙන් වනාන්තෑ යනු උක්තකර්තෘයි. හසිතම් යනු අනුක්තකර්මයි. සූචිභිඃ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-කදම්බෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ජාතපුෂ්පෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශාඛිභිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. පවන චලිතශාඛෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සූචිභිඃ යනු විශෙ ෂ්‍යයි. කෙතකිනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. වනාන්තෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. ඡින්නතාපෑ යනුද මුදිතෑ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ජාතානි පුෂ්පාණි යෙෂු තෙ ජාතපුෂ්පාඃ, තෛඃ ජාතපුෂ්පෛඃ (සප්තමී බහුව්‍රීහිඃ) පවනෙන චලිතාඃ පවනචලිතාඃ, පවනචලිතාඃ ශාඛා යෙෂාං තෙ පවනචලිතශාඛාඃ, තෛඃ පවන චලිතශාඛෛඃ (කර්මධාරයගර්භ කර්මධාරය). නවං ච තත් සලිලං චෙති නවසලිලම්, නවසලිලස්‍ය නිමෙකඃ නවසලිලනිමෙකඃ, තස්මාත් නවසලිලනිමෙකාත් (කර්මධාරයගර්භ කර්මධාරය). ඡින්නඤ්චාසෞ තාපශ්චෙති ඡින්නතාපඃ (කර්මධාරය). වනස්‍ය අන්තඃ වනාන්තඃ (ෂෂ්ඨී කර්මධාරය).

ධාතු-මුදිතඃ-මුද හර්ෂේ. නෘත්‍යති-නෘති ගාත්‍රවික්ෂෙපෙ. ව්‍යධතෙන ව්‍යධ ධා ධාරණෙ.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තයි.

24 ශිරසි වකුලමාලාං මාලතීභිඃ සමේතාං
විකසිතවනපුඤ්ජෛඃ යූථිකාකුඩ්මලෛඃ ච
විකචනවකදම්බෛඃ කර්ණිපූරං වධූනාං
රචයති ජලදෞඝඃ කාන්තවත් කාල එෂඃ.

අලඞ්කාර-මෙහි පිපුණු කොළොම්ඟසින් වනාත සතුටු වූවා මෙනැසි ද, සුළඟින් සැලෙන අතු ඇති ඟසින් වනාත නටන්නා මෙනැසි ද, දුනුගේ අතුවල තිබෙන කටුවලින් වනාත සිනාසෙන්නා මෙනැසි ද කවිහුගේ උත්ප්‍රෙක්ෂණය තැබූ හෙයින් මේ උත්ප්‍රෙක්ෂා ලඞ්කාරයි.

---

24 පදච්ඡේද-ජලදෞඝඃ එෂඃ කාලඃ කාන්තාවත් වධූනාං ශිරසි විකසිතවනපුඤ්ජෛඃ යූථිකාකුඩ්මලෛඃ මාලතීභිඃ සමේතාං වකුල මාලාංච විකචනවකදම්බෛඃ කර්ණිපූරං රචයති.

අන්වයාර්ථ-ජලදෞඝඃ, මෙඝසමූහ ඇති; එෂඃ කාලඃ, මේ කාල යෙතම; කාන්තාවත්, වල්ලභයකු මෙන්; වධූනාම්, අඹුන්ගේ; ශිරසි, හිසෙහි; විකසිතවනපුඤ්ජෛඃ, පිපුණු වනමලින් ද; යූථිකාකුඩ්ම ලෛඃ, සිඟිනිඳ්ද කැකුළෙන් ද; මාලතීභිඃ, සමන්මලින් ද; සමේතාම්, යුක්තවූ; වකුලමාලාම්, මුහුළු මල්වඩම් ද; ච, යලින්; විකචනවකද ම්බෛඃ, පිපුණු අලුත් කොළොම්මලින්; කර්ණිපූරම්, කණිහරණ ද; රචයති, රචනාඉකරේ.

ආශයාර්ථ-මෙඝසමූහ ඇති මේ කාලයතෙම වල්ලභපුරුෂයකු මෙන් අඹුන්ගේ හිසෙහි පිපුණු වනමල්වලිනුත් සිනිඳ්ද කැකුළු වලිනුත් දැසමන් මල්වලිනුත් යුක්තවූ මුණමල්වඩම්ද, නැවත පිපුණු අලුත් කොළොම් මල්වලිනුත් කන් පලඳනාද රචනා කරේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-කාලඃ වකුලමාලාං කර්ණිපූරං රචයති.

පදවිභාග-ශිරසි යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යන්තවචනාන්තයි. වකු ලමාලාම් යනු ද සමේතාං යනු ද කර්ණිපූරම් යනු ද සමාසාන්ත විති යෙකවචනාන්තයි. මාලතීභිඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනා න්තයි. විකසිතවනපුඤ්ජෛඃ, යූථිකාකුඩ්මලෛඃ, විකචනවකද ම්බෛඃ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. වධූනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවනාන්තයි. රචයති යනු ලවි කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනා න්තයි. ජලදෞඝඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. කාන්තාවත් යනු තද්ධිතාන්ත අව්‍යයයි. කාලඃ යනු කෘදන්ත පථ මෛකවචනාන්තයි. එෂඃ යනු සර්වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-රචයති යන කර්තෘකාරකෙකවචන ක්‍රියා යෙන් කාලෘ යනු උක්තාකර්තෘයි. වකුලමාලාම් යනුද, කර්ණීපූරම් යනුද අනුක්තකර්මයෝයි. ශිරසි යනු අනුක්තාධාරයි. විකචනව කදම්බෙඃ යනු අනුක්තාකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වකුලමාලාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සමෙ තාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මාලතීහිඃ, විකාශිතවනපු ෂ්පෛඃ, යූථිකාකුඩමලෛඃ යන මොහු සමෙතාම් යන්නට භින්නාධි කරණ විශෙෂණයෝයි. ශිරසි යනු විශෙෂ්‍යයි. වධ්නාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. ජලදෞඝඃ යනුද, එඃ යනුද කාලෘ යන්නට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කාලෘ යනු විශෙෂ්‍යයි.

සමාසවිග්‍රහ-වකුලානාං මාලා වකුලමාලා, තාං වකුලමාලාම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). වඝන පුෂ්පානි වනපුෂ්පානි විකසිතානි ච තානි වනපුෂ්පානි චෙති විකසිතවනපුෂ්පානි, තෛර් විකසිතවන පුෂ්පෛඃ (තත්පුරුෂගර්භ කර්මධාරයඃ). යූථිකානාං කුඩමලාඃ යූථිකා කුඩමලාඃ, තෛර් යූථිකාකුඩමලෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) විගතඃ කචොෙ යෙෂාං තානි විකචානි, නවානි ච තානි කදම්බානි චෙති නවකදම්බානි, විකචානි ච තානි නවකදම්බානි (පුෂ්පාණි) චෙති විකචනවකදම්බානි, තෛර් විකචනවකදම්බෛඃ(බහුව්‍රීහි කර්මධාරය ගර්භ කර්මධාරයඃ). කර්ණීං පූරයතීති කර්ණීපූරඃ, තං කර්ණීපූරම් (ඉති යාන්තොපපදඃ පූර පූරණෙ). ජලං දදතීති ජලදඃ, ජලදානාං ඔඝො යසම්භෘතසෞ ජලදෞඝඃ (කර්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). කාන්ත ඉවෙති කාන්තවත් (අව්‍යයතද්ධිතඃ).

ධාතු-රචයති-රච ව්‍යධාෙන.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-උපමාලඞ්කාරයයි. වැසිකල මුහුළු දැසමන් සිනිඳ්ද කොළොම් යන මේ මල් පිළිප. මේ සිඞ්ගය උපමාලඞ්කාරවිශයෙහි යොදන්නාවූ කවිකමේ මෙසය අභනන්ගේ හිසෙහි දැසමන් වන මල් යන මෙයින් යොදනලද මුහුළු මල්වඞම් පලදවයි ,කියාද පිපුණු අලුත් කොළොම්මලින් කර්ණාභරණ සදයි කියාද දක්වා මෙකී පුභයන් අභනන් සරහාලීමෙහි ඒ මෙසය වලලඹ පුරුපයකු මෙනැයි මෙසකාලය වලලඹයකුට උපමා කෙලේයි.

25 දධති කුවය්‍යහාමෙග්‍රෙරුනතමෙතෙහීරයජ්ජිං
ප්‍රතනුසිතදුකූලානායමෙතෙ: ශ්‍රොණිබිම්බෙබ:
නවජලකණසෙකාදුදගතාං රොමරාජිං
ලලිතවලිවිභාමෙඛ්‍යදෙමෙශෙව නාභිං:

---

25 පදවිග්‍රහ-නාභිං: උන්නතෙතෙ: කුවය්‍යහාමෙග්‍රෙ: හාරයජ්ජිං, ආයතෙතෙ: ශ්‍රොණිබිම්බෙබ: ප්‍රතනුසිතදුකූලානි, ලලිතවලිවිභාමෙඛෙ: මධ්‍යදෙමෙශෙ: නවජලකණසෙකාත් උදගතාං රොමරාජිං ච දධති.

අන්වයාර්ථ-නාභිං:, සත්‍රීහු; උන්නතෙතෙ:, උස්වූ; කුවය්‍යහාමෙග්‍රෙ:; පළයාඛර යුගමයන්ගේ අගින්; හාරයජ්ජිම්, හාරලතාව ද; ආයතෙතෙ:, පළල්වූ; ශ්‍රොණිබිම්බෙබ:, උකුළුමඬලින්; ප්‍රතනුසිතදුකූලානි, තුනීවූ ශෙවත දුකුල වස්ත්‍රයන් ද; ලලිතවලිවිභාමෙඛෙ:, මනහරවූ වලිබෙදුම් ඇති; මධ්‍යදෙමෙශෙ:, මධ්‍යප්‍රදෙශයෙන්; නවජලකණසෙකාත්, අලුත් පොද බිඳු හිමෙන්; උදගතාම්, නැංගාවූ; රොමරාජිං ච, වසාරොද ද; දධති, ධරත්.

ආශයාර්ථ-සත්‍රීහු උස්වූ පියොවුරු අඟින් මුතුවැළ ද, පළල්වූ උකුළුමඬලින් තුනී සුදු දුහුල් සළු ද, මනොහරවූ වලිබෙදුම් ඇති උදරප්‍රදෙශයෙන් අලුත් දියබිඳු හිම නිහා උස්ව නැංගාවූ වසාරොද ද උසුලත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-නාභිං: හාරයජ්ජිං ප්‍රතනුසිතදුකූලානි රොමරාජිං දධති.

පදවිභාග-නාභිං: යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. උන්නතෙතෙ: යනු ද ආයතෙතෙ: යනු ද කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. කුවය්‍යහාමෙග්‍රෙ:, ශ්‍රොණිබිම්බෙබ:, ලලිතවලිවිභාමෙඛෙ:, මධ්‍යදෙමෙශෙ: යන මොහු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. හාරයජ්ජිම් රොමරාජිම් යන මොහු සමාස විභක්තියා එකවචනාන්තයි. උදගතාම් යනු කෘදන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. දධති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-දධති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් නාභ්‍යාදි යනු උක්තකර්මයි. හාරයජ්ජිම් යනුද, ප්‍රතනුසිතදුකූලානි යනුද රොමරාජිම් යනුද අනුක්තකර්මයෝයි. කුවය්‍යහාමෙග්‍රෙ: යනුද, ශ්‍රොණිබිම්බෙබ: යනුද මධ්‍යදෙමෙශෙ: යනුද අනුක්තකරණයි.

26 නවජලකණසඛාවජිතතාමාදධානා
කුසුමහරනතානාං ලාසකා පාදපානාම්
ජනිතරුචිරගන්ධා කෙතකීනාං රජොභි
රපහරති නභස්වාන් ප්‍රොෂිතානාං මනාංසි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-කුචයුගාග්‍රෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. උභය ෙතඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශ්‍රොණීබිම්බෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ආයතෙඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මධ්‍යදෙශෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ලලිතවලිවිභාගෙඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. රොමරාජීම් යනු විශෙෂ්‍යයි. උදගතාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නවජලකණසෙකාත් යනු උදගතාම් යන්නට භින්නා ධිකරණවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කුචයොර් යුගම් කුචයුගම්, කුචයුගස්‍ය අග්‍රෘඃ කුච යුගාග්‍රෘඃ, ෙතඃ කුචයුගාග්‍රෙඃ (තත්පුරුෂ ගර්භිතත්පුරුෂඃ). භාර ස්‍ය යත්නිඃ භාරයත්නිඃ. තං භාරයත්නිම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) සිතානි ච තානි දුකූලානී චෙති සිතදුකූලානි ප්‍රතනූනි ච තානි සිතදුකූ ලානි චෙති ප්‍රතනුසිතදුකූලානි තානි ප්‍රතනුසිතදුකූලානි (කර්මධාර ය ගර්භි කර්මධාරයඃ). ශ්‍රොණීනාං බිම්බාඃ ශ්‍රොණීබිම්බාඃ. ෙතඃ ශ්‍රොණීබිම්බෙඃ (ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂඃ). නවං ච තජ්ජලඤෙති නව ජලම්. නවජලස්‍ය කණිඃ, නවජලකණිඃ නවජලකණිනාං සෙකඃ නවජලකණසෙකඃ. තස්මාත් නවජලකණසෙකාත් (කර්මධාරය තත්පුරුෂගර්භි තත්පුරුෂඃ). රොමාණිං රාජී රොමරාජී. තාං රොම රාජීම් (ෂෂ්ඨීතත්පුරුෂඃ). වලිනාං විභාගා වලිවිභාගාඃ. ලලිතාශ්චෙ තෙ වලිවිභාගාශ්චෙති ලලිතවලිවිභාගාඃ, තෙලලිතවලිවිභාගෙභ්‍යෙඃ (තත්පුරුෂගර්භි කර්මධාරයඃ). මධ්‍යාශ්චෙ තෙ දෙශාශ්චෙති මධ්‍ය දෙශාඃ, තෙමධ්‍යදෙශෙභ්‍යෙඃ (කර්මධාරයඃ).

ධාතු-උදගතාම්-උත් පූර්ව ගම්ෘ ගතෞ. දධති-ධා ධාරණෙ.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-සභාවොක්ත්‍යලඞ්කාරයි.

26 පදච්ඡෙද-නවජලකණසඛාත් ශ්‍රිතතාං ආදධානඃ කුසුම හරනතානාං පාදපානං ලාසකඃ කෙතකීනාං රජොභිඃ ජනිතරුචිර ගන්ධඃ නභස්වාන් ප්‍රොෂිතානාං මනාංසි අපහරති.

අඩියාවී-නවජලකණසඛ්ඛාත්, අලුත් දියපොද හා එක්වී මෙන්; ශිතතාම්, සිසිල්බව; ආදඛානෑ, ධරන්නාවූ; කුසුමහරනතා නාම්, මල්බරින් නැමුණුවූ; පාදපානාම්, වෘක්ෂයන්; ලාසකෑ, නටවන්නාවූ; කෙතකීනාං, දුතුගේ පුශ්‍රයන්ගේ; රජොඝිෑ, රජස්සුයෙන්; ජනිතරුචිරගන්ධෑ, හටගත් මනහර සුවඳ ඇති; නභඤ්චාන්, සුළඟ; ප්‍රොඤිතානාම්, ඒරගින්ගේ; මනාංසි, සිත්; අපහරති, පැහැරගනී.

ආශයාවී-අලුත් දියපොද හා එක්වීමෙන් සිසිල්බව දරන්නා වූද මල්බරින් නැමුණු ගස් නටවන්නාවූද දුතුගේ මල්රොනින් හටගත් මනා සුවඳ ඇත්තාවූද වාතයෙකම සිය ඛිරින්දන් ඇසුරන්ගෙන්ව විදෙශයට පැමිණි පුරුෂයන්ගේ සිත් පැහැරගනී. මෙබඳු සිසිල්වූ සුවඳ ඇත්තාවූ සුළඟින් ඔදවැඩුණු සිත් ඇති ප්‍රවාසි පුරුෂයන් කාමචෙතනා ඇතිකරන්ම අන්‍යවූ ව්‍යාපාරයන්ගෙන් සිත් ඉවත්ව යන හෙයින් ඒ සුළඟතෙමේ ඔවුන්ගේ සිත් පැහැරගන්නේ නම්මේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධි-නභඤ්චාන් මනාංසි අපහරති.

පදවිභාග-නවජලකණසඛ්ඛාත් යනු සමාසාන්ත පඤ්චමෙක වචනාන්තයි. ශිතතාම් යනු තබ්තාන්ත ඒතියෙක වචනාන්තයි. ආදඛානෑ යනුද ලාසකෑ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. කුසුමහරනතානාම් යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. පාදපානාම් යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ජනිතරුචිරගන්ධෑ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. කෙතකීනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. රජොඝිෑ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. අපහරති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂඒකවචනාන්තයි. නභඤ්චාන් යනු තබ්ත ප්‍රථමඒකවචනාන්තයි. ඔප්‍රාඤිතානාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මනාංසි යනු කෘදන්ත ඒතියා බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-අපහරති යන කතෘකාරක එකවචනක්‍රියා යෙන් නභඤ්චාන් යනු උක්තකර්තෘයි. මනාංසි යනු අනුක්තකර්මයි. ආදඛානෑ යන කෘදන්තයහට ශිතතාම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නභඤ්චාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. ආදඛානෑ ලාසකෑ, ජනිතරුචිරගන්ධෑ යන මොහු කුලාඛිකරණ විශෙෂණ යෝයි. පාදපානාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කුසුමහරනතානාම් යනු කුලාඛිකරණ විශෙෂණයි. ලාසකෑ යන්නට පාදපානාම් යනු ඝ්‍යාඛිකරණ විශෙෂණයි. රජොඝිෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. කෙතකී

27 ජලහරනම්කානාමාශ්‍රයෝ'සමාකමුවෙළ
රයම්හි ජලසෙකෙසෙනාඝදඝෙනායනම්‍රාඃ
අතිශයපරුෂාභිර් ශ්‍රිඝමවඝහනඃ ශිඛාභිඃ
සමුපජනිතතාපං හලාදයනතීව විඤ්‍යම්.

නාම් යනු ඝිනනාධිකරණ විශෙෂණයි. ජනිතරුචිරගණ්ඩිඃ යන්නට රජොභිඃ යනු ඝිනනාධිකරණ විශෙෂණයි. මනාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රොඝිතානාම් යනු ඝිනනාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–නවංච තජ්ජලඤේඩති නවජලම්, නවජලසය කණා නවජලකණාඃ. නවජලකණානාං සඝඃ නවජලකණසඝඃ, තසමාත් නවජලකණසඝාත් (කර්මධාරය, තත්පුරුෂඝඤ් තත්පුරුෂඃ) කුසුමා නාං ඝරඃ කුසුමඝරඃ, කුසුමඝරෙණ නතාඃ කුසුමඝරනතාඃ, තෙෂාං කුසුමඝරනතානාම් (තත්පුරුෂ ඝඤ් තත්පුරුෂඃ). පාදෙන පිබ නතීති පාදපාඃ, තෙෂාං පාදපානාම් (ෂෂ්ඨියාඤෙඤාපපදඃ පා පානෙ) රුචිරඤ්චාසෞ ගණ්ඩඤේචති රුචිරගණ්ඩිඃ. ජන්‍යඃ රුචිරගණ්ඩො යස්‍ය සෞ ජනිතරුචිරගණ්ඩිඃ (කර්මධාරය ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–ආදධානඃ–ආඞ් පූර්ව ධා ධාරණෙ. ලාසකඃ–ලස ක්‍රීඩායාම් අපහරති–අප පූර්ව හෘඤ් හරණෙ.

ඡන්දස්–මාලිනී වෘතනාම්.

අලඞ්කාර–ස්වභාවොක්තිර් අලඞ්කාරඃ වේ.

---

27 **පදාර්ථ**–ෂණායනම්‍රාඃ තොයදෑ ජලහරනම්තානාං අසමා කං අයං උෂෙවිඃ ආශ්‍රයඃ ඉති අතිශයපරුෂාභිඃ ශ්‍රිඝමවඝෙනඃ ශිඛා භිඃ සමුපජනිතතාපං විඤ්‍යම් හලාදයනති ඉව.

අන්වයාර්ථ–තොයනම්‍රාඃ, ජලයෙන් නැමුණුවූ; තොයදෑඃ, මෙඝ යෝ; ජලහරනම්තානාම්, ජලහාරයෙන් නැමුණුවූ; අසමාකම්, අපට; අයම්, මේ පර්වතය; උෂෙවිඃ, අත්‍යර්ථයෙන්; ආශ්‍රයඃ ඉති, ආශ්‍රයස්ථාන වේයයි; අතිශයපරුෂාභිඃ, ඉතා රළුවූ; ශ්‍රිඝමවඝෙනඃ, ගිම්කාල්හි ඇතිවූ ළැව්ගිනිකුගේ; ශිඛාභිඃ, සිඵයෙන්; සමුපජනිතතාපම්, හටගත් තාපය ඇති; විඤ්‍යම්, වින්ධ්‍යපර්වතය; හලාදයනති ඉව, සතුටුකරන් නවුන් මෙනි.

ආකෂාර්ථ–දියෙන් නැමුණුවූ මෙඝයෝතුම්, ජලහාරයෙන් නැමුණුවූ අපට මේ පර්වතය අතිශයින් ආශ්‍රය සඳහා පවත්නා තැනෙ කැයි සලකා ඉතා රළුවූ ග්‍රිඝ්මකාලීන ළැව්ගිනි සිඵවලින් හටගත්

සන්තාප ඇති විඤ්ඤපවීතය සතුටුකරන්නාවුන් මෙනි. උස්වූ විඤ්ඤ පවීතශිඛරයන් සපශීකරමින් පවත්නා මෙඝයෝ ඒ මෙඝකාලයට කලින් ඇතිවූ ග්‍රීෂ්මකාලයෙහි පැවැති ළැව්ගිනිවල්ලන් දැවීගිය ඒ පවීතය සශ්‍රීකකෙරෙමින් වසිත්. කවිහු මෙය උත්ප්‍රෙක්ෂණය කරන්නාහු, ජලබරින් නැමුණු හෙවත් පාන්වුණු අපට මේ විඤ්ඤපවීතය ආශ්‍රයස්ථාන ගෙසින් උපකාර ඇත්තකැයි සලකා එබඳු උපකාර ඇත්තකුට ප්‍රත්‍යුපකාරකිරීම් වශයෙන්, ඒ විඤ්ඤපවීතයෙහි පළමු පැවැති වනාන්තියෙන් ඇතිවූ සන්තාප දුරලන්නාවූ මෙඝයෝ ඒ පවීතය සතුටුකරන්නාවුන් මෙනැයි කිහ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-2. තොයදෑ විඤ්ඤං ඔලාදයන්ති, අයම් ආශ්‍රයෑ සන්‍යාත්.

පදවිභාග-තොයනම්‍ර්‍ෑ යනුද තොයදෑ යනුද සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ජලහරනම්තානාම් යනු සමාස ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. අසමාකම් යනු සර්වනාම ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. අයම් යනු සර්වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. උච්චෛඃ යනු අත්‍යර්ථයෙහි අව්‍යයයි. ආශ්‍රයෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ඉති යනු හෙතුවර්ථයෙහ අව්‍යයයි. අතිශයපරුෂාභිඃ යනු සමාස තෘතියා බහුවචනාන්තයි. ග්‍රීෂ්මවහ්නෙඃ යනු සමාස ෂෂ්ඨී ඒකවචනාන්තයි. ශිඛාභිඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. සම්ප්‍රජනිතතාපම් යනු සමාස ස්ත්‍රීලෛකවචනාන්තයි. විඤ්ඤම් යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රී ෛකවචනාන්තයි. ඔලාදයන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. ඉව යනු අව්‍යයයි.

උක්තානුක්තතා—ඔලාදයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියා යෙන් තොයදෑ යනු උක්තකර්තෘයි. විඤ්ඤම් යනු අනුක්තකර්මයි. සන්තඃ යන අධ්‍යාහෘත ක්‍රියායෙන් අයම් යනු උක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-තොයදෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. තොයනම්‍ර්‍ෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අසමාකම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ජල හරනම්තානාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අයම් යනු විශෙ ෂ්‍යයි. ආශ්‍රයෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශිඛාභිඃ යනු විශෙ ෂ්‍යයි. අතිශයපරුෂාභිඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශිඛාභිඃ යන්නට ග්‍රීෂ්මවහ්නෙඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. විඤ්ඤම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සම්ප්‍රජනිතතාපම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂ ණයි. සම්ප්‍රජනිතතාපම් යන්නට ශිඛාභිඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

28 බහුගුණරමණීයෝ යොෂිතාං චිත්තහාරී
තරුවිටපලතානාං බාන්ධවෝ නිර්විකාරඃ
ජලදසමය එෂ ප්‍රාණිනාං ප්‍රාණභූතෝ
දිශතු තව හිතානි ප්‍රායශෝ වාඤ්ඡිතානි.

ඉති ශ්‍රී කාලිදාසකෘතාවෘතුසංහාරකාව්‍යෙ ප්‍රාවෘඩ් වර්ණනං නාම තිතීයඃ සර්ගඃ.

සමාසවිග්‍රහ-තොයෙන නම්‍රඃ තොයනම්‍රඃ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). තොයං දදතීති තොයදඃ (උපපදසමාසඃ). ජලස්‍ය භරඃ ජලභරඃ, ජලභරෙණ නම්තාඃ ජලභරනම්තාඃ, තෙෂාං ජලභරනම්තානාම් (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂඃ). අතිශයෙන පරුෂාඃ අතිශයපරුෂාඃ, තාභිඃ අතිශයපරුෂාභිඃ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). ත්‍රිශෙම වත්තිඃ ත්‍රිශම්වත්තිඃ, තස්‍ය ත්‍රිශම්වත්තෙඃ (සප්තමී තත්පුරුෂඃ). සම්පජනිත සතාපො යස්‍යාසෞ, සම්පජනිතතාපඃ, තං සම්පජනිතතාපම් (ඉයඕ බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-භලාදයත්‍ති-භලාද ශබ්දෙ.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තම්.

අලඞ්කාර-උත්ප්‍රෙක්ෂාලංකාරඃ.

---

28 පදච්ඡෙද-බහුගුණරමණීයඃ යොෂිතාං චිත්තහාරී තරුවිට පලතානං නිර්විකාරඃ බාන්ධවඃ ප්‍රාණිනාං ප්‍රාණභූතඃ එෂඃ ජලද සමයඃ තව ප්‍රායශඃ වාඤ්ඡිතානි හිතානි දිශතු.

අන්වයාර්-බහුගුණරමණීයඃ, බොහෝ ගුණ කරණකොට ශොභන ස්ත්‍රී ඇලවියයුතුවූ; යොෂිතාම්, අඟනන්ගේ; චිත්තහාරී, සිත් පැහැරගන්නාවූ; තරුවිටපලතානාම්, වෘක්ෂගුල්මලතාවන්ට; නිර්විකාරඃ, නොවෙනස්; බාන්ධවඃ, ඥාතියෙක්වූ; ප්‍රාණිනාම්, සත්ත්ව යන්ට; ප්‍රාණභූතඃ, පණබදුවූ; එෂඃ ජලදසමයඃ, මේ මෙඝකාලය තෙම; තව, තිට; ප්‍රායශඃ, බෙහෙවින්; වාඤ්ඡිතානි, කැමැතිවූ; හිතානි, හිතයන්; දිශතු, දේවා.

අභිහාර්-බොහෝ ගුණ කරණකොටගෙන සිත් අල්වන්නා වූද, අඟනන්ගේ සිත් පැහැරගන්නාවූද, ඔස් පදුරු වැල් යන මොවුන්ට නොවෙනස් නැයෙක්වූද, සකල සත්ත්වයන්ට ජීවිතෙන්ද්‍රිය බඳුවූද, මේ වැසිකාලය තෙම් (සොඳුර,) තිට බොහෝසෙයින් අභිලෂිතාර්ථයන් දේවා.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–ජලදසමයඃ භිතානි දිශතු.

පදවිභාග–බහුගුණරමණීයඃ, චිත්තහාරි, නිර්විකාරඃ, ජලදසමයඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. ප්‍රාණභූතඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. යොෂිතාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. තරුවිටපලතානාම් යනු සමාස ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. බාන්ධවඃ යනු තද්ධිත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ප්‍රාණිනාම් යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. එෂඃ යනු සර්වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. තව යනු සර්වනාම චතුර්ථී ඒකවචනාන්තයි. ප්‍රායශඃ යනු ශස් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. වාඤ්ඡිතානි යනුද භිතානි යනුද කෘදන්ත ක්‍රියා බහුවචනාන්තයි. දිශතු යනු ලෝට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–දිශතු යන කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් ජලදසමයඃ යනු උක්තකර්තෘයි. භිතානි යනු අනුක්තකර්මයි. තව යනු අනුක්ත සම්ප්‍රදානයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–ජලදසමයඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. බහුගුණරමණීයඃ, චිත්තහාරි, බාන්ධවඃ, ප්‍රාණභූතඃ, එෂඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. භිතානි යනු විශෙෂ්‍යයි. වාඤ්ඡිතානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රාණිනාම් යනු ප්‍රාණභූතඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. යොෂිතාම් යනු චිත්තහාරි යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. බාන්ධවඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. විකාරඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. තරුවිටපලතානාම් යනු බාන්ධවඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–බහවශ්ච තෙ ගුණාශ්චෙති බහුගුණාඃ, බහුගුණෛඃ රමණීයඃ බහුගුණරමණීයඃ (කර්මධාරයගර්භ තත්පුරුෂඃ). චිත්තං හරතීති චිත්තහාරි (උපපදසමාසඃ). තරවශ්ච වීටපාශ්ච ලතාශ්ච තරුවිටපලතාඃ, තාසාං තරුවිටපලතානාම් (ඉතරෙතරයොග චන්ද්‍රඃ). නිර්ගතා විකාරෝ යස්මාත් ස නිර්විකාරඃ (පඤ්චමී බහුව්‍රීහිඃ) ජලං ද්දතීති ජලදඃ, ජලදානාං සමයඃ ජලදසමයඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ.)

[1] ධාතු–දිශතු–දිශ දෙශනෙ.

ඡන්දස්–මාලිනී වෘත්තයි.

තෘතීයඃ සගීඃ.

1 කාශාංශුකා විකචපද්මමනොඥවක්ත්‍රා
සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා
ආපක්වශාලිරුචිරා තනුගාත්‍රයෂ්ටිඃ
ප්‍රාප්තා ශරත්තනවවධූරිව රූපරම්‍යා.

අලඞ්කාර-උදාත්තනාලඞ්කාරයි. මෙහි මෙසකාලය සම්බන්ධි උත්කර්ෂගුණය කියනලද්දේ වේ. එහෙයින් ආශයොදාත්තය, විභූත්‍යුදාත්තය යන දෙවැදෑරුම් උදාත්ත ශබ්දයන් අතුරින් මේ **විභූත්‍යුදාත්තයයි.**

ශ්‍රී කාලිදාසකෘතෝ, ශ්‍රීමත් කාලිදාසයන් කළ; ඍතුසංහාර කාව්‍යෙ, ඍතුසංහාර කාව්‍යයෙහි; ප්‍රාවෘඩ්වර්ණනං නාම, ප්‍රාවෘඩ් වර්ණන නම්වූ; ප්‍රථමඃ සර්ගඃ, දෙවන සර්ගය; ඉති, නිමියේ.

---

1 පදච්ඡේද-කාශාංශුකා විකචපද්මමනොඥවක්ත්‍රා සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා ආපක්වශාලිරුචිරා තනුගාත්‍රයෂ්ටිඃ ශරත් රූපරම්‍යා නවවධූඃ ඉව ප්‍රාප්තා.

අන්වයාර්ථ-කාශාංශුකා, වැලුක්මල් නැමැති වස්ත්‍ර ඇති; **විකච පද්ම මනොඥවක්ත්‍රා**, පිපුණු පියුම් නැමැති මනා මුහුණු ඇති; **සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා**, මත් හංසයන්ගේ නාද නැමැති නුරුවළාහඬින් රමණවූ; **ආපක්වශාලිරුචිරා**, හාත්පසින් පැසිගිය සිත් කලු හැල් නැමැති; **තනුගාත්‍රයෂ්ටිඃ**, සිඟින් සිරුරු ඇති; **ශරත්**, ශරත් කොමෑ; **කාශාංශුකා**, වැලුක්මල් වැනි වස්ත්‍ර ඇති; **විකච පද්ම මනොඥවක්ත්‍රා**, පිපුණු පියුම් වැනි මනහර මුහුණු ඇති; **සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා**, මත්හංසයන්ගේ නාදය වැනි නුරු වළාහඬින් රමණවූ; **ආපක්වශාලිරුචිරා**, හාත්පස පැසුණු සිත්කලු හැල් වැනි; **තනුගාත්‍රයෂ්ටිඃ**, සිඟින් ශරීර ඇති; **රූපරම්‍යා**, රූවින් සිත්කලුවූ; **නවවධූඃ ඉව**, තරුණඅඹනක සේ; **ප්‍රාප්තා**, පැමිණියා.

ආශයාර්ථ-වැලුක්මල් ම ඇරදි ඇති පිපි නෙළුම් ම මනා මුහුණු ඇති මත් හංසයන්ගේ නාද ම නූපුර ඇති අවට පැසිගිය මනොහර හැල් ම සිඟින් සිරුරු ඇති ශරත්කොමෑ වැලුක්මල් වැනි වස්ත්‍ර හැඳගත් පිපි පියුම් වැනි මනා මුහුණු ඇති මත්හංසයන්ගේ නද වැනි නුරුවළා හඬඇති අවට පැසිගිය හැල් වැනි සිඟින් සිරුරු ඇති රූවින් රමණවූ තරුණ අඹනක් මෙන් පැමිණියාය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ශරත් ප්‍රාප්තා, නවවධූඃ පාප්තා.

පදවිභාග-කාශාංශුකා, චිකචපදම්මනොඤ්ඤවන්ත්‍රා, සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා, ආපක්කශාලිරුචිරා තනුගාත්‍රයප්ටිඃ, නවවධූඃ, රූපරම්‍යා යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. ශරත් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාඥුතනයෙහි අව්‍යයයි. ප්‍රාප්තා යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රාප්තා යන කෘදන්ත කර්තෘකාරකයෙන් ශරත් යනු උක්තකර්තෘයි. නවවධූඃ යනු උපමානත්වයෙහි උක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ශරත් යනු විශෙෂ්‍යයි. කාශාංශුකා, චිකචපදම්මනොඤ්ඤවන්ත්‍රා, සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා, ආපක්කශාලිරුචිරා යන මොහු තූල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. නවවධූඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කාශාංශුකා, චිකචපදම්මනොඤ්ඤවන්ත්‍රා, සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා, තනුගාත්‍රයප්ටිඃ, රූපරම්‍යා යන මොහු තූල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-කාශ එව අංශුකං-අථවා කාශ ඉව අංශුකං යස්‍යාඃ සා කාශාංශුකා (බහුව්‍රීහිඃ). චිකචානි එවා යස්‍ය තත් චිකචම්, චිකචඤ්ච තත් පදම්ච චෙති චිකචපදම්මම්, චිකචපදම්මං එව මනොඤ්ඤං වන්ත්‍රාම්-අථවා චිකචපදම්මඤ්ච මනොඤ්ඤං වන්ත්‍රාං යස්‍යාඃ සා චිකචපදම්මනොඤ්ඤවන්ත්‍රා (බහුව්‍රීහි කර්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සහ උන්මාදෙන යේ, චතීන්නෙන තෙ සොන්මාදාඃ, සොනමාදාශ්ච තෙ හංසාශ්චෙති සොනමාදහංසාඃ, සොනමාදහංසානාං රවඃ සොනමාද හංසරවඃ, නූපුරස්‍ය නාදඃ නූපුරනාදඃ, සොනමාදහංසරව එව නූපුර නාදඃ-අථවා සොනමාදහංසරව ඉව නූපුරනාදඃ සොනමාදහංසර වනූපුරනාදඃ, තෙන රම්‍යා සොනමාදහංසරවනූපුරනාදරම්‍යා (බහු ව්‍රීහි, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරයගර්භ තත්පුරුෂඃ). ආපක්කාශ්ච ෂෙ ශාලයශ්චෙත්‍යාපක්කශාලයඃ, රුචිරා ආපක්කශාල යො යස්‍යාඃ සා ආපක්කශාලිරුචිරා (කර්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ගාත්‍ර මෙව යෂ්ටිඃ ගාත්‍රයප්ටිඃ තනුඝීගාත්‍රයප්ටිඃසදෘශ්‍යාඃ සා තනුගාත්‍රයප්ටිඃ (කර්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). නවා ච සා වධූශ්චෙති නවවධූඃ (කර්මධා රය). ° රූපෙණ රම්‍යා රූපරම්‍යා (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ප්‍රාප්තා-ප්‍ර පූර්‍ව ආප ප්‍රාණනෙ.

ශ්ලෝක-වඝනානතිලකා වෘත්තයි. දෙවන සහ 20 වැන්න මෙනි.

අලඞ්කාර-මෙහි පූර්‍වාර්‍ධපක්ෂයෙහි **රූපකාලඞ්කාරය** ද අප රාර්‍ධපක්ෂයෙහි **උපමාලඞ්කාරය** ද යෙදෙනුමයන් මේ **සංසෘෂ්ටි** නම් අලඞ්කාරය වේ.

2 කාශෛර්මහි ශිශිරදීධිතිනා රජන්‍යා
හංසෛර්ජලානි සරිතාං කුමුදෛඃ සරාංසි
සප්තච්ඡදෛඃ කුසුමභාරනතෛර්වනාන්තාඃ
ශුකලීකෘතාන්‍යුපවනානි ච මාලතීභිඃ.

---

2 **පදාන්වය**–කාශෛඃ මහි ශිශිරදීධිතිනා රාජන්‍යඃ හංසෛඃ සරිතාං ජලානි කුමුදෛඃ සරාංසි කුසුමභාරනතෛඃ සප්තච්ඡදෛඃ වනාන්තාඃ මාලතීභිඃ උපවනානි ච ශුකලීකෘතානි.

අන්වයාර්ථ–කාශෛඃ, වැලුක්මලින්; මහි, පෘථිවියද; ශිශිරදීධිතිනා, චන්ද්‍රයා විසින්; රජනඃ, රාත්‍රිහුද; හංසෛඃ, හංසයන් විසින්; සරිතාම්, ගංගාවන්ගේ; ජලානි, දියද; කුමුදෛඃ, හෙළ උපුල්ලන්; සරාංසි, විල්ද; කුසුමභාරනතෛඃ, මල්බරින් නැමුණුවූ; සප්තච්ඡදෛඃ, රුක්අත්තන ගසින්; වනාන්තාඃ, වනප්‍රදෙශයෝද; මාලතීභිඃ, මලිගිය මලින්; උපවනානි ච, ආරාමයෝ ද; ශුකලීකෘතානි, සුදුකර නලදහ.

ආශයාර්ථ–ශරත්කාලයේදී වැලුක්මලින් පොළොවද, චන්ද්‍රයා විසින් රාත්‍රිහුද, හංසයන් විසින් ගංගාවන්ගේ ජලයද, කුමුදු මලින් විල්ද, මල්බරින් නැමුණුවූ රුක්අත්තන ගසින් වනපෙදෙස්ද දැසමන් මලින් ගෙවතු ද ශුභ්‍රවර්ණ කරන ලද්දහ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–ඒ කාශෛඃ මහි ශුකලීකෘතා, ශිශිරදීධිතිනා රජන්‍යඃ ශුකලීකෘතාඃ, හංසෛඃ ජලානි ශුකලීකෘතානි, කුමුදෛඃ සරාංසි ශුකලීකෘතානි, සප්තච්ඡදෛඃ වනාන්තාඃ ශුකලීකෘතාඃ මාලතීභිඃ උපවනානි ශුකලීකෘතානි.

පදවිභාග–කාශෛඃ, හංසෛඃ, කුමුදෛඃ, මාලතීභිඃ යන මොහු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. මහි යීහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ශිශිරදීධිතිනා යනු සමාසාන්ත තෘතීයෛක වචනාන්තයි. රජනඃ, ජලානි, සරාංසි යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සරිතාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. සප්තච්ඡදෛඃ, කුසුමභාරනතෛඃ යන, මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. වනාන්තාඃ උපවනානි යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. ශුකලීකෘතානි යනු කෘදන්ත ප්‍රථමාබහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි.

උක්තානුක්ත–ශුකලීකෘතා යන අධ්‍යාහාර කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් මහි යනු උක්තාකර්මයි. කාශෛඃ යනු අනුක්ත කර්තෘයි.

ඉකලිකෘතාඃ යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් රජතඃ යනු උක්ත කර්මයි. ශිශිරදිධිතිනා යනු අනුක්තකර්තෘයි. ඉකලිකෘතානි යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් ජලානි යනු උක්තකර්මයි. හංසෛඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ඉකලිකෘතානි යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් සරාංසි යනු උක්තකර්මයි. කුමුදෛඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ඉකලිකෘතාඃ යන කෘදන්තයෙන් වනාන්තඃ යනු උක්තකර්මයි. සප්තච්ඡදෛඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ඉකලිකෘතානි යන කෘදන්තයෙන් උපවනානි යනු උක්තකර්මයි. මාලතීභිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ජලානි යනු විශෙෂ්‍යයි. සරාංසි යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. සප්තච්ඡදෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කුසුමභාරනතෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ශිශිරා දිධිතියඃසඃ සෞ ශිශිරදිධිතිඃ, තෙන ශිශිරදිධිතිනා (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). සප්ත ශබ්දඃ ප්‍රතිපත්‍රාදි යෙෂාං තෙ සප්තච්ඡදාඃ, තෛඃ සප්තච්ඡදෛඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). කුසුමානාං භාරඃ කුසුමභාරඃ, කුසුමභාරෙණ නතාඃ කුසුමභාරනතාඃ, තෛඃ කුසුමභාරනතෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භිතත්පුරුෂඃ). උපමිතං වනෙනෙති උපවනම් තානි උපවනානි (ප්‍රාදිසමාසඃ).

ධාතු-ඉකලිකෘතානි-(අභූතතද්භාවඃ) කෘ කරණෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලකා වෘත්තයයි. පෙර දෙවන සඟියෙහි විසිවන පද්‍යයට කී සෙයින්.

අලඞ්කාර-දීපකාලඞ්කාරයි. මෙහි ඉකලිකෘතානි යන ගුණවාචක කෘදන්තය එක්තැනෙහි සිටගෙන මුළු පද්‍යයට ප්‍රදීපයක් සේ අර්ථසාධනය කෙරේද එහෙයින් මෙය දීපකාලඞ්කාරයෙහි ගුණ **දීපක** නම් කොටසට අයත් වේ.

කාව්‍යාදර්ශයෙහි-"ශ්‍යාමලාඃ ප්‍රාවෘෂෙණ්‍යාභිර්
දිශෝ ජීමූතපඞ්ක්තිභිඃ
භුවශ්ච සුකුමාරාභිර්
නවශාද්වලරාජීභිඃ" යන්නද මෙසේම ගුණ දීපකාලඞ්කාරයි.

3 වසඤ්ච මනොඤ්ඤශරීරසනාකලාපාඃ
පසීදනසංසක්ත සිතාණ්ඩජ පඛනිහාරාඃ
නදෙ විශාලපුලිනානත නිතම්බවිම්බා
මදං ප්‍රයාන්ති සමදඃ ප්‍රමද ඉවාද්‍ය.

---

3 **පදුබ්ඝ**-වසඤ්චත්මනොඤ්ඤශරීරසනාකලාපාඃ පසීදනසං සක්තසිතාණ්ඩජපඛනිහාරාඃ විශාලපුලිනානතනිතම්බවිම්බාඃ නදඃ අද්‍ය සමදඃ ප්‍රමදඃ ඉව මදං ප්‍රයාන්ති.

අන්වයාර්ථ-වසඤ්ච් මනොඤ්ඤ ශරීරසනාකලාපාඃ, සෙලවෙන් නාවූ මනොහර පෙවීයන් නැමැති මෙවුල්කලඹින් යුක්තවූ, නොහොත් සෙලවෙන්නාවූ මනොහර පෙවීයන් වැනි මෙවුල්කලඹින් යුක්තවූ, පසීදනසංසක්ත සිතාණ්ඩජපඛනිහාරාඃ, ඉවුරුවල සිටි හස් පෙළ නැමැති මුක්තාහාරයෙන් යුක්තවූ නොහොත් ඉවුරුවල සිටි හස්පෙළ වැනි මුක්තාහාරයෙන් යුක්තවූ; විශාල පුලිනානතනිතම්බ විම්බාඃ, පළල්වූ වැලිතළා නැමැති උකුළුපෙදෙස් ඇත්තාවූ හෝ නොහොත් පළල්වූ වැලිතළා වැනි උකුළුපෙදෙස් ඇත්තාවූ; නදඃ, නදිය; අද්‍ය, මේ ශරත්කාලයෙහි; සමදඃ, මදසහිතවූ; ප්‍රමදඃ ඉව, වනිතාවන් මෙන්; මදං, සෙලවෙන්; ප්‍රයාන්ති, යෙත්.

ආශයාර්ථ-සෙලවෙන්නාවූ මනා පෙවිමසුන් නැඹැති-නොහොත් සෙලවෙන්නාවූ මනා පෙවිමසුන් වැනි මෙඛලාදාම ඇත්තාවූ ගංකෙළවරවල සිටින ශ්වේතහංසයන් නැමැති-නොහොත් ගංකෙළවරවල සිටින ශ්වේතහංසයන් වැනි මුතුවැලින් යුක්තවූ පළල්වූ වැලිතළා නැමැති-නොහොත් පළල්වූ වැලිතළා වැනි කටි පෙදෙස් ඇති ගංගාවෝ මේ ශරත්කාලයේදී මදසහිත අඹුන් මෙන් මදින් මද ගලායෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-නද්‍යඃ ප්‍රයාන්ති. ප්‍රමදඃ ප්‍රයාන්ති ඉව.

පදවිභාග-වසඤ්චමනොඤ්ඤශරීරසනාකලාපාඃ, පසීදනසංසක්ත සිතාණ්ඩජපඛනිහාරාඃ, විශාලපුලිනානතනිතම්බවිම්බාඃ, සමදඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. නදඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මදං යනු කෘදන්ත විතීයෙක වචනාන්තයි. ප්‍රයාන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි. ප්‍රමදඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනෘර්ථ අව්‍යයපදය. අද්‍ය යනු කාලාර්ථයෙහි අව්‍යයපදය.

උකතානුකතත-ප්‍රයාසති යන කතෘකාරක බහුවචනක්‍රියාපදයන් නදෑහෑ යනු උක්තකතෘයි. එම ක්‍රියායෙන් ප්‍රමදෑහෑ යනුදු උක්ත කතෘයි.

විසෙසන විසෙජ්ජ-නදෑහෑ යනු විශේෂ්‍යයි. චවන්මනොඤ්ඤ සුඛසරීරසන්තානකලාපාහෑ, පසීදන්තසංසට්ඨතාදිගුණූපපත්තිකාරහෑ, විසාල පුථුලානන්තනිත්තම්බබිම්බාහෑ, යනු තුල්‍යාධිකරණවිශේෂණයෝයි. ප්‍රමදෑහෑ යනු විශේෂ්‍යයි. සමදෑහෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. මන්දම් යනු ක්‍රියාවිශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ—මනොඤ්ඤෝව තාහෑ සුඛසරීරසන්තානකලාපාහෑ, චක්ඛුන්ත්‍රි ච තා මනොඤ්ඤසුඛසරීරසන්තානකලාපාහෑ, රසනාසාහෑ කලාපාහෑ රසනාකලාපාහෑ චක්ඛුඤ්ච මනොඤ්ඤසුඛසරීරසන්තානකලාපාහෑ එව රසනාකලාපාහෑ-අථවා චක්ඛුඤ්ච මනොඤ්ඤසුඛසරීරසන්තානකලාපාහෑ ඉව රසනාකලාපාහෑ සාහෑ තාහෑ චක්ඛුඤ්ච මනොඤ්ඤසුඛසරීරසන්තානකලාපාහෑ (කම්මධාරය, කම්මධාරය, තත්පුරුෂ, ගණ්හි බහුව්‍රීහි). පසීදන්තා සංසට්ඨාහෑ පසීදන්තසංසට්ඨාහෑ, සිතාසව තෙ අණුඛඤ්ඤසවාති සිතාණුඛඤාහෑ, පසීදන්තසංසට්ඨාසව තෙ සිතාණුඛඤාසවෙති පසීදන්තසංසට්ඨසිතාණුඛඤාහෑ, පසීදන්තසංසට්ඨසිතාණුඛඤානං පඛ්ඛත්තයෑ පසීදන්තසංසට්ඨසිතාණුඛඤපඛ්ඛත්තයෑ, පසීදන්තසංසට්ඨසිතාණුඛඤපඛ්ඛත්තය එව හාරාහෑ—අථවා පසීදන්තසංසට්ඨසිතාණුඛඤපඛ්ඛත්තය ඉව හාරා යාසාං තාහෑ පසීදන්තසංසට්ඨසිතාණුඛඤපඛ්ඛත්තිහාරාහෑ (තත්පුරුෂ, කම්මධාරය, කම්මධාරය, තත්පුරුෂගණ්හි බහුව්‍රීහි). පුලිනෙන උපත්ථතානි අත්ථානි පුලිනාත්ථානි, විසාලානි ච තානි පුලිනාත්ථානි චෙති විසාලපුලිනාත්ථානි, නිත්තම්බානාං බිම්බානි නිත්තම්බබිම්බානි, විසාලපුලිනාත්ථානි එව නිත්තම්බබිම්බානි-අථවා විසාලපුලිනාත්ථානි ඉව නිත්තම්බබිම්බානි යාසාං තා විසාලපුලිනාත්ථනිත්තම්බබිම්බාහෑ (තත්පුරුෂ, කම්මධාරය, තත්පුරුෂගණ්හි බහුව්‍රීහි). සහ මදෙන යා වත්තන්තා තාහෑ සමදාහෑ (සහ පූවීපද බහුව්‍රීහි).

ධාතු-ප්‍රයාසති—ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-වඤ්ඤනාතිලකා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-රූපක උපමා මිශ්‍ර භෙදයින් මේ සංඝාතය අලඞ්කාරයි.

4 වෙත්‍රාම කුචිද්‍රජතශඛ්‍රමෘණාලගෞරෛඃ
තත්‍යකන්‍යාම්බුභිර්ලඝුතයා ශතශඃ ප්‍රයාතෛඃ
සංලක්ෂ්‍යතෙ පවනවෙගචලෛඃ පයොදෛ
රාජෙව චාමරවරෛරුපවීජ්‍යමානඃ.

---

4 පදච්ඡෙද-වෙත්‍රාම කුචිත් රජතශඛ්‍රමෘණාලගෞරෛඃ තත්‍ය කන්‍යාම්බුභිඃ ලඝුතයා ශතශඃ ප්‍රයාතෛඃ පවනවෙගචලෛඃ පයොදෛඃ චාමරවරෛඃ උපවීජ්‍යමානඃ රාජා ඉව සංලක්ෂ්‍යතෙ.

අන්වයාර්ථ-වෙත්‍රාම, ආකාශතෙමේ; කුචිත්, සමහර තැනෙක්හි; රජතශඛ්‍රමෘණාලගෞරෛඃ, රිදී සක් නෙළුම්හු මෙන් සුදුවන්වූ; තත්‍යකන්‍යාම්බුභිඃ, හරනාලද ජලය ඇති; ලඝුතයා, සැහැල්ලු බැවින්; ශතශඃ, සියක් කඩව; ප්‍රයාතෛඃ, ගියාවූ; පවනවෙගචලෛඃ, වාත වෙගයෙන් චංචලවූ; පයොදෛඃ, වලාකුළු කරණකොටගත; චාම රවරෛඃ, උතුම් චාමරයන්ගෙන්; උපවීජ්‍යමානඃ, පවන් සලනු ලබන්නාවූ; රාජා ඉව, රජකු මෙන්; සංලක්ෂ්‍යතෙ, සැලකේ.

ආශයාර්ථ-අහස සමහරතැනෙක රිදී සක් නෙළුම්දඬුයෙහි නූල්සෙයින් සුදුවූ, ජලයෙන් පිරුවූ, සැහැල්ලු නිසා සියගණන් කඩ කඩව ගියාවූ, සුළං වේගයෙන් චංචලවූ වලාකුළු කරණකොටගෙන උතුම් චාමරයන්ගෙන් පවන්සලනු ලබන රජකු මෙන් සැලෙයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ජනෙන වෙත්‍රාම රාජා ඉව සංලක්ෂ්‍යතෙ.

පදවිභාග-වෙත්‍රාම යනුද රාජා යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවච නාන්තයි. කුචිත් යනු නිපාතයි. රජතශඛ්‍රමෘණාලගෞරෛඃ තත්‍යකන්‍යාම්බුභිඃ, පවනවෙගචලෛඃ, පයොදෛඃ, චාමරවරෛඃ, යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. ලඝුතයා යනු තබි තාන්ත තෘතීයෙකවචනාන්තයි. ශතශඃ යනු ශස් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. ප්‍රයාතෛඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. සං ලක්ෂ්‍යතෙ යනු ලව් කර්මකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවච නාන්තයි. ඉවයනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයයි. උපවීජ්‍යමානඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-සංලක්ෂ්‍යතෙ යන කර්මකාරෙකකුවචනක්‍රියා යෙන් වෙත්‍රාම යනු උක්තකර්මයි. ජනෙන යනු අධ්‍යාහාර අනුක්ත කර්තෘයි. පයොදෛඃ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වෙත්‍රාම යනු විශෙෂ්‍යයි. රාජා යනු උප මානයෙහි කර්තෘ විශෙෂණයි. රාජා යනු විශෙෂ්‍යයි. උපවීජ්‍යමානඃ

5 භින්නාඤ්ජනප්‍රචයකාන්ති නභෝ මනොඥං
බන්ධූකපුෂ්පපරිචිතාරුණතා ච භූමිඃ
වප්‍රාශ්ච පඞ්කජලමාවෘතභූමිභාගාඃ
ප්‍රොත්තඤ්ජකණ්ඨසදෘශානි න මනාංසි භුවි කස්‍ය යූනඃ.

යත්‍ර තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පයොදෙඃ යත්‍ර විශෙෂ්‍යයි. රජතශඛ්ඛමණ්ඩලගෞරෙඃ, තඃකත්‍යාම්බුභිඃ, ප්‍රයාතෙකඃ, පවනවෙගචලෙඃ යත්‍ර තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ලඝුතයා යත්‍ර ප්‍රයාතෙඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. උපවිජ්‍යමානඃ යත්‍ර විශෙෂ්‍යයි. චාමරවරෙඃ යත්‍ර භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-රජතං ච ශඛ්ඛාශ්ච මෘණ්ඩලඤ්ච රජතශඛ්ඛමෘණ්ඩලානි, රජතශඛ්ඛමෘණ්ඩලානි ච්‍ය ගෞරා රජතශඛ්ඛමෘණ්ඩලගෞරාඃ, තෛඃ රජතශඛ්ඛමෘණ්ඩලගෞරෙඃ (චත්වඟී කර්මධාරයඃ,) තඃකත්‍යාති අම්බූනි්‍යෙයෙන තඃකත්‍යාම්බවඃ, තෛඃ තඃකත්‍යාම්බුභිඃ (තෘතියා බහුව්‍රීහිඃ). ලඝොර්භාවෙ ලඝුතා, තයා ලඝුතයා (භාවතව්‍යිතඃ). පවනස්‍ය වෙගඃ පවනවෙගඃ, පවනවෙගෙන චලාඃ පවනවෙගචලාඃ, තෛඃ පවනවෙගචලෙඃ (තත්පුරුෂඝසි තත්පුරුෂඃ). පයාංසි දදතීති පයොදාඃ. තෛඃ පයොදෙඃ (උපපද සමාසඃ). චාමරාණාං වරාශ්චාමරවරාඃ තෛශ්චාමරවරෛරෙ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-උපවිජ්‍යමානඃ-උප පූර්ව විජ කම්පෙප. සංලක්ෂ්‍යතෙ—සම් පූර්ව ලක්ෂ දර්ශනෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලකා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-උපමාලඞ්කාරයි. මෙහි රිදී මෙන් සක් මෙන් නෙළුම්දඬුවල නූල් මෙන් සුදුවූ විසිරගියාවූ වාතවෙගයෙන් චංචලවූ වලාපටලයන්ගෙන් යුත් අහස උපමෙයයි. චාමරවරයන් ගෙන් විජනයකරනු ලබන රජ උපමායි. ශරත්වලාපටලයන්ගේ ශුභ්‍රත්වාදිය සඳහා රිදී සක් නෙළුම්නූල යන වස්තූන්ගෙන් උපමාන භාවයෙන් තැබූහෙයින් එතන්හිදු උපමාලඞ්කාරය ඇත්තේ මේ.

---

5 **පදාර්ථ**-භින්නාඤ්ජනප්‍රචයකාන්ති මනොඥං නභඃ බන්ධූකපුෂ්පපරිචිතාරුණතා භූමිශ්ච පඞ්කජලමාවෘතභූමිභාගාඃ වප්‍රාශ්ච භුවි කස්‍ය යූනඃ මනාංසි න ප්‍රොත්තඤ්ජකණ්ඨසදෘශානි.

අන්වයාර්ථ-භින්නාඤ්ජනප්‍රචයකාන්ති, සුතුවූ අඳුන් රැසක පැහැ ඇත්තාවූ; මනොඥම්, මනහරවූ; නභඃ, අහසද; බන්ධූකපුෂ්පපරිචිතාරුණතා, බඳුවදමලින් කරනලද අරුණත්වයන්බව ඇත්තාවූ;

භූමියත්, පෘථිවියද; පඤ්චකලමාංසතඤ්ඡාගාඃ, පැසීගිය ගොයමින් ගැවසුණාවූ ඌඛාගඇති; වප්‍රාශ්‍රව, යෙතුරුයෑදු; භූව්, භූලොකයෙහි; කස්‍ය ශූනඃ, කවර තරුණයකුගේ; මනඃ, සිත, න ප්‍රොත්තකණ්ඨයන්ති, ඉඳටාමීලාගයෙහි ඉවසිලිනැති නොකරවද්ද?

අාශයාවී-කුඩුකල අඳුන්කැට රැසෙක පැහැය ඇති මනහරවූ අහසද, බිඳුවදමිලින් අරුණාවූවන්වූ පොළොවද, පැසුණු ගොයමින් ගැවසුණු කුඹුරුද, නිනිස්දලාව කවර යෞවනයකුගේ සිත තමා කෙමැති නාමගුණ සෙවනයෙහි නොඉවසිලිවන්කු නොකරවන්ද?

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ—නඟඃ භූමිඃ වප්‍රාඃ මනඃ න ප්‍රොත්තකණ්ඨයන්ති.

පදවිභාග-ඛින්නාඤ්ජනප්‍රචයකාන්ති, බන්ධූකපුෂ්පරච්තාරුණතා යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. නඟඃ; මනොඥම්, භූම්ඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. වප්‍රාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි නිපාතයි. පඤ්චකලමාංසතඤ්ඡාගාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමාබහුවචනාන්තයි. ප්‍රොත්තකණ්ඨයන්ති යනු ලව් කර්‍මකාරක පරඉසම්පද ප්‍රථමප්‍රථම බහුවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂේධඥයෙහි අව්‍යයයි. මනඃ යනු කෘදන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි. භූව් යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි. කස්‍ය යනු සර්‍වනාම ෂෂ්ඨ්‍යෙකවචනාන්තයි. ශූනඃ යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රොත්තකණ්ඨයන්ති යන කර්‍මකාරක බහුවචන ක්‍රියායෙන් නඟඃ භූමිඃ වප්‍රාඃ යන මොහු උක්තකර්‍මකාරකයෝ වෙති. මනඃ යනු අනුක්තකර්‍මකාරකයි. භූව් යනු ආධාරකාරකයි.

විශෙෂණ විශෂ්‍ය-නඟඃ යනු විශෂ්‍යයි. ඛින්නාඤ්ජනප්‍රචයකාන්ති යනුද මනොඥම් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. භූමිඃ යනු විශෂ්‍යයි. බන්ධූකපුෂ්පරච්තාරුණතා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වප්‍රාඃ යනු විශෂ්‍යයි. පඤ්චකලමාංසතඤ්ඡාගාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශූනඃ යනු විශෂ්‍යයි. කස්‍ය යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මනඃ යනු විශෂ්‍යයි. ශූනඃ යනු එයට ඛින්නාඤ්ජනාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ—ඛින්නානි ච තානි අඤ්ජනානි චෙති ඛින්නාඤ්ජනානි, ඛින්නාඤ්ජනානාං ප්‍රචයඃ ඛින්නාඤ්ජනප්‍රචයඃ, ඛින්නාඤ්ජනප්‍රචයස්‍ය ඉව කාන්තිර්‍යස්‍යතත් ඛින්නාඤ්ජනප්‍රචයකාන්ති(කර්‍මධාරය, තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). බන්ධූකානි ච තානි පුෂ්පානි චෙති බන්ධූක

6 මන්දානිලාකුලිතචාරුතරාග්‍රශාඛඃ
පුෂ්පොද්ගමප්‍රචයකොමලපල්ලවාග්‍රඃ
මත්තාලිරෙළුපරිපීතමධුප්‍රසෙකඃ
චිත්තං විදූරයති කස්‍ය න කොවිදූරඃ.

පුෂ්පානි, බන්ධූකපුෂ්පෛ රචිතා අරුණිතා යස්‍යාඃ සා බන්ධූකපුෂ්පරචිතාරුණිතා (කර්මධාරයගර්භී බහුව්‍රීහිඃ). පක්වාශ්චි තෙ කලමාඃශ්චෙති පක්වකලමාඃ, පක්වකලමෛරාවෘතාඃ පක්වකලමාවෘතාඃ, භූමඃ භාගා භූමිභාගාඃ, පක්වකලමාවෘතා භූමිභාගා යෙෂාං තෙ පක්වකල මාවෘතභූමිභාගාඃ (කර්මධාරය, තත්පුරුෂ තත්පුරුෂගර්භී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-ප්‍රොත්සාහනාර්ථස්‍යති-ප්‍ර උත් පූර්ව තති ගතෞ.

ප්‍රත්‍යය්-වසන්තතිලකා වෘත්තත්‍රි.

අලඞ්කාර-මෙහිවූ නඥා, භූමි, වප්‍රයන්ට විශෙෂණවූ "කිඤ්ඤ ජනප්‍රචයකාන්ත" ආදිහු මතඃ ප්‍රොත්සාහනාර්ථයෙහි ලා උපකාර කරන හෙයින් මේ **පරිකරාලඞ්කාරයි.**

---

6 **පදවාක්‍ය**-මන්දානිලාකුලිතචාරුතරාග්‍රශාඛඃ පුෂ්පොද්ගමප්‍රච යකොමලපල්ලවාග්‍රඃ මත්තාලිරෙළුපරිපීතමධුප්‍රසෙකඃ කොවිදූරඃ කස්‍ය චිත්තං න විදූරයති.

අන්වයාර්ථ-මන්දානිල ආකුලිතචාරුතර අග්‍රශාඛඃ, මද පවනින් ඉසලවුණු ඉතා මනහරඃශාඛාග්‍ර ඇත්තාවූ; පුෂ්පොද්ගම ප්‍රචයකොමල පල්ලවාග්‍රඃ, මල් හටගැනුම් සමූහ ඇති මොළොක් කොළිස් ඇත් තාවූ, මත්තාලිරෙළුපරිපීත මධුප්‍රසෙකඃ, මත් බඹරුන් විසින් පානය කරනලද මල්පැනි වැගිරීම් ඇත්තාවූ; කොවිදූරඃ, කොබළුල වෘක්ෂ තෙම; කස්‍ය, කවරක්හුගේ; චිත්තම්, සිත; න විදූරයති, නොඇපලොඹවාදේ?

ආශයාර්ථ-මද සුළඟින් චංචලවූ ඉතා මනහර අතු අඟ ඇත් තාවූ, මල්ඇපකුරුවලින් යුත් කොමළවූ කොළිස් ඇත්තාවූ, මත්බම රුන් විසින් බොනලද මල්පැන් වැගිරීම් ඇත්තාවූ කොබළුල වෘක්ෂය කවරක්හුගේ සිත නොඇපලොඹවාද? ඇපලොඹවාමැයි.

ක්‍රියාකාර්කසම්බන්ධ-කොවිදූරඃ චිත්තං න විදූරයති.

පදවිභාග-මන්දානිලාකුලිතචාරුතරාග්‍රශාඛඃ, පුෂ්පොද්ගමප්‍රචය කොමලපල්ලවාග්‍රඃ, මත්තාලිරෙළුපරිපීතමධුප්‍රසෙකඃ යන සමාහාර සමා සාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. චිත්තම් යනු කෘදන්ත චිති

යෙකවචනාන්තයි. විදූරයති යනු ලව් කතෘකාරකෙකවචන පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ ක්‍රියායි. කස්‍ය යනු සර්වනාම ෂෂ්ඨ්‍යන්ත වචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂේධයෙහි අව්‍යයයි. කොවිදූරඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත--විදූරයති යන කතෘකාරකෙකවචන ක්‍රියා යෙන් කොවිදූරඃ යනු උක්තානුක්තයි. චිත්තම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-කොවිදූරඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මන්දානිලා කුලිතචාරුතරාග්‍රශාඛාඃ, පුෂ්පොද්ගමප්‍රචයකොමලපල්ලවාග්‍රඃ, මත්ත ච්‍රරෙඵපරිපීතමධුප්‍රසෙකඃ යන මොහු තුලාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. චිත්තම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කස්‍ය යනු ෂෂ්ඨ්‍යධිකරණ විශෙෂණයි

සමාසවිග්‍රහ-මන්දඤ්චාසාවනිලශ්චෙති මන්දානිලඃ, මන්දානිලෙන අකුලිතා මන්දානිලාකුලිතාඃ, අග්‍රාඤ්ච තාඃ ශාඛාශ්චෙත්‍යග්‍රශාඛාඃ, චාරුතරාඤ්ච තාඃ අග්‍රශාඛාශ්චෙති චාරුතරාග්‍රශාඛාඃ, මන්දානිලාකුලිතාශ් චාරුතරාග්‍රශාඛා යස්‍යාසෞ මන්දානිලාකුලිතචාරුතරාග්‍රශාඛඃ (කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). පුෂ්පානාං උද්ගමාඃ පුෂ්පොද්ගමාඃ, පුෂ්පොද්ගමානාං ප්‍රචයඃ පුෂ්පොද්ගම ප්‍රචයඃ. කොමලාඤ්ච තෙ පල්ලවාශ්චෙති කොමලපල්ලවාඃ, කොමල පල්ලවානාං අග්‍රාණි කොමලපල්ලවාග්‍රාණි, පුෂ්පොද්ගමප්‍රචයෙන උපයුක්තානි කොමලපල්ලවාග්‍රාණි යස්‍යාසෞ පුෂ්පොද්ගම්ප්‍රචයකොමලපල්ලවාග්‍රඃ (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) චෞ රෙඵෞ වාචකනාම්නී යෙෂාං තෙ ච්‍රරෙඵාඃ, මත්තාශ්ච තෙ ච්‍රරෙඵාශ්චෙති මත්තච්‍රරෙඵාඃ, මත්තච්‍රරෙඵෛඃ පරිපීතා මත්ත ච්‍රරෙඵපරිපීතාඃ, මධූනාං ප්‍රසෙකා මධුප්‍රසෙකාඃ, මත්තච්‍රරෙඵපරිපීතා මධුප්‍රසෙකා යස්‍යාසෞ මත්තච්‍රරෙඵපරිපීතමධුප්‍රසෙකඃ (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-විදූරයති-ච් ප්‍රේ දෘ විදූරෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලකා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-**පරිකරාලඞ්කාරයි.** මෙහි දක්වනලද මන්දානිලා කුලිතචාරුතරාග්‍රශාඛාඃ, පුෂ්පොද්ගමප්‍රචයකොමලපල්ලවාග්‍රඃ, මත්ත ච්‍රරෙඵපරිපීතමධුප්‍රසෙකඃ යන මේ විශෙෂණපදයෝ තුමූ කොවිදූර සඞ්ඛ්‍යාත විශෙෂ්‍යයාගේ චිත්තවිදූරණඥරූපවූ ප්‍රකෘතාර්ථයට උප කාර කෙරෙති. මෙසේ අභිප්‍රාය සහිත විශෙෂණපදයන්ගෙන් යුක්තවූ හෙයින් මේ **පරිකරාලඞ්කාරය** වේ

7 තාරාගණප්පබුරහුජණමුද්වහනති
මෙසාවරොධපරිමුක්තාශශාඞ්කවක්ත්‍රා
ජ්‍යෝත්ස්නාදුකූලමමලං රජනී දධානා
වාඞ්මං ප්‍රයාත්‍යනුදිනං ප්‍රමදෙව බාලා.

කාව්‍යශෙඛරයෙහි-

"කුලුණෙන් ළඟත ත් තෝ
සියලු කරණේ ද ත් තෝ
මෙවැනි නුවණැ ත් තෝ
සතන් දුක් දුරලන්ට ව ත් තෝ"

---

7 පදච්ඡේද-රජනී තාරාගණප්පබුරහුජණං උවහන්ති මෙසාවරොධපරිමුක්තාශශාඞ්කවක්ත්‍රා අමලං ජ්‍යෝත්ස්නාදුකූලං දධානා බාලා ප්‍රමදා ඉව අනුදිනං වාඞ්මං ප්‍රයාති.

අන්වයාර්ථ-රජනී, රාත්‍රියොමේ; තාරාගණප්පබුරහුජණම්, තාරකාසමූහ'නැමැති-නොහොත් තාරකාසමූහය වැනි බොහෝ අබරණ, උවහන්ති, උසුලන්නී; මෙසාවරොධපරිමුක්තාශශාඞ්කවක්ත්‍රා, මෙඝයන්ගේ ඇවිරිමෙන් මිදුණුවූ සඳ නැමැති-නොහොත් මෙඝයන්ගේ ඇවිරිමෙන් මිදුණු සඳ වැනි මුහුණු ඇත්ති; අමලම්, නොකිලිටිවූ; ජ්‍යෝත්ස්නාදුකූලම්, සඳරැස් නැමැති-නොහොත් සඳරැස් වැනිවූ දුහුල; දධානා, ධරන්නී; බාලා ප්‍රමදා ඉව, බාල ස්ත්‍රියක් මෙන්, අනුදිනම්, දිනක් පාසා; වාඞ්මම්, වඩිනයට; ප්‍රයාති, පැමිණෙන්නීය.

ආශයාර්ථ-රාත්‍රියොමේ තුරුරැස නැමැති බොහෝ අබරණ උසුලන්නී බිලාකුළින් මිදුණු සඳ නැමැති මුහුණු ඇත්ති නොකිලිටි සඳපඟත් නැමැති දුහුල්සළුව දරන්නී-තුරුරැස වැනි බොහෝ අබරණ ඇති වලාකුළින් මිදුණු සඳ වැනි මුහුණු ඇති නොකිලිටි සඳරැස් වැනි දුහුල් සළුවක් දරන ස්ත්‍රියක සේ දිනෙන් දින වඩින යට පැමිණෙන්නීය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-2. රජනී වාඞ්මං ප්‍රයාති, ප්‍රමදා වාඞ්මං ප්‍රයාති.

පදවිභාග-තාරාගණප්පබුරහුජණම්, ජ්‍යෝත්ස්නාදුකූලම්, අමලම් යන මොහු සමාසාන්ත වීතිඒකවචනාන්තයෝයි. උවහන්ති, රජනී, දධානා, ප්‍රමදා, බාලා යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝයි. මෙසාවරොධපරිමුක්තාශශාඞ්කවක්ත්‍රා යනු සමාසාන්ත

ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. වෘඩිම් යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රීලිංගෛකවචනාන්තයි. ප්‍රයාති යනු ලඬ් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනයි. අනු යනු කර්මප්‍රවචනීය අව්‍යයයි. දීනම් යනු අනු යොගයෙහි ස්ත්‍රියායි. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයයි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රයාති යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියාපදයෙන් රජනී යනු උක්තකර්තෘයි. වෘඩිම් යනු අනුක්තකර්මයි. ප්‍රමදා යනුදු එම ක්‍රියාපදයෙන් උපමානයෙහි උක්තකර්තෘයි. වෘඩිම් යනු අනුක්ත කර්මයි උච්‍යතේ යන කෘදන්තයෙහි තාරාගණප්‍රචුරහුතාශම් යනු අනුක්තකර්මයි. දධානා යන කෘදන්තයෙහි ජ්‍යෝත්ස්නාදුකූලම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශේෂණවිශේෂ්‍ය-රජනී යනු ද ප්‍රමදා යනු ද විශේෂ්‍යයෝයි. උච්‍යතේ, මෙඝාවරෝධපරිමුක්තශශාඞ්කවක්ත්‍රා දධානා යන මොනු ඒ දෙදෙනාට තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයෝයි. බාලා යනු ප්‍රමදා යන උපමානයාට තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-තාරාණාං ගණඃ තාරාගණඃ, ප්‍රචුරඃ උච්චෛ තදී හුතඃ යස්මිංස්තේ ප්‍රචුරහුතාඃ, තාරාගණ එව ප්‍රචුරහුතාඃ-අථවා තාරාගණ ඉව ප්‍රචුරහුතාඃ තාරාගණප්‍රචුරහුතාඃ (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගර්භ කර්මධාරයඃ). මෙඝානාමවරොධඃ මෙඝාවරොධඃ, මෙඝාවරොධාත් පරිමුක්තඃ මෙඝාවරොධපරිමුක්තඃ, ශශඃ අඞ්කං යස්‍යාසෞ ශශාඞ්කඃ, මෙඝාවරොධපරිමුක්තශ්චාසෞ ශශාඞ්කශ්චේති මෙඝාවරොධපරිමුක්තශශාඞ්කඃ, මෙඝාවරොධපරිමුක්තශශාඞ්ක එව වක්ත්‍රම්-අථවා මෙඝාවරොධපරිමුක්තශශාඞ්ක ඉව වක්ත්‍රං යස්‍යාඃ සා මෙඝාවරොධපරිමුක්තශශාඞ්කවක්ත්‍රා (කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ජ්‍යෝත්ස්නා එව දුකූලම්-අථවා ජ්‍යෝත්ස්නා ඉව දුකූලං ජ්‍යෝත්ස්නාදුකූලම්. තං ජ්‍යෝත්ස්නාදුකූලම් (කර්මධාරයඃ). නාභේඃ මූලං යස්‍යඃ තදමූලම්, තත් අමූලම් (නඤ් බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-උච්‍යතේ-උත් පූර්ව වඤ ප්‍රාපණේ. දධානා-ධා ධාරණේ ප්‍රයාති-ප්‍රපූර්ව යා ප්‍රාපණේ.

ඡන්දස්--වසන්තතිලකාවෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි රූපක උපමා අලඞ්කාර දෙදෙනාගේ මිශ්‍රණය ඇතිහෙයින් **සංසෘෂ්ටි** අලඞ්කාරයි. මේ සඞ්ගීයෙහි පළමු වැන්න බලනු.

8 කාරණ්ඩවානනවිඝට්ටිතචිච්චිමාලාඃ
කාදම්බසාරසකුලාකුලතීරදේශාඃ
කුර්වන්ති හංසචිරුතෛඃ පරිතෝ ජනස්‍ය
ප්‍රීතිං පරාං කමලරේණුවෘතාම්බුවින්‍යඃ.

---

8 **පදච්ඡේද**-තටින්‍යඃ කාරණ්ඩවානනඝට්ටිතචිච්චිමාලාඃ කාදම්බසාරසකුලාකුලතීරදේශාඃ කමලරේණුවෘතාඃ හංසචිරුතෛඃ පරිතඃ ජනස්‍ය පරාං ප්‍රීතිං කුර්වන්ති.

අන්වයඃ-තටින්‍යඃ, නදීහු; කාරණ්ඩව ආනනඝට්ටිතචිච්චිමාලාඃ, කාරණ්ඩප පක්ෂීන්ගේ මුහුණෙන් ඝෂණය කරනලද තරඟමාලා ඇත්තාහු; කාදම්බසාරසකුල ආකුල තීරදේශාඃ, විලිකුළු විල් ලිහිණි සමූහයාගෙන් ගැවැසුණු ඉවුරු පෙදෙස් ඇත්තාහු; කමල රේණුවෘතාඃ; නෙළුම්රෙණුයෙන් ගැවැසිගත්තාහු; හංසචිරුතෛඃ හංසනාදයෙන්; පරිතඃ, හාත්පස; ජනස්‍ය, ජනයාහට; පරාම්, උතුම්වූ, ප්‍රීතිම්, ප්‍රීතිය; කුර්වන්ති, කෙරෙත්.

ආශයඃ-ගංගාදෙවිතුමූ කාරණ්ඩපක්ෂීන්ගේ මුඛයන් ගැවුණු රළ පෙළ ඇත්තාහු විල්කුකුළු විල්ලිහිණි සමූහයාගෙන් ගැවැසුණු ඉවුරු පෙදෙස් ඇත්තාහු නෙළුම්රෙණුවලින් ගැවැසුණාහු හංස යන්ගේ නාදයෙන් අවට සිටි ජනයාට අතිශයින් ප්‍රීති ඇතිකෙරෙන්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-තටින්‍යඃ ප්‍රීතිං කුර්වන්ති.

පදවිභාග-කාරණ්ඩවානනඝට්ටිතචිච්චිමාලාඃ, කාදම්බසාරස කුලාකුලතීරදේශාඃ, කමලරේණුවෘතාඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථ මා බහුවචනාන්තයෝයි. කුර්වන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛ පද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාඛ්‍යාතයි. හංසචිරුතෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. පරිතඃ යනු තඛ්තාන්ත අව්‍යයයි. ජන ස්‍ය යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී ඒකවචනාඛ්‍යායි. ප්‍රීතිම් යනු ද පරාම් යනුද කෘදන්ත විතියෙකවචනාන්තයි. තටින්‍යඃ යනු තඛිත ප්‍රථමා බහු වචනාන්ත නාමපදය.

උක්තානුක්ත-කුර්වන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් තටින්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ප්‍රීතිම් යනු අනුක්තකර්මයි. හංසචිරු තෛඃ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-තටින්‍යඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කාරණ්ඩවා නන්විඝට්ටිතචිච්චිමාලාඃ, කාදම්බසාරසකුලාකුලතීරදේශාඃ, කමල රේණුවෘතාඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ප්‍රීතිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. පරාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ජනස්‍ය යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

9 නෙත්‍රොත්සවෝ හෘදයහාරිමරීචිමාලඃ
ප්‍රහ්ලාදකඃ ශිශිරශීකරවාරිවර්ෂී
පත්‍යුර් වියොගවිෂදිග්ධශරක්ෂතානාං
චන්ද්‍රෝ දහත්‍යතිතරාං තනුමඞ්ගනානාම්.

සමාසවිග්‍රහ-කාරණ්ඩවානාමානනානි කාරණ්ඩවානනානි, කාරණ්ඩවානනෛර්ඉසට්ඨිතාඃ කාරණ්ඩවානනඉසට්ඨිතාඃ, විචිනාං මාලා විචිමාලාඃ, කාරණ්ඩවානනවිසට්ඨිතා විචිමාලා යාසාං තාඃ කාරණ්ඩවානනඉසට්ඨිතවිචිමාලාඃ (තත්පුරුෂ ත්‍රිකඝඤි බහුව්‍රීහිඃ). කාදම්බාශ්ච සාරසාශ්ච කාදම්බසාරසාඃ, කාදම්බසාරසානාං කුලානි කාදම්බසාරසකුලානි, කාදම්බසාරසකුලෛරාකුලාඃ කාදම්බසාරස කුලාකුලාඃ, තීරාණිං දෙශාඃ තීරදෙශාඃ, කාදම්බසාරසකුලාකුලා සතීරදෙශා යාසාං තාඃ කාදම්බසාරසකුලාකුලතීරදෙශාඃ (චන්ච, තත්පුරුෂ ත්‍රිකඝඤි බහුව්‍රීහිඃ). හංසානාං විරුතානි හංසවිරුතානි, තෛර් හංසවිරුතෛඃ (ෂෂ්ඨි තත්පුරුෂඃ). කමලානාං රේණවඃ කමලරේණවඃ, කමලරේණුභිර්ඃතාඃ කමලරේණුවඃතාඃ (තත්පුරුෂ ඝඤි තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-කුඪ්නසි-කෘ කරණෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලකා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි **තවිනෘඃ** යන විශෙෂ්‍යයාගේ **ජනාඝ්‍ය පරාං ප්‍රීතිම් කුර්වන්ති** යන ක්‍රියාසාධනයට කාරණ්ඩවානනඉසට්ඨිතවිචිමා ලාඃ, කාදම්බසාරසකුලාකුලතීරදෙශාඃ, කමලරෙණුවඃතාඃ යන විශෙෂණපදයෝද හංසවිරුතෛඃ යන කරණයද උපකාර කරන්නාහු වෙති. මෙසේ අභිප්‍රාය සහිත විශෙෂණයන් යෙදුණු හෙයින් මේ වනාහි **පරිකරාලඞ්කාරය** වේ.

---

9 පදච්ඡෙද-නෙත්‍රොත්සවඃ හෘදයහාරිමරීචිමාලඃ ප්‍රහ්ලාදකඃ ශිශිරශීකරවාරිවර්ෂී චන්ද්‍රඃ පත්‍යුඃ වියොගවිෂදිග්ධශරක්ෂතානාං අඞ්ග නානාං තනුං අතිතරාං දහති.

අන්වයාර්ථ-නෙත්‍රොත්සවඃ, නෙත්‍රානන්ද ජනකවූ; හෘදයහාරිමරී චිමාලඃ, සිත් පැහැරගන්නා කාන්තිමාලා ඇති; ප්‍රහ්ලාදකඃ, ප්‍රීති කරවූ; ශිශිරශීකරවාරිවර්ෂී, සිසිල් පිනිපොද වස්වන්නාවූ; චන්ද්‍රඃ, චන්ද්‍රතෙමේ; පත්‍යුඃ, වල්ලභයා කෙරෙන්; වියොගවිෂදිග්ධශරක්ෂ තානාම්, වෙන්වීම් නැමැති විෂ පෙවූ හිතලයෙන් තුවාලවූ; අඞ්ගනා නාම්; අඟනන්ගේ; තනුම්, ශරීරය; අතිතරාම්, ඉතා බලවත්ලෙස්; දහන්, දවයි.

ආශ්‍රයාර්ථ-ඇස පිනවන්නාවූ සිත් පිනවන රශ්මිමාලා ඇති ප්‍රීති ගෙනදෙන්නාවූ සිහිල් පිනිපොද වස්වන්නාවූ චන්ද්‍රතම වලල ඔයාගෙන් වෙන්වීම් නැමැති විපත්පැවූ ඊතලයෙන් තුවාලවූ අන නත්ගේ ශරීරය ඉතා බලවත්ලෙස දවයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-චන්ද්‍රඃ තතුං දහති.

පදවිභාග:නෙත්‍රොත්සවඃ, හෘදයහාරිමරිච්මාලඃ, ශිශිරශිකර වාරිවර්ෂි යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. ප්‍රහලාදකඃ චන්ද්‍රඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. පත්‍යුඃ යනු කෘදන්ත පඤ්චමෛකවචනාන්ත නාමපදය. විෂදිග්ධශ රාතානාම් යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. අඛනානාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. තතුම් යනු කෘදන්ත ම්ති යෙකවචනාන්තයි. අතිතරාම් යනු අත්‍යන්තාතිශයෙහි අව්‍යයයි. දහති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපදී ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනා න්තයි

උක්තානුක්ත-දහති යන කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් චන්ද්‍රඃ යනු උක්තාකර්තෘයි. තතුම් යනු අනුක්තාකර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-චන්ද්‍රඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නෙත්‍රොත්සවඃ, හෘදයහාරිමරිච්මාලඃ, ප්‍රහලාදකඃ, ශිශිරශිකරවාරිවර්ෂි යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. තතුම් යනු විශෙෂ්‍යයි. අඛනා නාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. විෂයොගවිෂදිග්ධශරාතා නාම් යනු අඛනානාම් යන්නට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පත්‍යුඃ යනු විෂයොගවිෂදිග්ධශරාතානාම් යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙ ෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නෙත්‍රයොරුත්සවඃ නෙත්‍රොත්සවඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරු ෂඃ) හෘදයං හරතීති හෘදයහාරි, මරිච්නාං මාලා මරිච්මාලා; හෘද යහාරි මරිච්මාලා යස්‍යාසෞ හෘදයහාරිමරිච්මාලඃ (තත්පුරුෂ, තත් පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) ශිකරාණාං වාරි ශිකරවාරි, ශිශිරං ච තත් ශිකරවාරි චෙති ශිශිරශිකරවාරි,ශිශිරශිකරවාරි වර්ෂීති ශිශිරශිකර වාරිවර්ෂි (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගර්භ උපපද සමාසඃ). විෂෙණ දිග්ධං විෂදිග්ධම්,විෂදිග්ධඤ්ච තත් ශරඤ්චෙති විෂදිග්ධශරම්,වියොග එව විෂදිග්ධශරං වියොගවිෂදිග්ධශරම්, වියොගවිෂදිග්ධශරෙණ ක්ෂතාඃ වියොගවිෂදිග්ධශරක්ෂතාඃ, තාසාං වියොගවිෂදිග්ධශරක්ෂතා නාම් (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-දහති දහ ඔසම්කාරෙ.

10 ආකම්පයන් ඵලභරානතශාලිජාලා
නානතිසංඝතරුවරාන් කුසුමාවනම්‍රාන්
ප්‍රොත්ඵුල්ලපඞ්කජවනාං නලිනීං විධුවන්
යූනාං මනශ්චලයති ප්‍රසභං නභස්වාන්.

ඡන්දස්-වසන්තතිලක වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-විභාවනාලඞ්කාරයි. මෙහි දක්වනලද නෛත්‍රාත්‍රවඃ හෘදයහාරිමර්ච්මාලඃ, ප්‍රඟලාදකඃ, ඝිඝිරඝිංකරවාරිවර්ෂී යන මේ වඤ්ඡිතාවන්ගෙන් උපලඤ්ඡිතවූ වසන්තයෙමේ දහන ක්‍රියායෙහි ප්‍රසිඛ හෙතුත්වයක් තොරවූයෙකි. දවන්නෙක් නොවේ. මෙසේ දහන ක්‍රියාවට විරුඛ වෑකුවක්වූ වසන්තයා මෙහි අහනන්ගේ සිරුර දවයි කිම **විභාවනාලඞ්කාර**යත මේ.
අලඞ්කාරානුශාසනයෙහි:-

"දනමන කරන න ද
අවට පැතුරුණු සඳබ ද
සිසිල් සොඳ රැස්ක ද
කැවී වියොවින් උන් එළද ස ද"

10-පදච්ඡේද-නභස්වාන් ඵලභරානතශාලිජාලාන් ආකම්පයන් කුසුමාවනම්‍රාන් තරුවරාන් නානතීයන් ප්‍රොත්ඵුල්ලපඞ්කජවනාං නලිනීං විධුවන් යූනාං මනඃ ප්‍රසභං චලයති

ඥච්ඡාපී-නභස්වාන්, වාතයතෙම; ඵලභරානතශාලිජාලාන්, අස්වනුබරින් නැමුණුවූ හැල්සමූහයන්; ආකම්පයන්, කම්පාකරමින්; කුසුමාවනම්‍රාන්, මලින් නැමුණුවූ; තරුවරාන්, වෘක්ෂරාජයන්; නානතීයන්, නටවමින්; ප්‍රොත්ඵුල්ලපඞ්කජවනාම්, සුපිප් නෙළුම් කැලින් යුක්තවූ; නලිනීම්, විල; විධුවන්, කම්පිතකෙරෙමින්; යූනාම්, තරුණයන්ගේ; මනඃ, සිත; ප්‍රසභම්, ලාහෙළා; චලයති, සොලවයි.

ආශඞ්ඛාපී-සුළඟතෙම අස්වනුබරින් නැමුණු හැල්ගොයම් කම්පිතකෙරෙමින් මල්බරින් නැමුණු මහාවෘක්ෂයන් නටවමින් මොනවට පිපිගියාවූ නෙළුම් සමූහයෙන් යුත් විල සොලවමින් තරුණයන්ගේ සිත බලාත්කාරයෙන් චඤ්චලකෙරෙයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-නභස්වාන් මනඃ චලයති.

පදවිභාග-නභස්වාන් යනු නඞ්ගාඛ්‍ය ප්‍රථමෛකවචනාන්තයයි. ඵලභරානතශාලිජාලාන්, කුසුමාවනම්‍රාන්, තරුවරාන් යන මොහු සමාසාන්ත ඛහුවචනාන්තයෝයි. ආකම්පයන්

ආනතීයන්, විධුනන් යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත යෝයි. ප්‍රොත්ථුල්ලපඞ්කජවනාම්, ප්‍රසභම් යන මොහු සමාසාන්ත විතියෛකවචනාන්තයෝයි. ඝුනාම් යනු කෘදන්ත ඝඤී බහුවචනාන්තයි මනෑ යනු කෘදන්ත විතියෛකවචනාන්තයි. චලයති යනු ලව් කතෘකාරක පරඉමෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන ණිජන්ත ක්‍රියායි.

උඛකානුක්ඛන-චලයති යන කතෘකාරකෛකවචනක්‍රියායෙන් නඟන්වාන් යනු උන්නකකතෘයි. මනෑ යනු අනුඛ්‍යාතකර්මයි. ආකම්පයන් යන කතෘකාරක කෘදන්තයාගෙ ඵලභරණතඤාලිඤලාන් යනු අනුක්තකර්මයි. ආනතීයන් යන කතෘකාරක කෘදන්තයගෙ තරුවරාන් යනු අනුක්තකර්මයි. විධුනන් යන කතෘකාරක කෘදන්තය ගෙ නලිනීම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විසෙසණ විසෙස්‍ය-නඟන්වාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. ආකම්පයන්, ආනතීයන්, විධුනන් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. තරුවරාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. කුසුමාවනම්‍රාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නලිනීම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රොත්ථුල්ලපඞ්කජවනාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රසභම් යනු චලයති යන ක්‍රියාව වණ්ණනාකරනුයෙන් ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාහාරවිග්‍රහ-ඵලානං භරෑ ඵලභරෑ, ඵලභරෙණ ආනතා ඵලභරානතා. ශාලීනං ජාලා ශාලිජාලා, ඵලභරානතාගෙ තෙ ශාලිජාලා ඉති ඵලභරානතශාලිජාලා තාන් ඵලභරානතශාලිජාලාන් (තත්පුරුෂ ත්‍රික ඝඤී කම්මධාරයා). තරුණිං වරා තරුවරා. තාන් තරුවරාන් (ඝඤී තත්පුරුෂ). කුසුමෛරවනම්‍රා කුසුමාවනම්‍රා. තාන් කුසුමාවනම්‍රාන් (තෘතියා තත්පුරුෂ). පඞ්කජානං වනං පඞ්කජවනම්-ප්‍රොත්ථුල්ලං පඞ්කජවනං යස්සං සා ප්‍රොත්ථුල්ලපඞ්කජවනා. තාං ප්‍රොත්ථුල්ලපඞ්කජවනාම්. (තත්පුරුෂගඤී බහුව්‍රීහි). ප්‍රඝනා සඟා විචාරෙ'සමාදිනි ප්‍රසභම් (ප්‍රාදිබහු).

ධාතු-ආකම්පයන්-ආඞ් පූර්ව කපි කිඤ්චිච්චලනෙ. ආනතීයන්-ආඞ් පූර්ව නෘති ගාත්‍ර විඤාමෙ. විධුනන්-වි පූර්ව ධූ කම්පනෙ. චලයති-චල චලණෙ.

ඡඳස්-විසඤාතිලකා වෘත්ත යි.

අලඞ්කාර-පරිඝරාලඞ්කාර යි. 'ශරත්කාලින වාතයතෙම තරුණන්ගේ සිත චංචල කෙරෙයි' යන මේ අර්ථය ව්‍යක්තකරනු සඳහා ඒ වාක්‍යාර්ථයෙහි කතෘබූ සුළඟට ඵලභරානතශාලිජාලාන්

11 සොනමාදහංසමිථුනෛරුපශොභිතානි
සඛජානි ඵුල්ලකමලොත්පලභූෂිතානි
මඳප්‍රභාතපවනොදගතවිවිමාලා-
න්‍යුන්කණ්ඨයන්ති සහසා හෘදයං සරාංසි.

අකම්පයන්, කුසුමාවනම්‍රාන් තරුවරුන් ආනතීයන්, ප්‍රොත්ඵුල්ල පඞ්කජවනාං නලිනීං විබුධාන් යන මේ විශෙෂණ පදයීයන් යෙදී මෙන් එබඳු අකම්පන ආනතීන විබුධන ක්‍රියාවන් පවත්වන සුළුප තරුණයන්ගේ චිත්ත චංචලත්වයෙහිද පවතිනුයි විශෙෂණයන් අභිප්‍රාය සහිත කරනලදුයෙන් හෙවත් ප්‍රකෘතාර්ථයට උපකාරකරන් නවුන් කරනලදුයෙන් මේ **පරිකරාලඞ්කාර වී.**

---

11. පදච්ඡෙද-සොනමාදහංසමිථුනෛඃ උපශොභිතානි සඛජානි ඵුල්ලකමලොත්පලභූෂිතානි මඳප්‍රභාතපවනොදගතවිවිමාලානි සරාංසි හෘදයං සහසා උත්කණ්ඨයන්ති.

අන්වයාර්ථ-සොනමාදහංසමිථුනෛඃ, මද සහිත හංසයුගලයන් ගෙන්; උපශොභිතානි, බැබැළුණුවූ; සඛජානි, නොකැලැකී දියෙන් යුක්තවූ; ඵුල්ලකමලොත්පල භූෂිතානි, ඵුල්ලවූ නෙළුම් මානෙල්වලින් හෙබියාවූ; මඳප්‍රභාතපවනොදගතවිවිමාලානි, මඳින් මඳ හමන උදැසන සුළඟින් උඩට නැඟුණු රළපෙළ ඇති; සරාංසි, තඩාගයෝ තුමූ; සහසා; වහා; හෘදයම්, සිත; උත්කණ්ඨයන්ති, කාම සෙවනයෙහි නොඉවසිලි ඇත්තක් කරවත්.

ආශයාර්ථ-මදසහිත හංසයුගලයන් කරණකොටගෙන අලඞ්කාර වූද නොකැලඹුණු පැහැදි දිය ඇත්තාවූ ද පිපුණු නෙළුම්මල් හා මානෙල්මල්වලින් සැරහී තිබෙන්නාවූ ද උදය කාලයෙහි මඳින්මඳ හමන සුළඟින් උඩට නැඟී වැටෙන්නාවූ තරඞ්කමාලා ඇත්තාවූ ද විල්හු සත්ත්වයන්ගේ සිත වහා කාමසෙවනයෙහි බලාපොරොත්තු සහිත කරවත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සරාංසි හෘදයං උත්කණ්ඨයන්ති.

පදවිභාග-සොනමාදහංසමිථුනෛඃ යහු සමාසාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. උපශොභිතානි යහු කෘදන්ත ප්‍රථමාබහුවචනාන්තයි. සඛජානි යහු ද ඵුල්ලකමලොත්පලභූෂිතානි යහු ද මඳප්‍රභාතපවනොදගතවිවිමාලානි යහුද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සරාංසි යහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි, හෘදයම්

යනු කෘදන්ත ප්‍රතිපදෙකවචනාන්තයි. සහසා යනු වහා යන අර්ථයෙහි අව්‍යයයි. උත්තරණ්ඩයන්ති යනු ලව් කතීෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තෝ–උත්තරණ්ඩයන්ති යන කතීෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් සරාංසි යනු උක්තකර්තෘයි. හෘදයම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශේෂණවිශේෂ්‍ය–සරාංසි යනු විශේෂ්‍යයි. උපශොභිතානි, සුවිභ්‍යානි, ඵුල්ලකමලොත්පලභූෂිතානි, මන්දප්‍රභාතපවනොද්ධතච්චිමාලානි යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයෝයි. සොන්මාදහංසම්ථුනෙභි යනු උපශොභිතානි යන්නට භින්නාධිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–සහ උන්මාදෙන යානි වර්තන්තෙ තානි සොන්මාදානි. හංසානාං මිථුනානි හංසමිථුනානි. සොන්මාදානි ච තානි හංසමිථුනානි චෙති සොන්මාදහංසමිථුනානි, තෙභි සොන්මාදහංසමිථුනෙභි (බහුව්‍රීහි, තත්පුරුෂසි කර්මධාරයෙ). සුෂ්ඨු අච්ඡානි සුවිච්ඡානි (ප්‍රාදිසමාසෙ). කමලානි ච උත්පලානි ච කමලොත්පලානි, ඵුල්ලානි ච තානි කමලොත්පලානි චෙති ඵුල්ලකමලොත්පලානි, ඵුල්ලකමලොත්පලෛර්භූෂිතානි ඵුල්ලකමලොත්පලභූෂිතානි (වන්ව, කර්මධාරය ගර්භි තත්පුරුෂෙ). ප්‍රභාතෙ පවනෙ ප්‍රභාතපවනෙ, මන්දඤ්චාසෙෞ ප්‍රභාතපවනශ්චෙති මන්දප්‍රභාතපවනෙ, මන්දප්‍රභාතපවනෙන උද්ධතා මන්දප්‍රභාතපවනොද්ධතාෙ. විචිතානාං මාලා විච්මාලාෙ, මන්දප්‍රභාතපවනොද්ධතා විච්මාලා යෙභ්‍ය තානි මන්දප්‍රභාතපවනොද්ධතවිච්මාලානි (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භි බහුව්‍රීහිෙ).

ධාතු–උපශොභිතානි–උප පූර්ව ශුභ දීප්තෞ. උත්තරණ්ඩයන්ති–උත් පූර්ව තරි ගතෞ.

ඡන්දස්–වසන්ततිලකා වෘත්තය යි.

අලඞ්කාර–පරිකරාලඞ්කාරයි. මෙහි "සරාංසි හෘදයං සහසා උත්තරණ්ඩයන්ති"යන ප්‍රකෘතාර්ථයට සොන්මාදහ-සම්ථුනෙභ උපශොභිතානි සුවිච්ඡානි, ඵුල්ලකමලොත්පලභූෂිතානි මන්දප්‍රභාතපවනොද්ධතවිච්මාලානි යන කතීෘ විශෙෂණයෝ තුම්ූ අභිප්‍රාය සහිත වෙති. එබැවින් මේ **පරිකරාලඞ්කාර** වී.

12 නභං ඛනුබ්බලභිදෙ ජලදෙදරෙණු
*සෞදාමිනී සඤ්ඤති නාඒ විසත්පතාකා
ඛුබ්බනති පඤ්ඤපවණෙනී නභො බලාකාඃ
පශ්‍යන්ති නොනතමුඛා ගගනං මයූරාඃ.

---

12 **පදච්ඡෙද**-අය්‍ය බලභිදඃ ඛනුඃ ජලදෙදරෙණු නභවම්. විය ත්පතාකා සෞදාමිනී න සඤ්ඤති. බලාකාඃ පඤ්ඤපවණෙනඃ නභඃ න ඛුබ්බන්ති. මයූරාඃ උන්නතමුඛාඃ ගගනං න පශ්‍යන්ති.

අන්වයාර්ථ-අය්‍ය, මේ ශරත්කාලයෙහි; බලභිදඃ, ශක්‍රයාගේ; ඛනුඃ, දුන්න; ජලදෙදරෙණු, වලාහකාභ්‍යන්තරයෙහි; නභවම්, සැඟවිණ්. විසත්පතාකා, ආකාශයට ධ්වජයක් බඳුවූ; සෞදාමිනී, විද්‍යුත්තොමෝ, න සඤ්ඤති, නොසැලෙයි. බලාකාඃ; කොක්කු; පඤ්ඤපවණෙනඃ, පියාපතින් නැඟි සුළඟින්; නභඃ, අහස; න ඛුබ්බන්ති, කම්පිත නොකෙරෙත්; මයූරාඃ, මොනරු; උන්නතමුඛාඃ, උඩුකුරු කළ මුහුණු ඇත්තාහු; ගගනම්, අහස; න පශ්‍යන්ති, නොබලත්.

ආශයාර්ථ-මේ කාලයෙහි දේදුන්න වලාකුළෙහි සැඟවුණේ වෙයි. අහසට කොඩියක් වැනි විදුලිය නොසැලෙයි. කොක්කු පියාපත්වලින් නැඟි සුළඟින් අහස කම්පිත නොකෙරෙති, මොනරු උඩුකුරු කළ මුවඇතිව අහස නොබලත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ඛනුඃ නභවම්සෞදාමිනී න සඤ්ඤති. බලාකා නභඃ න ඛුබ්බන්ති. මයූරාඃ ගගනං න පශ්‍යන්ති.

පදවිභාග-නභවම් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ඛනුඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. බලභිදඃ යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තෙකවචනාන්තයි. ජලදෙදරෙණු යනු සමාසාන්ත සප්තම් බහුවචනාන්තයි. සෞදාමිනී යනු තද්ධිත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. සඤ්ඤති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂෙධාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. අය්‍ය යනු මෙදවස යන අර්ථයෙහි අව්‍යයයි. විසත්පතාකා යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ඛුබ්බන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. පඤ්ඤපවණෙනඃ යනු සම්බන්ධාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. නභඃ යනු කෘදන්ත ක්‍රියාවෙකවචනාන්තයි. බලාකාඃ යනුද මයූරාඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. පශ්‍යන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. උන්නතමුඛාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ගගනම් යනු කෘදන්ත ක්‍රියාවෙකවචනාන්තයි.

---

* සෞදාමනී යනු පාඨයි.

13 නාට්‍යප්‍රයොගරහිතාන්ශිඛිනඃ විහාය
හංසානුපෛති මදනෝ මධුරප්‍රගීතාන්
මුක්ත්වා කදම්බකුටජාර්ජුනසර්ජනීපාන්
සපතච්ඡදානුපගතා කුසුමාද්‍යමාද්‍රීඃ.

උන්නතානුන්නත–නළුවා යන කතෘකාරක කෘදන්තයෙන් ඛඤ්ඃ යනු උන්නතකර්තෘයි. ජලදෙදරෙඤ්ඤ යනු අනුන්නතාධාරයි. සඤ්චරති යන කර්තෘකාරකෙකවචන ක්‍රියාපදයෙන් සෞදාමිනී යනු උන්නත කර්තෘයි. ඛුණාති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියාපදයෙන් බලාකාඃ යනු උන්නතකර්තෘයි. නඟඃ යනු අනුන්නතකර්මයි. පක්ෂපවනෛඃ යනු අනුන්නතකරණයි. පශ්‍යන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියාපදයෙන් මයූරාඃ යනු උන්නතකර්තෘයි. ගඟනම් යනු අනුන්නතකර්මයි.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය–සෞදාමිනී යනු විශේෂ්‍යයි. වියත්පතාකා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. මයූරාඃ යනු විශේෂ්‍යයි. උන්නතාම්බුඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ—බලං (තත්තාමකං අස්සරම්) අභිභවිතුං බලභිද්, තස්ඃ බලභිදඃ (උපපදසමාසඃ) ජලං දදාතීති ජලදඃ, ජලදානාමුදරාණි ජලදෙදරාණි. තෙඤ්ඤ ජලදෙදරෙඤ්ඤ (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂඃ). සීදාමිනී (මෙසෙ) භවා සෞදාමිනී, (තද්ධිතඃ) වියතඃ පතාකා වියත්පතාකා (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). පඤ්චභිඃ පවනඃ පඤ්චපවනඃ; තෛඃ පඤ්චපවනෛඃ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). උන්නතං මුඛං යෙෂාං තෙ උන්නතමුඛාඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–නළුවී–නඨ අදර්ශනෙ. සඤ්චරති—සඤ්චර සඤ්චරණෙ. ඛුන්වන්ති—ඛු කම්පනෙ. පශ්‍යන්ති–දෘශිර් ප්‍රෙක්ෂණෙ, පශ්‍යාදෙශඃ.

ඡඳස්–වසන්තතිලකා වෘත්තය යි.

අලඞ්කාර–පය්‍යායොක්තාලඞ්කාරයි. මෙහි ශරත්කාලය තුළ වැඩිනැත යනු ප්‍රස්තුත වස්තුවයි. "දේදුන්න මෙඝොදරයන්ගේ සැඟවුණේය. විදුලිය නොපෙනේය. කොක්කු පියාපත් පවනින් අහස කම්පා නොකෙරෙති, මොනරු මුව උඩුකුරු කොට ගෙන අහස නොබලත්" යන මේ පර්‍යාය වර්ණනයෙන් වැසි නොවසී යන අවබොධය ඇතිකරවන හෙයින් **මේ පය්‍යායොක්ත වි.**

---

13 **පදාර්ථ**–මදනඃ නාට්‍යප්‍රයොගරහිතාන් ශිඛිනඃ විහාය මධුරප්‍රගීතාන් හංසාන් උපෛති, කුසුමොද්‍යමාද්‍රීඃ කදම්බකුටජාර්ජුන සර්ජනීපාන් මුක්ත්වා සපතච්ඡදාන් උපගතාඃ.

අඩියාපී-මදනඃ, අනඩහතෙම; නෘත්‍යප්‍රයොගරහිතාන්, නැටීමෙහි නොමයදෙන්නාවූ; ශිඛිනඃ, මයූරයන්; විහාය, හැර; මධුරප්‍රගීතාන්, මිහිරි ගිති ඇත්තාවූ; හංසාන්, හංසයන් කරා; උපෙති, එළඹෙයි. කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ, මල්හටගැනීම් සඞ්ඛ්‍යාත ශ්‍රිය; කදම්බ කුටජ අර්ජුනසර්ජීනීපාන්, ඉකොළොම් කෙළින්ද කුඹුක් හල් බක්මී යන මේ වෘක්ෂයන්; මුක්ත්වා, හැර; සප්තච්ඡදාන්, රුක්අත්තනගස් කරා; උපගතා, එළඹියාය.

ආශ්‍රයාපී-අනඩහතෙමේ නැටීමෙන් හොරවූ මොනරුන් අත් හැර මිහිරි ගී කියන හංසයන් කරා එළඹියේය. මල්හටගැනීම් සඞ්ඛ්‍යාත ශ්‍රිය කොළොම් කෙළින්ද කුඹුක් හල් බක්මී වෘක්ෂයන් අත් හැර රුක්අත්තනගස් කරා එළඹියාය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-2 මදනඃ හංසාන් උපෙති, කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ සප්තච්ඡදාන් උපගතා.

පදවිභාග-මදනඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. නෘත්‍යප්‍රයොගරහිතාන්, මධුරප්‍රගීතාන්, කදම්බකුටජාර්ජුනසර්ජීනීපාන්, සප්තච්ඡදාන් යන සමාහාර සමාසාන්ත ඒතියා බහුවචනාන්තයෝයි. ශිඛිනඃ යනු තද්ධිතාන්ත ඒතියා බහුවචනාන්තයි. විහාය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. හංසාන් යනු කෘදන්ත ඒතියා බහුවචනාන්තයි. උපෙති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි. කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ යනු සමාහාරන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. මුක්ත්වා යනු ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. උපගතා යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-උපෙති යන කර්තෘකාරක ඒකවචනක්‍රියායෙන් මදනඃ යනු උක්තකර්තෘයි. හංසාන් යනු අනුක්තකර්මයි. විහාය යන ල්‍යබන්තයෙනුදු මදනඃ යනු උක්තයි. ශිඛිනඃ යනු අනුක්තකර්මයි. උපගතා යන කෘදන්ත කර්තෘකාරකයෙන් කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ යනු උක්තකර්තෘයි. සප්තච්ඡදාන් යනු අනුක්තකර්මයි. මුක්ත්වා යන ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයාන්තයෙනුදු කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ යනු උක්තයි. කදම්බ කුටජාර්ජුනසර්ජීනීපාන් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ශිඛිනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නෘත්‍යප්‍රයොගරහිතාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. හංසාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. මධුරප්‍රගීතාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නෘත්‍යස්‍ය ප්‍රයොගඃ නෘත්‍යප්‍රයොගඃ, නෘත්‍යප්‍රයොගාත් රහිතා නෘත්‍යප්‍රයොගරහිතාඃ. තාන් නෘත්‍යප්‍රයොගරහිතාන් (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂඃ). ප්‍රගතං ගීතං ප්‍රගීතම්. මධුරං ප්‍රගීතං

14 **ශෙඵාලිකා කුසුමරාගමනොහරාණි**
සඞ්ඝට්ටිතාණ්ඩජගණප්‍රතිනාදිතානි
පද්මිනතඃසංස්ථිතමරාලිනයනොත්පලානි
ප්‍රොත්තඤ්ඣණ්ඩයතන්‍යුපවනානි මනාංසි පුංසාම්.

යෙෂාං තෙ මධුරප්‍රගීතාඃ, තාන් මධුරප්‍රගීතාන් (ප්‍රාදි තතී බහුව්‍රීහිඃ). කදම්බඤ්ච කුටජඤ්ච අර්ජුනඤ්ච සර්ජඤ්ච නීපඤ්ච කදම්බකුටජාර්ජුනසර්ජනීපාඃ, තාන් කදම්බකුටජාර්ජුනසර්ජනීපාන් (ඉතරෙතරයොගවන්ද්වඃ). සප්ත සප්ත ඡදාඃ ප්‍රතිපත්‍රං යෙෂාං තෙ සප්තච්ඡදාඃ, තාන් සප්තච්ඡදාන් (බහුව්‍රීහිඃ). කුසුමානාමුද්ගමඃ කුසුමොද්ගමඃ, කුසුමොද්ගම එව ශ්‍රීඃ කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ (තත්පුරුෂගර්භ කර්මධාරයඃ) අථවා කුසුමොද්ගමෙන සඤ්ජාතා ශ්‍රීඃ කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ (තෘතියා තත් පුරුෂඃ).

ධාතු-විභාය-විපූර්ව හා ත්‍යාගෙ. උපෙති-උප පූර්ව ඉණ් ගතෞ. මුක්ත්වා-මුච මුක්තෞ. උපගතා-උප පූර්ව ගමෘ ගතෞ.

ඡඤ්ඣ්-වසනතකිලඤ්ඣා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-ආවෘත්තිදීපකයෙන් අනුප්‍රාණිතවූ **අප්‍රස්තුත ප්‍රශංසාලඞ්කාරයි.** මෙහි 'මදනඃ සිඛිනඃ විභාය හංසාන් උපෙති" යනුද "කුසුමොද්ගමශ්‍රීඃ කදම්බකුටජාර්ජුනසර්ජනීපාන් මුකත්වා සප්ත ච්ඡදාන් උපගතා යනුද ආවෘත්තියෙන් හෙවත් නැවත පෙරලීමෙන් කියනලද්දුකුය. මදනයා මොනරුත් හැර හංසයන් කරා එළඹියි මල්හටගැනුම් ක්‍රිය කොළොම් ආදිය හැර රුක්අත්තන කරා එළඹි යායයි කීමෙන් අර්ථ ආවෘත්තිය කරනලදී. එහෙයින් **ආවෘත්තිදීප ඤාලඞ්කාරයි.** මෙයි අප්‍රස්තුත වෘත්තාන්තවර්ණනයෙන් ප්‍රස්තුතවූ ශරත්කාලය පිළිබඳ අවබොධය දෙන හෙයින් **අප්‍රස්තුතප්‍රශංසාවද** මෙහිම වේ. ශරදෙහි මොනරු නොනටති. හංසයෝ නද දෙති. මෙකළිද ආදි මල් නොපිපේ. රුක්අත්තනමල් පිපේ. මේ ශරත් කාලය පිළිබඳ වර්ණනායි.

---

14 **පදාර්ථය-ශෙඵාලිකාකුසුමරාගමනොහරාණි** සඞ්ඝට්ටිතා ණ්ඩජගණප්‍රතිනාදිතානි පද්මිනතඃසංස්ථිතමරාලිනයනොත්පලානි උප වනානි පුංසාං මනාංසි ප්‍රොත්තඤ්ඣණ්ඩයන්ති.

අන්වයාර්ථ-ශෙඵාලිකාකුසුමරාග මනොහරාණි, සෙපාලිකාමල් (නැවිවල) රත්පැහැයෙන් මනොහරවූ; **සඞ්ඝට්ටිත අණ්ඩජගණ ප්‍රතිනාදිතානි, සුවසේ සිටි පක්ෂිසමූහයා විසින් පිළිරැව් දෙනලද්දාවූ;**

පසිබ්භසංසිතමාගිනයනොහපලානි, කෙළවර සිවි මුවහතන්ගේ නෙතුපුල් ඇත්තාවූ; උපවනාති, උදාහරණයෝ; පුංසාම්, පුරුෂයන්ගේ; මනාංසි, සිත්; ප්‍රොත්කණ්ඨයන්ති, රතියෙහි නොඉවසිලි ඇත්තන් කෙරෙත්.

ආශයාදි—සේපාලිකා මල් නැවිවල පැහැයෙන් මනොහරවූ සුවසේ වෙසෙන කුරුලු සමූහයා විසින් නාද පවත්වන්නාවූ උයන් කෙළවර සිවි මුවහතන්ගේ ඇස් නැමැති මානෙල්මලින් යුක්තවූ උයන් පුරුෂයන්ගේ සිත් රතිකෙළියෙහි නොඉවසිලිවූවන් කෙරෙත්

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-උපවනානි මනාංසි ප්‍රොත්කණ්ඨයන්ති.

පදවිභාග-ශෙඵාලිකා කුසුමරාගමනොහරාණි, සඩඪඨසිතා ණ්ඩජගණප්‍රතිනාදිතානි, පසිබ්භසංසිතමාගිනයනොහපලානි, උපවනානි යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. පුංසාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මනාංසි යනු කෘදන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රොත්කණ්ඨයන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්සෙම පද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත—ප්‍රොත්කණ්ඨයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් උපවනානි යනු උක්තකර්තෘයි. මනාංසි යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-උපවනානි යනු විශෙෂ්‍යයි. ශෙඵාලිකා කුසුමරාගමනොහරාණි, සඩඪඨසිතාණ්ඩජගණප්‍රතිනාදිතානි, පසිබ්භසංසිතමාගිනයනොහපලානි යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. මනාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. පුංසාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ—ශෙඵාලිකායාඃ කුසුමානි, ශෙඵාලිකාකුසුමානි, ශෙඵාලිකාකුසුමානාං රාගඃ ශෙඵාලිකාකුසුමරාගඃ. ශෙඵාලිකාකුසුමරාගෙණ මනොහරාණි ශෙඵාලිකාකුසුමරාගමනොහරාණි (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂඃ). සඩඪඨං සිතඃ සඩඪඨසිතඃ. අණ්ඩජානාං ගණඃ අණ්ඩජගණඃ, සඩඪඨසිතශ්චාසාවණ්ඩජගණ ශෙති සඩඪඨසිතාණ්ඩජගණඃ, සඩඪඨසිතාණ්ඩජගණෙන ප්‍රතිනාදිතානි සඩඪඨසිතාණ්ඩජගණප්‍රතිනාදිතානි (තත්පුරුෂ තත්පුරුෂ කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). පරිගතොඃන්තං පර්‍යන්තඃ, පර්‍යන්ත සංසිතාඃ පර්‍යන්තසංසිතාඃ, පර්‍යන්තසංසිතාශ්ච තා මාගධ්‍යශ්චෙති පර්‍යන්තසංසිතමාගධ්‍යඃ. පර්‍යන්තසංසිතමාගධ්‍යං නයනානි පර්‍යන්ත සංසිතමාගධ්‍යනයනානි, පර්‍යන්තසංසිතමාගධ්‍යනයනානි එව උත්පලානි

15 කහලාරපදමකුමුදානි මුහුර් විධුන්ධංස්
තන්සඛමාදධිකශිතලතාමුපෙතඃ
උත්තණ්ඩයන්‍යතිතරාං පවනඃ ප්‍රභාතෙ
පත්‍රාණතාලගණතුහිනාම්බු විධ්‍යමානඃ.

ලානි යෙෂාං තානි අථවා පඩ්ඃතතඃසංස්ථිතමංගිනයනානි ඉව උත්පලානි යෙෂාං තානි පඩ්ඃතඃසංස්ථිතමංගිනයනොත්පලානි (ප්‍රාදී, තත් පුරුෂ, කර්මධාරය, තත්පුරුෂගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). උපෙතානි වතෙතෙ තාඃපවනානි (ප්‍රාදිසමාසඃ).

ධාතු-ප්‍රොත්තණ්ඩයන්ති-ප්‍ර උත් පූර්ව තඩ ගතෞ

ශබ්දඃ-වසන්තතිලකා වෘත්තෙ.

අලඞ්කාර-පරිකරාලඞ්කාරෙ. උපවනානි ප්‍රභාං මනාංසි ප්‍රොත්තණ්ඩයන්ති යන ප්‍රකෘතාර්ථයට "ශෙඵාලිකාකුසුමරාගමනොහරාණි, සවසථසථිතාණ්ඩජගණිප්‍රතිනාදිතානි, පඩ්ඃතඃසංස්ථිතමංගිනයනොත්පලානි" යන විශෙෂණයෝ උපකාර කෙරෙති. එහෙයින් මේ පරිකරාලඞ්කාර වී.

---

15 පදච්ඡෙදඃ-ප්‍රභාතෙ කහ්ලාරපදමකුමුදානි මුහුඃ විධුන්වන් තන්සඛමාත් අධිකශිතලතාං උපෙතඃ පත්‍රාණතාලගණතුහිනාම්බු විධ්‍යමානඃ පවනඃ අතිතරාං උතකණ්ඩයති.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රභාතෙ, අලුයමෙහි; කහලාරපදමකුමුදානි, හෙල් මැලි නෙළුම් හෙළමානෙල්; මුහුඃ, විටින්විට; විධුන්වන්, සොලවන් නාවූ, තත් සඛමාත්, ඒ ජලජප්‍රභාවයන්ගේ සඛමයෙන්; අධිකශිත ලතාම්, ඉතා සිහිල්බවට; උපෙතඃ, පැමිණියාවූ; පත්‍රාණතාලගණතු හිනාම්බු, පත්‍රයන්ගේ කෙළවර එල්ලෙන හිමජලය; විධ්‍යමානඃ, සොලවන්නාවූ; පවනඃ, වාතයතෙම; අතිතරාම්, ඉතා බලවත්ලෙස; උතකණ්ඩයති, සත්ත්වයන්ගේ සිත් කාමාශායෙන් නොඉවසිලි ඇති කෙරේ

ආශයාර්ථ-අලුයම් කාලයෙහි හෙල්මැලි නෙළුම් හෙළ උපුල් මල් සෙණ සෙණයෙහි කම්පිතකෙරෙමින් ඒ මල් හා සසඳිව්මෙන් ඉතා සිහිල්බවට පැමිණියාවූද කොළඅගිස්වල එලෙස දියබිඳු සොලවන්නාවූද, සුළඟතෙම අතිශයින් සත්ත්වයන්ගේ සිත් කාමාශා යෙන් නොඉවසිලිවත් කෙරේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධඃ-පවනඃ (මනාංසි) උතකණ්ඩයති.

කහලාරපදමකුමුදානි යනු සමාසාන්ත ස්ත්‍රීයා බහුවචනාන්තයි, මුහුස් යනු අපෞනාපුත්‍රාභාවයෙහි අව්‍යයයි. විබුධවැන්, උපෙතෑ, පවනෑ, විබුධයමානෑ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. තත්‍ය ඛඤමාත් යනු සමාසාන්ත පඤ්චම්‍යෙකවචනාන්තයි. අධිකශිතලතාම් යනු තද්ධිතාන්ත ස්ත්‍රීලිංගෛකවචනාන්තයි. උත්කණ්ඨයති යනු ලව් කතෘකාරක පරඉසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි. අතිතරාම් යනු අත්‍යන්තාතිශයයෙහි අව්‍යයයි. ප්‍රභාතෙ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි පත්ත්‍රාන්තාලඝනාතුඛිනාම්බු යනු සමාසාන්ත ස්ත්‍රීලිංගෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත – උත්කණ්ඨයති යන කතෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් පවනෑ සහු උක්තකතෘයි. මනාංසි යනු අධ්‍යාහාර අනුක්තකර්මයි. විබුධවැන් යන කතෘකාරක කෘදන්තයහටද පවනෑ යනු උක්තකතෘයි. කහලාරපද්මකුමුදානි යනු අනුක්තකර්මයි. උපෙතෑ යන කෘදන්තයහටද පවනෑ යනු උක්තකතෘයි. අධිකශිතලතාම් යනු අනුක්තකර්මයි. තත්සඛඤමාත් යනු අනුක්තාපාදානයි. විබුධයමානෑ යන කතෘකාරක කෘදන්තයහටද පවනෑ යනු උක්තකතෘයි. පත්ත්‍රාන්තාලඝනාතුඛිනාම්බු යනු අනුක්තකර්මයි. ප්‍රභාතෙ යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–පවනෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. විබුධවැන්, උපෙතෑ, විබුධයමානෑ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ–කහ්ලාරඤ්ච පද්මඤ්ච කුමුදඤ්ච කහලාරපද්ම කුමුදානි, තානි කහ්ලාරපද්මකුමුදානි (ඉතරෙතරයොගවන්වෑ). තස්‍ය සඛඤෑ තත් සඛඤෑ, තස්මාත් තත්‍යඛඤමාත් (පඤ්චී තත්පුරුෂෑ). අධිකඤ්චාසෞ ශිතලඤ්චෙත්‍යධිකශිතලඃ අධිකශිතලස්‍ය භාවඃ අධිකශිතලතා, තාම් අධිකශිතලතාම් (කර්මධාරය සමාසාන්තාත් තද්ධිතෑ). පත්ත්‍රාණිමන්‍යානි පත්ත්‍රාන්‍යානි, පත්ත්‍රාණ්‍යෙෂාඞ්ගලඝනං පත්ත්‍රාන්තාලඝනම්, තුඛිනඤ්ච තත් අම්බු චෙත් තුඛ්නාම්බු, පත්ත්‍රාන්ත ලඝනඤ්ච තත්‍යනුඛිනාම්බු චෙති පත්ත්‍රාන්තාලඝනතුඛිනාම්බු, තත් පත්ත්‍රාන්ත ලඝනතුඛිනාම්බු (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගර්භ කර්මධාරයෑ)

ධාතු–උපෙතෑ–උප පූර්ව ඉණ් ගතෙෂු. විබුධයමානඃ–වි පූර්ව බුධ් කථනෙ. උත්කණ්ඨයති–උත් පූර්ව කඨ ගතෙෂු.

ඡන්දස්–වසන්තතිලකා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර–පරිකරාලඞ්කාරයි. මෙහි සත්‍යවචිත්තයන් කාමාශා යෙන් නොඉවසිලිවන් කිරීමෙහි කතෘවූ පවනහට "කහ්ලාරපද්ම

16 සම්පන්නශාලිනිචයාවංතඟුතලානි
සඞ්සට්ඨසිතප්පවුරඝොකුලඝොභිතානි
හංසෙහි සාරසකුලෙහි ප්‍රතිනාදිතානි
සීමාන්තරාණි ජනයන්ති නරාණං ප්‍රමොදම්.

කුමුදුනි මුහුර් විඟුනින්, තත්‍සඞ්ඛමාත් අධිකඝිතලතාං උපෙතෘ පත්‍රාග්‍රතලඝාතුඝිනාම්බු විධ්‍යමානෘ යන මේ විශෙෂණයෝ උප කාර කෙරෙති. සුගන්ධවත්වූ සිහිල්වූ සුළඟ කාමාඟා නිපදවීමෙහි පොළඹාසත්වන හෙයින්. එබැවින් මෙය **පරිකරාලඞ්කාර** යි.

---

16 **පදවිග්‍රහ** – සම්පන්නශාලිනිචයාවංතඟුතලානි සඞ්සට්ඨසිත ප්‍රවුරඝොකුලශොභිතානි සසාරසකුලෙහි හංසෙහි ප්‍රතිනාදිතානි සීමාන්තරාණි නරාණං ප්‍රමොදං ජනයන්ති.

අන්වයාර්ථ-සම්පන්නශාලිනිචයාවංතඟුතලානි, වැඩිණිවූ හැල් සමූහයෙන් වැසුණු පොළෝතල ඇත්තාවූ, සඞ්සට්ඨසිතප්‍රවුරඝොකුලශොභිතානි, සුවසේ සිටි බොහෝවූ ගවසමූහයෙන් හෙබියාවූ; සසාරසකුලෙහි, විල් ළිහිණින් සහිතවූ; හංසෙහි, හංසයන් විසින්; ප්‍රතිනාදිතානි, රැව් පිළිරැව් දෙනලද; සීමාන්තරාණි, ක්ෂෙත්‍රයෝ තුමූ; නරාණම්, මිනිසුන්ට; ප්‍රමොදම්, සතුට; ජනයන්ති, දනවත්.

ආකාංක්ෂාර්ථ-වැඩිගියාවූ හැල්ගොයමින් වැසුණු පොළෝතල ඇති සුවසේ සිටියාවූ බොහෝවූ ගවසමූහයෙන් හෙබියාවූ විල් ළිහිණින් හා හංසයන් විසින් නාද පවත්වන්නාවූ ක්ෂෙත්‍රයෝ මනුෂ්‍යයන්ගේ සතුට ඇතිකෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සීමාන්තරාණි ප්‍රමොදං ජනයන්ති.

පදවිභාග – සම්පන්නශාලිනිචයාවංතඟුතලානි, සඞ්සට්ඨසිත ප්‍රවුරඝොකුලශොභිතානි, සීමාන්තරාණි යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සසාරසකුලෙහි යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. හංසෙහි යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රතිනාදිතානි යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නරාණම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ප්‍රමොදම් යනු කෘදන්ත විතියෙකවචනාන්තයි. ජනයන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පර. ස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-ජනයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් සීමාන්තරාණි යනු උක්තකර්මයි. ප්‍රමොදම් යනු අනුක්තකර්මයි. හංසෙහි යනු ප්‍රතිනාදිතානි යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙහි අනුක්ත කර්තෘයි.

17 සංඝෙර්ජිතා සුලලිතා ගතිරඹනානා
මමෙහාරුඝෙර් විකසිතෙර්මුඛචන්ද්‍රකානතිඃ
නීලොත්පලෙර්මදකලානි විලොකිතානි
භ්‍රූවිභ්‍රමාශව රුචිරඤනතුගිඤතරඛෙඛඃ.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-සීමාන්තරාණි යනු විශෙෂ්‍යයි. සම්පන්න ශාලිනිචයාවෘතභූතලානි, සුසඨසිතප්‍රචුරගොකුලශොභිතානි, ප්‍රතිනාදිතානි යන මොහු තුලාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. සංඝෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සසාරසකුලෙඃ යනු තුලාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රමොදම් යනු විශෙෂ්‍යයි. නඃණිම් යනු ක්‍රියාධිකරණවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සම්පන්නාශ්චෙ තෙ ශාලයශ්චෙති සම්පන්නශාලයඃ, සම්පන්නශාලිනාං නිචයඃ සම්පන්නශාලිනිචයඃ, සම්පන්නශාලිනිචයෙන ආවෘතං සම්පන්නශාලිනිචයාවෘතම්, භූවස්තාලම් භූතලම්, සම්පන්නශාලිනිචයාවෘතං භූතලං යෙෂාං තානි සම්පන්නශාලිනිචයාවෘතභූතලානි (කර්මධාරය, තත්පුරුෂත්‍රිකගණෂු බහුව්‍රීහිඃ). සුසෙඨන සුෂ්ඨිතං සුසඨසිතම්, ගවාං කුලං ගොකුලම්, ප්‍රචුරඤ්චි තත් ගොකුලං චෙති ප්‍රචුරගොකුලම්, සුසඨසිතඤ්චි තත් ප්‍රචුරගොකුලඤ්චෙති සුසඨසිතප්‍රචුරගොකුලම්; සුසඨසිතප්‍රචුරගොකුලෙන ශොභිතානි සුසඨසිතප්‍රචුරගොකුලශොභිතානි (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, කර්මධාරය ගණි තත්පුරුෂඃ) සාරසානාං කුලං සාරසකුලම්, සහ සාරසකුලෙන යෙ වර්තන්තෙ තෙ සසාරකුලාඃ, තෙඃ සසාරසකුලෙඃ (තත්පුරුෂ ගණි බහුව්‍රීහිඃ). සීමානාං (ක්ෂෙත්‍රාණාම්) අන්තරාණි සීමාරන්තාණි (ෂෂ්ඨි තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ප්‍රතිනාදිතානි-ප්‍රති පූර්ව ණද අව්‍යක්ත ශබ්දෙ. ජනයන්ති-ජනී ප්‍රාදුර්භාවෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලකා වෘත්ත යි.

අලඞ්කාර-මෙහි "සීමාන්තරාණි තානි ප්‍රමොදං ජනයන්ති යන ප්‍රකෘතාර්ථයට "සම්පන්නශාලිනිචයාවෘතභූතලානි, සුසඨසිත ප්‍රචුරගොකුලශොභිතානි, සසාරසකුලෙඃ ඝංඝෙඃ ප්‍රතිනාදිතානි" යන විශෙෂණයෝ උපකාර කරෙති. මෙසේ අභිප්‍රාය සහිත විශෙෂණයන්ගේ යෙදීම ඇතිහයින් මේ **පර්යායාලඞ්කාර යි.**

---

17 **ප්‍රදුර්භූය**-ඝංඝෙඃ අඞ්ගනානාං සුලලිතා ගතීඃ ජිතා, විකසිතෙඃ අම්භොරුහෙඃ මුඛචන්ද්‍රකානතීඃ (ජිතා) නීලොත්පලෙඃ මදකලානි විලොකිතානි (ජිතානි) තනුභිඃ තරඞ්ගෙඃ රුචිරාඃ භ්‍රූවිභ්‍රමාශ්ච (ජිතාඃ).

අවිසාරී-හංසෙහි, හංසයන් විසින්; අඛනානාම්, අඛනන්ගේ; සුලලිතා, අතිසුන්දරවූ; ගතිඃ, ගතිකොමෙහි; ජිතා, පරදවනලදුඃ විකසිතෙහි, ප්‍රබුද්ධවූ; අම්භොරුහෙහි, පද්මයන් විසින්; මුඛචන්ද්‍රකානන්හි, මුවසඳකැල්ම; (ජිතා, පරදවනලදුඃ) නීලොත්පලෙහි, නිලුපුලන් විසින්; මදකලානි, මද මධුරවූ; විලොකිතානි, බැලුම්; (ජිතානි පරදවනලදහ;) තනුභිඃ, තුනීවූ; තරඞ්ගෙහි, රළින්; රුචිරාඃ, සිත් කලුවූ; භ්‍රූවිභ්‍රමාශ්ච, බැම ගෙඛුම්ද; ජිතාඃ, පරදවනලදහ.

ආශයාවී-ශරත්කාලයෙහි හංසයන් විසින් ස්ත්‍රීන්ගේ ශෘඞ්ගාර චෙෂ්ටානුගුණවූ මනා ගමන්ලීලාකොමෙහි පරදවනලද්දීය. පිපුණු නෙළුම්මලින් අඛනන්ගේ මුවසඳකැල්ම පරදවන ලද්දීය, නිල් මානේල්මලින් ම්ද මධුරවූ ඒ අඛනන්ගේ බැලුම් පරදවන ලද්දේය. තුනිවූ ගංගාතරඞ්ගයන් විසින් ස්ත්‍රීන්ගේ මනහරවූ බැම ශෘඞ්ගා පරදවන ලද්දේය.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-4 හංසෙහි ගතිඃ ජිතා, අම්භොරුහෙහි මුඛචන්ද්‍රකානන්හිඃ ජිතා, නීලොත්පලෙහි විලොකිතානි (ජිතානි,) තරඞ්ගෙහි භ්‍රූවිභ්‍රමාඃ (ජිතාඃ.)

පදවිභාග-හංසෙහි, විකසිතෙහි, අම්භොරුහෙහි, තනුභිඃ තරඞ්ගෙහිඃ යන මොහු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. අඛනානාම් යිනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. සුලලිතා යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ගතිඃ, ජිතා යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි, මුඛචන්ද්‍රකානන්හි යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. නීලොත්පලෙහි යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. මදකලානි යනු ද භ්‍රූවිභ්‍රමාඃ යනු ද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. විලොකිතානි යනු ද රුචිරාඃ යනු ද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි.

උක්තානුක්ත-ජිතා යන කෘදන්තකර්මකාරකයෙන් ගතිඃ යනු උක්තකර්මයි. හංසෙහිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ජිතා යන කෘදන්ත කර්මකාරකයෙන් මුඛචන්ද්‍රකානන්හිඃ යනු උක්තකර්මයි. අම්භොරුහෙහිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ජිතානි යන කෘදන්ත කර්මකාරකයෙන් විලොකිතානි යනු උක්තකර්මයි. නීලොත්පලෙහිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ජිතාඃ යන කෘදන්ත කර්මකාරකයෙන් භ්‍රූවිභ්‍රමාඃ යනු උක්තකර්මයි. තරඞ්ගෙහිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ගතිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුලලිතා යනු **ගුණාධිකරණ** විශෙෂණයි. අඛනානාම් යනු **ක්‍රියාධිකරණ**

18 ශ්‍යාමා ලතාඃ කුසුමභාරණතප්‍රවාලාඃ
සත්‍රීණාං හරන්ති ධෘතභුජණබාහුකානාම්
දන්තාවභාසවිශදස්මිතචන්ද්‍රකාන්තිං හා
කඬ්ඛේලිපුෂ්පරුචිරා නවමාලිකාච.

විශෙෂණයි. අමෙඛාරූඪඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. විකසිතෙඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. විලොකිතානි යනු විශෙෂ්‍යයි. මද කලානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. භ්‍රැවිභ්‍රමාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි රුචිරාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. තරඞ්ගෙඃ යනු විශෙෂණයි. තන්‍වීභිඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සුෂ්ඨු ලලිතා සුලලිතා (ප්‍රාදිසමාසඃ). මුඛ එව චන්ද්‍රඃ මුඛචන්ද්‍රඃ මුඛචන්ද්‍රස්‍ය කාන්තිඃ මුඛචන්ද්‍රකාන්තිඃ (කර්මධාරයගර්භ තත්පුරුෂඃ). නීලානි ච තානි උත්පලානි චෙති නීලොත්පලානි, තෛඃ නීලොත්පලෛඃ (කර්මධාරයඃ). මදෙන කලානි මදකලාන් (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). භ්‍රැවෙඃ විභ්‍රමාඃ භ්‍රැවිභ්‍රමාඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු--ජිතා-ජී ජයෙ.

ඡඳස්-වසන්තතිලකා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි අඟනන්ගේ සුලලිත ගමන හංසයන් විසින්ද, මුඛචන්ද්‍රකාන්තිය පිපුණු නෙළුම් පුෂ්පයන් විසින්ද, මද මිඟුර විලොකිතයෝ නිලුපුලන් විසින්ද, රුචිරභ්‍රැවිභ්‍රමයෝ තුනී රළ විසින්ද පරදවනලදහයි කීමෙන් **අපහ්නුති** අලඞ්කාරය ලැබේ. එසේම මේ පදයෙහිවූ "**ජිතා**" යන ක්‍රියාශබ්දය සියලු වාක්‍යාංශයන්ටම උපචාරවත් හෙයින් **දීපකාලඞ්කාරය** ද ලැබේ. එබැවින් මේ **අපහ්නුතිදීපක** දෙඅලඞ්කාරයන්ගේ සංසෘෂ්ටි යි.

---

18 **පදාන්වය**-කුසුමභාරණතප්‍රවාලාඃ ශ්‍යාමාලතාඃ සත්‍රීණාං ධෘත භුජණබාහුකානාං හරන්ති, කඬ්ඛේලිපුෂ්පරුචිරා නවමාලිකාච දන්තාවභාසවිශදස්මිතචන්ද්‍රකාන්තිං හරති.

අන්වයාර්ථ-කුසුමභාරණතප්‍රවාලාඃ, මල්බරින් නැමුණු අළු ඇත්තාවූ; ශ්‍යාමාලතාඃ, පුවඟුවැල්; සත්‍රීණාම්, අඟනන්ගේ ධෘත භුජණ බාහුකානාම්, පලඳනාලද අබරණ ඇති බාහූන්ගේ ශොභාව; හරන්ති, පැහැරගනිති, කඬ්ඛේලි පුෂ්ප රුචිරා, අශොක පුෂ්පයෙන් මනහරවූ, නවමාලිකාච, සන්දෙපති දැසමන්ද; දන්තාවභාසවිශදස්මිත චන්ද්‍රකාන්තිම්, දත් පැහැයෙන් ව්‍යක්තවූ සිනා නැමැති සඳකැන්; හරති. පැහැරගනී.

ආමෙඩිතං-මල්බරින් නැමුණුවූ ළඳළු ඇති පුවඟවැල් සහිත් ගේ පැලඳි අබරණ ඇති අත්වල ගොශාව පැහැරගනිති. අශොක මලින් මනරම්වූ සත්පෙති දැසමන් වැල්ද අඟනුන්ගේ දත් කැලු මෙන් ව්‍යක්තවූ සිනා නැමැති චන්ද්‍රකාන්තිය හැරගනී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ශ්‍යාමාලතාඃ ධෘතහුඹණ්ඩබාහුකාන්තිං හරන්ති. නවමාලිකා දන්තාවභාසවිශදසම්මිතචන්ද්‍රකාන්තිං හරති.

පදවිභාග – ශ්‍යාමාලතාඃ, කුසුමභාරනතප්‍රවාලාඃ, කඬෙකලි පුෂ්පරුචිරා, නවමාලිකා යන මොහු සමාස ප්‍රථමාන්තයෝයි. සන්ති ණම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ධෘතහුඹණ බාහුකා න්තිම්, දන්තාවභාසවිශදසම්මිතචන්ද්‍රකාන්තිම් යන මොහු සමාසාන්ත විතියෙකවචනාන්තයෝයි. ච යනු සමුච්චයයහි අව්‍යයයි. හරන්ති යනු ලව් කතීඃකාරක පරස්සෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-හරන්ති යන කතීඃකාරක බහුවචනක්‍රියාමයෙන් ශ්‍යාමාලතාඃ යනු උක්තකතීඃයි. ධෘතහුඹණ්ඩබාහුකාන්තිම් යනු අනු ක්තකර්මයි. හරති යන අධ්‍යාහාර ක්‍රියායෙන් නවමාලිකා යනු උක්තකතීඃයි. දන්තාවභාසවිශදසම්මිතචන්ද්‍රකාන්තිම් යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ශ්‍යාමාලතාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කුසුමභාර නතප්‍රවාලාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ධෘතහුඹණ්ඩබාහුකා න්තිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සන්තිණම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. දන්තාවභාසවිශදසම්මිතචන්ද්‍රකාන්තිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සන්තිණම් යනු එයවද භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. නවමාලිකා යනු විශෙෂ්‍යයි. කඬෙකලිපුෂ්පරුචිරා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ශ්‍යාමාශ්චා තාඃ ලතාශ්චෙති ශ්‍යාමාලතාඃ (කර්මධාර යඃ) කුසුමානාං භාරඃ කුසුමභාරඃ, කුසුමභාරෙණ නතාඃ ප්‍රවාලා යාසාං තාඃ කුසුමභාරනතප්‍රවාලාඃ (හත්පුරුෂ ඝසී බහුව්‍රීහිඃ) ධෘතානි හුඹණ්ඩානි යෙෂාං තෙ ධෘතහුඹණ්ඩාඃ, ධෘතහුඹණ්ඩාශ්ච තෙ බාහව ශ්චෙති ධෘතහුඹණ්ඩබාහවඃ, ධෘතහුඹණ්ඩබාහූනාං කාන්තිඃ ධෘතහුඹණ්ඩ බාහුකාන්තිඃ, තාං ධෘතහුඹණ්ඩබාහුකාන්තිම් (බහුව්‍රීහි. කර්මධාරයගර්භ තත්පුරුෂඃ). දන්තානාමවභාසඃ දන්තාවභාසඃ දන්තාවභාසෙන විශදා දන්තාවභාසවිශදා, චන්ද්‍රස්‍ය කාන්තිඃ චන්ද්‍රකාන්තිඃ, සම්මිතමෙව චන්ද්‍රකාන්තිඃ සම්මිතචන්ද්‍රකාන්තිඃ, දන්තාවභාසවිශදා ච සා සම්මිතචන්ද්‍ර කාන්තිශ්චෙති දන්තාවභාසවිශදසම්මිතචන්ද්‍රකාන්තිඃ. තාම් දන්තාව

19 කෙශානනිනානනඝනනීලච්කුඤ්චිතාග්‍රා
නාපූරයන්ති වනිතා නවමාලතීභිඃ
කර්ණේෂු ච ප්‍රවරකාඤ්චන කුණ්ඩලේෂු,
නීලොත්පලානි විකචානි නිවේශයන්ති.

ඝාසවිශදසම්භවචන්ද්‍රකාන්තිම් (තත්පුරුෂත්‍රය කර්මධාරය, ගඝි ඝමී ධාරයඃ). කඩේකලිනාං ප්‍රභානි කඩේකලිප්‍රභාති කඩේකලිප්‍රභෛඃ රුචිරා කඩේකලිප්‍රභාරුචිරා (තත්පුරුෂ ගඝි තත්පුරුෂඃ). නවා ච සා මාලිකාචෙති නවමාලිකා (කර්මධාරයඃ).

ධාතූ-හරන්ති-හෘඤ් හරණෙ,

ඡන්දස්-වසනනතිලකාවෘත්තන සි.

අලඞ්කාර-අපහ්නුති අලඞ්කාරයි. මල්බරින් නැමුණු දළු ඇති ශ්‍යාමාලතාවෝ අඤ්ජන්ගේ ඝාතහුඹණබාහුකාන්තියද, ඉඳෝ පලු මලින් මනහරවූ සත්පෙති දැසමන් දන්නාවඝාසවිශදසම්භත චන්ද්‍ර කාන්තියද පැහැරගනිතැයි කීයෙන් මෙහි **අපහ්නුති** අලඞ්කාරය ලැබේ.

---

19 **පදාන්වය**-වනිතාඃ නීතාඤ්ජනඝනනීලච්කුඤ්චිතාග්‍රාන් කෙශාන් නවමාලතීභිඃ ආපූරයන්ති. ප්‍රවරකාඤ්චනකුණ්ඩලේෂු කර්ණේෂු ච විකචානි නීලොත්පලානි නිවේශයන්ති.

අන්වයාර්ථ-වනිතාඃ, අඟනෝ; නීතාඤ්ජනඝනනීලච්කුඤ්චිතාග්‍රාන්, අතිශයින් ඝනනීලවර්ණවූ චික්වූ අග්‍ර ඇති; කෙශාන්, කෙස් වැවි; නවමාලතීභිඃ, අලුත් දැසමන් මලින්; ආපූරයන්ති, පුරවති; ප්‍රවරකාඤ්චනකුණ්ඩලේෂු, ඉතා උතුම් රන් කොඩොල් බඳනලද්දාවූ; කර්ණේෂු ච, කන්වලද; විකචානි, පිපුණුවූ; නීලොත්පලානි, නිල් පුල්; නිවේශයන්ති, බඳත්.

ආශයාර්ථ-සත්‍රිඹු අතිශයින් ඝනනිල්වන්වූ වකුටු අග්‍ර ඇති කෙසවැටි අලුත් දැසමන් මල්වලින් පුරවාඝනිති. ඉතා උතුම් රන් කොඩොල් බැඳූ කන්පෙති විලද පිපුණු නිල් මානෙල්මල් බහා ඝනිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වනිතාඃ කෙශාන් ආපූරයන්ති, වනිතාඃ නීලොත්පලානි නිවේශයන්ති.

පදවිභාග-කෙසාන් යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රීයා බහුවචනාන්තයි. නීතාන්ත ඝනනීලවිකුඤ්චිතාග්‍රාන්; නීලොත්පලානි, විවිධානි යනු සමාසාන්ත ස්ත්‍රීයා බහුවචනාන්තයි. වනිතාං යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නවමාලතීභිං යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ආපූරයන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්සෙපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි. ප්‍රවරකාඤ්චනකුණ්ඩලෙහු යනු සමාසාන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. කළේඹූ යනු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි නිපාතයි. නිවෙශයන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්සෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ආපූරයන්ති යන කතෘකාරක ක්‍රියායෙන් වනිතාං යනු උක්තකර්තෘයි. කෙසාන් යනු අනුක්තකර්මයි. නවමාලතීභිං යනු අනුක්තකරණයි. නිවෙශයන්ති යන කතෘකාරක ක්‍රියායෙන්ද වනිතාං යනු උක්තකර්තෘයි. නීලොත්පලානි යනු අනුක්තකර්මයි. කළේඹූ යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-කෙසාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. නීතාන්තඝන නීලවිකුඤ්චිතාග්‍රාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කළේඹූ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රවරකාඤ්චනකුණ්ඩලෙහු යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නීලොත්පලානි යනු විශෙෂ්‍යයි. විවිධානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ඝනාශ්චෙ තෙ නීලාශ්චෙති ඝනනීලාඃ, නීතාන්තාං ඝනනීලාඃ නීතාන්තඝනනීලාඃ, විකුඤ්චිතානි අග්‍රාණි යෙෂාං තෙ විකුඤ්චිතාග්‍රාඃ, නීතාන්තඝනනීලාශ්චෙ තෙ විකුඤ්චිතාග්‍රාශ්චෙති නීතාන්තඝනනීලවිකුඤ්චිතාග්‍රාඃ, තාන් නීතාන්තඝනනීලවිකුඤ්චිතාග්‍රාන් (කර්මධාරය තත්පුරුෂ බහුව්‍රීහි ගර්භ කර්මධාරයඃ). නවාශ්චෙ තා මාලතාශ්චෙති නවමාලතාඃ, තාභිර්නවමාලතීභිඃ (කර්මධාරයඃ). කාඤ්චන නිර්මිතං කුණ්ඩලං කාඤ්චනකුණ්ඩලම්, ප්‍රවරං කාඤ්චනකුණ්ඩලං යෙෂාං තානි ප්‍රවරකාඤ්චනකුණ්ඩලානි, තෙෂු ප්‍රවරකාඤ්චන කුණ්ඩලෙෂු (තත්පුරුෂ, ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) නීලානි ච තානුත්පලානි චෙති නීලොත්පලානි තානි නීලොත්පලානි (කර්මධාරයඃ). විගතානා විධා යෙෂාං තානි විවිධානි (පඤ්චී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-ආපූරයන්ති-ආඞ් පූර්ව පූර පූරණෙ. නිවෙශයන්ති-නි පූර්ව විශ ප්‍රවෙශෙ.

20 හාරෛඃ සචන්දනරසෛඃ සතනමණ්ඩලානි
ශ්‍රොණීතටං සුවිපුලං රසනාකලාපෛඃ
පාදම්බුජානි* කලනූපුරශෝභිරෛශ්ච
නාර්‍යඃ ප්‍රහෘෂ්ටමනසෝ'ද්‍ය විභූෂයන්ති.

අලඞ්කාර-ආවෘතනිදීපකාලඞ්කාර යි. මෙහි 'ආපූරයන්ති' යන ක්‍රියාව පෙරළා තැබීමෙන් යොදනලද දීපකය ඇති හෙයින් මේ **ආවෘතනිදීපක** වී.

දණ්ඩිලක්ෂණයෙහි:-

විකශන්ති කදම්බානි සඵුටන්ති කුටජද්‍රුමාඃ
උන්මීලන්ති ච කන්දලෛඃ දලන්ති කකුභාන්ති ච.

මෙහි දු විකශන්ති, සඵුටන්ති, උන්මීලන්ති, දලන්ති යන ක්‍රියා වෝ පඨිතය වෙති. එහෙයින් ආවෘතනිදීපකයට මෙය උදාහරණයි.

---

20 පදච්ඡේද-අද්‍ය ප්‍රහෘෂ්ටමනසඃ නාර්‍යඃ සතනමණ්ඩලානි සචන්දන රසෛඃ හාරෛඃ සුවිපුලං ශ්‍රොණීතටං රසනාකලාපෛඃ පාදම්බුජානි කලනූපුරශෝභිරෛශ්ච විභූෂයන්ති.

අන්වයාර්ථ-අද්‍ය, මේ ශරත්කාලයෙහි; ප්‍රහෘෂ්ටමනසඃ, පහටු සිත් ඇත්තාවූ; නාර්‍යඃ, අඟනෝ; සතනමණ්ඩලානි, තනමඬලුව සචන්දන රසෛඃ, සඳුන්දිය සහිතවූ; හාරෛඃ, මුක්තාහාරයන්ගෙන්ද; සුවිපුලම්, ඉතා මහත්වූ; ශ්‍රොණීතටම්, උකුළුතළ; රසනාකලාපෛඃ, මෙවුල්කලඹින්ද; පාදම්බුජානි, පාපියුම්; කලනූපුරශෝභිරෛශ්ච, මිහිරිනාද ඇති උතුම් නුරුවලාගෙන් ද; විභූෂයන්ති, සරහාගනිත්.

ආශයාර්ථ-මේ ශරත්කාලයෙහි ඉතා සතුටුසිත් ඇති සුන්දර ස්ත්‍රීයක පියොවුරුමඬලු සඳුන්පැනින් සිහිල් සුවඳ ගන්වනලද මුතු හරින්ද, ඉතා පළල්වූ උකුළුතළ මෙවුල්දමින්ද, නෙළුම්මල් වැනි මොළොක් මනහර පාදයන් මිහිරිනාද ඇති රන්‍ර යෙදූ උතුම් සලඹින්ද සරහාගනිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-නාර්‍යඃ සතනමණ්ඩලානි ශ්‍රොණීතටම් පාදම්බුජානි විභූෂයන්ති.

පදවිභාග-අද්‍ය යනු කාලාර්ථයෙහි නිපාතයි. ප්‍රහෘෂ්ටමනසඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නාර්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සතනමණ්ඩලානි යනුද පාදම්බුජානි යනුද සමාසාන්ත විතීයා බහුවචනාන්තයි. සචන්දනරසෛඃ යනුද; රසනා

---

* වර.

කලාපෙෑ යනුද, කලනූපුරමණිඛලෙෑ යනුද සමාසාන්ත තාතියා බහුවචනාන්තයි. හාරෙෑ යනු නාදන්ත තාතියා බහුවචනාන්තයි. සුවිපුලම් යනුද, ශ්‍රොණිතටම් යනුද සමාසාන්ත විකල්පයෙකවච නාන්තයි. ච යනු සම්භවයෙහි නිපාතයි. විභූසයන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්සෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත – විභූසයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියා යෙත් නාසිෑ යනු උක්තාකර්තෘයි. සානනමණ්ඩලානි, ශ්‍රොණිතටම්, පාදම්බුජානි යන මොහු අනුක්තාකර්මයෝයි. හාරෙෑ, රසනාකලාපෙෑ, කලනූපුරශෙඛරෙෑ යන මොහු අනුක්තාකරණයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–හාරෙෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. සචන්දනරසෙෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශ්‍රොණිතටම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සුවිපුලම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නාසිෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රහෘෂ්ටමනසෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–චන්දනස්‍ය රසඃ චන්දනරසඃ, සහ චන්දනරසෙන යෙ වර්තන්තෙ තෙ සචන්දනරසාඃ, තෛඃ සචන්දනරසෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භි බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රකර්ෂෙණ හෘෂ්ටම් ප්‍රහෘෂ්ටම්, ප්‍රහෘෂ්ටං මනො යාසාං තාඃ ප්‍රහෘෂ්ටමනසඃ (ප්‍රාදි ගර්භි බහුව්‍රීහිඃ). ස්‍යානානාං මණ්ඩලානි ස්‍යානමණ්ඩලානි, තානි ස්‍යානමණ්ඩලානි (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). සුෂ්ඨු විපුලං සුවිපුලම්, තත් සුවිපුලම් (ප්‍රාදිසමාසඃ). ශ්‍රොණ්‍යාඃ තටං ශ්‍රොණිතටම්, තත් ශ්‍රොණිතටම්, (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). රසනානාං කලාපා රසනාකලාපාඃ, තෛ රසනාකලාපෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). පාදානි ච තානම්බුජානි චෙති පාදම්බුජානි, තානි පාදම්බුජානි (කර්මධාරයඃ). කලෙන යුක්තා නූපුරාඃ කලනූපුරාඃ, කලනූපුරාණාං ශෙඛරාඃ කලනූපුරශෙඛරාඃ, තෛඃ කලනූපුරශෙඛරෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භි තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–විභූසයන්ති–විපූර්ව භූෂ අලඞ්කාරෙ.

ශබ්ද–**වසනාතිලකා වෘත්ත**යි.

අලඞ්කාර–**සභාවොක්ති** යි.

21 සඵටිකමුදවිතානානං රාජහංසා*ශ්‍රිතානානං
මරකතමණිභාසා වාරිණා † භූමිතානානම්
ශ්‍රියමතිශයරූපාං වෙශ්මතොයාශයානානං
වහති විහතමෙසං චන්‍රතාරාවකිණ්ණම්.

---

21 පදවච්ඡේද-විහතමෙසං චන්‍රතාරාවකිණ්ණං වෙශ්ම සඵටිකමුදවිතානා රාජහංසාශ්‍රිතානාං මරකතමණිභාසා වාරිණ භූමිතානාං තොයාශයානාං අතිශයරූපාං ශ්‍රියං වහති

අන්වයාර්ථ-විහතමෙඝම්, පහවූ වලාපටල ඇති; චන්‍රතාරාව කිණ්ණම්, චන්‍රයා හා තාරකාවන්ගෙන් ගැවැසුණුවූ; වෙශ්ම, ආකාශ යතෙම; සඵටිකමුදවිතානාම්, පිපුණු හෙළමානෙලින් ගැවිලිසිගත් තාවූ; රාජහංසාශ්‍රිතානාම්, රාජහංසයන් ඇසුරුකළාවූ; මරකතමණි භාසා, මරාම්බණිපැහැයෙන් යුක්තවූ; වාරිණ. ජලයෙන්; භූමිතානාම්, හෙබියාවූ; තොයාශයානාම්, ජලාධාරයන්ගේ; අතිශයරූපාම්, ඉතා මනහරවූ; ශ්‍රියම්, ශොභාව: වහති, උසුලයි.

ආශයාර්ථ—පහවූ වලාපටල ඇත්තාවූද චන්‍රයා හා තාරකා වන්ගෙන් ගැවැසීගත්තාවූද ආකාශයතෙම පිපුණුවූ හෙළමහ නෙල්මලින් ගැවැසුණුවූ රාජහංසයන් වසන්නාවූ මරාම්බණිපැහැති දිඹයන් හෙබියාවූ ජලාධාරයන්ගේ අතිශයින් සිත්කලුවූ ශොභාව උසුලයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වෙශ්ම ශ්‍රියං වහති.

පදවිභාග-විහතමෙඝම්, චන්‍රතාරාවකිණ්ණම්, යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. වෙශ්ම යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනා න්තයි. සඵටිකමුදවිතානාම්, රාජහංසාශ්‍රිතානාම්, තොයාශයානාම්, යන මොනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මරකතමණිභංසා යනු සමාසාන්ත තෘතීයෛකවචනාන්තයි. වාරිණ යනු කෘදන්ත තෘතීයෛකවචනාන්තයි. භූමිතානාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්ත වචනාන්තයි. අතිශයරූපාම් යනු සමාසාන්ත ද්විතීයෛකවචනා න්තයි. ශ්‍රියම් යනු කෘදන්ත ද්විතීයෛකවචනාන්තයි. වහති යනු ලඞ් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-වහති යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියායෙන් වෙශ්ම යනු උක්තකර්තෘයි. ශ්‍රියම් යනු අනුක්තකර්මයි. වාරිණ යනු භූමිතානාම් යනු කෘදන්තයයහට අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වෙශ්ම යනු විශෙෂ්‍යයි. විහතමෙඝම් යනුද චන්‍රතාරාවකිණ්ණම් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

---

* ඝිතානාං. † ආසුරිතානාම්.

තොයාශයානාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සඤ්ඤකුමුදවිතානාම්. රාජහංසාශ්‍රිතානාම්, භූෂිතානාම් යන මොහු තුලාඨිකරණ විශෙෂණයෝයි. චාරිණි යනු විශෙෂ්‍යයි. මරකතමණිභාසා යනු තුලාඨිකරණ විශෙෂණයි. ශ්‍රියම් යනු විශෙෂ්‍යයි. අතිශයරූපාම් යනු තුලාඨිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ—චන්ද්‍රතෝ මනොඤ්ඤා යසමාත් තත් චන්ද්‍රතාරම් (පඤ්චම් බහුව්‍රීහිඃ). චන්ද්‍රශ්ච තාරාශ්ච චන්ද්‍රතාරාඃ, චන්ද්‍රතාරාණිරව කිණ්ණං චන්ද්‍රතාරාවකිණ්ණම් (වන්චඝඤ් තත්පුරුෂඃ). සඤ්ඤානි ච තානි කුමුදානි චෙති සඤ්ඤකුමුදානි, චිතානි සඤ්ඤකුමුදානි යෙෂු තෙ සඤ්ඤකුමුදවිතාඃ, තෙෂාම් සඤ්ඤකුමුදවිතානාම් (කර්මධාරය ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). හංසානාං රාජාඃ රාජහංසාඃ, රාජහංසෙරා ශ්‍රිතාඃ රාජහංසාශ්‍රිතාඃ, තෙෂාම් රාජහංසාශ්‍රිතානාම් (තත්පුරුෂ ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). මරකතං චාභෙණ මණිශෙච්චති මරකතමණිඃ, මරකතමණිරිව භාසො යස්‍ය තත් මරකතමණිභාසම්, තෙන මරකතමණිභාසා (කර්මධාරය ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). තොයානාම්ආශයාඃ තොයාශයාඃ, තෙෂාං තොයාශයානාම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). අතිශයං රූපං යසාඃ සා අතිශයරූපා, තාම් අතිශයරූපාම් (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-භූෂිතානාම්-භූෂ භූෂණෙ. වහති—වහ ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-මාලිනි වෘත්තයයි. ප්‍රථම සගීයෙහි දෙවිසිවන පද්‍යයට ලි චෙදෙව්හාඤය බලනු.

අලඞ්කාර-උපමාලඞ්කාරයි. මෙහි වලාකුළින් තොරවූ චන්ද්‍රයාගෙන් හා තාරකාවන්ගෙන් යුක්තවූ ආකාශය උපමෙයයි. පිපි කුමුදු ඇති රාජහංසයන් සරන මරාම්ණි (පච්ච) වැනි පැහැය ඇති ජලයෙන් ශොභනවූ ජලාශයන්ගේ ශ්‍රිය උපමායි.

මෙහි ජලාශයයන් උපමාභාවයෙන් සංකල්පිතවූ ඇතැම්කෙනෙක් ආකාශ විශෙෂණයන් හා ජලාශය විශෙෂණයන් ව්‍යුත්ක්‍රමයෙන් උපමෙය උපමාන භාවයෙන් ලැබෙන බැව් කියමින් මේ මෙබඳු විලොමය පර්‍යායයි නම් කෙරෙති. එසත් මෙහි ජලාශයෝ උපමා නොවෙති. සියලු විශෙෂණයන්ගෙන් යුක්තවූ ජලාශයයන්ගේ ශ්‍රියම උපමාවෙයි. සියලු විශෙෂණයන්හෙන් යුත් අගස උපමෙයයි.

22 ශරදි * කුමුදසඞ්ඛාද් වායවෝ † වානති ශිතා
විඃ‡ඝතජලදවෘන්දා දිග්විභාගා මනොඥාඃ
විඝතකලුෂමම්භඃ ශ්‍යානපඞ්කා ධරිත්‍රී
විමලකිරණචන්ද්‍රං වෙද්‍යාම තාරාවිචිත්‍රම්.

---

22 පදච්ඡේද-ශරදි වායවඃ කුසුමසඞ්ඛාත් ශිතාඃ වානති දිග්විභාගාඃ විඝතජලදවෘන්දාඃ මනොඥාඃ අම්භඃ විඝතකලුෂම් ධරිත්‍රී ශ්‍යානපඞ්කා විමලකිරණචන්ද්‍රං වෙද්‍යාම තාරාවිචිත්‍රම්

අන්වයාර්ථ-ශරදි, ශරත්කාලයෙහි; වායවඃ, වාතයෝ; කුමූ; කුසුම සඞ්ඛාත්, මල් හා එක්විම හෙතුකොටගෙන; ශිතාඃ, සිහිල්වූවාහු; වානති, හමති; දිග්විභාගාඃ, දිශාභාගයෝ; කුමූ; විඝතජලදවෘන්දාඃ, පහවූ මෙඝසමූහ ඇත්තාහු; මනොඥාඃ, මනහර වෙති. අම්භඃ, ජලය; විඝතකලුෂම්, පහවූ අපවිත්‍රයෙන් යුක්ත වෙයි; ධරිත්‍රී, පෘථිව්තොමෝ; ශ්‍යානපඞ්කා, චියළුණු මඩ ඇත්තී වෙයි; විමලකිරණචන්ද්‍රම්, නිර්මල රශ්මිමත් චන්ද්‍රයා ඇති; වෙද්‍යාම, ආකාශයතෙම; තාරාවිචිත්‍රම්, තාරකාවන්ගෙන් විසිතුරු වේ.

අන්වයාර්ථ-ශරත්කාලයෙහි සුළං මල් හා අභ්‍රයෙන් සිහිල්ව හමති. සියලු දිශාභාගයෝ මෙඝයන්ගෙන් තොරව සිත්කලු වෙති. ජලය පැදී තිබෙයි. පොළොව මඩ වියළී තිබෙයි. නිර්මලවූ කාන්ති ඇති චන්ද්‍රයාගෙන් යුත් අහස තාරකාවන්ගෙන් විසිතුරු වේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ඊ. වායවඃ වානති. දිග්විභාගාඃ මනොඥා භවන්ති. අම්භඃ විඝතකලුෂං භවති. ධරිත්‍රී ශ්‍යානපඞ්කා භවති. වෙද්‍යාම තාරාවිචිත්‍රං භවති.

පදවිභාග-ශරදි යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යේකවචනාන්තයි. වායවඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. කුසුමසඞ්ඛාත් යනු සමාසාන්ත පඤ්චම්‍යේකවචනාන්තයි. ශිතාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. වානති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. දිග්විභාගාඃ යනුද විඝතජලදවෘන්දාඃ යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මනොඥාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. අම්භඃ යනුද ධරිත්‍රී යනුද වෙද්‍යාම යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. විඝතකලුෂම්, ශ්‍යානපඞ්කා, විමලකිරණචන්ද්‍රම්, තාරාවිචිත්‍රම් යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි.

---

* කුසුම. † යානති. ‡ විඝද

23 දිවසකරමයූඛෙ‍ාබ්‍යමානං ප්‍රභාතෙ
වරයුවතිමුඛාභං පඞ්කජං ජෘම්භතෙ‍ාද්‍ය
කුමුදමපි ගතෙ‍ාඝං *ලීයතෙ †චන්‍ද්‍රබිම්බෙ
හසිතමිව වධූනාං ප්‍රොෂිතෙෂු ප්‍රියෙෂු.

උක්තානුක්ත-වාසති යන කතෘකාරක ක්‍රියායෙන් වාසවඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ශරදි යනු අධිකරණයි. භවන්ත් යන කර්තෘකාරක බහුවචන අධ්‍යාහාර ක්‍රියායෙන් දිග්වීභාගාඃ යනු උක්තකර්තෘයි. භවති යන අධ්‍යාහාර ක්‍රියායෙන් අම්භඃ යනු උක්තකර්තෘයි. භවති යන අධ්‍යාහාර ක්‍රියායෙන් ධරිත්‍රී යනු උක්තකර්තෘයි. භවති යන අධ්‍යාහාර ක්‍රියායෙන් වෙ‍ාම යනු උක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වාසවඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ශිතාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. දිග්වීභාගාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. විගත ජලදවෘන්දාඃ යනුද ම්නොඥාඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අම්භඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. විගතකලුෂම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ධරිත්‍රී යනු විශෙෂ්‍යයි. ශ්‍යානපඞ්කා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වෙ‍ාම යනු විශෙෂ්‍යයි. විමලකිරණචන්‍ද්‍රම්, තාරා විචිත්‍රම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-කුසුමෙඃ සහ සඞ්ඝඃ කුසුමසඞ්ඝඃ, තසමාත් කුසුම සඞ්ඝාත් (තෘතියා තත්පුරුෂඃ) ජලදානාං වෘන්දානි ජලදවෘන්දානි, විගතානි ජලදවෘන්දානි යෙෂාං තෙ විගතජලදවෘන්දාඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). විවිධා භාගා විභාගාඃ, දිශාං විභාගා දිග්විභාගාඃ (ප්‍රාදි ගර්භ තත්පුරුෂඃ). විගතං කලුෂම් යස්‍ය තත් විගතකලුෂම් (ෂපත්‍වි බහුව්‍රීහිඃ). ශ්‍යානඃ පඞ්කා යස්‍යාඃ සා ශ්‍යානපඞ්කා (පත්‍වි බහුව්‍රීහිඃ). විගතා මලා යස්මාදණෟ විමලඃ, විමලඃ කිරණෝ යස්‍යාසෞ විමල කිරණඃ, විමලකිරණශ්චන්‍ද්‍රා යස්‍ය තත් විමලකිරණචන්‍ද්‍රම් (බහු ව්‍රීහිඃ). තාරාභිර් විචිත්‍රං තාරාවිචිත්‍රම් (තෘතියා තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ෂිාසති-වා ගතිගන්ධනයොඃ.

ඡන්දස්-මාලිනි වෘත්තෙ සි.

අලඞ්කාර - **සභාවොක්තාලඞ්කාර** සි. මෙහි කියනලද ශරත්කාලවර්ණනයෝ තුමූ අන්‍ය උපමාදි අලඞ්කාරවද් භාවයෙන් තොරව ඒ ඒ පදාර්ථයන් සම්බන්ධි සභාවලක්ෂණයන්ගෙන්ම යුක්ත හෙයින් මේ සභාවොක්ති සි.

---

23 **පදාන්වය**-අද්‍ය ප්‍රභාතෙ දිවසකරමයූඛෙඃ බොධ්‍යමානං පඞ්කජං වරයුවතිමුඛාභං ජෘම්භතෙ, චන්‍ද්‍රබිම්බෙ අස්තං ගතෙ කුමුදං අපි ප්‍රයෙෂු ප්‍රොෂිතෙෂු වධූනාං හසිතං ඉව ලීයතෙ.

---

* මලායතෙ. † චන්‍ද්‍රබිම්බඃ.

අන්වයාර්ථ—අද්‍ය, මේ ශරත්කාලයෙහි; ප්‍රභාතෙ, උදාසන; දිවිස කරමයූඛෛ, සූර්‍යරශ්මීන් විසින්; බොධ්‍යමානම්, ප්‍රබුද්ධවනුලබන්නාවූ; පඞ්කජම්, පද්මය; වරයුවතිමුඛාභම්, වල්ලභයන් සහිත යොවුන්නන්ගේ මුහුණු බදුවූයේ; ජෘම්භතෙ, වැජඹේ. චන්‍රවිමෙබ, චන්‍ර බිම්බය; අභාතම්, අභාතයට; ගතෙ, ගියකල්හි; කුමුදම් අපි, හෙළු පුලඳ; ප්‍රියෙෂූ, වල්ලභයන්; ප්‍රොෂිතෙෂූ, වියෝවූකල්හි; වධූනාම්. අභාවන්ගේ; හසිතම් ඉව, සිනාව මෙන්; ලියතෙ, හැකිළේ.

ආශයාර්ථ–මේ ශරත්කාලයෙහි උදාසනෙහි සූර්‍යරශ්මියෙන් පිපෙන පියුම් වල්ලභයන් සහිත තරුණ ස්ත්‍රීන්ගේ මුහුණ මෙන් වැජඹේ. සඳම්බලු අභාතයට ගියකල්හි මහළු මානෙල්මලද වල්ලභයන් වියෝවූකල්හි ස්ත්‍රීන්ගේ සිනාව මෙන් හැකිළේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ- පඞ්කජං ජෘම්භතෙ. කුමුදං ලියතෙ.

පදවිභාග–අද්‍ය යනු කාලාර්ථයෙහි නිපාතයි. ප්‍රභාතෙ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යන්ත වචනාන්තයි. දිවසකරමයූඛෛ යනු සම්‍යුක්තාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. බොධ්‍යමානම්, කුමුදම්, හසිතම් යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. පඞ්කජම් යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. වරයුවතිමුඛාභම් යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ජෘම්භතෙ යනු ලට් කර්තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි. චන්‍රවිමෙබ යනු සම්‍යුක්තාන්ත සප්තම්‍යන්තවචනාන්තයි. අභාතම් යනු කෘදන්ත ක්ලීබෛකවචනාන්තයි. ගතෙ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යන්තවචනාන්තයි. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යයයි. ප්‍රියෙෂූ යනුද ප්‍රොෂිතෙෂූ යනු ද කෘදන්ත සප්තම් බහුවචනාන්තයෝයි. වධූනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයයි. ලියතෙ යනු ලට් කර්තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–ජෘම්භතෙ යන කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියාපදයෙන් පඞ්කජම් යනු උක්තකර්තෘයි. බොධ්‍යමානම් යන කෘදන්තයෙන් දිවසකරමයූඛෛ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ප්‍රභාතෙ යනු අධාරයි. ලියතෙ යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියාපදයෙන් කුමුදම් යනු උක්තකර්තෘයි. ගතෙ යන කර්තෘකාරක කෘදන්තයෙන් අභාතම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–පඞ්කජම් යනු විශෙෂ්‍යයි. බොධ්‍යමානම් යනුද වරයුවතිමුඛාභම් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. කුමුදම් යනු විශෙෂ්‍යයි. හසිතම් යනු උපමාත විශෙෂණයි.

24 අසිතනයනලක්ඛිං ලක්ඛයිත්වානපලෙළු
කණ්ණිකකනකකකාඤ්චිං මත්තහංසවචනෙළු
අධරරුචිරශොභාං බන්ධුජීවෙ *ප්‍රියාණං
පඨිකජන ඉදානීං රොදිති භ්‍රාන්තචෙතාඃ.

වඩුනාම් යනු හසිත්‍රාම් යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. ගතෙ යනු විශෙෂ්‍යයි. චන්‍රබිම්බෙ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රොෂිතෙෂු යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රියෙෂු යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–දිවසකරස්‍ය මධ්‍යභා දිවසකරමධ්‍යභාඃ, ෂතෙර් දිවසකරමධ්‍යෂඛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). පඩ්කෙ ජාතං පඩ්කජම් (උපපද සමාසඃ). වරෛඃ සඛ්‍යතා යුවත්‍යඃ වරයුවත්‍යඃ, වරයුවතීනාං මුඛම් වරයුවතිමුඛම්, වරයුවතිමුඛමිව ආභා යස්‍ය තත් වරයුවතිමුඛාභම් (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). චන්‍රස්‍ය බිම්බං චන්‍රබිම්බම් තස්මින් චන්‍රබිම්බෙ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

* ධාතු–ජෘමෂ්ෂණෙ–ජෘඝ ජෘමෂ්ෂණෙ. ලීයතෙ–ලි ශ්ලෙෂණෙ.

ෂඤ්ඣ්–මාලිනී වෘත්තෙ සි.

අලඞ්කාර–උපමාලඞ්කාරයි. මෙහි වරයුවතිමුඛාභම් යනු උපමාෂි. පඩ්කජම් යනු උපමෙයයි. හසිතම් යනු උපමාෂි. කුමුදම් යනු උපමෙයයි.

---

24 **පදච්ඡෙද**–ඉදානීම් පථිකජනඃ ප්‍රියාණාං අසිතනයනලක්ෂ්මීං උත්පලෙෂු කර්ණිකකනකකකාඤ්චිං මත්තහංසවචනෙෂු අධරරුචිර ශොභාං බන්ධුජීවෙ ලක්ෂයිත්වා භ්‍රාන්තචෙතාඃ රොදිති.

අන්වයාර්ථ–ඉදානීම්, මේ ශරත්කාලයෙහි; පථිකජනඃ, මඟිජනතෙමේ; ප්‍රියාණාම්, වල්ලභාවන්ගේ; අසිතනයනලක්ෂ්මීම්, ඝනනිල් වන් නෙත්‍රශ්‍රිය; උත්පලෙෂු, මානෙල්හිද; කර්ණිකකනකකකාඤ්චිම්, නදදෙනලද රන් ඉණසැද; මත්තහංසවචනෙෂු, මත් හඬුන්ගේ නාද යන්හිද; අධරරුචිරශොභාම්, මනහරවූ අධරයන්ගේ ශොභාව; බන්ධුජීවෙ, බඳුවදමල්හිද; ලක්ෂයිත්වා, සලකා; භ්‍රාන්තචෙතාඃ, මුළාසි ඇතිව; රොදිති, හඬයි.

ආශයාර්ථ–මේ ශරත්කාලයෙහි (සිය බිරින්දන් හා එක්ව ශරත් ශ්‍රිය විඳිනු නොලද) මඟිජනතෙමේ සියබිරින්දන්ගේ ඝනනිල්වන් නෙත්‍රයන්ගේ ශොභාව නිලුපුල්වලද, ඒ බිරින්දන්ගේ නද දෙන

* ප්‍රියාෂඃ.

රන්මෙවුල මත් හංසයන්ගේ නාදයන්හද, ඒ බිරින්දන්ගේ සිත්කලු කොල්වල ශොභාව බඳුවදමල්හද ඇතිබව දැක භ්‍රාන්තවූ සිත් ඇතිම කඔයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-පථිකජනඃ රොදිනි.

පදවිභාග-ඉදානීම් යනු කාලාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. පථිකජනඃ යනුද භ්‍රාන්තචෙතාඃ යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ප්‍රියාණම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. අසිතනයනලක්ෂ්මීම්, කඛණිතකනකකාඤ්චිම්, අධරරුචිරශොභාම් යන මොහු සමාසාන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි. උත්පලෙක්ෂ යනු කෘදන්ත සප්තම් බහුවචනාන්තයි. මත්තහංසඝ්ඨනෙක්ෂ යනු සමාසාන්ත සප්තම් බහුවචනාන්තයි. බන්ධුජීවෙ යනු සමාසාන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි. ලක්ෂයිත්වා යනු පූර්වක්‍රියායි. රොදිනි යනු ලට් කර්තෘකාරක **පරඉස්මපද** ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-රොදිනි යන කර්තෘකාරකෛකවචන ආඛ්‍යාතයෙන් පථිකජනඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ලක්ෂයිත්වා යන පූර්වක්‍රියාශ්‍රය නුදු පථිකජනඃ යනු උක්තයකර්තෘයි. අසිතනයනලක්ෂ්මීම්, කඛණිත කනකකාඤ්චිම්, අධරරුචිරශොභාම් යන මොහු අනුක්තකර්මයෝයි. උත්පලෙක්ෂ, මත්තහංසඝ්ඨනෙක්ෂ, බන්ධුජීවෙ යන මොහු ලක්ෂයිත්වා යන පූර්වක්‍රියාශ්‍රයෙන් අනුක්තාධාරයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-පථිකජනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. භ්‍රාන්තචෙතාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අසිතනයනලක්ෂ්මීම්, කඛණිත කනකකාඤ්චිම්, අධරරුචිරශොභාම් යන මොහු විශෙෂ්‍යයෝයි. ප්‍රියාණම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නාස්‍යති සිතං යස්‍යාඃ සා අසිතා, නයනස්‍ය ලක්ෂ්මීඃ නයනලක්ෂ්මීඃ, අසිතා ච සා නයනලක්ෂ්මීශ්චෙත්‍යසිතනයනලක්ෂ්මීඃ, තාම් අසිතනයනලක්ෂ්මීම් (බහුව්‍රීහි, තත්පුරුෂ ගර්භ කර්මධාරයඃ). කනකෙන කෘතා කාඤ්චි කනකකාඤ්චි, කඛණිතා ච සා කනකකාඤ්චි චෙති කඛණිතකනකකාඤ්චි, තාම් කඛණිතකනකකාඤ්චිම් (කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). මත්තාශ්ච තෙ හංසාශ්චෙති මත්තහංසාඃ, මත්තහංසානාං ඝ්ඨනාඃ මත්තහංසඝ්ඨනාඃ, තෙෂු මත්තහංසඝ්ඨනෙෂු (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ) රුචිරා ච සා ශොභාචෙති රුචිරශොභා, අධරස්‍ය රුචිරශොභා අධරරුචිරශොභා, තාම් අධරරුචිරශොභාම් (කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). බන්ධූන් ජීවයතීති බන්ධුජීවඃ, තස්මින් බන්ධුජීවෙ (උපපදසමාසඃ). භ්‍රාන්තං චෙතසා යස්‍යාඃසෞ භ්‍රාන්තචෙතාඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

25 සත්‍රිණාං *විහාය වදනෙන්දු ශශාඞ්කලක්ෂ්මීං
කාමං නඳව හංසවචනං මණ්ඩූප්පුරෙන්දු
බන්ධූකකාන්තිමධරෙන්දු මනෝහරෙන්දු
ඛාපි ප්‍රයාති සුභගා ශරදාගමශ්‍රීඃ.

ධාතු-ලක්ෂයිතුං-ලක්ෂ දර්ශනෙ. රෞදිති-රුදිර් අශ්‍රුවිමොචනෙ.

ජගදස්-මාලිනි වෘත්තය යි.

අලඞ්කාර-සමාසොක්තිමත් අලඞ්කාරයි. මෙහි නිලුපුල් දැකීමෙන් බිරින්දන්ගේ නෙත්‍රශ්‍රියද, මත්හසුන්ගේ නද ඇසීමෙන් බිරින්දන්ගේ රන්මෙවුල් නාදයද, බඳුවදමල් දැකීමෙන් බිරින්දන්ගේ තොල් පැහැයද මගිජනයාට වැටහිගිය බැව් කීමෙන් **සමාසොක්තිමත් අලඞ්කාරය** වී.

භ්‍රමයට පත් සිත්ඇති බැව් භ්‍රාන්තචෙතාඃ යන පදයෙන් විශෙෂණයෙන් කියනලදුවත් මේ **භ්‍රාන්තිමත්** නොවේ.

ශ්‍රී හෙමචන්ද්‍රයෝ-

"අදෘශ්‍යන්ත පුරඥොන බලාඃ ඛඤ්ජනපඞ්ක්තයඃ
අසමයෂ්ණා ච නිඃශ්වසඃ ප්‍රියානයනවිභ්‍රමාඃ"යි සමාසොක්තියට උදාහරණ කළෝ.

---

25 පදවාක්‍ය-සුභගා ශරදාගමශ්‍රීඃ සත්‍රිණාං වදනෙන්දු ශශාඞ්කලක්ෂ්මීං මණ්ඩූප්පුරෙන්දු කාමං හංසවචනං මනොහරෙන්දු අධරෙන්දු බන්ධූකකාන්තිං ච විහාය ඛාපි ප්‍රයාති.

අන්වයාර්ථ-සුභගා, ශොභනවූ; **ශරදාගමශ්‍රීඃ**, ශරත්කාල ශ්‍රීතොමෝ; **සත්‍රිණාම්**, අහනන්ගේ; **වදනෙන්දු**, වක්ත්‍රයන්හි; **ශශාඞ්කලක්ෂ්මීම්**, චන්ද්‍රශ්‍රියද; **මණ්ඩූප්පුරෙන්දු**, මිණිනුරුවළාවන්හි; **කාමම්**, සිත් ප්‍රියකරන්නාවූ; **හංසවචනම්**, හංසනාදයද; **මනොහරෙන්දු**, මනහරවූ; **අධරෙන්දු**, අධරයන්හි; **බන්ධූකකාන්තිඤ්ච**, බඳුවද කැල්මද; **විහාය**, හැරදමා; **ඛාඅපි**, **ඛොහිඳෝ**; **ප්‍රයාති**, යයි.

ආශයාර්ථ-ශොභනවූ ශරත්කාලශ්‍රිය සත්‍රින්ගේ මුහුණුවලට චන්ද්‍ර ශොභාවද සත්‍රින්ගේ මිණිසලඹවලට සිත්පිනවන හංසනාදයද, සත්‍රින්ගේ සිත්කලුවූ තොල්වලට බඳුවදමල් කාන්තියද, හැරදමා ඛොහිඳෝ යන්නීය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ශරදාගමශ්‍රීඃ ප්‍රයාති.

---

* නිහාය

පදවිභාග-සුඟහා යනුද. ශරදෘගමශ්‍රිඃ යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. සත්‍රිණාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. වදනෙෂූ, මණිනාහරෙෂූ, යන මොහු කෘදන්ත සප්තම් බහුවචනාන්ත යෝයි. ශශාඞ්කලක්ෂණම්, හංසවචනම්, බන්ධුකකාන්තිම් යන මොහු සමාසාන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයෝයි. මණිනූපුරෙෂූ යනුද අධරෙෂූ යනුද සමාසාන්ත සප්තම් බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. කාමම් යනු කෘදන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. විකාය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. ඣ යනු අදන්ත අව්‍යයයි. අපි යනු ශඞ්කායෙහි අව්‍යයයි. ප්‍රයාති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-ප්‍රයාත් යන කර්තෘකාරකෛකවචන ආඛ්‍යාත යෙනුදු විකාය යන පූර්වකාලක්‍රියායෙනුදු ශරදෘගමශ්‍රිඃ යනු උක්ත කර්තෘයි ශශාඞ්කලක්ෂණම්, හංසවචනම්, බන්ධුකකාන්තිම් යන මොහු විකාය යන පූර්වක්‍රියායෙත් අනුක්තකර්මයෝයි. වදනෙෂූ, මණිනූපුරෙෂූ, අධරෙෂූ යන මොහු අනුක්තාධාරයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වදනෙෂූ, මණිනූපුරෙෂූ, අධරෙෂූ යි‍න මොහු විශෙෂ්‍යයෝයි. සත්‍රිණාම් යනු ඛිත්‍යාඩ්කාරණ විශෙෂණයි. හංසවචනම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කාමම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අධරෙෂූ යනු විශෙෂ්‍යයි. මණිනාහරෙෂූ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි ශරදෘගමශ්‍රිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුඟහා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ශගඃ අඞ්කා යස්‍යාඃසෞ ශශාඞ්කඃ, ශශාඞ්කස්‍ය ලක්ෂණෙඃ ශශාඞ්කලක්ෂණෙඃ, තාම් ශශාඞ්කලක්ෂණෙම් (බහුව්‍රීහි ගර්භ තත්පුරුෂඃ). හංසානාං වචනං හංසවචනම්, තත් හංසවචනම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). බන්ධුකස්‍ය කාන්තිඃ බන්ධුකකාන්තිඃ, තාම් බන්ධුකකාන්තිම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). සුෂ්ඨු ඝඟා යස්‍යාඃ සා සුඟහා (ප්‍රාදි සමාසඃ). ශරදඃ ආඟමඃ ශරදෘගමඃ, ශරදෘගම එව ශ්‍රිඃ ශරදෘගමශ්‍රිඃ (තත්පුරුෂගර්භ කර්මධාරයඃ) මණිභිඃ ශොභිතා නූපුරා මණිනූපුරාඃ, තෙෂූ මණිනූපුරෙෂූ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). න ප්‍රියන්තෙ ඉති අධරාඃ, තෙෂූ අධරෙෂූ (නඤ් තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-විභාය-වි පූර්ව හා ත්‍යාඝ්. ප්‍රයාති-ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාප්තෞ.

ඡන්දස්-මාලිනීවෘත්ත යි.

අලඞ්කාර-උත්ප්‍රෙක්ෂාලඞ්කාරයි. ශරත්කාලයාගේ අපගමය දක්වන්නාවූ කවිතෙමේ "සඳැරිය අසනන්ගේ මුහුණුවලද හංසරුතය මිණිනුරුවලාවලද, බඳුවදකැල්ම තොල්වලද දමා ශරත් ශ්‍රිය කොහේදෝ යන්නීය (සි ස්තම)" යන මෙයින් සම්භාවනාවක් කෙළේය. එහෙයින් මේ **උත්ප්‍රෙක්ෂාලඞ්කාර** ය.

26 විකචකමලවක්ත්‍රා චුල්ලනීලොත්පලාක්ෂී
විකසිතනවකාශශ්වේතවාසා වසානා
කුමුදරුචිරහාසා කාමිනී'ත්‍වානමද්'යං
ප්‍රතිදිශතු ශරද් වශ්චේතසඃ ප්‍රීතිමග්‍ර්‍යාම්.

ඉති ශ්‍රී කාලිදාස කෘතාවෘතුසංහාරේ ශරද්වර්ණනං නාම තෘතීයඃ සර්ගඃ.

---

26 පදාන්වය-විකචකමලවක්ත්‍රා චුල්ලනීලොත්පලාක්ෂී විකසිත නවකාශශ්වේතවාසඃ වසානා කුමුදරුචිරහාසා ඉයං ශරත් උත්තමා කාමිනී ඉව වඃ චේතසඃ අග්‍ර්‍යාං ප්‍රීතිං ප්‍රතිදිශතු.

අන්වයාර්ථ-විකචකමලවක්ත්‍රා, පිපුණු මුහුණු ඇති; චුල්ලනීලොත්පලාක්ෂී, පිපුණු නිලුපුල් නැමැති ඇස් ඇති; විකසිතනවකාශශ්වේතවාසඃ, පිපුණු අලුත් වැලුක්මල් නැමැති සුදු වත; වසානා, හැන්දෑවූ; කුමුදරුචිරහාසා, හෙළ උපුල් නැමැති මන හිර සිනා ඇති; ඉයං ශරත්, මේ ශරත්තොමෝ; විකචකමලවක්ත්‍රා, පිපුණු පියුම් වැනි මුහුණු ඇති; චුල්ලනීලොත්පලාක්ෂී, පිපුණු නිලු පුල් වැනි ඇස් ඇති; විකසිතනවකාශශ්වේතවාසඃ, පිපුණු අලුත් වැලුක්මල් වැනි සුදුවත; වසානා, හඳනාදි; කුමුදරුචිරහාසා, හෙළ උපුල් වැනි මනහර සිනා ඇති; උත්තමා, උදාත්තවූ ප්‍රීතිඇති; කාමිනී ඉව, ලලනාවකු මෙන්; වඃ, තොපට; චේතසඃ, චිත්තය සම්බන්ධවූ; අග්‍ර්‍යාම්, උතුම්වූ; ප්‍රීතිම්, ප්‍රීතිය; ප්‍රතිදිශතු, දේවා.

ආශයාර්ථ-පිපි පියුම් නැමැති වත්ඇති, පිපි නිලිපුල් නැමැති නෙත් ඇති, පිපි වැලුක් නැමැති සුදුරෙදි හැඳි, පිපි කුමුදු නැමැති සිනා ඇති මේ ශරත්තොමෝ-පිපි පියුම් වැනි මුහුණු ඇත්, පිපි නිලු පුල් වැනි ඇස් ඇති, පිපි වැලුක්මල් වැනි සුදුරෙදි ඇඳි, පිපි කුමුදු වැනි සිනා ඇති ඔදවැඩි ප්‍රීතියෙන් යුත් මෙහිටට උත්තියක මෙන් තොපට උතුම්වූ චිත්තප්‍රීත්‍ය ගෙනදේවා.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ශරත්මඃ ප්‍රීතිං ප්‍රතිදිශතු.

පදවිභාග-විකචකමලවක්ත්‍රා, චුල්ලනීලොත්පලාක්ෂී, කුමුද රුචිරහාසා, උත්තමා යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත යෝයි. විකසිතනවකාශශ්වේතවාසඃ යනු සමාසාන්ත විතියා එක වචනාන්තයි. ඉයම් යනු සච්නාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ශරත් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි කාමිනී යනුද වසානා යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාද්‍යෝතනඒයකි

අව්‍යයයි. වෑ යනු සර්‍වනාම චතුර්‍ථි බහුවචනාන්තයි. චෙතසෑ යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. අග්‍රෑම් යනු තද්ධිත විතිරෙකවචනාන්තයි. ප්‍රීතිම් යනු කෘදන්ත ඒයිරෙකවචනාන්තයි. ප්‍රතිදිශතු යනු ලට් කර්‍තෘකාරක පරරෙපදී ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන ක්‍රියායි.

උකතානුකතා-ප්‍රතිදිශතු යන කර්‍තෘකාරෛකවචනක්‍රියා යෙන් ශරත් යනු කර්‍තෘයි. ප්‍රීතිම් යනු අනුකතාකර්‍මයි. වෑ යනු අනුකතාසම්ප්‍රදානයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ශරත් යනු විශෙෂ්‍යයි. විකචකමල වක්‍ත්‍රා, ඵුල්ලනීලොත්පලාක්ෂී, වසානා, කුමුදරුචිරහාසා, ඉයම් යනු මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. කාමිනී යනු උපමාන විශෙෂණයි. උන්මදා යනු කාමිනී යන්නට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රීතිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. අග්‍රෑම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. චෙතසෑ යනු භිත්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි,

සමාසවිග්‍රහ-විගතෑ කචෝ යස්‍ය තත් විකචම්, විකචඤ්ච තත් කමලඤ්චෙති විකචකමලම්, විකචකමලමෙව වක්‍ත්‍රං-අථවා විකචකමල ඉව වක්‍ත්‍රං යස්‍යාඃ සා විකචකමලවක්‍ත්‍රා (ප්‍රාදි, කර්‍මධාරය ගර්‍භ බහුව්‍රීහිඃ). නීලඤ්ච තදුත්පලඤ්චෙති නීලොත්පලම්, ඵුල්ලඤ්ච තත් නීලොත්පලඤ්චෙති ඵුල්ලනීලොත්පලම්, ඵුල්ලනීලොත්පලෙ එව-අථවා ඵුල්ලනීලොත්පලෙ ඉව අක්ෂිණී යස්‍යාඃ සා ඵුල්ලනීලොත්පලාක්ෂී (කර්‍මධාරය, කර්‍මධාරය ගර්‍භ බහුව්‍රීහිඃ). නවඤ්චාසෞ කාශඤ්චෙති නවකාශඃ, විකසිතඤ්චාසෞ නවකාශඤ්චෙති විකසිතනවකාශඃ, ශ්වෙතඤ්ච තද් වාසඤ්චෙති ශ්වෙතවාසඃ, විකසිතනවකාශ එව-අථවා විකසිතනවකාශ ඉව ශ්වෙතවාසඃ විකසිතනවකාශඤ්චෙතවාසඃ (කර්‍මධාරය, කර්‍මධාරය ගර්‍භ කර්‍මධාරයඃ). රුචිරඤ්චාසෞ හාස ඤ්චෙති රුචිරහාසඃ, කුමුදං එව-අථවා කුමුදම්ව රුචිරහාසෞ යස්‍යාඃ සා කුමුදරුචිරහාසා (කර්‍මධාරය ගර්‍භ බහුව්‍රීහිඃ.) උද්ගතෝ මදඃ යස්‍යාඃ සා උන්මදා (ප්‍රාදිසමාසඃ).

ධාතු-වසානා-වස නිවාසෙ. ප්‍රතිදිශතු-ප්‍රති පූර්‍ව දිශ දෙශනෙ.

ඡන්දස්-මාලිනීවෘත්තයි.

අලඞ්කාර-උපමා රූපක දෙභේදනාගේ සංසෘෂ්ටියයි. මේ සඛී යෙහි පළමුවැන්න බලනු.

ශ්‍රී කාලිදාසකෘතෞ, ශ්‍රී කාලිදාසයන් කළ; සෘතුසංහාරෙ, සෘතු සංහාර කාව්‍යයෙහි; ශරද්වර්‍ණනං නාම, ශරද්වර්‍ණන නම්වූ; තෘතීයඃ සර්‍ගඃ, තුන්වන සඟ; ඉති, නිමි.

චතුත්ථං සගීතං.

1. නවප්පවාලෝදගමගසඤ්ඤරම්හෑ
පප්ඵුල්ලලෝධ්‍රෑ පරිපක්කසාලිං
විලීනපදමං ප්‍රපතත්තුහාරෝ
හෙමන්තකාලෝ සමුපාගතෝ'යම්.

---

1 **පදත්ථය**-නවප්පවාලෝදගමගසඤ්ඤරම්හෑ පප්ඵුල්ලලෝධ්‍රෑ පරිපක්කසාලිං විලීනපදමං ප්‍රපතත්තුහාරෝ අයං හෙමන්තකාලෝ සමුපාගතෝ.

අන්වයාර්ථ-නවප්පවාලෝදගමගසඤ්ඤරම්හෑ, අලුත් ගොබනැගීමෙන් සිත්කලුවූ ගොයම් ඇති; පප්ඵුල්ලලෝධ්‍රෑ, සුපිපි ලොත් ඇති; පරිපක්කසාලිං, පැසුණු හැල්ඇති; විලීනපදමං, හැකුළුණු පියුම් ඇති; ප්‍රපතත්තුහාරෝ, වැටෙන පිනි ඇති; අයම්, මේ; හෙමන්තකාලෝ, හෙමන්තකාලය; සමුපාගතෝ, එළැඹියේසි.

ආශයාර්ථ-අලුත් ගොබ ඇදුණු ගොයම් ඇති, මල් පිපුණු ලොත්ගස් ඇති, හැල් ගොයම් පැසී තිබෙන, නෙළුම් හැකිලියාවූ, පිනි වැටෙන්නාවූ මේ හිම සෘතුව එළැඹියේ වී.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-හෙමන්තකාලෝ සමුපාගතෝ ආසිත්,

පදවිභාග - නවප්පවාලෝදගමගසඤ්ඤරම්හෑ, පප්ඵුල්ලලෝධ්‍රෑ, පරිපක්කසාලිං, විලීනපදමං, ප්‍රපතත්තුහාරෝ, හෙමන්තකාලෝ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝසි. අයම් යනු සච්චනාම ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. සමුපාගතෝ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි.

උහතාන්වයන-ආසිත් යන අධ්‍යාහාර ක්‍රියාවෙන් හෙමන්තකාලෝ යනු උභතාකාංක්ෂීසි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-හෙමන්තකාලෝ යනු විශෙෂ්‍යයි. නවප්පවාලෝදගමගසඤ්ඤරම්හෑ, පප්ඵුල්ලලෝධ්‍රෑ, පරිපක්කසාලිං, විලීනපදමං, ප්‍රපතත්තුහාරෝ, අයම්, සමුපාගතෝ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝසි.

සමාසවිග්‍රහ-නවානි ච තානි ප්‍රවාලානි චෙති නවප්පවාලානි, නවප්පවාලානමුද්ගමෝ නවප්පවාලෝදගමෝ, නවප්පවාලෝදගමෙන උපශොභිතානි ගසඤ්ඤානි නවප්පවාලෝදගමගසඤ්ඤානි, නවප්පවාලෝදගමගසෙය්‍යෝ රම්‍යෝ නවප්පවාලෝදගමගසඤ්ඤරම්හෑ, (ක, ඛ, ක ගණී ක.) ප්‍රකම්පිණ්‍ය ඵුල්ලාෝ ප්‍රඵුල්ලාෝ, ප්‍රඵුල්ලා ලොධ්‍රා යස්මිංස්තෙ, ප්‍රඵුල්ල

2 මනොහරෛඃ කුඞ්කුමරාගරඤ්ජිතෛස්
තුෂාරකුන්දස්ඵුටසන්නිභෛශ්ච හාරෛඃ
විලාසිනීනාං ඝනතාලිනීනාං
නාලඞ්ක්‍රියන්තෙ ඝනතාමණ්ඩලානි.

ලොඞ්ඛඃ (ප්‍රාදිගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). පරිපක්වාඃ ශාලයො යස්මින්නහනෙඅ පරිපක්වශාලිඃ (සප්තමී බහුව්‍රීහිඃ). විලිනානි පද්මානි යස්මින්නහනෙඅ විලිනපද්මඃ (සප්තමී බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රපතත් තුෂාරා යස්මින්නහනෙඅ ප්‍රපතත්තුෂාරඃ (සප්තමී බහුව්‍රීහිඃ). හෙමන්තශ්චාසෙඅ කාලශ්චෙති හෙමන්තකාලඃ (කර්මධාරයඃ).

ධාතු. සම්පාඅතඃ-සම් උප ආඞ් පූර්ඞ් ගමෑ ගතෙඅ.

ඡන්දස්-උපජාති වෘත්තයි. මෙහි මුල් පාදතුන උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායි. අඟපාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි. මෙසේ ඉන්ද්‍රවජ්‍රා උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා මිශ්‍රණයෙන් බැඳිහෙයින් **උපජාති** වී.

මේ ඉන්ද්‍රවජ්‍රා, උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා වෘත්තයෝ ත්‍රිෂ්ටුප් නම් ඡන්දසට අයත් වෙත්.

ඉන්ද්‍රවජ්‍රා, ⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ —, — ⏑ —, ⏑ ⏑. තඟණ තඟණ ජඟණ හා ගුරු දෙකකි.

උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා, — ⏑ —, ⏑ ⏑ —, — ⏑ —, ⏑ ⏑. ජඟණ තඟණ ජඟණ හා ගුරු දෙකකි.

අලඞ්කාර-ඤෙහාවොක්තන්‍යලඞ්කාරඃ.

---

2 පදච්ඡෙදඃ-මනොහරෛඃ කුඞ්කුමරාගරඤ්ජිතෛඃ තුෂාරකුන්දස්ඵුටසන්නිභෛඃ හාරෛශ්ච සනතශාලිනීනා- විලාසිනීනාං සනතමණ්ඩලානි න අලඞ්ක්‍රියන්තෙ.

අන්වයඃ – මනොහරෛඃ, මනහරවූ; කුඞ්කුමරාගරඤ්ජිතෛඃ, කොකුම්වල රත්පැහැයෙන් රඳනාලද්දාවූද; තුෂාරකුන්දස්ඵුටසන්නිභෛඃ ච, හිම කොඳ සඳ වැනි පැහැඇත්තාවූද; හාරෛඃ,මුතුහරින්; සනතශාලිනීනාම්, ප්‍රශස්ත පියොවුරු ඇති; විලාසිනීනාම්, ලලනාවන්ගේ; සනතමණ්ඩලානි, තනමඬුල්ල; න අලඞ්ක්‍රියන්තෙ, සරහනු නොලැබෙත්.

ආශයාදී–මනහරවූ රත්පැහැඇති කොකුමෙන්ද, පිනි වැනි කොඳ වැනි සුදු වැනි සුදුපැහැ ඇති මුතුවැලින්ද, පිරුණු පියොවුරු ඇති අතනන්ගේ පියොවුරුමඬුල්ල අලංකාර කරනු නොලැබත්. (කොකුම් හා මුතු සිහිල්ගුණ ඇති කෙසින් මේ ශීතල ඇති සමකාලයෙහි ඒවා තනමත නොපලදිත්)

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-චිලාසිනීහිඃ සතනමණ්ඩලානි නාලඞ්ක්‍රියතෙ.

පදවිභාග–මනොහරෛඃ, කුඞ්කුමරාගරක්තෛඃ, තුඟාරකුඤ්ජනූනිභෛඃ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. හාරෛඃ යනු කාදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. චිලාසිනීනාම්, සතනශාලිනීනාම් යන මොහු තද්ධිතාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයෝයි. සතනමණ්ඩලානි යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යයයි. අලඞ්ක්‍රියතෙ යනු ලට් කර්මකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–අලඞ්ක්‍රියතෙ යන කර්මකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් සතනමණ්ඩලානි යනු උක්තකර්මයි. චිලාසිනීහිඃ යනු අඞ්ගභාර අනුක්තකර්තෘයි. හාරෛඃ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–හාරෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මනොහරෛඃ, කුඞ්කුමරාගරක්තෛඃ, තුඟාරකුඤ්ජනූනිභෛඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. චිලාසිනීනාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සතන ශාලිනීනාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සතනමණ්ඩලානි යනු විශෙෂ්‍යයි. චිලාසිනීනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–මනොහරතීති මනොහරාඃ, තෛර්මනොහරෛඃ (උපපදසමාසඃ). කුඞ්කුමස්‍ය රාගඃ කුඞ්කුමරාගඃ, කුඞ්කුමරාගෙණ රක්තාඃ කුඞ්කුමරාගරක්තාඃ, තෛඃ කුඞ්කුමරාගරක්තෛඃ (තත්පුරුෂගර්භ තත්පුරුෂඃ). තුඟාරඤ්ච කුඤ්ජඤ්ච ඉත්‍යුඤ්ච තුඟාරකුඤ්ජනූවඃ, තුඟාරකුඤ්ජනූනිර් ජිහ්මාඃ තුඟාරකුඤ්ජනූනිභාඃ, තෛඃ තුඟාරකුඤ්ජනූනිභෛඃ (චන්ද්‍රගර්භ තත්පුරුෂඃ). සතනයොඃ මණ්ඩලානි සතනමණ්ඩලානි (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–අලඞ්ක්‍රියතෙ—අලම් පූර්ව ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ශබ්ද–**උපජාති වෘතනයි.** ලක්ෂණ පළමු පද්‍යයෙහි මෙනි.

අලඞ්කාර–තනමඬුල්ල මුතුහරින් නොඅරහනු ලැබෙහැයි කී මෙහි ශීතකාලය ඉතා ශීතල බැව් හැඟවී. මෙසේ අප්‍රසාදන වික්‍රියා ත්‍රාවණීයයන් ප්‍රහෘතවික්‍රියාත්‍රාසයවූ ශීතාධික්‍රියය හැඟවූ හෙයින් අප්‍රහෘතප්‍රශංසාලඞ්කාරය මෙහි ලැබේ.

3 න බාහුසුගතස්සුභ විලාසිනීනං
පුසාතන්ති සඛං වලයාඛතදූනි
නිතම්බදෙසෙසු නවං දුකූලං
තනවංසුකං පීනපයොධරෙසු.

---

3 **පදච්ඡේද**-විලාසිනීනාං බාහුසුගතස්සුභ වලයාඛතදූනි සඛං න පුසාතන්ති නිතම්බදෙසෙසු නවං දුකූලං සඛං න පුසාතන්ති පීනපයොධරෙසු තනවංසුකං සඛං න පුසාතන්ති.

අන්වයාර්ථ-විලාසිනීනාම්, විලසියන්ගේ; බාහුසුගතස්සුභ, බාහුසුගතස්ස යන්ගේ; වලයාඛතදූනි, වළලු හා අඟුපලඳනාවෝ; සඛම්, එක්වීමට; න පුසාතන්ති, නොපැමිණෙන්; නිතම්බදෙසෙසු, උකුළුපෙදෙස්හි; නවං දුකූලම්, අලුත් දුහුල්රෙදි; සඛම්, එක්වීමට; න පුසාතන්ති, නොපැමිණේ; පීනපයොධරෙසු, පිරුණු පියයුරුමත; තනවංසුකම්, තුනිරෙදි; සඛම්, එක්වීමට; න පුසාතන්ති, නොපැමිණේ.

ආශයාර්ථ-හෙමන්ත කාලයේදී අඟනන්ගේ බාහුසුගලයන්හි කෙයුරාභරණයෝ එක්වීමට නොපැමිණෙති. උකුළුපෙදෙස්හි අලුත් දුහුල්වස්ත්‍රය එක්වීමට නොපැමිණේ. පින් පියයුවුරුමත තුනිසළුව එක්වීමට නොපැමිණේ. (හිමකාලයෙහි අධික ශීතල නිසා ස්ත්‍රී අඟුපලඳනාද අලුත් දුහුල් රෙදිද තුනීසළුද නොපලඳිති යනු භාවයි.)

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-3 වලයාඛතදූනි සඛං න පුසාතන්ති, දුකූලං සඛං න (පුසාතන්ති) තනවංසුකං සඛං න (පුසාතන්ති).

පදවිභාග-විලාසිනීනාම් යනු තඛිත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. බාහුසුගතස්සුභ යනු සම්බන්ධපදනාම බහුවචනාන්තයි. වලයාඛතදූනි යනු සමාස ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නිතම්බදෙසෙසු, පීනපයොධරෙසු යන මොහු සමාසාන්ත සප්තම් බහුවචනාන්තයි. තනවංසුකම් යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. නවම් යනුද දුකූලම් යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. සඛම් යනු කෘදන්ත ච්තියෛක වචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂේධයෙහි අව්‍යයයි. පුසාතන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරඉසම්පද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-පුසාතන්ති යන කර්තෘකාරක ක්‍රියාපදයන් වලයාඛතදූනි යනු උක්තකර්තෘයි. සඛම් යනු අනුක්තකර්මයි. බාහුසුගතස්සුභ යනු අනුක්තාධාරයි. පුසාතන්ති යන අධ්‍යාහාර ක්‍රියායෙන් දුකූලම් යනුද තනවංසුකම් යනුද උක්තකර්තෘකර්මයෝයි. සඛම් යනු අනුක්ත කර්මකාරකයි. නිතම්බදෙසෙසු යනුද පීනපයොධරෙසු යනුද අනුක්තාධාරයෝයි.

4 කාඤ්චිගුණේඃ කාඤ්චනරත්නවිත්තෛර්
නෝ භූෂයන්ති ප්‍රමදා නිතම්බාන්
න නූපුරෛර්හංසරුතං හරන්ති
පාදාම්බුජාන්‍යම්බුජකාණි*භාඤ්ජි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-බාහූයුගෙමිශ්‍ර යනු විශෙෂ්‍යයි මිලාසිනී නාම් යනු භිත්තාදිකරණ විශෙෂණයි. දුකුලම් යනු විශෙෂ්‍යයි. නවම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-බාහූනාං යුගමානි බාහුයුගමානි, තෙශ්‍ර බාහුයුගෙමිශ්‍ර (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) වලයානි ච අඞ්ගදානි ච වලයාඞ්ගදානි (චන්ද්‍රඃ). නිතම්බානාං දෙශාඃ නිතම්බදෙශාඃ, තෙශ්‍ර නිතම්බදෙශෛශ්‍ර (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). පීනාශ්චෙ තෙ පයොධරාශ්චෙති පීනපයොධරාඃ, තෙශ්‍ර පීනපයොධරෛශ්‍ර (කර්මධාරයඃ) තනු ච තත් අංශුකඤ්චෙති තච්චං ශුකම් (කර්මධාරයඃ).

ධාතු-ප්‍රයාති-ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ.

ෂඤ්-උපජාති වෘත්තයි. පෙර මෙන් ලක්ෂණ සලකනු.

අලඞ්කාර-විලාසිනීන්ගේ බාහුවල අඟුපලදැනාද, කවිවල අලුත් දුහුල්ද, පියොවුරුවල තුනිසළුද සඞ්ගමයට නොපැමිණෙතැයි කිමෙන් ග්‍රීෂ්මකාලය සම්බන්ධි ශික්ෂාධික්‍යය හැඟවී. මෙසේ අප්‍රස්තුතවූ වෘත්තාන්තයන් සම්බන්ධි වර්ණනයෙන් ප්‍රස්තුතවූ ශික්ෂාධික්‍යය හැඟවූ හෙයින් **අප්‍රස්තුත ප්‍රශංසාලඞ්කාරය** වේ.

---

4 **පදකිය**-ප්‍රමදාඃ කාඤ්චනරත්නවිත්තෛඃ කාඤ්චිගුණෛඃ නිතම්බාන් නෝ භූෂයන්ති, හංසරුතං හරන්ති නූපුරෛඃ අම්බුජකාණි භාඤ්ජි පාදාම්බුජානි න (භූෂයන්ති).

අන්වයාර්ථ-ප්‍රමදාඃ, අඹනෝ; කාඤ්චනරත්නවිත්තෛඃ, රන්රුවනින් විසිතුරුවූ; කාඤ්චිගුණෛඃ, මෙවුල්දම්වලින්; නිතම්බාන්, උකුළු; නොභූෂයන්ති, අලඞ්කාර නොකෙරෙති; හංසරුතං, හංස නාදය; හරන්ති, ඇසුරුකරන්නාවූ; නූපුරෛඃ, නුරුවළායෙන්; අම්බුජකාණි භාඤ්ජි, පියුම් පැහැය ඇසුරුකරන්නාවූ; පාදාම්බුජානි, පාද පද්මයන්; න (භූෂයන්ති), නොසරහත්.

---

* භාඤ්ජි.

ආශයාථ-සත්‍යහු සඞ්ඛ්‍යෙයන් සා රහතන්ගෙන් විසිතුරුවූ මෙඛලාදාමයත්ගෙන් උකුළු නොසරහති. එසේම හංසනාදයට බඳු නාද ඇති තුරුවිලාවලින් පද්මයට බඳු කාන්ති ඇති පාපියුම් නොසරහත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-ම ප්‍රමදඃ නිතම්බාන් නො භුඤ්ජතෙ. ප්‍රමදඃ පාදාම්බුජාන් න භුඤ්ජතෙ.

පදවිභාග-ප්‍රමදඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමාබහුවචනාන්තයි. කාඤ්චනරත්නාවිත්‍රෝඃ, කාඤ්චිගුණෝඃ යන මොහු සමාසාන්ත තද්ධිතයා බහුවචනාන්තයෝයි නිතම්බාන් යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රීලිංගයා බහුවචනාන්තයි. නො යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යයයි. භුඤ්ජතෙ යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. හංසරුතම් යනු සමාසාන්ත ක්ලීබලිංගයෙකවචනාන්තයි. ඔජද්ධිඃ යනුද නූපුරෝඃ යනුද කෘදන්ත තද්ධිතයා බහුවචනාන්තයි. අම්බුජකාන්තිභාඤ්ජි යනුද පාදාම්බුජානි යනුද සමාසාන්ත ක්ලීබලිංගයා බහුවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යයයි.

උක්තානුක්ත-භුඤ්ජතෙ යන තර්‍යන්තකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් ප්‍රමදඃ යනු උක්තකර්තෘයි. නිතම්බාන් යනුද, පාදාම්බුජානි යනුද අනුක්තකර්මයෝයි. කාඤ්චිගුණෝඃ යනුද, නූපුරෝඃ යනුද අනුක්තකරණයෝයි. ඔජද්ධිඃ යන කෘදන්තයෙන් හංසරුතම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-කාඤ්චිගුණෝඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කාඤ්චනරත්නාවිත්‍රෝඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නූපුරෝඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ඔජද්ධිඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පාදාම්බුජානි යනු විශෙෂ්‍යයි. අම්බුජකාන්තිභාඤ්ජි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කාඤ්චීනාං ගුණාඃ කාඤ්චිගුණාඃ, තෛඃ කාඤ්චිගුණෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). කාඤ්චනං ච රත්නානි ච කාඤ්චනරත්නානි, කාඤ්චනරත්නෛශ්චිත්‍රාඃ කාඤ්චනරත්නාවිත්‍රාඃ, තෛඃ කාඤ්චනරත්නාවිත්‍රෛඃ (මත්වර්ථීය තත්පුරුෂඃ). හංසානාං රුතං හංසරුතම්, තත් හංසරුතම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). අම්බුජස්‍ය කාන්තිඃ අම්බුජකාන්තිඃ, අම්බුජකාන්තිංඔජසාන්‍යම්බුජකාන්තිභාඤ්ජි, කාන්තිඃ අම්බුජකාන්තෙඃ භාඤ්ජි (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). පාදෞ ච තානි අම්බුජානි චෙති පාදාම්බුජානි (කර්මධාරයඃ).

5 ගාත්‍රාණි කාලියකවර්ච්චානි
සපත්‍රලේඛානි මුඛාම්බුජානි
ශිරාංසි කාලාගුරුධූපිතානි
කුර්වන්ති නාර්‍යඃ සුරතොත්සවාය.

ධාතු–භූපයූනන්ති–භූඝ අලඞ්කාරෙ.

ඡන්දස්–උපජාති වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර–ස්ත්‍රිහු මෙවුල්දමින් උකුළු නොසරහති; නුරුවළා ගෙයන් පාපියුම් නොසරහතැයි කීමෙන් හිමකාලයෙහි ඇති ශීතාධික්‍යය කැඟව්. මෙසේ අප්‍රස්තුත වෘත්තාන්ත වර්ණනයෙන් ප්‍රස්තුත වෘත්තාන්තයවූ ශීතාධික්‍යය කැඟවූ හෙයින් **අප්‍රස්තුතප්‍රශංසාලඞ්කාරයි.**

---

5 පදාර්ථය–නාර්‍යඃ සුරතොත්සවාය ගාත්‍රාණි කාලියකවර්ච්චිතානි මුඛාම්බුජානි සපත්‍රලේඛානි ශිරාංසි කාලාගුරුධූපිතානි කුර්වන්ති.

අන්වයාර්ථ–නාර්‍යඃ, ස්ත්‍රිහු; සුරතොත්සවාය, සුරත උත්සවය පිණිස; ගාත්‍රාණි, ශරීරයන්; කාලියකවර්ච්චිතානි, වෙනිවැල්කලා යෙන් ආලෙපිතයන්ද; මුඛාම්බුජානි, මුවපියුම්; සපත්‍රලේඛානි, පත්‍ර ලේඛා සහිතයන්ද; ශිරාංසි, ශීර්ෂයන්; කාලාගුරුධූපිතානි, කලුඅගිල් දුමෙන් සුවඳ කවනලද්දවුන්ද; කුර්වන්ති, කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ–හෙමන්තකාලයෙහි ස්ත්‍රිහු වල්ලභයන් හා සඞ්ගමොත්සවය පිණිස සුඛීය ශරීරයන් වෙනිවැල් කලාතෙයින් ආලෙපකර ගනිති. මුහුණු සඳුන් ආදියෙන් කළ පත්‍රාකාර මරඛාවන්ගෙන් යුක්ත කර ගනිති. හිසකෙස් කලුවැල් දුමින් සුවඳකර ගනිත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ–නාර්‍යඃ ගාත්‍රාණි කාලියකවර්ච්චිතානි මුඛාම්බුජානි ස පත්‍රලේඛානි ශිරාංසි කාලාගුරුධූපිතානි කුර්වන්ති.

පදවිභාග–නාර්‍යඃ, යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සුරතොත්සවාය යනු සමාසාන්ත චතුර්ථී එකවචනාන්තයි. ගාත්‍රාණි යනුද ශිරාංසි යනුද කෘදන්ත මිතියා බහුවචනාන්තයි. කාලියකවර්ච්චිතානි, මුඛාම්බුජානි, සපත්‍රලේඛානි, කාලාගුරුධූපිතානි යන මොහු සමාසාන්ත මිතියා බහුවචනාන්තයි. කුර්වන්ති යනු ලව් කතෘකාරකපරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

6 රතිශ්‍රමක්ෂාමවිපාණ්ඩුවක්ත්‍රාඃ
*ප්‍රාපෙ'පි හර්‍යාභ්‍යුදයෙ කරුණ්‍යාඃ
හසන්ති නොයෙවදිශනාග්‍රහිනනාන්
ප්‍රපිඩ්‍යමානානධරානවෙක්ෂ්‍ය.

උක්තානුක්ත–කුර්‍වන්ති යන කර්‍තෘකාරක බහුවචනක්‍රියාපදයන් උක්තහෙයින් නාර්‍ථඃ යනු උක්තකර්‍තෘකයි. ගාත්‍රාණි යනුද මුඛාම්බුජානි යනුද, ශිරාංසි යනුද අනුක්තකර්‍මයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–ගාත්‍රාණි යනු විශෙෂ්‍යයි. කාලියකචර්චිතානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මුඛාම්බුජානි යනු විශෙෂ්‍යයි. සපත්‍රලෙඛානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශිරාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. කාලාගුරුධූපිතානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි

සමාසවිග්‍රහ–කාලියකෙන චර්චිතානි කාලියකචර්චිතානි, තානි කාලියකචර්චිතානි (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). පත්‍රස්‍යලෙඛා පත්‍රලෙඛා, සහ පත්‍රලෙඛාභිර්‍යානි වර්‍තන්තෙ තානි සපත්‍රලෙඛානි (තත්පුරුෂ ගර්‍භ බහුව්‍රීහිඃ). මුඛානි එව අම්බුජානි මුඛාම්බුජානි, තානි මුඛාම්බුජානි (කර්‍මධාරයඃ). කාලානි ච තානි අගුරූණි චෙති කාලාගුරූණි, කාලාගුරුභිර්ධූපිතානි කාලාගුරුධූපිතානි, තානි කාලාගුරුධූපිතානි (කර්‍මධාරය ගර්‍භ තත්පුරුෂඃ). සුරතස්‍ය උත්සවඃ සුරතොත්සවඃ, තෙෂාම් සුරතොත්සවාය (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–කුර්‍වන්ති-ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ජන්‍යඃ–උපජාති වෘත්තයි. මෙහි ප්‍රථම චතුර්ථපාදයෝ ඉන්‍ද්‍රවජ්‍රාවෘත්තයට අයත් වෙති. ඉතිය තෘතිය පාදයෝ උපෙන්‍ද්‍රවජ්‍රාවෘත්තයට අයත් වෙත්.

අලඞ්කාර–අප්‍රසහුත ප්‍රශංසාලඞ්කාර යි. "ඝර්‍ම්‍ම ශරීරයන් වෙනිවැල් කලතයෙන් ආලෙප කෙරෙති, මුව පියුම් පත්‍රලෙඛා සහිත කෙරෙති, ඉස් කළුවැල් දුමෙන් සුවඳ කවත්" යන මේ අප්‍රසහුත වෘත්තාන්තයෙන් හෙවත් වල්ලභයන් හා සමාගමය සඳහා සැරහී මෙන් ප්‍රසහුතවෘත්තාන්තයවූ හිමකාලය අධිකශීතල බැව් අවබොධ කෙරේ. වල්ලභාලිඞ්ගනයද ශීතාපගමයට කරුණු හෙයිනි. එබැවින් මෙය **අප්‍රසහුත ප්‍රශංසාලඞ්කාර** වී.

---

6 **පදාන්වය**–රතිශ්‍රමක්ෂාමවිපාණ්ඩුවක්ත්‍රාඃ තරුණ්‍යඃ දශනාග්‍රහිනනාන් අධරාන් ප්‍රපිඩ්‍යමානාන් අවෙක්ෂ්‍ය හර්‍යාභ්‍යුදයෙ ප්‍රාපෙ'පි අපි එවෙඃ නො හසන්ති.

---

* සම්ප්‍රාපෙ හර්‍යාභ්‍යුදයාඃ.

අඩියාවී-රතිශ්‍රමක්ෂාම විපාණ්ඩුවක්ත්‍රාඃ, රතිකෙළි වෙහෙසින් වැහැරුණු සුදුමැලි මුහුණු ඇති; තරුණ්‍යඃ, වයාවුන් අතනෝ තුමූ; දශනාග්‍රහිණාන්, දත්අගින් තුවාලවූ; අධරාන්, තොල්; ප්‍රපීඩ්‍යමානාන්, පීඩාවහුලබන්නවුන්; අවෙක්ෂ්‍ය, සලකා; හර්ෂාම්බුදයෙ, අධික ප්‍රීතියක්; ප්‍රාපෙන අපි, පැමිණ්ණකල්හි පවා; උරෙවිඃ. උස්කොව; නොහසන්හි, නොසෙත්.

ආශයාවී-රතිකෙළි වෙහෙසින් වැහැරගියාවූ සුදුමැලි තරුණ. ස්ත්‍රිහු වල්ලභයන්ගේ දත්අගින් තුවාලවූ තොල් රදෙනබව සලකා බලවත් ප්‍රීතියක් හටගත් කල්හි පවා තදින් සිනා නොසෙත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-තරුණ්‍යඃ නොසහන්ති.

පදවිභාග-රතිශ්‍රමක්ෂාමවිපාණ්ඩුවක්ත්‍රාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. තරුණ්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. දශනාග්‍රහිණාන් යනු සමාසාන්ත ෂිතියා බහුවචනාන්තයි. අධරාන් යනු කෘදන්ත ෂිතියා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රපීඩ්‍යමානාන් යනු ක්‍රීදන්ත ෂිතියා බහුවචනාන්තයි. අවෙක්ෂ්‍ය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. හර්ෂාම්බුදයෙ යනු සමාසාන්ත සප්තමී එකවචනාන්තයි. ප්‍රාපෙන යනු කෘදන්ත සප්තමේ‍යකවචනාන්තයි. අපි යනු අපෙක්ෂායෙහි අව්‍යයයි. උරෙවිඃ යනු මහදලියෙහි අව්‍යයයි. නොයනු ප්‍රතිෂෙධඥයහි අව්‍යයයි. හසන්හි යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනක්‍රියායි.

උක්තානුක්ත-හසන්හි යන කර්තෘකාරක බහුවචන ක්‍රියායෙන් තරුණ්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ප්‍රාපෙන යනු අනුක්තාධාරයි. අවෙක්ෂ්‍ය යන ල්‍යබන්තයෙහුදු තරුණ්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. අධරාන් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-තරුණ්‍යඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. රතිශ්‍රමක්ෂාම විපාණ්ඩුවක්ත්‍රාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රාපෙන යනු විශෙෂ්‍යයි. හර්ෂාම්බුදය යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අධරාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. දශනාග්‍රහිණාන් යනුද, ප්‍රපීඩ්‍යමානාන් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-රතස්‍යඃ ශ්‍රමඃ රතිශ්‍රමඃ, රතිශ්‍රමෙණ ක්ෂාමානි රතිශ්‍රමක්ෂාමානි, විපාණ්ඩූනි ච තානි වක්ත්‍රාණි චෙති විපාණ්ඩුවක්ත්‍රාණි රතිශ්‍රමක්ෂාමානි විපාණ්ඩුවක්ත්‍රාණි යෂාං තා රතිශ්‍රමක්ෂාමවිපාණ්ඩුවක්ත්‍රාඃ (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). හර්ෂස්‍ය අම්බුදයඃ හර්ෂාම්බුදයඃ, තස්මින් හර්ෂාම්බුදයෙ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ.)

7 පීනස්තනෞරුසඵලභාගශොභා
මාසාද්‍ය තත් පිඩනජාතභෙදඃ
තෘණාග්‍ර*ලම්බසතුහිනෙඃ පතද්භි
රාක්‍රාන්දතීවොෂසි ශීතකාලඃ.

දශනානාමග්‍රාණි දශනාග්‍රාණි, දශනාග්‍රෛර්භින්නා දශනාග්‍රභින්නාඃ, තාන් දශනාග්‍රභින්නාන් (තත්පුරුෂ ගසි තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ප්‍රපීඩ්‍යමානාන්-ප්‍ර පූර්ව පිඩ පිඩනෙ. අවෙක්ෂ්‍ය-අව පූර්ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ. ප්‍රාපෙන—ප්‍ර පූර්ව ආප ප්‍රාපෙෆ. හසන්ති—හස හාසෙ.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම තෘතීය චතුර්පාදයෝ උපෙන්ද්‍රවජ්‍රාවෘත්ත යට අයත් වෙති. ද්විතීය පාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රාවෘත්තයට අයත් වේ. එහෙයින් මේ **උපජාති** යි.

අලඞ්කාර-මෙහි "බලවත් ප්‍රීතිය ඇතිකල්හිදු සිනා නොසෙත්" යයි කිමෙන් හෙතුව ඇතිවත් කාර්‍ය්‍යයාගේ අනුත්පත්තිය හැඟවේ. මෙසේ හෙතුව ඇතිතල්හි කාර්‍ය්‍යයාගේ නොලැබීමක් වේ නම් එය **විශෙෂොක්ති** අලඞ්කාර විෂයක වේ.

"කාර්‍ය්‍යජනිර් විශෙෂොක්තිඃ සති ප්‍රහ්වාලකාරණෙ" යනු කුවලයානන්‍ද වචනයි. සහකාරිසම්පන්නවූ හෙතුවක් ඇතිකල්හි කාර්‍ය්‍යයාගේ අනුත්පත්තිය විශෙෂොක්ති නමු යනු එහි අදහසයි.

---

7 **පදාර්ථ**-ශීතකාලඃ, පීනස්තනොරුසඵලභාගශොභාං, ආසාද්‍ය තත් පිඩනජාතභෙදඃ තෘණාග්‍රලම්බෛඃ පතද්භිඃ තුහිනෙනෙඃ උෂස් ආක්‍රන්දති ඉව.

අන්වයාර්ථ-ශීතකාලඃ, ශීතවූ මේ හිමකාලයතෙම; පීනස්තනොරුසඵලභාගශොභාම්, පිරුණු පියොවුරු හා වටොරතලපෙදෙස් ශොභාවට; ආසාද්‍ය, පැමිණ; තත් පිඩනජාතභෙදඃ, ඒ පියොවුරු හා කලවා මිරිකීමෙන් හටගත් භෙද ඇත්තේ; තෘණාග්‍රලම්බෛඃ, තණ අග එල්බෙන්නාවූ; පතද්භිඃ, වැටෙන්නාවූ; තුහිනෙනෙඃ, පිනි කරණ කොටගෙන; උෂස්, ප්‍රභාතකාලයහි; ආක්‍රන්දති ඉව, හඬායසි සිතමි.

ආශයාර්ථ-හෙමන්තකාලයතෙම ස්ත්‍රීන්ගේ පිරුණු පියොවුරු හා කලවාවල ශොභාවට පැමිණ හෙවත් පියොවුරු හා කලවාබව්ට පැමිණ ඒ පියොවුරනුත් කලවාත් වලලූහයත් විසින් මැඩීම නිසා

---

* ලම්බෙනෙඃ.

හවිඝත් කනඝාවු ඇත්තේ උදුසන තණපත් අග එල්බෙන්නාවූද තණපත් අඹින් රුරාවැටෙන්නාවූද හිම බිඳුන්ගේ චාරුයෙන් අඹන්නාක් මෙනැයි ගතිම්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ශිතකාලඃ ආක්‍රන්දති.

පදවිභාග-ශිතකාලඃ යනුද තත් පිඩනජාතබෙදඃ යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමෛක වචනාන්තයෝයි. පිනස්තනොරුසථලඝාඝ ශොඝාම් යනු සමාසාන්ත ත්‍රිතියා එකවචනාන්තයි. ආසාද්‍ය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. තෘණිග්‍රලමෙබඃ යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහු වචනාන්තයි. පතද්භිඃ යනුද තුහිනෙඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහු වචනාන්තයි. උෂසි යනු කෘදන්ත සප්තමෛකවචනාන්තයි. ආක්‍රන්දති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචන ක්‍රියායි. ඉව යනු උත්ප්‍රෙක්ෂාද්‍යෝතනයෙහි අව්‍යයයි.

උක්තානුක්තත්ව-ආක්‍රන්දති යන කර්තෘකාරක ක්‍රියායෙන් ශිත කාලඃ යනු උක්තකර්තෘයි. තුහිනෙඃ යනු අනුක්තකරණයි. උෂසි යනු අනුක්තාධාරයි. ආසාද්‍ය යන ල්‍යබන්තයෙහුදු ශිතකාලඃ යනු උක්තකර්තෘයි. පිනස්තනොරුසථලඝාඝශොඝාම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ශිතකාලඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. තත්පිඩන ජාතබෙදඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. තුහිනෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. තෘණිග්‍රලමෙබඃ යනුද, පතද්භිඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ශිතස්‍ය කාලඃ ශිතකාලඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). සත නාශ්ච උත්‍තරාශ්ච සතනොරවඃ, පිනාශ්ච තෙ සතනොරවශ්චෙති පින සතනොරවඃ, පිනස්තනොරූණිං සථලානි පිනස්තනොරුසථලානි, පිනස්තනොරුසථලානාං ඝාඝඃ පිනස්තනොරුසථලඝාඝඃ, තෙෂාං ශොඝා පිනස්තනොරුසථලඝාඝශොඝා, තාම් පිනස්තනොරුසථල ඝාඝශොඝාම් (කර්මධාරය, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගණී තත්පුරුෂඃ). තෙෂාං පිඩනං තත්පිඩනම්, තත්පිඩනෙන ජාතඃ බෙදෝ යස්‍යාසෞ තත්පිඩනජාතබෙදඃ (තත්පුරුෂ ගණී බහුව්‍රීහිඃ). තෘණාන්‍යාමග්‍රාණි තෘණිග්‍රාණි, තෘණිග්‍රම් ලම්බානි තෘණිග්‍ර ලම්බානි. තෛඃතෘණිග්‍රලමෙබඃ (තත්පුරුෂ ගණී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ආසාද්‍ය-ආඞ් පූර්වඃ සද ධෛකකර්තෘ. පතද්භිඃ-පතෘ ගතෞ. ආක්‍රන්දති—ආඞ් පූර්ව ක්‍රුදි ආහ්වානෙ.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම විතිය චතුෂ්පාදයන් ඉන්ද්‍රවජ්‍රායෙන්ද තෘතියපාදය උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායෙන්ද යුක්තයෙයින් **උපජාති වෘත්තයයි.**

8 ප්‍රභූතශාලිප්‍රසවෛශ්චිතානි
මෘගාඞ්ගනායූථවිභූෂිතානි
මනොහරක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි
සීමාන්තරාණ්‍යුන්නසුඛයන්ති චෙතඃ.

අලඞ්කාර-උදය තණ අග පිනිබිඳු එල්බිම හා වැරීම හිමකාල යෙහි තුයොවෑතිශයන් පවත්නා සුභාවශයකි. හිමකාලය අභ නන්ගේ පියොවුරු හා කලවා ශොභාවට පැමිණ ඒ තන කලවා වලලඤයන් විසින් මැඩීමෙන් හටගත් කනගාටුවෙන් හඬන්නාක් මෙන් උදය තණඅග පිනිබිඳු පැවැත්ම වේයයි අනන්‍යකාරයකින් මෙහි සලකනලද හෙයින් මේ උත්ප්‍රෙක්ෂාලඞ්කාරයි.

---

8 **පදවිවරණ**-ප්‍රභූතශාලිප්‍රසවෛඃ චිතානි මෘගාඞ්ගනායූථවිභූෂි තානි මනොහරක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි සීමාන්තරාණි චෙතඃ උත්සුකයන්ති.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රභූතශාලිප්‍රසවෛඃ, බොහෝවූ පිදුණුවූ හැල්හොය මින්; චිතානි, වැසීගියාවූ; මෘගාඞ්ගනායූථවිභූෂිතානි, මුවඟන රැළින් ශොභිතවූ; මනොහරක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි, මනහර කොස්වාළිඟ ණින් විසින් පවත්වනලද නාද ඇත්තාවූ; සීමාන්තරාණි, සීමා න්ත රයෝ තුමූ; චෙතඃ, සිත; උත්සුකයන්ති, උත්සාහවත් කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ-පිදුණුවූ බොහෝ හැල්හොයමින් වැසිගියාවූ මුව ඟන රැළින් අලඞ්කෘතවූ සිත්කලු කොස්වාළිඟණින් විසින් පවත් වන නාද ඇත්තාවූ ග්‍රාමසීමාන්තරයෝ තුමූ දක්නවුන්ගේ සිත ප්‍රීතිමත් කෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරඞ්ගසම්බන්ධ-සීමාන්තරාණි චෙතඃ උත්සුකයන්ති.

පදවිභාග-ප්‍රභූතශාලිප්‍රසවෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහු වචනාන්තයි. චිතානි යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මෘගා ඞ්ගනායූථවිභූෂිතානි, මනොහරක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සීමාන්තරාණි යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. චෙතඃ යනු කෘදන්ත ඕතීයෙකවචනා න්තයි. උත්සුකයන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-උත්සුකයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියා යෙන් සීමාන්තරාණි යනු උක්තකර්තෘයි. චෙතඃ යනු අනුක්තකර්මයි.

9 ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලශොභිතානි
සොනමාදකාදම්බවිභූෂිතානි
ප්‍රසන්නතොයානි සුශීතලානි
සරාංසි චෙතාංසි හරන්ති පුංසාම්

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-සීමාන්තරාණි යනු විශෙෂ්‍යයි. ඒතානි, මෘගාඛ්‍යනාස්‍රුථවිභූෂිතානි, මනොහරක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි යන මොහු තුලාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ප්‍රභූතශාලිප්‍රසවෙ යනු චිතානි යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ශාලිනාං ප්‍රසවාඃ ශාලිප්‍රසවාඃ, ප්‍රභූතාශ්ච තෙ ශාලිප්‍රසවාශ්චෙති ප්‍රභූතශාලිප්‍රසවාඃ, තෛඃ ප්‍රභූතශාලිප්‍රසවෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ කර්මධාරයඃ). මෘගානාමඛ්‍යනා මෘගාඛ්‍යනාඃ, මෘගාඛ්‍යනානාං ස්‍රුථඃ මෘගාඛ්‍යනාස්‍රුථඃ, මෘගාඛ්‍යනාස්‍රුථෙන විභූෂිතානි මෘගාඛ්‍යනාස්‍රුථවිභූෂිතානි (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ක්‍රෞඤ්චානාං නිනාදිතානි ක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි, මනොහරාණි ක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි යෙෂු තානි මනොහරක්‍රෞඤ්චනිනාදිතානි (තත් පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සීමානාමන්තරාණි සීමාන්තරාණි (ෂෂ්ඨී තත් පුරුෂඃ).

ධාතු-උන්ඳුකයන්ති—උත් පූර්වඃ ස්‍රු ප්‍රසවෙ.

ඡන්දස්-මෙහි චතුෂ්පාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි, අනික් පාද තුන උපෙන්ද්‍ර වජ්‍රායි. එහෙයින් මේ උපජාති වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-පරිකරාලඞ්කාරයි. සිත ප්‍රීතිමත් කිරීමෙහි ලා සීමාන්තරයන්ට විශෙෂණවූ සියලු පදාර්ථයෝ ප්‍රකෘතාර්ථයට උපකාර කෙරෙති. මෙසේ සාභිප්‍රායවූ විශෙෂණයන් ඇතියෙන් මේ පරි කරාලඞ්කාර වී.

---

9 **පදාන්වය**-ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලශොභිතානි සොනමාදකාදම්බ විභූෂිතානි ප්‍රසන්නතොයානි සුශීතලානි සරාංසි පුංසාං චෙතාංසි හරන්ති.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලශොභිතානි, සුපුෂ්පිතවූ නිලුපුලින් අලඞ්කෘතවූ; සොනමාදකාදම්බවිභූෂිතානි, උද්ගතවූ මද සහිත වූ ලි කුකුළන්ගෙන් ශොභිතවූ; ප්‍රසන්නතොයානි, ප්‍රසන්න ජලය ඇත් තාවූ; සුශීතලානි, අතිශයින් සිසිල්වූ; සරාංසි, තටාකයෝ; තුම්බ; පුංසාම්; පුරුෂයන්ගේ; චෙතාංසි, සිත්; හරන්ති, පැහැරගනිත්.

ආඝෂාපී-මොනවට පිපී තිබෙන නිල් මානෙල්මල්වලින් සැරිහුණුවූ බලවත් මදයෙන් යුක්ත වී ළිඳකුකුළන්ගෙන් සැරිහුණුවූ පැහැදි ජලයෙන් යුක්තවූ ඉතා සිහිල්වූ වී පුරුෂයන්ගේ සිත් පැහැරගනිති. අතිශයින් ප්‍රීතිමත් කෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සරාංසි චෙතාංසි හරන්ති.

පදවිභාග-ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලශොභිතානි, සොනමාදකාදම්බවිභූෂිතානි, ප්‍රසන්නතොයානි, සුශීතලානි යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සරාංසි යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. චෙතාංසි යනු කෘදන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. පුංසාම්, යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. හරන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්සෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-හරන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් සරාංසි යනු උක්ත කර්තෘයි චෙතාංසි යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-සරාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලශොභිතානි, සොනමාදකාදම්බවිභූෂිතානි, ප්‍රසන්නතොයානි, සුශීතලානි යන මොහු තුලාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. චෙතාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. පුංසාම් යනු භිත්තාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නීලානි ච තානි උත්පලානි චෙති නීලොත්පලානි, ප්‍රඵුල්ලානි ච තානි නීලොත්පලානි චෙති ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලානි, ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලෛඃ ශොභිතානි ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලශොභිතානි (කර්මධාරය, කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). සහ ඒනමාදෙන යෙ වතී න්‍යෙ න්‍ත සොනමාදඃ, සොනමාදඃච තෙ කාදම්බාශ්චෙති සොනමාදකාදම්බාඃ, සොනමාදකාදම්බෛර්විභූෂිතානි සොනමාදකාදම්බවිභූෂිතානි (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ප්‍රසන්නඃ තොයං යෙෂු තානි ප්‍රසන්නතොයානි (සප්තම්‍ය බහුව්‍රීහිඃ). සුෂ්ඨු ශීතලඃ යෙෂාං තානි සුශීතලානි (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-හරන්ති-හෘඤ්-හරණෙ.

ඡන්දස්-මමහි චිතිය පාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි. ඉතිරි පාදයෝ උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායි. එහෙයින් උපජාතියි.

අලඞ්කාර-මමහි පුරුෂයන්ගේ චිත්තහරණයට කර්තෘවූ සරසුත්ව "ප්‍රඵුල්ලනීලොත්පලශොභිතානි, සොනමාදකාදම්බවිභූෂිතානි ප්‍රසන්නතොයානි, සුශීතලානි යන විශෙෂණයෝ තුමූ උපකාරකරෙති. අභිප්‍රාය සඝත වෙති. එබැවින් මේ **පරිකරාලඞ්කාර** වේ.

10 පාකං වුජනති හිමජාතසිතෙ
රුධ්‍යමානා සතතං මරුද්භිඃ
ප්‍රියෙ ප්‍රියඛුඃ ප්‍රියවිප්‍රයුක්තා
විපාණ්ඩුතාං යාති විලාසිනිව.

---

10 පදනිත්‍ය-ප්‍රියෙ හිමජාතසිතෙඃ මරුද්භිඃ සතතං අධ්‍යමානා පාකං වුජනත්‍ති ප්‍රියඛුඃ ප්‍රියවිප්‍රයුක්තා විලාසිනී ඉව විපාණ්ඩුතාං යාති.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රියෙ, සොඳුර; හිමජාතසිතෙඃ, හිමයෙන් හටගත් ශීත ඇති; මරුද්භිඃ, සුළඟින්; සතතං, නිරන්තරයෙන්; අධ්‍යමානා, සොලවනු ලබමින්; පාකම්, මේරීමට; වුජනති, පැමිණෙන්නාවූ; ප්‍රිය ඛුඃ, පුවඟුතොමෝ; ප්‍රියවිප්‍රයුක්තා, වල්ලභයාගෙන් වියෝවූ; විලා සිනී ඉව, ස්ත්‍රියක මෙන්; විපාණ්ඩුතාම්, පඬුවන්බවට; යාති, පැමි ණෙන්නීය.

ආශයාර්ථ-සොඳුර, හෙමන්තඍතුයෙහි හිම නිසා හටගත් ශීතල ඇති සුළඟින් නිතර සොලවනු ලබමින් පැසීමට යන්නාවූ පුවඟුතොමෝ සිය සැමියාගෙන් වෙන්වූ කාන්තාවක මෙන් පඬු පැහැ ඇති බවට පැමිණෙන්නීය. හිම කාලයෙහි පුවඟු ලියවල ශ්‍යාමවණීව හිබෙන්නාවූ කොළ ඉදී කහපාටවන බැව් මෙයින් කී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ප්‍රියඛුඃ විපාණ්ඩුතාං යාති.

පදවිභාග-ප්‍රියෙ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. හිම ජාතසිතෙඃ යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. මරුද්භිඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. සතතම් යනු කෘදන්ත ත්‍රිති යෛකවචනාන්තයි. අධ්‍යමානා යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනා න්තයි. පාකම් යනු කෘදන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. වුජනති යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ප්‍රියඛුඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථ මෛකවචනාන්තයි. ප්‍රියවිප්‍රයුක්තා යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකක වචනාන්තයි. විලාසිනී යනු තද්ධිතාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනඅයහි අව්‍යයයි. විපාණ්ඩුතාම් යනු තද්ධිතා න්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. යාති යනු ලව් කතෘකාරක පරඅසම් පද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තක-යාති යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියායෙන් ප්‍රියඛුඃ යනු උක්තකර්තෘයි. විපාණ්ඩුතාම් යනු අනුක්තකර්මයි. අධ්‍ය මානා යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් මරුද්භිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. වුජනති යන කර්තෘකාරක කෘදන්තයෙන් පාකම් යනු අනුක්තකර්මයි.

11 පුප්ඵාසවාමොදසුගන්ධිවක්ත්‍රා
නිඃශ්වාසවාතෛඃ සුරභිකෘතාඛඃ
පරස්පරාඛ්‍යව්‍යතිසඞ්ගශායී
ශෙතෙ ජනඃ * කාමරසානුවිඛඃ.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ප්‍රියඞ්ගුඃ යනු විශෙෂ්‍යයි, වූර්ජන්‍ති යනුද, ආධ්‍යමානා යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මිලාසිනී යනු උප මානයෙහි තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රියවිප්‍රයුක්තා යනු මිලාස්නී යන්නට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මරුද්භිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. හිමර්තුශිශෙතඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සතතම් යනු ආධ්‍යමානා යන ක්‍රියාවාචි කෘදන්තය වනතුයෙන් ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-හිමෙන ජාතං හිමජාතම්, හිමජාතං ශීතං යෙෂාං තෙ හිමජාතශීතාඃ, තෛර් හිමජාතශීතෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහු විහිඃ). ප්‍රියාද් විප්‍රයුක්තා ප්‍රියවිප්‍රයුක්තා (පඤ්චමී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-වූර්ජන්ති-වූර්ජගතෞ. ආධ්‍යමානා-ආඞ් පූර්ව ධ්‍ය කම්පනෙ යාති-යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම තිතීය පාදයෝ ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි. තෘතීය චතුර්ථ පාදයෝ උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායි. එබෙයින් මේ **උපජාති** වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-මෙහි ප්‍රියඞ්ගුඃ යන්නට මිලාසිනී යනු උපමාභාව යෙන් තැබූ හෙයින් මේ උපමාලඞ්කාරයයි.

---

11 පදච්ඡෙද-කාමරසානුවිඛඃ ජනඃ පුප්ඵාසවාමොදසුගන්ධිවක්ත්‍රඃ නිඃශ්වාසවාතෛඃ සුරභිකෘතාඛඃ පරස්පරාඛ්‍යව්‍යතිසඞ්ගශායී ශෙතෙ.

අන්වයාර්ථ-කාමරසානුවිඛඃ, සම්භොගාභිලාෂයෙන් මඩනාලද; ජනඃ, ජනතෙමේ; පුප්ඵාසවාමොදසුගන්ධිවක්ත්‍රඃ, පුෂ්පාසවගන්ධයෙන් සුවඳවත් මුව ඇත්තේ; නිඃශ්වාසවාතෛඃ; සුසුම් සුළඟින්; සුරභිකෘතාඛඃ, සුවඳකරනලද ශරීර ඇත්තේ; පරස්පරාඛ්‍යව්‍යතිසඞ්ගශායී, ඔවුනොවුන්ගේ සිරුරු වැළඳගෙන හෝනේ; ශෙතෙ, නිදයි.

ආශයාර්ථ-රතිකෙළිරසයෙන් අභිභූතවූ සිත්ඇති ජනතෙමේ මල්රසයෙන් කරනලද මෙර පානයකිරීමෙන් එහිවූ ගන්ධයෙන් සුගන්ධ මුව ඇතිව කෙළුන සුසුමෙන් සුවඳකරනලද ශරීර ඇතිව ඔවු නොවුන් වැළඳගෙන මේ හිමකාලයෙහි නිදයි.

---

* කාමශරානුවිඛඃ

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ජනඃ ශෙතෙ.

පදවිභාග-කාමරසානුවිද්ධඃ,පුෂ්පාසවාමොදසුගන්ධිවක්ත්‍රඃ, සුරභිකෘතාඛඃ, පරස්පරාඛව්‍යතිසඞ්ගශාඃ යන සමාසානා ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝසි. ජනඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. නිඃශ්වාසවාශෙතඃ යනු සමාසානා තෘතියා බහුවචනාන්තයි. ශෙතෙ යනු ලට් කර්තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ශෙතෙ යන කර්තෘකාරෛකවචන ක්‍රියායෙන් ජනඃ යනු උක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ජනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. පුෂ්පාසවාමොද සුගන්ධිවක්ත්‍රඃ, සුරභිකෘතාඛඃ, පරස්පරාඛව්‍යතිසඞ්ගශාඃ කාමරසානුවිධඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝසි. නිඃශ්වාසවාශෙතඃ යනු සුරභිකෘතාඛඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-පුෂ්පානාමාසවඃ පුෂ්පාසවඃ, පුෂ්පාසවස්‍ය ආමොදඃ පුෂ්පාසවාමොදඃ, ශොභනඃ ගන්ධඃ යස්‍ය තත් සුගන්ධි, පුෂ්පාසවාමොදෙන සුගන්ධි වක්ත්‍රං යස්‍යාසෞ පුෂ්පාසවාමොදසුගන්ධිවක්ත්‍රඃ (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, බහුව්‍රීහි ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). නිඃශ්වාසශ්චාසෞ වාතශ්චෙති නිඃශ්වාසවාතඃ, තෛර් නිඃශ්වාසවාශෙතඃ (කර්මධාරයඃ). සුරභිකෘතං අඞ්ගං යස්‍යාසෞ සුරභිකෘතාඛඃ (ඡඡඪි බහුව්‍රීහිඃ). පරස්පරස්‍ය අඞ්ගානි පරස්පරාඛානි, පරස්පරාඛානාං ව්‍යතිසඞ්ගඃ පරස්පරාඛව්‍යතිසඞ්ගඃ, පරස්පරාඛව්‍යතිසඞ්ගෙන ශාඃ පරස්පරාඛව්‍යතිසඞ්ගශාඃ (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). කාමස්‍ය රසඃ කාමරසඃ, කාමරසෙන අනුවිද්ධඃ කාමරසානුවිද්ධඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ශෙතෙ—ශිඞ් ස්වප්නෙ.

ප්‍රත්‍යය-**උපජාතියි**. මෙහි තෘතියපාදය උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායි. ඉතිරි පාදතුන ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි.

අලඞ්කාර-පර්‍යායොක්තයි. මෙහි ප්‍රකාශවන පුවතින් හෙමන්තකාලය සම්බන්ධවූ ශීතාධික්‍යය අවශ්‍යමය කෙරෙනුයෙන් මේ පර්‍යායොක්ත වී.

12 දන්තවිජ්ජෙහි සුවණ්ණදන්තවිජ්ජෙහි
සතෙනෙව පාණ්‍යග්ගකතාහිලෙඛෙහි
සංසුච්‍යතෙ නිදියම්ඛනානං
රතොපහොගො නවයොවනානාම්.

---

12 පදච්ඡෙද – නවයොවනානං අඛනානං සුවණ්ණදන්තවිජ්ජෙහි දන්තවිජ්ජෙහි පාණ්‍යග්ගකතාහිලෙඛෙහි සතෙනෙහි ච නිදියං රතොපහොගෝ සංසුච්‍යතෙ.

අන්වයාර්ථ – නවයොවනානාම්, නවයොවුන්වූ; අඛනානාම්, අඛනන්ගේ; සුවණ්ණදන්තවිජ්ජෙහි, තුවාලවූ දත් සලකුණුවලින් යුක්තවූ; දන්තවිජ්ජෙහි, තොල්වලින්ද; පාණ්‍යග්ගකතාහිලෙඛෙහි, නියවලින් කරනලද සිරිමි ඇති; සතෙහි ච, තනවලින්ද; නිදියම්, දයාවිරහිතසේ පවත්වනලද; රතොපහොගෝ, මෛථුනසෙවනය; සංසුච්‍යතෙ, අඛවහුලැබේ.

ආශයාර්ථ–වල්ලභයන්ගේ දත් වැදිමෙන් හටගත් තුවාල සලකුණු ඇති නවයොවුන් අඛනන්ගේ තොල්වලින්ද, නියපොතු වැදීමෙන් සිරිගියාවූ තනවලින්ද, අකාරුණික පරිද්දෙන් පවත්වනලද මෛථුනසේවනය අඛවහුලැබේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–දන්තවිජ්ජෙහි සතෙහි ච රතොපහොගෝ සංසුච්‍යතෙ.

පදවිභාග–නවයොවනානාම් යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. අඛනානාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. සුවණ්ණදන්තවිජ්ජෙහි, දන්තවිජ්ජෙහි, පාණ්‍යග්ගකතාහිලෙඛෙහි යන මොකු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයෝයි. සතෙහි යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. නිදියම් යනු සමාසාන්ත විතිථෙකවචනාන්තයි. රතොපහොගෝ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. සංසුච්‍යතෙ යනු ලට් කර්මකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–සංසුච්‍යතෙ යන කර්මකාරකෙකවචනක්‍රියායෙන් දන්තවිජ්ජෙහි යනුද සතෙහි යනුද අනුක්තකර්තෘකාරකයෝයි. රතොපහොගෝ යනු උක්තකර්මකාරකයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–දන්තවිජ්ජෙහි යනු විශෙෂ්‍යයි. සුවණ්ණදන්තවිජ්ජෙහි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සතෙහි යනු විශෙෂ්‍යයි. පාණ්‍යග්ගකතාහිලෙඛෙහි යනු තුල්‍යාධිකරණවිශෙෂණයි.

---

* හොහෝ.

13 කාචිද් විභූෂයති දර්ශිණශඤ්ඛහස්තා
බාලාතපෙන වනිතා වදනාරවින්දම්
දන්තාවභේදං ප්‍රියතමේන නිපීතසාරං
දන්තාග්‍රභින්නන*මවකෘෂ්‍ය නිරීක්ෂතෙ ච.

දන්තාවභේදෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. අඞ්ගනානාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. අඞ්ගනානාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. නවයෞවනානාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නිදියම් යනු ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නවං යෞවනං යාසාං තා නවයෞවනාඃ, තාසාම් නවයෞවනානාම් (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ. දන්තානාං විභානි දන්ත විභානි, වුණානි ච තානි දන්තවිභානි චෙති වුණදන්තවිභානි, සහ වුණදන්තවිභෙනදෛවතීනෙන තෙ සවුණදන්තවිභාඃ, තෛඃ සවුණදන්තවිභෛඃ (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ශසි බහුව්‍රීහිඃ). දන්තානාං ඡදඃ දන්තවිඡදඃ, තෛර්දන්තවිඡදෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). පාණීනාම්ග්‍රාණි පාණ්‍යග්‍රාණි, පාණ්‍යග්‍රෛඃ කෘතාඃ අභිලෙඛා යෙෂාං තානි පාණ්‍යග්‍රකෘතාභිලෙඛානි, තෛඃ පාණ්‍යග්‍රකෘතාභිලෙඛෛඃ (තත්පුරුෂ, ශසි බහුව්‍රීහිඃ). නාඇති දයා යස්‍ය තත් නිර්දයම්, තත් නිර්දයම් (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). රතස්‍ය උපභොගඃ රතොපභොගඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-සංසූච්‍යතෙ-සම් පූර්වඃ සූච සූචනෙ.

ඡන්දස්-ප්‍රථම තෘතීය පාදයන් ඉන්ද්‍රවජ්‍රායෙන්ද විතිය චතුර්ථ පාදයන් උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායෙන්ද යුක්තවෙනයින් මේ **උපජාති** යි.

අලඞ්කාර-පරිකරාලඞ්කාරයි. මෙහි දන්තවිඡදයන්වද සහන යන්වද විශෙෂණවූ සවුණදන්තවිභෙනඃ, පාණ්‍යග්‍රකෘතාභිලෙඛෛඃ යන මොවුහු නිදියරතොපභොග සංසූචනයෙහි ලා අභිප්‍රාය සහිත වෙති. එබැවින් මේ **පරිකර** වී.

---

13 පදාන්වය-බාලාතපෙන්ද්‍ර දර්ශිණශඤ්ඛහස්තා කාචිත් වනිතා වදනාරවින්දං විභූෂයති. ප්‍රියතමේන නිපීතසාරං දන්තාග්‍රභින්නං දන්තවිඡදං අවකෘෂ්‍ය නිරීක්ෂතෙ ච.

අන්වයාර්ථ-බාලාතපෙන්ද්‍ර, බාල සූර්‍යරශ්මියෙහි; දර්ශිණශඤ්ඛ හස්තා, කැටපතෙහි ඇලුණු අත් ඇති; කාචිත් වනිතා, කිසියම් අඟනක්; වදනාරවින්දම්, මුවපියුම; විභූෂයති, සරහයි; ප්‍රියතමේන, වල්ලභයා විසින්; නිපීතසාරම්, පානයකරනලද සාර ඇති; දන්තාග්‍ර භින්නම්, වල්ලභයාගේ දත්අගින් තුවාලවූ; දන්තවිඡදම්, තොල; අවකෘෂ්‍ය, ඇද; නිරීක්ෂතෙ ච, බැලීමද කරයි.

---

* මපකෘෂ්‍ය.

ආඛ්‍යාති-උදාහරණ ඉරණවුවෙහි සිට කැඩපත අතටගත් කිසි යම් ස්ත්‍රියක් සඛියා මුඛපදමය වත්ස්‍රනු ආදියෙන් සරහයි. වල්ලභ යා විසින් උරාබොන ලද්දාවූද ඒ වල්ලයාගේ දත්අගින් තුවාලවූද සඛියා දෙතොල් පෙරළා ඇද අවලෝකනයද කරයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වනිතා වදනාරවින්දං විභූෂයති. වනිතා දන්තාවද්‍යං නිරීක්ෂතෙ.

පදවිභාග-බාලාතපෙක්ෂූ යනු සමාසාන්ත සජන්ත බහුවචනා න්තයි. දර්ශිණශඞ්ඛාභෘතා යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. කාචිත් යනු චිත් ප්‍රත්‍යයාන්තයි. වනිතා යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛක වචනාන්තයි. වදනාරවින්දම් යනුද, නිපීතසාරම් යනුද, දන්තාග්‍ර ගිහිත්‍රම් යනුද දන්තාවද්‍යම් යනුද සමාසාන්ත විතියෙකවචනා න්තයි. විභූෂයති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරු ෂෛකවචනාන්තයි. ප්‍රියතමෙන යනු තද්ධිතාන්ත තෘතියෛකවච නාන්තයි. අවකෘෂ්‍ය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි, නිරීක්ෂතෙ යනු ලව් කර්තෘකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි.

උක්තකාර්තුක්ත-විභූෂයති යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියා යෙන් වනිතා යනු උක්තකර්තෘයි. වදනාරවින්දම් යනු අනුක්ත කර්මයි. බාලාතපෙක්ෂූ යනු අනුක්තාධාරයි. නිරීක්ෂතෙ යන කර්තෘ කාරකෛකවචනක්‍රියාපදයන්ද වනිතා යනු උක්තකර්තෘයි. දන්ත චද්‍යම් යනු අනුක්තකර්මයි. අවකෘෂ්‍ය යන ල්‍යබන්තපදයනුදු වනිතා යනු උක්තකර්තෘයි. දන්තාවද්‍යම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය-වනිතා යනු විශේෂ්‍යයි. දර්ශිණශඞ්ඛ භෘතා යනුද කාචිත් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයෝයි. දන්ත චද්‍යම් යනු විශේෂ්‍යයි. නිපීතසාරම්, දන්තාග්‍රහිත්‍රම් යන පොහු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-බාලාඃඡි තෙ ආතපාඃඡෙචති බාලාතපාඃ, තෙෂූ බාලාතපෙෂූ (කර්මධාරයඃ) දර්ශිණෙ ශඞ්ඛෙ දර්ශිණශඞ්ඛෙ, දර්ශිණ ශඞ්ඛෙ භවෙතා යස්‍යාඃ සා දර්ශිණශඞ්ඛභෘතා (තත්පුරුෂ ගර්භී බහු ව්‍රීහිඃ) වදනඤ්ච තදරවින්දඤ්චෙති වදනාරවින්දම් තත් වදනාරවින්දම් (කර්මධාරයඃ). නිපීතඃ සාරො යස්‍යා සෙ නිපීතසාරඃ, තං නිපීත සාරම් (පඤ්චමී බහුව්‍රීහිඃ). දන්තානාඃ ග්‍රාඃඡ දන්තාග්‍රාඃඡ දන්තා ග්‍රෙර්හිත්‍රඃ දන්තාග්‍රහිත්‍රඃ. තං දන්තාග්‍රහිත්‍රම් (තත්පුරුෂ ගර්භී තත්පුරුෂඃ). දන්තානාං ඡදඃ දන්තාවද්‍යඃ, තං දන්තාවද්‍යම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ)

11 අන්‍යා ප්‍රකාමසුරතශ්‍රමබින්නදේහා
රාත්‍රිප්‍රජාගරවිපාටලනේත්‍රපද්මා
ශය්‍යාන්තදෙශලුලිතාකුලකේශපාශා
නිද්‍රාං ප්‍රයාති මෘදුසූර්ය්‍යකරාභිතප්තා.

ධාතු-විභූෂයති-වි පූර්‍ව භූෂ අලඞ්කාරෙ. අවකෘෂ්‍ය-අව පූර්‍වෘ කෘෂ විලෙඛනේ. නිරීක්ෂතෙ-නිර් පූර්‍ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලකා වෘත්තයි. (දෙවන සහ 20 වැන්න බලනු.)

අලඞ්කාර-මෙයි "වනිතා" යන එකම කර්‍තෘපදය "විභූෂයති" "නිරීක්ෂතෙ" යන ක්‍රියා දෙකෙහිම කර්‍තෘවෙයි. වදනා රඹුදුයාගේ සැරහිමය, දත්තාවශ්‍යයාගේ නිරීක්ෂණය යන දෙකටම කර්‍තෘවෙයි. මෙසේ එකම කාරකයට අයත් නොයෙක් ක්‍රියාවන්ගේ නිබන්ධය **කාරකදීපකාලඞ්කාර** වේ.

---

14 **පදුමවග්ග**-අන්‍යා ප්‍රකාමසුරතශ්‍රමබින්නදේහා රාත්‍රිප්‍රජාගර විපාටල නේත්‍රපද්මා ශය්‍යාන්තදෙශලුලිතාකුලකේශපාශා මෘදුසූර්‍ය්‍ය කරාභිතප්තා නිද්‍රාං ප්‍රයාති.

අඤ්ඤා-අන්‍යා, ඇතැම් වනිතාවක් නොමෙ; **ප්‍රකාමසුරත ශ්‍රමබින්නදේහා**, අතිශයින් රතිකෙළියෙහි වෙහෙසින් දෙනෑයට පැමිණි ශරීර ඇත්ති; **රාත්‍රිප්‍රජාගරවිපාටල නේත්‍රපද්මා**, රෑ නොනිදීමෙන් මද රත්වන්වූ නෙත් පියුම් ඇත්ති; **ශය්‍යාන්තදෙශලුලිතාකුල කේශපාශා**, ශයනයෙහි ගොළුවර පෙදෙස්හි විසිර අවුල්වූ කෙස් වැටි ඇත්ති; **මෘදු සූර්‍ය්‍යකරාභිතප්තා**, මොළොක් හිරුරැස්වත් නැවුනී; **නිද්‍රාම්**, නින්දට; **ප්‍රයාති**, **පැමිණෙන්නීය**.

අඤ්ඤාවැ-සමහර අඹනක් අතිශයින් රතිඅකුළියෙහි යෙදීමෙන් හටගත් වෙහෙසින් බැහැබවට පැමිණි ශරීර ඇත්ති මුළුරැයෙහි නොනිදීමෙන් මද රත්වන්වූ ඇස් නැමැති පියුම් ඇත්ති ශයනස්ථා නයාගේ ගොළුවරෙහි විසිර අවුල්වූ කෙස්වැටි ඇත්ති (හෙමන්ත කාලය පිළිබඳවූ) උදැසන මෘදු හිරුරැසින් අභිතාපනවූවා නින්දට පැමිණෙන්නීය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-අන්‍යා නිද්‍රාං ප්‍රයාති.

පදවිභාග-අන්‍යා යනු සර්‍වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ප්‍රකාම සුරතශ්‍රමබින්නදේහා, රාත්‍රිප්‍රජාගරවිපාටලනේත්‍රපද්මා, ශය්‍යාන්ත දෙශලුලිතාකුලකේශපාශා, මෘදුසූර්‍ය්‍යකරාභිතප්තා යන මොහු සමා

සාඛ්‍ය ප්‍රථමෛකවචනාඛ්‍යයෝසි. නිද්‍රාම් යනු කෘදන්ත ඉච්ති යෛකවචනාඛ්‍යසි. ප්‍රයාති යනු ලව් කතෘකාරක පරඔපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාඛ්‍යසි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රයාති යන කතෘකාරකෛකවචනක්‍රියායෙන් අන්‍ය යනු උක්තාකතෘසි. නිද්‍රාම් යනු අනුක්තාකර්මසි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-අන්‍ය යනු විශෙෂ්‍යසි. ප්‍රකාමසුරතශ්‍රම ඛින්නඉදහා, රාත්‍රිප්‍රජාඉරවිපාටලනෙත්‍රපද්මා, ශය්‍යාන්තදෙශලුලිතා කුලකෙශපාශා, මෘදුසූච්‍යකරාඉතපත්‍රා යන මොහු තුලාධිකරණ විශෙෂණයෝසි.

සමාසවිග්‍රහ-සුරතස්‍ය ශ්‍රමඃ සුරතශ්‍රමඃ, සුරතශ්‍රමෙණ ඛින්නං සුරතශ්‍රමඛින්නං,ප්‍රකාමං සුරතශ්‍රමඛින්නං ප්‍රකාමසුරතශ්‍රමඛින්නං, ප්‍රකාමසුරතශ්‍රමඛින්නං දෙහං යස්‍යාඃ සා ප්‍රකාමසුරතශ්‍රමඛින්නාදෙහා (තත්පුරුෂ ත්‍රිකඉඞ් බහුව්‍රීහිඃ). රාත්‍රෙඃ ප්‍රජාඉරඃ රාත්‍රිප්‍රජාඉරඃ, රාත්‍රිප්‍රජා ඉරෙණ විපාටලානි රාත්‍රිප්‍රජාඉරවිපාටලානි, නෙත්‍රාණි එව පද්මානි නෙත්‍රපද්මානි, රාත්‍රිප්‍රජාඉරවිපාටලානි නෙත්‍රපද්මානි යස්‍යාඃ සා රාත්‍රිප්‍රජාඉරවිපාටලනෙත්‍රපද්මා (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ඉඞ් බහුව්‍රීහිඃ). අන්තං ච තත් දෙශශෙච්‍යාන්තදෙශඃ, ශය්‍යායාම න්තදෙශඃ ශය්‍යාන්තදෙශඃ, ශය්‍යාන්තදෙශෙ ලුලිතඃ ශය්‍යාන්තදෙශ ලුලිතඃ, කෙශානාං පාශඃ කෙශපාශඃ, ආකුලශ්චාසෞ කෙශපාශ ශෙච්ති ආකුලකෙශපාශඃ, ශය්‍යාන්තදෙශලුලිතඃ ආකුලකෙශපා ශො යස්‍යාඃ සා ශය්‍යාන්තදෙශලුලිතාකුලකෙශපාශා (කර්මධාරය, තත් පුරුෂ ත්‍රික කර්මධාරය ඉඞ් බහුව්‍රීහිඃ.) සූච්‍යඃස්‍ය කරඃ සූච්‍යකරඃ, මෘදවශ්චාසෞ සූච්‍යකරඃශෙච්ති මෘදුසූච්‍යකරඃ, මෘදුසූච්‍යකරෙරඉ තපත්‍රා මෘදුසූච්‍යකරඉතපත්‍රා. (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ඉඞ් තත් පුරුෂඃ).

ධාතු-ප්‍රයාති-ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ.

ජන්‍යස්-වසනනිමිත්ත වෘත්ත යි.

අලඞ්කාර-ස්වභාවොක්තාඅලඞ්කාරයි. අන්‍ය යන කතෘ පදය වර්ණිනාකරහු පිණිස තබනලද සියලු විශෙෂණයෝ උපමා රූපකාදි අලඞ්කාරයන්ගෙන් තොරව ද්‍රව්‍යගතවූ ප්‍රකෘතිය පිහිටුවා තබනලද්දාහු වෙති. එබැවින් මේ **ද්‍රව්‍යගත ස්වභාවොක්ති** යි.

15 නිර්මාල්‍යදුමපරිමුෂිතමනොඥගන්ධං
මූර්ධජානාමනිශ සනනිලශිරොරුහාණාං
පීනොන්නතඝනමහරා නතනාත්‍රයෂට්‍යඃ
කුර්වන්ති කෙශරචනාමපරාඅරුණ්‍යඃ.

---

15 පදාන්වයඃ-ඝනනීලශිරොරුහාණාං පීනොන්නතඝනමහරා නතගාත්‍රයෂට්‍යඃ අපරාඃ තරුණ්‍යඃ පරිමුෂිතමනොඥගන්ධං නිර්මාල්‍යදුම මූර්ධජානාං අපනීය කෙශරචනාං කුර්වන්ති.

අන්වයාර්ථ-ඝනනීලශිරොරුහාණාං, මනහරවූ ඝන නිල්වන් හිස කෙස් ඇත්තාවූ; පීනොන්නතඝනමහරානතගාත්‍රයෂට්‍යඃ, පිරුණු නොවැටුණු පියොවුරන්ගේ බරින් නැමුණු ශරීර ඇත්තාවූ; අපරාඃ තරුණ්‍යඃ, සමහර තරුණියෝ; පරිමුෂිත මනොඥගන්ධං, දුරුවූ මනා ගඳ ඇති; නිර්මාල්‍යදුම, වැටීගිය මලින් යුත් දම්; මූර්ධජානාඃ, හිසෙන්; අපනීය, ඉවත්කොට; කෙශරචනාම්, ඉසකෙස් පිරිම; කුර්වන්ති, කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ-මනොහරවූ ඝනනීලවර්ණවූ කෙශකලාප ඇත් පිරුණු නොවැටුණු පයොධරයන්ගේ බරින් නැමුණුවූ ශරීර ඇත් ඇතැම් තරුණාඞ්ගනාවෝ තුමූ දුරුවූ සුවඳ ඇති වැටුණු මල් ඇති (මල්)දම ඉසෙන් ඉවත්කොට දමා උදැසන හිසකෙස් පිරති.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-තරුණ්‍යඃ කෙශරචනාං කුර්වන්ති.

පදවිභාග-ඝනනීලශිරොරුහාණාං, පීනොන්නතඝනමහරා නතගාත්‍රයෂට්‍යඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි, අපරාඃ යනු සර්වනාම ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. තරුණ්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. පරිමුෂිතමනොඥගන්ධං, නිර්මාල්‍යදුම කෙශරචනාම් යන මොහු සමාසාන්ත විතියෙකවචනාන්තයෝයි. මූර්ධජානාඃ යනු කෘදන්ත පඤ්චමෙකවචනාන්තයි. අපනීය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. කුර්වන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-කුර්වන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් තරුණ්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. කෙශරචනාම් යනු අනුක්තකර්මයි. අපනීය යන පූර්වක්‍රියායෙනුදු තරුණ්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. නිර්මාල්‍ය දම් යනු අනුක්තකර්මයි. මූර්ධජානාඃ යනු අනුක්තාපාදානයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-තරුණ්‍යඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ඝනනීල ශිරොරුහාණාං යනුද පීනොන්නතඝනමහරානතගාත්‍රයෂට්‍යඃ යනුද

16 අන්‍යාස්ත්‍රියෙහා පරිභුක්තගාත්‍රමවෙක්ෂ්‍යගාත්‍රං
හර්‍ෂාන්විතා විරචිතාඩම්බරචාරුශොභා
*රක්තාංශුකං පරිදධාති නවං නතාඩ්ගී
ව්‍යාලම්බිනීලලලිතාලකකුඤ්චිතාක්ෂී.

අපරා යනුද තුලෘඩිකරණ විශෙෂණයෝයි. නිර්මාල්‍යදාම යනු විශෙෂ්‍යයි. පරිභුක්තගන්ධොදකඝට්ටම් යනු තුල්‍යඩිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–සන්තාශ්චව තෙ නීලාශෙචිති සනනීලාඃ, සනනීලාශ්චි තෙ ශිරොරුහාශෙචිති සනනීලශිරොරුහාඃ, අන්‍යාඃ සනනීල ශිරොරුහා යාසාං තාඃ සනනීලශිරොරුහාන්‍යාඃ (විශෙෂණොභයපද කර්මධාරය, විශෙෂණ පූර්වපද කර්මධාරය ගණි බහුව්‍රීහිඃ). පීනාශ්චව තෙ උන්නතාශෙචිති පීනොන්නතාඃ, පීනොන්නතාශ්චව තෙ සථානා ශෙචිති පීනොන්නතසථානාඃ, පීනොන්නතසථානානාං භරඃ පීනොන්න තසථානභරඃ, පීනොන්නතසථානභරෙණ ආනතා පීනොන්නතසථාන භරාන්නතාඃ, ගාත්‍රාණාං යශ්ටය්‍ඃ ගාත්‍රයශ්ටය්‍ඃ, පීනොන්නතසථානභරාන්න තා ගාත්‍රයශෙට්‍යඃ යාසාං තාඃ පීනොන්නතසථානභරාන්නතගාත්‍රයශ්ටය්‍ඃ (කර්මධාරය, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ත්‍රික ගණි බහුව්‍රීහිඃ). මනොඤ්ඣ ශොභෙත ගන්ධශෙචත් මදනොඤ්ඣගන්ධිඃ, පරිභුක්තා මනොඤ්ඣගන්ධිා යස්‍ය තත් පරිභුක්තමනොඤ්ඣගන්ධම්, තත් පරිභුක්ත මනොඤ්ඣගන්ධම් (කර්මධාරය ගණි බහුව්‍රීහිඃ) නිර්මිතං මාල්‍යාදීති නිර්මාල්‍යම්, නිර්මාල්‍ය ඤ්ච තදදාම චෙති නිර්මාල්‍යදාම, තත් නිර්මාල්‍යදාම (ප්‍රාදි ගණි කර්ම ධාරයඃ). කෙශානාං රචනා කෙශරචනා, තාං කෙශරචනාම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–කුඨිත්ති–ඩුකෘඤ් කරණෙ. අපනීය–අප පූර්ව නීඤ් ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්–වසන්තතිලකා වෘත්තයි.

අලඞ්කාර–සභාවොක්තිඃ යි.

---

16 **පදාන්වය**–නතාඩ්ගි අන්‍යා ස්ත්‍රියෙණ පරිභුක්තං ගාත්‍රං අවෙක්ෂ්‍ය හර්‍ෂාන්විතා විරචිතාඩම්බරචාරුශොභා ව්‍යාලම්බිනීලලලිතාලකකුඤ්චි තාක්ෂී නවං රක්තාංශුකං පරිදධාති.

අන්වයාර්ථ–නතාඩ්ගි, සන්තාපජනකභාරයෙන් නැමුණු ශරීර ඇති; අන්‍යා, අන් අයෙක්ගෙ; ස්ත්‍රියෙණ, වැලඳගයා විසින්; පරිභුක්තාම් පරිභොගකරනලදැ; ගාත්‍රම්, ශරීරය; අවෙක්ෂ්‍ය, බලා; හර්‍ෂාන්විතා,

---

* කුසීශයකම්.

ප්‍රීතිමයන් යුක්තාවූවා; විරචිතාධරචාරුශොභා, අධරවිලෙපනාදියෙන් පිළියෙලකරනලද තොල්වල මනා පැහැය ඇත්තී; ව්‍යාලම්බිනීල ලලිතාලකකුඤ්චිතාක්ෂී, එල්බෙන්නාවූ නිල්වන් මනහර කියඹු වැලින් මදක් වසනලද ඇස් ඇත්තී; නවම්, අලුත්වූ; රක්තාංශුකම්, රක්තවර්ණී සාටකය; පරිදධාති, හඳී.

ආශ්‍රයාර්ථ-ජ්‍යොචුරුවලත් උකුලෙහිත් බර නිසා නැමුණු ශරීර යෙන් යුත් අන්‍ය වනිතාවක්තොමෝ වල්ලභයා විසින් ශිතල බහු ලවූ රාත්‍රියෙහි ප්‍රයොජන විදිනලද තමාගේ ශරීරය දෙස බලා ප්‍රීති මත්ව තොල්වල ගාන විලවුන් ආදියෙන් තොල්වල මනා පැහැය පිළියෙලකොටගෙන එල්ලෙන නිලවර්ණවූ මනොහර කියඹු වැලින් මදක් එසාගත් ඇස් ඇත්තී අලුත් රතුසළුවක් හඳී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-අන්‍යා රක්තාංශුකං පරිදධාති.

පදවිභාග-නතාඩිගී, හඞ්ගිතා, විරචිතාධරචාරුශොභා, ව්‍යාල ම්බිනීලලලිතාලකකුඤ්චිතාක්ෂී යන මොහු සමාසාන්තප්‍රථමෛකවච නාන්තයෝගී. අන්‍යා යනු සර්වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ප්‍රියෙණ යනු කෘදන්ත තෘතියෛකවචනාන්තයි. පරිදධාති, ගාත්‍රී, නවම් යන මොහු කෘදන්ත ක්තියෛකවචනාන්තයෝගී. අවෙක්ෂ්‍ය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. රක්තාංශුකම් යනු සමාසාන්ත ක්තියෛකවචනාන්තයි. පරිදධාති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත්ව-පරිදධාති යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියා යෙන් අන්‍යා යනු උක්තකර්තෘයි. රක්තාංශුකම් යනු අනුක්තකර්මයි. අවෙක්ෂ්‍ය යන පූර්වක්‍රියායෙනුදු අන්‍යා යනු උක්තකර්තෘයි. ගාත්‍රී යනු අනුක්තකර්මයි. පරිදධාති යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් ප්‍රියෙණ යනු අනුක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-අන්‍යා යනු විශෙෂ්‍යයි. නතාඩිගී, හඞ්ගිතා, විරචිතාධරචාරුශොභා, ව්‍යාලම්බිනීලලලිතාලකකුඤ්චිතාක්ෂී යන මෝහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝගී. ගාත්‍රී යනු විශෙෂ්‍යයි. පරිදධාති යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. රක්තාංශුකම් යනු විශෙෂ්‍යයි. නවම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නතං අඞ්ගං යස්‍යාඃ සා නතාඩිගී (බහුව්‍රීහිඃ). හඞ්ගේණ අන්විතා හඞ්ගිතා (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). චාරූ ච සා ශොභාවති චාරුශොභා අධරස්‍ය චාරුශොභා අධරචාරුශොභා,

17 අන්‍යාභිරං සුරතකෙලිපරිශ්‍රමේණ
*ඒවදං ගතාඃ සුසිලිලිකෘතගාත්‍රයට්‍යඃ
සංභෘත්‍යමාණවිපුලොරුපයොධරාත්‍යාඃ
අභ්‍යඤ්ජනං විදධති ප්‍රමදාඃ සුභාගාඃ.

චිරචිතා අධරචාරුශොභා යයා සා චිරචිතාධරචාරුශොභා (කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ගති බහුව්‍රීහිඃ). ලලිතශවාසාචලකශේවති ලලිතාලකඃ, නීලශ්චාසෞ ලලිතාලකශේවති නීලලලිතාලකඃ ව්‍යාලම්බිච්චාසෞ නීලලලිතාලකශේවති ව්‍යාලම්බිනීලලලිතාලකඃ, ව්‍යාලම්බිනීලලලිතාලකයොර්න කුඤ්චිතානි අක්ෂිණී යස්‍යාඃ සා ව්‍යාලම්බිනීලලලිතාලකකුඤ්චිතාක්ෂී (කර්මධාරය, බහුව්‍රීහිඃ). රක්තාංශුඃ, තත් අංශුකයේවති රක්තාංශුකම්, තත් රක්තාංශුකම් (කර්මධාරයඃ).

ධාතු-අවෙක්ෂ්‍ය-අව පූර්ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ. පරිදධාති—පර් පූර්ව ධා ධාරණෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලකා වෘත්තානි.

අලඞ්කාර-සමාහිතොපමා සි.

---

17 පදාර්ථ-සුශොභාඃ අන්‍යාඃ ප්‍රමදාඃ චිරං සුරතකෙලි පරිශ්‍රමේණ සුසිලිලිකෘතගාත්‍රයට්‍යඃ බෙදං ගතාඃ සංභෘත්‍යමාණවිපුලොරුපයොධරාත්‍යාඃ අභ්‍යඤ්ජනං විදධති.

අන්වයාර්ථ-සුශොභාඃ, විශිෂ්ට රූපශ්‍රී ඇති; අන්‍යාඃ ප්‍රමදාඃ, ඇතැම් ස්ත්‍රීහු; චිරම්, බොහෝ වේලාවක්; සුරතකෙලිපරිශ්‍රමේණ, රතියෙළියෙන්වූ වෙහෙසින්; සුසිලිලිකෘතගාත්‍රයට්‍යඃ, ඉතා ලිහිල්වූ හෙවත් ඉතා මැලවුණු සිරුරු ඇත්තාහු; බෙදං ගතාඃ, එහෙයින් බෙදයට පැමිණියාහු; සංභෘත්‍යමාණවිපුලොරුපයොධරාත්‍යාඃ, ලා මුදුහැඟන්නාවූ මහත් කලවා හා පියොවුරු ඇත්තාහු; අභ්‍යඤ්ජනම්, තෙල් ආදිය ගැල්වීම; විදධති, කෙරෙත්.

ආකෘත්‍යාර්ථ-විශිෂ්ට රූපශ්‍රී ඇත්තාවූ ඇතැම් ගැහැනු බොහෝ වේලාවක් රතික්‍රීඩායෙහි යෙදීමෙන් හටගත් වෙහෙසින් මැලවුණු ශරීර ඇත්තාහු එහෙයින් භේදයට පැමිණියාහු ලොමුදහගැනුම් ඇති මනහර මහත් කලවා හා පියොවුරු ඇත්තාහු තෙල් ආදිය ගල්වා ගනිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ප්‍රමදාඃ අභ්‍යඤ්ජනං විදධති.

---

* ඒවදම්.

ඉපදවිභාග-සුශොභාඃ, සුශ්ලිලිකාතගාත්‍රයෂ්ටඃ, සංහෘෂ්‍යමාණවිපුලොරුපයොධරාන්තාඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. අනඃ යනු සර්වනාම ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රමදාඃ, ගතාඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. චිරම් යනු බහුකාලාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. ඛෙදම් යනුද අභ්‍යඤ්ජනම් යනුද කෘදන්ත විති යෙකවචනාන්තයි. සුරතකෙලිපරිශ්‍රමෙණ යනු සමාසාන්ත තෘතීයෙකවචනාන්තයි. විදධති යනු ලට් තෘතීයාකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි

උක්තානුක්ත-විදධති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් ප්‍රමදාඃ යනු උක්තකර්තෘයි. අභ්‍යඤ්ජනම් යනු අනුක්තකර්මයි. ගතාඃ යන කෘදන්තයෙන්ද ප්‍රමදාඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ඛෙදම් යනු අනුක්ත කර්මයි. සුරතකෙලිපරිශ්‍රමෙණ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ප්‍රමදාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුශොභාඃ, අනඃ සුශ්ලිලිකාතගාත්‍රයෂ්ටඃ, ගතාඃ, සංහෘෂ්‍යමාණවිපුලොරුපයොධරාන්තාඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-සුෂ්ඨු ශොභා යාසාං තාඃ සුශොභාඃ (ප්‍රාදි බහුව්‍රීහිඃ). සුරතස්‍ය කෙලිඃ සුරතකෙලිඃ, සුරතකෙලීනාං පරිශ්‍රමඃ සුරතකෙලිපරිශ්‍රමඃ, තෙන සුරතකෙලිපරිශ්‍රමෙණ (තත්පුරුෂ, ගකී තත්පුරුෂඃ) සුෂ්ඨු ශිථිලිකෘතා සුශිථිලිකෘතා ගාත්‍රමෙව යෂ්ටිඃ ගාත්‍රයෂ්ටිඃ, සුශිථිලිකෘතා ගාත්‍රයෂ්ටිර් යාසාං තාඃ සුශිථිලිකෘතගාත්‍රයෂ්ටයඃ (ප්‍රාදි කර්මධාරය ගකී බහුව්‍රීහිඃ). උත්තරශ්චාසෞ පයොධරශ්චෙති උත්තරුපයොධරඃ, විපුලාශ්චාසෞ තෙ උත්තරුපයොධරාශ්චෙති විපුලොරුපයොධරාඃ, අන්‍යාශ්චාසෞ තෙ විපුලොරුපයොධරාශ්චෙති විපුලොරුපයොධරාන්තාඃ, සංහෘෂ්‍යමාණවිපුලොරුපයොධරාන්තා යාසාං තාඃ සංහෘෂ්‍යමාණවිපුලොරුපයොධරාන්තාඃ (වන්ච, කර්මධාරය, කර්මධාරය ගකී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-ගතාඃ-ගමෑ ගතෞ. විදධති-වි පූර්ව ධා ධාරණෙ. ධා ධාතුව වි උපසර්ග පූර්වවූ කල්හි කිරීම් අර්ථයෙහි වේ.

ඡන්දස්-වර්ණනානිලක්ෂණ වෘත්ත යි.

අලඞ්කාර-සෞභාග්‍යවොඝනාත්‍යලඞ්කාර යි.

18 බහුගුණරමණීයෝ යොෂිතාං චිත්තහාරී
පරිණතබහුශාලිව්‍යාකුලග්‍රාමසීමඃ
සතතමතිමනොඥඃ ක්‍රෞඤ්චමාලොපගීතඃ
ප්‍රදිශතු හිමසුඛතඃ කාල එෂඃ සුඛං වඃ.

ඉති ශ්‍රී කාලිදාසකෘතාවෘතුසංහාරකාව්‍යෙ හෙමන්තවර්ණනං නාම චතුර්ථඃ සර්ගඃ.

---

18 **පදච්ඡෙද**-බහුගුණරමණීයඃ යොෂිතාං චිත්තහාරී පරිණත බහුශාලිව්‍යාකුලග්‍රාමසීමඃ සතතම් අතිමනොඥඃ ක්‍රෞඤ්චමාලොප ගීතඃ හිමසුඛතඃ එෂඃ කාලඃ වඃ සුඛං ප්‍රදිශතු.

අන්වයාර්ථ-බහුගුණරමණීයඃ, බොහෝ ගුණයෙන් රමණීයවූ; යොෂිතාම්, අඟනන්ගේ; චිත්තහාරී, සිත් පැහැරගන්නාවූ; පරිණත බහුශාලිව්‍යාකුලග්‍රාමසීමඃ, පැසුණු බොහෝ හැල්ගොයමින් ගැවැ සුණු ග්‍රාමාන්ත ඇත්තාවූ; සතතම්, අනවරතයෙන්; අතිමනොඥඃ ඉතා මනහරවූ; ක්‍රෞඤ්චමාලොපගීතඃ, කොස්වාලිහිණි සමූහයා විසින් නාදකරනලද; හිමසුඛතඃ, තුහාරයෙන් යුක්තවූ; එෂඃ කාලඃ, මේ කාලය තෙම; වඃ, තොපට; සුඛම්, සැපය, ප්‍රදිශතු, දේවා.

ආශයාර්ථ-බොහෝ ගුණයන්ගෙන් රම්‍යවූ ස්ත්‍රීන්ගේ සිත් පැහැරගන්නාවූ පැසුණු හැල්ගොයමින් ගැවැසීගත් ග්‍රාමසීමා ඇත් තාවූ නිතර ඉතා මනහරවූ කොස්වාලිහිණි සමූහයක් විසින් ගී කියනු ලබන්නාවූ පිනී බහුලවූ හෙමන්තකාලය තෙමේ තොපට සැප ගෙන දේවා.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-කාලඃ සුඛං ප්‍රදිශතු.

පදවිභාග-බහුගුණරමණීයඃ, චිත්තහාරී, පරිණතබහුශාලිව්‍යා කුලග්‍රාමසීමඃ, අතිමනොඥඃ, ක්‍රෞඤ්චමාලොපගීතඃ, හිමසුඛතඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝයි. යොෂිතාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. සතතම් යනු කෘදන්ත විභක්තියෙක වචනාන්තයි. එෂඃ යනු සර්වනාම ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. කාලඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. වඃ යනු සර්වනාම චතුර්ථීඒක වචනාන්තයි. සුඛම් යනු කෘදන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි ප්‍රදි ශතු යනු ලොව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනා න්තයි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රදිශතු යන ලොව් කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් කාලඃ යනු උක්තකර්තෘයි සුඛම් යනු අනුක්තකර්මයි. වඃ යනු අනුක්ත සම්ප්‍රදානයි.

පඤ්චමං සගිං.

1 ‘ප්‍රරූඪශාලිඤ්චුවියාවතක්ෂේත්‍රං
සුසඨසීතක්‍රෞඤ්චනිනාදශොභිතම්
ප්‍රකාමකාමං ප්‍රමදජනප්‍රියං
වරොරූ කාලං ශිශිරාහ්වයං ශෘණු.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–කාලෘ යනු විශෙෂ්‍යයි. බහුගුණරමණීයෘ, චිත්තහාරි; පරිණතබහුශාලිව්‍යාකුලග්‍රාමසීමෘ, අතිමනොඥෘ ක්‍රෞඤ්චමාලොපගිතෘ, හිමයුක්තෘ, එපෘ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. චිත්තහාරි යනු විශෙෂ්‍යයි. යොෂිතාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–බහවශ්ච තෙ ගුණාශ්චෙති බහුගුණෘ, බහුගුණෙණෘ රමණීයෘ බහුගුණරමණීයෘ (කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) චිත්තං හරතීති චිත්තහාරි (හිතියා තත්පුරුෂඃ) බහවශ්ච තෙ ශාලයශ්චෙති බහුශාලයෘ, පරිණතාශ්ච තෙ බහුශාලයශ්චෙති පරිණතබහුශාලයෘ පරිණතබහුශාලිභිව්‍යාකුලාෘ පරිණතබහුශාලිව්‍යාකුලාෘ, ග්‍රාමාණාං සීමාෘ ග්‍රාමසීමාෘ, පරිණතබහුශාලිව්‍යාකුලාඃ ග්‍රාමසීමා යත්‍රාසෞ පරිණතබහුශාලිව්‍යාකුලග්‍රාමසීමෘ (කර්මධාරය, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). අතිශයිතං මනොඥෘ අතිමනොඥෘ (ප්‍රාදි සමාසඃ). ක්‍රෞඤ්චානාං මාලා ක්‍රෞඤ්චමාලා, ක්‍රෞඤ්චමාලයා උපගිතෘ ක්‍රෞඤ්චමාලොපගිතෘ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). හිමෙන යුක්තෘ හිමයුක්තෘ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–ප්‍රදිශතු–ප්‍ර පූර්ව දිශ දෘනෙ.

ජඤ්ජ–මාලිනී වෘත්තයි. ප්‍රථම සර්ගයෙහි දෙවිසි වැන්න බලනු.

අලඞ්කාර–උදාත්තාලඞ්කාරයි. හෙමන්තකාලයාගේ විභූති මහත්වය කී හෙයිනි.

කාලිදාසකෘතෝ, කාලිදාස මහකවිහු විසින් කළ; ඍතුසංහාර කාව්‍යෙ, ඍතුසංහාරකාව්‍යමයි; හෙමන්තවර්ණනං නාම, හෙමන්ත වර්ණන නමිවූ; චතුර්ථෘ සර්ගෘ, ස්වුවන සඟ; ඉති, නිමි.

---

1 පදාන්වය–වරොරූ ප්‍රරූඪශාලිඤ්චුවියාවතක්ෂේත්‍රං සුසඨසීත ක්‍රෞඤ්චනිනාදශොභිතං ප්‍රකාමකාමං ප්‍රමදජනප්‍රියං ශිශිරාහ්වයං කාලං ශෘණු.

අඩියාඕ-චිරරූරු, ප්‍රාචීනියවූ ලෞරුස්‍රග්මයක් ඇත්තිය; ප්‍රරූඪ ශාලිඤ්ඡූචයාවෘතඤ්ඡූතිම්, ප්‍රකර්ෂයෙන් වැඩුණුවූ හැල් කා උක්පඳුරු වලින් ගැවැසුණුවූ පොළොව ඇති; සුසඨසිත ක්‍රෞඤ්චනිනාද ශොභිතම්, සුවසේ සිටි කොස්වාළිහිණීන්ගේ නාදයෙන් ශොභිතවූ; ප්‍රකාමකාමම්, ඒකාන්තයෙන් අභිලෂිතවූ; ප්‍රමදාජනප්‍රියම්, වධූ ජනයාට ප්‍රියවූ; ශිශිරාභ්වයම්, ශිශිරය යි ප්‍රසිඛවූ; කාලම්, කාලය; ශෘඤ්ඡු, අසව.

ආශයාඕ-වලලඝයන් වසින් ප්‍රාචීනාකටයුතුවූ කලවා සඟළක් ඇත්තිය, හොඳින් වැඩුණුවූ හැල්ශායමිනුත් උක්පඳුරුවලිනුත් ගැවැසිගත් පොළෝතලය ඇත්තාවූ සුවසේ වෙසෙන කොස්වා ළිහිණියන්ගේ නාදයෙන් හෙබියාවූ ඒකාන්තයෙන් සත්ත්වයන්ගේ කාමගුණය වඩන්නාවූ ස්ත්‍රීන්ට ප්‍රියවූ ශිශිරය යි නමිලත් කාලය (පිළි බඳ තොරතුරු) අසව.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-එවං කාලං ශෘඤ්ඡු.

පදවිභාග-වරොරු යනු සමාසාන්ත සම්බන්ධනයෙහි ප්‍රථමෛ කවචනාන්තයි. ප්‍රරූඪශාලිඤ්ඡූචයාවෘතඤ්ඡූතිම්, සුසඨසිතක්‍රෞඤ්ච නිනාදශොභිතම්, ප්‍රකාමකාමම්, ප්‍රමදාජනප්‍රියම්, ශිශිරාභ්වයම් යන මොහු සමාසාන්ත විතියෙකවචනාන්තයි. කාලම් යනු කාදනන්ත විතියෙකවචනාන්තයි. ශෘඤ්ඡු යනු ලොව් කතෘකාරක පරස්මෛ පද මධ්‍යමපුරුෂෛකවචනයි.

උක්තානුක්ත-ශෘඤ්ඡු යන කතෘකාරක මධ්‍යමපුරුෂෛකවචන ක්‍රියායෙන් එම් යනු අධ්‍යාහාර උක්තකතෘයි. කාලම් යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-කාලම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රරූඪශාලිඤ්ඡූච යාවෘතඤ්ඡූතිම්, සුසඨසිතක්‍රෞඤ්චනිනාදශොභිතම්, ප්‍රකාමකාමම්, ප්‍රමදාජනප්‍රියම්, ශිශිරාභ්වයම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ යෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-වරෞ ලෞරූ යස්‍යාඃ සා වරොරූ, සම්බන්ධනෙ වරොරූ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රකර්ෂෙණ රූඪඃ ප්‍රරූඪඃ, ශාලයශ්ච ඉක්ෂවශ්ච ශාලිඤ්ඡූවඃ, ශාලිඤ්ඡූණාං චයඃ, ශාලිඤ්ඡූචයඃ, ප්‍රරූඪශ්චාසෞ ශාලිඤ්ඡූචයශ්චෙති ප්‍රරූඪශාලිඤ්ඡූචයඃ, ප්‍රරූඪශාලිඤ්ඡූචයෙන අවෘතා ඤ්ඡූතිරිත්‍යාසෙ ප්‍රරූඪශාලිඤ්ඡූචයාවෘතඤ්ඡූතිඃ, තාම් ප්‍රරූඪශාලිඤ්ඡූචයා වෘතඤ්ඡූතිම් (ප්‍රාදි, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, කර්මධාරයගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සුෂ්ඨූන යථිතාඃ සුසඨසිතාඃ, සුසඨසිතාශ්ච තෙ ක්‍රෞඤ්චාශ්චෙති

2 නිරුඛවානායනමඤ්ජිරොදරං
ගුතාශනෝ භාතුමතෝ ගහඤ්ඤයෝ
ගුරූණි වාසාංඤ්‍යබලාෘ සයෞවනාෘ
ප්‍රයාන්ති කාලේ'ත්‍ර ජනස්‍ය සෙව්‍යතාම්.

සුසඨසිතක්‍රෞඤ්චාෘ, සුසඨසිතක්‍රෞඤ්චානාං නිනාදෘ සුසඨසිත ක්‍රෞඤ්චනිනාදෘ, තෙන ශොභිතෘ සුසඨසිතක්‍රෞඤ්චනිනාදශොභිතෘ, තම් සුසඨසිතක්‍රෞඤ්චනිනාදශොභිතම් (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ගභී තත්පුරුෂෘ). ප්‍රකාමං කාමෝ යත්‍රා 'සෞ ප්‍රකාමකාමෘ, තම් ප්‍රකාමකාමම් (සප්තමී බහුව්‍රීහිෘ). ප්‍රමදාඤ්ච තෙ ජනාෂ්චෙති ප්‍රමදාජනාෘ, ප්‍රමදාජනානාං ප්‍රියෘ ප්‍රමදාජනප්‍රියෘ, තම් ප්‍රමදාජනප්‍රියම් (කර්මධාරය ගභී තත්පුරුෂෘ). ශිශිරමිති ආඥාමයා යස්‍ය'සෞ ශිශිරාඥාවයෘ, තම් ශිශිරාඥාවයම් (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිෘ).

ධාතු-ශෘණ්-ශ්‍රු ශ්‍රවණෙ යන ධාතුසි.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම කෘතිය චතුර්පාදයෝ වංශස්ථවෘත්තයට අයත් වෙති. ද්විතිය පාදය ඉන්ද්‍රවංශා වෘත්තයට අයත් වේ. මෙසේ වංශස්ථ ඉන්ද්‍රවංශා දෙදෙනාගේ මිශ්‍රණයෙන් බැඳුණු හෙයින් මේ උපජාති වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-ස්වභාවොක්ත්‍යලඞ්කාර සි.

---

1 පදාන්වය-අත්‍ර කාලෙ නිරුඛවාතායනමඤ්ජිරොදරං ගුතාශනෘ භාතුමතෘ ගඤ්ඤතයෘ ගුරූණි වාසාංසි සයෞවනෘ අබලාෘ ජනස්‍ය සෙව්‍යතාං ප්‍රයාන්ති.

අන්වයාර්ථ-අත්‍ර කාලෙ, මේ ශිශිරකාලයෙහි; නිරුඛවාතායන මඤ්ජිරොදරම්, වඝනලද කවුළු ඇති ශෘඞ්ගාරාගාරය ද; ගුතාශනෘ, ගින්න ද; භාතුමතෘ, සූර්‍යයාගේ: ගඤ්ඤතයෘ, රශ්මීහු ද; ගුරූණි, ඝන සියුම්වූ; වාසාංසි, වස්ත්‍රයෝ ද; සයෞවනාෘ, තාරුණ්‍යයන් යුක්තවූ; අබලාෘ; අඟනෝ ද; ජනස්‍ය, ජනයා විසින්; සෙව්‍යතාම්, සෙවියයුතු බවට; ප්‍රයාන්ති, යෙත්.

ආශයාර්ථ-මේ ශිශිර කාලයෙහිදී වඝනලද ජනේල ඇති මඤ්ජි රාඞ්ගාරයෝ ද ගින්න ද සූර්‍යරශ්මීහු ද ශෘඞ්ගාරෝත්සු රෙදි ද තරුණ ස්ත්‍රීහු ද යන මොහ පදාර්ථයෝ ජනයා විසින් සෙවනය කටයුතුබවට පැමිණෙත්.

පදවිභාග-අත්‍ර යනු තුල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යය සි. කාලේ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යේකවචනාන්ත සි. නිරුඛවාතායනමණ්ඩලොදරම් යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත සි. ඝනාගමඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත සි. භානුමතඃ යනු තද්ධිතාන්ත ෂෂ්ඨ්‍යේකවචනාන්ත සි. ගභස්තයඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත සි. ගුරූණි යනු ද වාසාංසි යනු ද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත සි. අබලාඃ යනු ද සයෞවනාඃ යනු ද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත සි. ජනස්‍ය යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යේකවචනාන්ත සි. සෙව්‍යතාම් යනු තද්ධිතාන්ත විතීයෛකවචනාන්ත සි. ප්‍රයාන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්ත සි.

උක්තානුක්ත-ප්‍රයාන්ති යන කර්තෘකාරක ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනක්‍රියායෙන් නිරුඛවාතායනමණ්ඩලොදරම්, ඝනාගමඃ ගභස්තයඃ, වාසාංසි අබලාඃ යන මොහු උක්ත කර්තෘකාරකයෝ සි. සෙව්‍යතාම් යනු අනුක්ත කර්මකාරක සි. කාලෙ යනු අනුක්තාධාර කාරක සි.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය-ගභස්තයඃ යනු විශෙෂ්‍ය සි. භානුමතඃ යනු භින්නාදිකරණ විශෙෂණ සි. වාසාංසි යනු විශෙෂ්‍ය සි. ගුරූණි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ සි. අබලාඃ යනු විශෙෂ්‍ය සි. සයෞවනාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ සි. කාලෙ යනු විශෙෂ්‍ය සි. අත්‍ර යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ සි. සෙව්‍යතාම් යනු විශෙෂ්‍ය සි. ජනස්‍ය යනු භින්නාදිකරණ විශෙෂණ සි.

සමාසවිග්‍රහ-වාතස්‍ය අයනං (ගතිඃ) යෙන තද් වාතායනම්, නිරුඛං වාතායනං යස්‍ය තන්නිරුඛවාතායනම්, මණ්ඩිරස්‍ය උදරං මණ්ඩොදරම්, නිරුඛවාතායනඤ්ච තත් මණ්ඩොදරඤ්චෙති නිරුඛවාතායනමණ්ඩලොදරම් (බහුව්‍රීහි, බහුව්‍රීහි, තත්පුරුෂ ගණි කර්මධාරය සි). නාසති බලං යාසාං තාඃ අබලාඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). යෞවනෙන සහ යා වර්තන්තෙ තාඃ සයෞවනාඃ (සහ පූර්ව පද බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-ප්‍රයාන්ති—ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ යන ධාතු සි.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්ත සි. විසතර ප්‍රථම සර්ගයෙහි ප්‍රථම ශ්ලොකයට කී ලෙසින් දතයුතු.

අලඞ්කාර-**අප්‍රස්තුත ප්‍රශංසාලඞ්කාර** සි. මෙහි නිරුඛවාතායන මණ්ඩලොදරම්, ඝනාගමඃ, භානුමතඃ ගභස්තයඃ, ගුරූණි වාසාංසි. සයෞවනාඃ අබලාඃ යන කාව්‍යයන්ගේ සඳහැඟීමයෙන් ශිශිර සෘතුව පිළිබඳ ශිතයාගේ උත්කර්ෂරූපවූ කාරණය කෙවත් කෙතුව ප්‍රතීයමාන වන හෙයින් මේ **අප්‍රස්තුතප්‍රශංසා** වී.

3 න චන්දනං චන්ද්‍රමරීචිශීතලං
න හර්ම්‍යපෘෂ්ඨං ශරදින්දුනිර්මලං
න වායවඃ සාන්ද්‍රතුෂාරශීතලා
ජනස්‍ය චිත්තං රමයන්ති සාම්ප්‍රතං

---

3 **පදාන්වය**-සාම්ප්‍රතම් චන්ද්‍රමරිචිශීතලං චන්දනං න ශරදින්දු නිර්මලං හර්ම්‍යපෘෂ්ඨං න සාන්ද්‍රතුෂාරශීතලාඃ වායවඃ ජනස්‍ය චිත්තං න රමයන්ති.

අන්විතාර්ථ-සාම්ප්‍රතම්, මේ ශිශිර කාලයෙහි; චන්ද්‍රමරිචිශීතලම්, සඳරැස් මෙන් සිහිල්වූ; චන්දනම්, සඳුන; න, ජනයාගේ සිත නො අලවයි, ශරදින්දුනිර්මලම්, ශරද්චන්ද්‍රයා සේ නිමල්වූ; හර්ම්‍යපෘෂ්ඨම්, සඳලුතලය; න, ජනයාගේ සිත නො අලවයි. සාන්ද්‍රතුෂාරශීතලාඃ, සන හිම මෙන් සිහිල්වූ; වායවඃ, වාතයෝ තුමූ; ජනස්‍ය, ජනයාගේ; චිත්තම්, සිත; න රමයන්ති, නො අලවත්.

ආශයාර්ථ-මේ ශිශිරකාලයෙහි හඳපාන සේ සිහිල්වූ සඳුන ද, ශරත්කාලීන චන්ද්‍රයා සේ නිර්මලවූ සඳලුතලය ද, සනවූ හිම සේ සිහිල්වූ වාතය ද සත්ත්වයාගේ සිත රමණය නො කරවත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-3 චන්දනං චිත්තං න රමයති. හර්ම්‍යපෘෂ්ඨං චිත්තං න රමයති. වායවඃ චිත්තං න රමයන්ති.

පදවිභාග-සාම්ප්‍රතම් යනු දැන් යන අර්ථයෙහි අව්‍යය යි. චන්ද්‍රමරිචිශීතලම්, ශරදින්දුනිර්මලම්, හර්ම්‍යපෘෂ්ඨම් යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝ යි. චන්දනම් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්ත යි. න යනු ප්‍රතිෂේධයෙහි අව්‍යය යි. සාන්ද්‍රතුෂාරශීතලාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත යි. වායවඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත යි. ජනස්‍ය යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්ත යි. චිත්තම් යනු කෘදන්ත ද්විතීයෛකවචනාන්ත යි. රමයන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචන ණිජන්ත ක්‍රියා යි.

උක්තානුක්ත-රමයති යන අධ්‍යාහාර කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් චන්දනම් යනු ද හර්ම්‍යපෘෂ්ඨම් යනු ද උක්ත කර්තෘකාරක යෝ යි. චිත්තම් යනු අනුක්ත කර්මකාරක යි. රමයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචන ක්‍රියායෙන් වායවඃ යනු උක්ත කර්තෘකාරක යි. චිත්තම් යනු අනුක්ත කර්මකාරක යි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-චන්දනම් යනු විශෙෂ්‍ය යි. චන්ද්‍රමරිචිශීත ලම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ යි. හර්ම්‍යපෘෂ්ඨම් යනු විශෙෂ්‍ය යි.

4 තුහාරසඞ්ඝාතනිපාතශීතලාඃ
ශශාඞ්කභාගෛඃ ශිශිරීකෘතාඃ පුනඃ
විපාණ්ඩුතාරාගණචාරුභූෂණා
ජනස්‍ය සෙව්‍යා න භවන්ති රාත්‍රයඃ.

ශරදින්දුනිර්මලම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වායවඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සාන්ද්‍රතුහාරශීතලාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. චිත්තම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ජනස්‍ය යනු ඡීතන්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-චන්ද්‍රස්‍ය මරීචඃ චන්ද්‍රමරීචඃ, චන්ද්‍රමරීචිරිවශීතලං චන්ද්‍රමරීචිශීතලම් (තත්පුරුෂ ගර්භ කර්මධාරයඃ). හර්ම්‍යස්‍ය පෘෂ්ඨං හර්ම්‍යපෘෂ්ඨම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ශරදි ඉන්දුඃ ශරදින්දුඃ, නීහිකං මලා දිනි නිර්මලම්, ශරදින්දුරිව නිර්මලං හරදින්දුනිර්මලම් (තත්පුරුෂ, ප්‍රාදි ගර්භ කර්මධාරයඃ). සාන්ද්‍රාශ්ච තෙ තුහාරාශ්චෙති සාන්ද්‍රතුහාරාඃ, සාන්ද්‍ර තුහාරා ඉව ශීතලාඃ සාන්ද්‍රතුහාරශීතලාඃ (කර්මධාරය ගර්භ කර්මධාරයඃ).

ධාතු-රමයන්ති—රමු ක්‍රීඩායාම් යන ධාතුයි.

ජනුස්-වංශස්ථ වෘත්තයයි. මේ වනාහි සාරදහස් සයානූවක් වෘත්තසඞ්ඛ්‍යා ඇති ජගති නම් ඡන්දස ප්‍රස්තාරකිරීමෙහිදී එක්දහස් තුන්සිය දෙඅසූවන ස්ථානයෙහිදි ලැබෙන වෘත්තයවේ. **වංශස්ථවිල** යනු දු මිටම නමෙකි.

අලඞ්කාර-මෙහි සිත් ඇලවීමට කරුණුවූ සඳරැස් ඇස් ලිහිල් සඳුන් ද සරාසඳසේ නිමල් සඳලුතල ද සන හිමසේ සිහිල් සුළං ද සිත නොඇලවති යනු විරොධයි. ශිශිර ශීතල හෙතුයෙන් එබදු සඳුන් සඳලු සුළං සිත් නොඇලවති යනු ආක්ෂෙප ද වේ. එසේම "චන්ද්‍ර මරීචිශීතලම්, ශරදින්දුනිර්මලම්, සාන්ද්‍රතුහාරශීතලා" යන මේවායේ සිහිලට සඳරැස් ද, නිමල්බවට සරාසඳ ද, සිහිලට සාන්ද්‍රතුහාර ද උප මා කැරුණුයෙන් උපමාලඞ්කාරය ද ඇත්තේය. මෙසේ හෙයින් මේ වනාහි විරොධ ආක්ෂෙප උපමා යන අලඞ්කාරයන්ගේ සංසෘෂ්ටිය ඇත්තේ යි.

---

4 **පදාන්වය**-තුහාරසඞ්ඝාතනිපාතශීතලාඃ පුනඃ ශශාඞ්කභාගෛඃ ශිශිරීකෘතාඃ විපාණ්ඩුතාරාගණචාරුභූෂණාඃ රාත්‍රයඃ ජනස්‍ය සෙව්‍යාඃ න භවන්ති.

අන්වයාර්ථ-තුහාරසඞ්ඝාතනිපාතශීතලාඃ, හිමනිකරනිපාතයෙන් ශීතලවූ; පුනඃ, නැවත; ශශාඞ්කභාගෛඃ, සඳපහනින්; ශිශිරීකෘතාඃ,

ඝර්ෂණකරනලද්දාවූ; විපාණ්ඩුතාරාගණචාරුභූෂණා, සුදුමැලි තුරු ගණ නැමැති මනහර සැරසුම් ඇත්තාවූ; රාත්‍රයඃ. රාත්‍රිහු; ජනස්‍ය, ජනයා විසින්; සෙව්‍යා න භවන්ති, සෙවනය කළයුත්තෝ නොවෙත්

ආශශාංශී-පිනි සමූහය වැටීමෙන් සිසිලවූ ද නැවත සදපහනින් සිහිල්වූද සුදුමැලි තාරකාසමූහ නැමැති මනා සැරසිම් ඇත්ත වූ ද රාත්‍රිභාගයෝ තුමූ ජනයා විසින් ඇසුරුකළ යුත්තාහු නොවෙත්.

ක්‍රියාකාරකසමබන්ධ-රාත්‍රයඃ සෙව්‍යාඃ න භවන්ති.

පදවිභාග- තුෂාරසඞ්ඝාතනිපාතශිතලාඃ, විපාණ්ඩුතාරාගණ චාරුභූෂණාඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. පුනඃ යනු නැවැත යන අර්ථයෙහි අව්‍යයයි. ශශාඞ්කභාභිඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ශිශිරිකෘතාඃ යනුද රාත්‍රයඃ යනුද සෙව්‍යාඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ජනස්‍ය යනු කෘදන්ත කර්තෘකාරකයෙහි ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂෙධ ර්‍ථයෙහි අව්‍යයයි. භවන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-භවන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් රාත්‍රයඃ යනු උක්තාකර්තෘයි. ශිශිරිකෘතාඃ යන කෘදන්තයෙන් ශශා ඞ්කභාභිඃ යනු අනුක්තාකර්තෘයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-රාත්‍රයඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. තුෂාරසඞ්ඝාත නිපාතශිතලාඃ, ශිශිරිකෘතාඃ, විපාණ්ඩුතාරාගණචාරුභූෂණාඃ, සෙව්‍යාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණවිශෙෂ්‍යයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-තුෂාරාණාං සඞ්ඝාතඃ තුෂාරසඞ්ඝාතඃ, තුෂාරසඞ්ඝා තස්‍ය නිපාතඃ තුෂාරසඞ්ඝාතනිපාතඃ, තුෂාරසඞ්ඝාතනිපාතෙන ශිත ලාඃ තුෂාරසඞ්ඝාතනිපාතශිතලාඃ (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භ තත් පුරුෂඃ). ශශඃ අඞ්කා යස්‍ය සඃ ශශාඞ්කඃ, ශශාඞ්කස්‍ය භාඃ ශශා ඞ්කභාඃ, තාභිඃ ශශාඞ්කභාභිඃ (බහුව්‍රීහි ගර්භ තත්පුරුෂඃ). තාරාණාං ගණඃ තාරාගණඃ, විපාණ්ඩුශ්චාසෞ තාරාගණශ්චෙති විපාණ්ඩුතාරා ගණඃ, චාරු ච තද් භූෂණඤ්චෙති චාරුභූෂණම්, විපාණ්ඩුතාරා ගණ එව චාරුභූෂණං යාසාං තා විපාණ්ඩුතාරාගණචාරුභූෂණාඃ (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-කෘතාඃ-කෘ කරණෙ, භවන්ති—භූ සත්තායාම්.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

5 ගෘහීතතාම්බූලවිලේපනස්‍රජඃ
***පුෂ්පාසවාමොදිත වක්ත්‍රපඞ්කජාඃ**
ප්‍රකාමකාලාගුරුධූපවාසිතං
විශන්ති ශය්‍යාගෘහමුත්සුකාඃ ස්ත්‍රියඃ.

අලඞ්කාර–මෙහි යොදනලද රාත්‍රිවිශෙෂණයෝ තුමූ ඝාභිප්‍රාය වෙති. හෙවත් රාත්‍රීන්ගේ නොසෙවියයුතුබව ව්‍යක්තකරන්නාහු වෙති. මෙසේ ප්‍රකෘතාර්ථයට උපකාර කරන විශෙෂණයන්ගේ නිබන්ධනයක්වූ බැවින් **පරිකරාලඞ්කාරය** ද ප්‍රතිශෙෂඛාක්‍ති හෙයින් **ආක්ෂෙපය** ද මෙහි ලැබේ.

---

5 පදච්ඡෙද – ගෘහීතතාම්බූලවිලේපනස්‍රජඃ පුෂ්පාසවාමොදිත වක්ත්‍රපඞ්කජාඃ උත්සුකාඃ ස්ත්‍රියඃ ප්‍රකාමකාලාගුරුධූපවාසිතං ශය්‍යාගෘහං විශන්ති.

අන්වයාර්ථ–ගෘහීතතාම්බූලවිලේපනස්‍රජඃ, ගන්නාලද බුලත් ද විලවුන් ද මාලා ද ඇත්තාවූ; පුෂ්පාසවාමොදිතවක්ත්‍රපඞ්කජාඃ, මලින් කළ රාශෙයන් සුවදකළ මුවපියුම් ඇත්තාවූ; උත්සුකාඃ, තමා කැමැති වල්ලභයන් පැමිණීමෙහි බලාපොරොත්තුවූ; ස්ත්‍රියඃ, අඟනෝ; ප්‍රකාමකාලාගුරුධූපවාසිතම්, කළුඅගිල් දුමින් අතිශයින් සුවද කවනලද්දාවූ; ශය්‍යාගෘහම්, ශයනාගාරයට; විශන්ති, ප්‍රවිෂ්ට වෙත්.

ආශයාර්ථ-බුලත් සැපීමය සුවද විලවුන් ගැල්වීමය මල්මාලා පැලඳීමය යන මෙයින් පිළියෙලවූ, පුෂ්පාසවය පානයකිරීමෙන් සුවදකරගත් මුවපියුම් ඇති, තමා කැමැති වල්ලභයන්ගේ පැමිණීමෙහි බලවත් බලාපොරොත්තු ඇති ස්ත්‍රීහු කළුඅගිල් දුම්ගැස්වීමෙන් සුවද කවනලද ශයනාගාරයට වදිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–ස්ත්‍රියඃ ශය්‍යාගෘහං විශන්ති.

පදවිභාග–ගෘහීතතාම්බූලවිලේපනස්‍රජඃ, පුෂ්පාසවාමොදිත වක්ත්‍රපඞ්කජාඃ, යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. උත්සුකාඃ, ස්ත්‍රියඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. ප්‍රකාමකාලාගුරුධූපවාසිතම්, ශය්‍යාගෘහම් යන මොහු සමාසාන්ත ත්‍රිතීයෛකවචනාන්තයෝයි. විශන්ති යනු ලව් ක්‍රියාකාරක පර ස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත–විශන්ති යන ක්‍රියාකාරක බහුවචන ප්‍රථමපුරුෂ ක්‍රියායෙන් ස්ත්‍රියඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ශය්‍යාගෘහම් යනු අනුක්ත කර්මයි.

---

* 'සුඛාසවා', 'සුරාසවා'.

6 කෘතාපරාධාන් බහුශෝ'පි*තර්ජිතාන්
සවෙපථූන් සාධ්වසලූපනචෙතසඃ
භීරීඃෂ්‍ය හතිෘෘන් සුරතාභිලාෂිණඃ
යත්‍රිශෝ'පරාධාන් සමදූ†චිසඃමරුඃ.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-ස්ත්‍රියඃ 'යතු විශෙෂ්‍යයි. ගෘහිතතාම්බූල විලෙපනස්‍රජඃ යතුද, ප්‍රජාසවාමොදිතවක්ත්‍රපඞ්කජාඃ යතුද, උත්සුකාඃ යතුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ශය්‍යාගෘහම් යතු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රකාමකාලාගුරූධූපවාසිතම් යතු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-තාම්බූලං ච විලෙපනං ච ස්‍රක් ච තාම්බූලවිලෙපනස්‍රජඃ, ගෘහිතාඃතාම්බූලවිලෙපනස්‍රජෝ යාභිඃතා ගෘහිතතාම්බූල විලෙපනස්‍රජඃ (වන්ව ගර්‍භ බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රජාඃය ආසවඃ ප්‍රජාසවඃ, ප්‍රජාසවෙනාමොදිතං ප්‍රජාසවාමොදිතම්. වක්ත්‍රමෙව පඞ්කජං වක්ත්‍ර පඞ්කජම්. ප්‍රජාසවාමොදිතං වක්ත්‍රපඞ්කජං යාසාං තාඃ ප්‍රජාසවාමොදිතවක්ත්‍රපඞ්කජාඃ (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්‍මධාරය ගර්‍භ බහුව්‍රීහිඃ). කාලඃඥඃ තත් අගුරූ චෙති කාලාගුරූ, කාලාගුරොර් ධූපඃ කාලාගුරූධූපඃ, කාලාගුරූධූපෙන වාසිතං කාලාගුරූධූපවාසිතම්, ප්‍රකාමං කාලාගුරූධූපවාසිතං ප්‍රකාමකාලාගුරූධූපවාසිතම්, තම් ප්‍රකාමකාලාගුරූධූපවාසිතම් (කර්‍මධාරය, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්‍භ තත්පුරුෂඃ). ශය්‍යායා ගෘහම් ශය්‍යාගෘහම්, තත් ශය්‍යාගෘහම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-විශන්ති-විශ් ප්‍රවෙශනෙ යන ධාතුයි.

ඡන්දඃ-මෙහි ප්‍රථම තෘතීය චතුර්පාදයෝ වංශස්‍ථ වෘත්තයට අයත් වෙති. ද්විතීය පාදය **ජගති** නම් ඡන්දසෙහි 1381 වන තන්හි ලැබෙන ඉන්‍ද්‍රවංශා වෘත්තයට අයත් වේ. එහෙයින් මේ **උපජාතියි**,

ඝ්‍යාදින්‍ද්‍රවංශා තනතජෛරසංයුතෛඃ යතු සූත්‍ර හෙයින් කඝණ දෙකක් ද ජඝණය ද රඝණය ද ඇත්හි ඉන්‍ද්‍රවංශා නම්.

⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ —, — ⏑ —, ⏑ — ⏑ මේ ගුරූ ලඝු විනාසයයි.

අලඞ්කාර-මෙහි සඳහන් වාක්‍යාර්‍ථයෙන් ස්ත්‍රීන්ගේ කාමාධික්‍යය මේ සෑහුයෙහි ඇති බැව් හැඟවී. මෙසේ පර්‍යායයෙන් කී හෙයින් මේ **පර්‍යායොක්ත** යි.

• 6 **පදාන්වය**-සමදූඃ ස්ත්‍රියඃ කෘතාපරාධාන් බහුශඃ තර්ජිතාන් අපි සවෙපථූන් සාධ්වසලූපනචෙතසඃ භර්ත්‍රෘන් සුරතාභිලාෂිණඃ භීරීඃෂ්‍ය අපරාධාන් විසඃමරුඃ.

---

* 'ඝිතර්ජිතාන්', † 'ඣ සඃමරුඃ'.

අඩියාථ–සමදෑ, මද සහිතවූ; ස්ත්‍රියා, ස්ත්‍රීහු; කෑතාපරාධාන්, කළ වරද ඇති; බහුසෑ, බොහෝවර; තජ්ජාන් අපි, තජ්ජනයකරන ලද්දාවූද; සවෙපථූන්, වෙවුලුම් සහිතවූ; සාධවසලූපනචෙතසෑ, හසින් නටුවාවූ සිත් ඇති; භතීෑන්, වල්ලභයන්; සුරතාභිලාෂිනෑ, රතිකෙළියෙහි අභිලාෂ ඇත්තවුන්; නිරිඤ්ඡ, දූක; අපරාධාන්, ඒ පළමු කරනලද අපරාධයන්; විසඤ්ඤරූෑ, සිහිනොයොලෙ.

ආශයාථ–තරුණමද සුරාමද ආදියෙන් මත්වූ අඤ්ඤ පළමු පරඤ්ඤන් කරා යෑම් ආදියෙන් කරනලද අපරාධ ඇත්තාවූ, බොහෝවර ඒ ගැන තජ්ජනය කරනුලැබූ, ශිශිරකාලිනශීතාධික්‍යයෙන් හටගත් වෙවුලුම් ඇති, තජ්ජනයෙන් හටගත් භයින් තමන් කරා ළංවීමට අදහස් නැති, ඒය සැමියන් රතිකෙළියෙහි ආසා ඇත්තන් බෑව් දූක ඒ පළමු කළ අපරාධයන් සිහිනොකළාහුය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–ස්ත්‍රියෑ අපරාධාන් විසඤ්ඤරූෑ.

පදවිභාග–සමදෑ යනු සම්මාඤ්ඤා ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ස්ත්‍රියෑ යනු කෑදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. කෑතාපරාධාන්, සවෙපථූන්; සාධවසලූපනචෙතසෑ, සුරතාභිලාෂිනෑ යන ඔම්හු සම්මාඤ්ඤා චිතියා බහුවචනාන්තයි. බහුශෑ යනු ශස් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. තජ්ජාන් යනුද භතීෑන් යනුද කෑදන්ත චිතියා බහුවචනාන්තයි. අපි යනු අපෙක්ෂායෙහි අව්‍යයයි. නිරිඤ්ඡ යනු ලිඞ්බන්ත අව්‍යයයි. අපරාධාන් යනු කෑදන්ත චිතියා බහුවචනාන්තයි. විසඤ්ඤරූෑ යනු ලිඞ් කර්තෘකාරක පරස්සෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–විසඤ්ඤරූෑ යන කර්තෘකාරක ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනක්‍රියායෙන් ස්ත්‍රියෑ යනු උක්තකර්තෘයි. අපරාධාන් යනු අනුක්ත කර්මයි. නිරිඤ්ඡෑ යන පූර්ණක්‍රියාඵලයනුදු ස්ත්‍රියෑ යනු උක්තකර්තෘයි භතීෑන් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–ස්ත්‍රියෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. සමදෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. භතීෑන් යනු විශෙෂ්‍යයි. කෑතාපරාධාන්, තජ්ජාන්, සවෙපථූන්, සාධවසලූපනචෙතසෑ, සුරතාභිලාෂිනෑ යන ඔම්හු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ–සහ මදෙනා චතීඤ්ඤා තාෑ සමදෑ (සහ පූර්ව පද බහුව්‍රීහිෑ). කෑතාෑ අපරාධා යෙසඤ්ඤා කෑතාපරාධාෑ, තාන් කෑතාපරාධාන් (තෘතියා බහුව්‍රීහිෑ). සහ වෙපථූහා ඒය චතීඤ්ඤා තෙ සවෙථවෑ, තාන් සවෙපථූන් (සහ පූර්පද බහුව්‍රීහිෑ). සාධවසෙන ලූපා චෙතා යෙෂාං තෙ සාධවසලූපනචෙතසෑ, තාන් සාධවසලූපනචෙතසෑ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිෑ). සුරතං අභිලාෂිනෑ සුරතාභිලාෂිනෑ, තාන් සුරතාභිලාෂිනෑ (තත්පුරුෂෑ).

7 ප්‍රකාමකාමෛර් යුවභිඃ සුනිදීඝං
නිශාසු දීර්ඝාසුවභිරාමිතා භෘශම්
භ්‍රමන්ති මන්දං * ශ්‍රමවෙදිතොරසඃ
ක්ෂපාවසානෙ නවයෞවනාඃ ස්ත්‍රියඃ.

ධාතු-තර්ජිතාන්-තර්ජී තර්ජනෙ. නිර්ක්ෂ්‍ය-නිර් පූර්ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ. විසස්මරුඃ-ස්මී පූර්ව සම්‍ය චින්තායාම්.

ඡඳස්-වංශස්ථ වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි වරද කළාවූ ද ඒ වරදට කථිනය ලැබුවාවූ ද වෙවුලුම් සහිතවූ ද තමන් වෙත පැමිණීමෙහි අදහස යෙදීමට බිය වූ ද ඒ.සැමියන්ගේ වරද සිහිනොකළහැක්කක් නොවේ. එතරම් වරදකළ හිමියන්ගේ පවා වරද ස්ත්‍රී සිහිනොකලාහුයයි. කිමෙන් දුස්සාර විෂයක වූවක් ඊර්ෂ්‍යාධික්‍යය නිසා ඔදවැඩියාවූ ඊර්ෂ්‍යය මද හෙතුයෙන් සිහිනොකළ බැව් හැඟේ. මේ සිහිනොකිරීමට හෙවත් වරද අමතක කර දැම්මට හෙතුවයෙන් ලැබෙතුයේ "සම්භ්‍රමඃ" යන් නීයි. මෙසේ හෙතුසඤ්ඡිතරූපවූ සම්භ්‍රමය ඇතිහයින් **කාව්‍ය ලිඞ්ගාලඞ්කාරය** වේ.

---

7 **පදච්ඡෙද**-ප්‍රකාමකාමෛඃ යුවභිඃ දීර්ඝාසු නිශාසු සුනිදීඝං භෘශං අභිරාමිතාඃ ශ්‍රමවෙදිතොරසඃ නවයෞවනාඃ ස්ත්‍රියඃ ක්ෂපාවසානෙ මන්දං භ්‍රමන්ති.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රකාමකාමෛඃ, බලවත් කාමයෙන් යුක්තාවූ; යුවභිඃ, තරුණයන් විසින්; දීර්ඝාසු නිශාසු, දීර්ඝරාත්‍රීන්හි; සුනිදීඝම්, කිසි දයාවක් නැති පරිද්දෙන්; භෘශම්, අතිශයින්; අභිරාමිතාඃ, අභිරමණය කරතුලැබූ; ශ්‍රමවෙදිතොරසඃ, වෙහෙසින් දිනවූ ළය ඇති; නව යෞවනාඃ, නවයෞවනවූ; ස්ත්‍රියඃ, ස්ත්‍රීහු; ක්ෂපාවසානෙ, රෑ අවසන්හි හෙවත් උදැසන; මන්දම්; සෙමෙන්; භ්‍රමන්ති, හැසිරෙත්.

ආශයාර්ථ-බලවත් කාමතෘෂ්ණාවෙන් යුක්තාවූ තරුණයන් විසින් දික්වූ රෑය මුළුල්ලෙහි කිසි අනුකම්පාවක් නැති පරිද්දෙන් අතිශයින් රතිසෞඛ්‍යයෙහි හසුරුවනු ලැබූ එහෙයින්ම වෙහෙසින් පීඩාවට පැමිණි ළයින් යුක්තාවූ අභිනව තරුණවයසෙහි පිහිටි කාන්තාවෝ උදැසන, සෙමෙන් හමන්කෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ස්ත්‍රියඃ භ්‍රමන්ති.

පදවිභාග-ප්‍රකාමකාමෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. යුවභිඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. දීර්ඝාසු

---

* 'ශ්‍රමවෙදිතොරවඃ'

යනු ද නිශාසු යනු ද කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. සුනිදියම් යනු සමාසාන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි. සෘෂම් යනු කෘදන්ත ද්විතීයෙකවචනාන්තයි. අභිරාම්තාඃ යනු ද ස්ත්‍රියඃ යනු ද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ශ්‍රමඛෙදිතොරසඃ යනු ද, නවයෞවනාඃ යනු ද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ක්ෂපාවසානෙ යනු සමාසාන්ත සප්තම් එකවචනාන්තයි. මන්දම් යනු කෘදන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි. භ්‍රමන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාඃන්තයි.

උක්තානුක්ත–භ්‍රමන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් ස්ත්‍රියඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ක්ෂපාවසානෙ යනු අනුක්තාධාරයි. අභිරාම්තාඃ යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් යුවභිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. නිශාසු යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–යුවභිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රකාමකාමෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නිශාසු යනු විශෙෂ්‍යයි. දීර්ඝාසු යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ස්ත්‍රියඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. අභිරාමිතාඃ යනු ද, ශ්‍රමඛෙදිතොරසඃ යනු ද, නවයෞවනාඃ යනු ද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සුනිදියම් යනු ද, ඝෘෂම් යනු ද, මන්දම් යනු ද ක්‍රියාවිශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ–ප්‍රකාමං කාමං යෙෂාං තෙ ප්‍රකාමකාමාඃ, තෛඃ ප්‍රකාමකාමෛඃ (ෂඨී බහුව්‍රීහිඃ). නිගීතං දයාය්‍ය ඉති නිදියම්, සුෂ්ඨු නිදියම් සුනිදියම්, තත් සුනිදියම් (බහුව්‍රීහි ගර්භ ප්‍රාදිඃ). ශ්‍රමාත් ඛෙදිතං ශ්‍රමඛෙදිතම්, ශ්‍රමඛෙදිතං උරෝ යාසාං තාඃ ශ්‍රමඛෙදිතොරසඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ක්ෂපායාඃ අවසානම් ක්ෂපාවසානම්, තස්මින් ක්ෂපාවසානෙ (ෂඨී තත්පුරුෂඃ). නවං යෞවනං යාසාං තා නවයෞවනාඃ (ෂඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු – අභිරාම්තාඃ–අභි පූර්ව රමු ක්‍රීඩායාම්. භ්‍රමන්ති–භ්‍රම භ්‍රමණෙ.

ඡන්දස්–වංශස්ථ වෘත්ත යි.

අලඞ්කාර– "ප්‍රකාමකාමෛඃ යුවභිඃ සුනිදියං දීර්ඝාසු නිශාසු ඝෘෂං අභිරාම්තාඃ, ශ්‍රමඛෙදිතොරසඃ" යන විශෙෂණයෝ තුළු "ස්ත්‍රියඃ" යන විශෙෂ්‍යයකට "මන්දං භ්‍රමන්ති"යන ප්‍රකෘතාර්ථසිද්ධියෙහි ලා උපකාර කෙරෙති. එහෙයින් සාභිප්‍රායවූ විශෙෂණ ඇති කල්හි අලඞ්කාරය පරිකර වේ.

8 මනොඥකුපීඨනිපීඩිතඝනානා
සරාගකොමලශයවිහ්වලිතොරවඃ
නිවෙශිතානනඃකුසුමෛඃ ශිරොරුහෛර්
විහ්වලයනතීව හිමාගමං සත්‍රියඃ.

---

8 **පදාන්වය**-මනොඥකුපීඨනිපීඩිතඝනානා සරාගකොමලශයවිහ්වලිතොරවඃ සත්‍රියඃ නිවෙශිතානනඃකුසුමෛඃ ශිරොරුහෛඃ හිමාගමං විහ්වලයනති.

අන්වයාර්ථ – මනොඥකුපීඨනිපීඩිතඝනානා, මනහරවූ චොල යෙන් ඉහවත් තනපවින් තදකොට බදනාලද පියොවුරු ඇති, සරාගකොමලශයවිහ්වලිතොරවඃ, වණ්ණවත් තිගිරිපිළියෙන් හොබවනලද කලවා ඇති; සත්‍රියඃ, අඹනෝ; නිවෙශිතානනඃකුසුමෛඃ, අතර ගැවසූ මලින් යුත්; ශිරොරුහෛඃ, හිසකෙසින්; හිමාගමං, හිමකාලය; විහ්වලයනති ඉව, සරහන්නත් මෙනි.

ආශයාර්ථ-සින් පිනවන්නාවූ තනපට හැඳීමෙන් තදකරගත් පියොවුරු ඇති වණ්ණවත් තිගිරිපිළියෙන් ශොභවනලද කලවා ඇති හෙවත් තිගිරිපිළි හැඳගත්තාවූ සත්‍රිය මල්ගවසා බදනාලද හිස කෙස්වලින් ශීතකාලය සරහන්නවුන් මෙනි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සත්‍රියඃ හිමාගමං විහ්වලයනති.

පදවිභාග-මනොඥකුපීඨනිපීඩිතඝනානා, සරාගකොමලශයවිහ්වලිතොරවඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සත්‍රියඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නිවෙශිතානනඃකුසුමෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. ශිරොරුහෛඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. හිමාගමං යනු සමාසාන්ත විති යෙකවචනාන්තයි. විහ්වලයනති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛ පද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. ඉව යනු උතෙප්‍රක්ෂාඥ්‍යතනයෙහි අව්‍යයයි.

උක්තානුක්තත-විහ්වලයනති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියා යෙන් සත්‍රියඃ යනු උක්තකර්තෘයි. හිමාගමං යනු අනුක්තකර්මයි. ශිරොරුහෛඃ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-සත්‍රියඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මනොඥකුපීඨනිපීඩිතඝනානා යනුද, සරාගකොමලශයවිහ්වලිතොරවඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ශිරොරුහෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නිවෙශිතානනඃකුසුමෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

9 පයොධරෝරු කුඩ්කුමරාගපිඤ්ජරෝරු
සුඛාපසෙවේ‍යනවයෞවනොද්‍යමශ්‍රීඃ
*විලාසිනීනාං පරිපීඩිතොරසඃ
සවපන්ති ශීතං පරිහූය කාමිනඃ

සමාසවිග්‍රහ-මනොඥශ්චාසෞ කුචීසශෙච්ති මනොඥකුචීසඃ, මනොඥකුචීසෙන නිපීඩිතඃ සතනා යාසාං තා මනොඥකුචීස නිපීඩිතසතනාඃ (කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) සහ රාගෙණ යානි වර්තන්තෙ තානි සරාගාණි, සරාගාණි ච තානි කෞශෙයානි චෙති සරාගකෞශෙයානි, සරාගකෞශෙයෛර් විභූෂිතා උත්තරවෙ යාසාං තාඃ සරාගකෞශෙයවිභූෂිතොරවඃ (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). අනන්තා නිවෙශිතානි කුසුමානි යෙෂාං තෙ නිවෙශිතානන්තඃ කුසුමාඃ තෙතර් නිවෙශිතානන්තඃකුසුමෛඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-විභූෂයන්ති-වි පූර්ව භූෂ භූෂණෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථවෘත්තෙ යි.

අලඞ්කාර-මෙහි අඟනන් චොලයෙන් පියොවුරු තදකර බැඳගැනීමත් කෞශෙය වස්ත්‍රයෙන් කලවා ඉපදෙස් සරඟාගැනීමත් මල් ගවසා ඉකාන්ඩා බැඳගැනීමත් ශිශිරකාලයෙහි ශීත නිවාරණය පිණිස ද වල්ලඟයන් පිනවීම පිණිස ද වෙත්. මෙසේ අන්‍යවූ හෙතු ත්‍රිසා තමන් සැරහීම හිමකාලය සැරහීම මෙනැයි කව්හු උත්‍පේ‍රක්ෂාවක් කළහ. එබැවින් මේ **උත්පේ‍රක්ෂාලඞ්කාර** යි.

---

9 **පදුච්ඡ**-කාමිනඃ කුඩ්කුමරාගපිඤ්ජරෛඃ නවයෞවනොද්‍යමශ්‍රීඃ සුඛාපසෙවේ‍යඃ විලාසිනීනාං පයොධරෛඃ පරිපීඩිතොරසඃ ශීතං පරිහූය සවපන්ති.

අන්වයාර්ථ-කාමිනඃ, කාම්පුරුෂයෝ තුම්ලා; කුඩ්කුමරාගපිඤ්ජරෛඃ, කොකුම් ආලෙපයෙන් පිඟුවන්වූ; නවයෞවනොද්‍යමශ්‍රීඃ, නවයොවුන් උත්සුම ඇති; සුඛොපසෙවේ‍යඃ, සුවසේ සෙවනයකළ යුතුවූ; විලාසිනීනාම්, විලැසියන්ගේ; පයොධරෛඃ, පියොවුරින්; පරිපීඩිතොරසඃ, මිරිකුණූ වක්ෂඃස්ථල ඇත්තාහු; ශීතම්, ශීතය; පරිහූය, මැඩැ; සවපන්ති, ශයනය කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ-කාම්පුරුෂයෝ තුම්ලා කොකුම්කලක ආලෙපකිරීමෙන් පිඟුවන්වූ, අහිනව තරුණභාවය නිසා පවත්නා උත්සුම ඇති එඟ සින්ම සුවසේ සෙවනය කළයුතුවූ වරඟනන්ගේ පියොවුරුවලින් මිරිකුණූ ළපැති ඇතිව ශීතල මැඩපවත්වා නිදත්.

---

* 'විලාසිනීඃ'.

පදවිභාග-කාමිනඃ යනු තඩිතාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. කුඩිකුමරාඟපිඤ්ඡඉරෙඃ, නවයෞවනොඉමිඃ, සුඛොපසෙවෙඃ යන මොඛ සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. විලාසිනීනාම් යනු තඩිතාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. පයොධරෙඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. පරිපීඩිතොරසඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ශිතම් යනු කෘදන්ත ඒහිඒසකවචනාන්තයි. පරිභූය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. ඇවපන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරඔමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ඇවපන්ති යන කර්තෘකාරක ඒකවචන අකර්මක ක්‍රියාඉයන් කාමිනඃ යනු උක්තකර්තෘයි. පරිභූය යන පූර්ව්‍රක්‍රියාඉයතුදු කාමිනඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ශිතම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විඉශෂණ විඉශෙෂ්‍ය-කාමිනඃ යනු විඉශෂ්‍යයි. පරිපීඩිතොරසඃ යනු තුල්‍යාධිකරණවිඉශෙෂණයි. පයොධරෙඃ යනු විඉශෂ්‍යයි. කුඩිකුමරාඟපිඤ්ඡඉරෙඃ යනුද නවයෞවනොඉමිඃ යනුද සුඛොප සෙවෙඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විඉශෂණඉයඃයි. විලාසිනීනාම් යනු භින්නාධිකරණ විඉශෙෂණයි.

සම්බන්ධවිග්‍රහ – කුඩිකුමස්‍ය රාඟඃ කුඩිකුමරාඟඃ, කුඩිකුමරාඟෙණ පිඤ්ඡරඃ කුඩිකුමරාඟපිඤ්ඡරඃ, තෙඃ කුඩිකුමරාඟපිඤ්ඡඉරෙඃ (තත් පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). නවං ච තද් යෞවනඤ්චේති නවයෞව නම්, නවයෞවනෙන උද්භූත ඌෂමා යෙෂාං තෙ නවයෞවනෙඃ ඌෂමණඃ, තෛර් නවයෞවනොඉමිඃ (කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සුඛං උපඉසවන්ඃ සුඛොපසෙවඃ, ඉතඃ සුඛොපසෙවෙඃ (විභක්තියා තත්පුරුෂඃ). පරිපීඩිතමුරෝ යෙෂාං ඉත පරිපීඩිතොරසඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-පරිභූය-පරි පූර්ව භූ සත්තායාම්. ඇවපන්ති-ඇව ඣපනෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තය යි.

අලඞ්කාර-**පරිකරාලඞ්කාර** යි. මෙහි දක්වනලද "කුඩිකුමාරාඟපිඤ්ඡඉරෙඃ" "සුඛොපසෙවෙඃ" "නවයෞවනොඉමිඃ" යන විඉශෙෂණඉයඃ තුමූ ශිතපරිභූති සඞ්ඛ්‍යාත ක්‍රියානිෂ්පාදනයෙහි ලා "පයොධරෙඃ" යන විඉශෙෂ්‍යයකට උපකාර කෙරෙනි. මෙසේ සාභිප්‍රායවූ විඉශෙෂණයන් යෙදුන්හු නිසාවෙන් මේ **පරිකරාලඞ්කාර** යි.

10 සුගන්ධිනිඃශ්වාසවිකම්පිතොත්පලං
මනොහරං කාමරතිප්‍රබොධකම්
නිශාසු හෘෂ්ටාඃ සහ කාමිභිඃ ස්ත්‍රියඃ
පිබන්ති මද්‍යං මදනීයමුත්තමම්.

මුවදෙව්දැවතෙහි—

"හම්බා හළු හිමව් පවතා'හු ඇතෙහි තැවුලි
මෙදෙනඳ ගඳ ගජකොපොල් මිහිගඳෙහි යි විස්සල්."

මෙහි මඛාදෙවරාජයාගේ ශරීරතාපහරණ ක්‍රියාසම්පාදනයෙහි ලා "මෙදෙනද ගඳ ගජකොපොල් මිහිගඳෙහි විස්සල් හි"යන විශෙෂණ පදය "හිමව්පවත්" යන විශෙෂ්‍යයහට උපකාර තෙරෙහි. එකෙයින් මෙ ද පරිකර යි.

---

10 පදච්ඡ-නිශාසු කාමිභිඃ සහ හෘෂ්ටාඃ ස්ත්‍රියඃ සුගන්ධිනිඃශ්වාස විකම්පිතොත්පලං මනොහරං කාමරතිප්‍රබොධකං මදනීයං උත්තමං මද්‍යං පිබන්ති.

අන්වයාර්ථ-නිශාසු, රාත්‍රීන්හි; කාමිභිඃ සහ, කාමිපුරුෂයන් හා සමඟ; හෘෂ්ටාඃ, ප්‍රීතිමත්වූ; ස්ත්‍රියඃ, ස්ත්‍රීහු; සුගන්ධිනිඃශ්වාසවිකම්පිතා ත්‍පලම්, සුවඳ යුත් සුසුමෙන් සෙලවෙන උපුල්මල් ඇති; මනොහරම්, මනහරවූ; කාමරතිප්‍රබොධකම්, කාමසුඛය නැඟෙන ප්‍රබොධකරන්නාවූ; මදනීයම්, මත්කරන්නාවූ; උත්තමම්, උතුම්වූ; මද්‍යම්, මද්‍යය; පිබන්ති, පානයකෙරත්.

අන්වයාර්ථ-ශිශිරකාලය සම්බන්ධ රාත්‍රීන්හි කාමිපුරුෂයන් හා සමඟ සතුටුවූ ස්ත්‍රීහු සුවඳ ඇති සුසුමෙන් සෙලවෙන්නාවූ මානෙල් මල් ඇති, මනොහරවූ, කාමාශාව ප්‍රබොධකරවන්නාවූ, මත්කරන්නාවූ උතුම් මද්‍යය පානය කෙරත්.

මෙහි "සුගන්ධිනිඃශ්වාසවිකම්පිතොත්පලම්"යන විශෙෂණයෙන් මද්‍යපානය බි ළං ළංව කාමිනීන් හා වල්ලභයන් වසෙනකල මද්‍ය සුවඳින් සුවඳවූ හෙලන ඝ්‍රස්ම වැදීමෙන් ඒ කාමිනීන්ගේ කණ්ඨ ත්‍රන්හි පැලඳ තිබෙන මහඟනල්මල් සෙලවීම හැකවි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ස්ත්‍රියඃ මද්‍යං පිබන්ති.

පදවිභාග-නිශාසු යනු කාදන්න සප්තමී බහුවචනාන්තයි. කාමිභිඃ යනු සහ යොගයෙහිවූ තවිත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. සහ යනු සමඟ යන අර්ථයෙහි අව්‍යයයි. හෘෂ්ටාඃ යනු ද ස්ත්‍රියඃ යනු ද

11 අපගතමදරාගා යොගිදෙකා ප්‍රහාතෙ
*කෘතවිනතකුවාග්‍රා පත්‍යුරාලිඛතෙන
ප්‍රියතමපරිභුක්තා විත්‍රයෙණා සුවේදහං
ව්‍රජති ශයනවාසාද් වාසමන්‍යං ඛනන්ති.

කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සුතනුනිඃශ්වාසසුරභිමුඛිතොත්පලම්, මනොහරම්, කාමරතිප්‍රබොධකම් යන මොහු සමාසාන්ත ත්‍රිත්‍ව යෙකවචනාන්තයි. මදනීයම් යනුද උත්තමම් යනුද මධ්‍යම් යනුද කෘදන්ත ත්‍රිත්‍වයෙකවචනාන්තයි. පිබන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්සෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උකතානුක්‍රම-පිබන්ති යන කතෘකාරක බහුවචනක්‍රියාපදයන් සත්‍රීයෑ යනු උක්තකතෘයි. මධ්‍යම් යනු අනුක්තකර්මයි. නිශාසු යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ත්‍රීයෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. තෑහවෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මධ්‍යම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සුතනුනිඃශ්වාසසුරභිමුඛිතොත්පලම්, මනොහරම්, කාමරතිප්‍රබොධකම්, මදනීයම්, උත්තමම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-ශොභනො ගන්ධො යස්සතො සුගන්ධිඃ, සුගන්ධි ශ්වාසසෑ නිඃශ්වාසශ්චෙති සුගන්ධිනිඃශ්වාසඃ, සුගන්ධිනිඃශ්වාසසන විකසිතං උත්පලං යස්‍ය තත් සුගන්ධිනිඃශ්වාසවිකසිතොත්පලම්, තත් සුගන්ධිනිඃශ්වාසවිකසිතොත්පලම් (බහුව්‍රීහි, කම්ධාරය, ෂඤ් බහුව්‍රීහෑ) මනො හරතීති මනොහරම්, තත් මනොහරම් (උපපද සමාසෑ). කාමස්‍ය රතිඃ කාමරතිඃ, කාමරතිං ප්‍රබොධයතීති කාමරති ප්‍රබොධකම්, තත් කාමරතිප්‍රබොධකම් (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-භෑජවෑඃ-භෑෂ තුෂ්ටවෑ. පිබන්ති-පා පානෙ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ ඵලකය හි.

අලඞ්කාර - මෙහි "සුගන්ධිනිඃශ්වාසවිකසිතොත්පලම්" යනු මධ්‍යම් යන ප්‍රකෘතිඋපමාගේ උත්කර්ෂය සඳහා කල්පිතවූවක් නිසාත් ඒ **ප්‍රෞඪොක්ති** අලඞ්කාරය යි. ඉතිරි පාදතුනෙන් හඟවන්නේ සාධාරණවාක්‍යයකි. එබැවින් මේ **ප්‍රෞඪොක්ත**යෙන් මිශ්‍රවූ **සාධාරණ වොක්‍යන්‍යාලඞ්කාර** යි.

---

11 පදවි-ප්‍රහාෂෙ අපගතමදරාගා එකා යොගින් පත්‍යුඃ අලි ඛනෙන කෘතවිනතකුවාග්‍රා ප්‍රියතමපරිභුක්තා සුවේදහං විත්‍රයෙණා ශයනවාසාත් අන්‍යත් වාසම් ව්‍රජති.

*"කෘතනවකුවාග්‍රා", කුලතවකුවාග්‍රා"

අභිසාරී-ප්‍රභාතෙ, උදෘසන්හි; අපඝතමදරාඝා, පඝවූ මත ඝාරාඝය ඇති; එකා යොෂිත්, එක් අඟනක්තොමෝ; පත්‍යූ, හිමියාගේ; ආලිඛතෙන, වැළඳගැනීමෙන්; කෘතවින්තකුචාග්‍රා, නැමුණු තනඟ ඇත්තී; ප්‍රියතමභුක්තාම්, වල්ලභයා විසින් පරිභොගකරන ලද; සඋදෙහම්, සිය සිරුර; විඝෘමාණ. බලමින්; හඝන්හි, සිනාසෙන්නී; ශයනවාඝාත්, යහන් ඉඟයින් (නික්ම); ආඝ්‍යත්වාඝම්, අනික් ඝෘහයට; ව්‍රජති, යයි.

ආශඝාර්-උදෘසන සුරාමතත් රතියෙයි මතත් පඝවූ එක් ඝැහැනියක් හිමියාගේ වැළඳගැනීම නිසා නැමුණුවූ පියොවුරුතුඩු ඇතිව වල්ලභයා විසින් ප්‍රභෝජන විඳුනාලද තමාගේ ගාත්‍රය දෙස බලමින් ඝිනාසෙන්නී සැහපුණු ඉඟියින් නික්ම අන්‍ය ඝෘහයට යන්නීය.

ක්‍රියාඝාරකඝම්බන්ධ-යොෂිත් වාසං ව්‍රජති.

පදවිභාඝ-ප්‍රභාතෙ යනු කෘදන්ත සප්තමෙකවචනාන්තයි. අපඝතමදරාඝා, කෘතවින්තකුචාග්‍රා යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. එකා යනු සර්වනාම ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. යොෂිත් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. පත්‍යූ යනු කෘදන්ත සප්තමී එකවචනාන්තයි. ආලිඛතෙන යනු කෘදන්ත තෘතීයෙයක වචනාන්තයි. ප්‍රියතමපරිභුක්තාම් යනුද සඋදෙහම් යනුද සමාසාන්ත ද්විතීයෙකවචනාන්තයි. විඝෘමාණ යනු ද, හඝන්හි යනු ද කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ශයනවාඝාත් යනු සමාසාන්ත පඤ්චමෙකවචනාන්තයි. අන්‍යත් යනු සර්වනාම ද්විතීයෙකවචනාන්තයි. වාසම් යනු කෘදන්ත ද්විතීයෙකවචනාන්තයි. ව්‍රජති යනු ලඒ කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තන-ව්‍රජති යන කර්තෘකාරෙකවචන ක්‍රියායෙන් යොෂිත් යනු උක්තකර්තෘයි. වාසම් යනු අනුක්තකර්මයි. විඝෘමාණ යන කෘදන්තයෙන් සඋදෙහම් යනු අනුක්තකර්මයි. ප්‍රභාතෙ යනු අනුක්තාධාරයි. ශයනවාඝාත් යනු අනුක්තාපාදානයි.

විඝෙෂණ විඝෙෂ්‍ය-යොෂිත් යනු විඝෙෂ්‍යයි. අපඝතමදරාඝා, එකා, කෘතවින්තකුචාග්‍රා, විඝෘමාණ, හඝන්හි යන මොහු තුලාධිකරණ විඝෙෂණයෝයි. ආලිඛතෙන යනු විඝෙෂ්‍යයි. පත්‍යූ යනු භින්නාධිකරණ විඝෙෂණයි. සඋදෙහම් යනු විඝෙෂ්‍යයි. ප්‍රියතමපරිභුක්තාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විඝෙෂණයි. වාසම් යනු විඝෙෂ්‍යයි. අන්‍යත් යනු තුල්‍යාධිකරණ විඝෙෂණයි. කෘතවින්තකුචාග්‍රා යනු විඝෙෂ්‍යයි. ආලිඛතෙන යනු භින්නාධිකරණ විඝෙෂණයි.

12 අගුරුසුරභිධූපාමොදිතං කෙශපාශං
ගලිතකුසුමමාලං කුඤ්චිතාග්‍රං වහන්ති
ත්‍යජති ගුරුනිතම්බා *නිමනනාභිඃ සුමධ්‍යා
උෂසි ශයනවාසං කාමිනි †චාරුශෝභා.

සමාසවිග්‍රහ-මදශ්ච රාගශ්ච මදරාගෞ, අපගතෞ මදරාගෞ යස්‍යාඃ සා අපගතමදරාගා (බන්ව ගණි බහුව්‍රීහිඃ). කුචයොරග්‍රෙ කුචාග්‍රෙ, චිනතෙ ච තෙ කුචාග්‍රෙ චෙති චිනතකුචාග්‍රෙ, කෘතෙ චිනතකුචාග්‍රෙ යස්‍යාඃ සා කෘතචිනතකුචාග්‍රා (තත්පුරුෂ කර්මධාරය ගණි බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රියතමෙන පරිභුක්තං ප්‍රියතමපරිභුක්තම්, තම් ප්‍රිය තමපරිභුක්තාම් (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). ස්‍රස්තෙ ච තද් දෙහචෙති ස්‍රස්තදෙහම්, තම් ස්‍රස්තදෙහම් (කර්මධාරයඃ). ශයනස්‍ය වාසඃ ශයනවාසඃ තස්මාත් ශයනවාසාත් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-විභක්‍යමාණ—වි පූර්ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ. හසන්ති-හස හාසෙ. ත්‍යජති-ත්‍යජ ගතෞ.

ඡන්ද්ස්-මාලිනි වෘත්තයයි. දෙවන සහ දෙවැනිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර=ආභරණයොකතියි. මෙහි සිනාසෙමින් යැම තමාගේ තොල්වල ඛණ්ඩනයන්ගේ දර්ශනය වැලකීම සඳහා කැරණේකි. හොපනයී කවයුතු අර්ථයාගේ ගොපනය පිණිස ක්‍රියාකළ බැව් ඉන් හැඟෙනුයෙන් ස්වභාවාලඞ්කාරයද මෙහි වේ. එබැවින් මේ **ස්වභාවාලඞ්කාර**යෙන් මිශ්‍රවූ සඞ්කීර්ණවාක්‍යයි.

---

12 පදාර්ථ-ගුරුනිතම්බා නිමනනාභිඃ සුමධ්‍යා චාරුශෝභා කාමිනී අගුරුසුරභිධූපාමොදිතං ගලිතකුසුමමාලං කුඤ්චිතාග්‍රං කෙශ පාශං වහන්ති උෂසි ශයනවාසං ත්‍යජති.

අන්වයාර්ථ-ගුරුනිතම්බා, මහත් උකුළක් ඇති; නිමනනාභිඃ, ඇඹිරූ නැබ ඇති; සුමධ්‍යා, ශොභනවූ මධ්‍යප්‍රදෙශ ඇති; චාරු ශොභා, මනහර ශොභා ඇති; කාමිනී, ලලනාවක් තොමෝ; අගුරු සුරභිධූපාමොදිතම්, අගිල් සුවඳ දුමින් සුවඳ කවනලද; ගලිතකුසුම මාලම්, හිලිස්ගිණූ මලින් යුත් මාලාවක් ඇති; කුඤ්චිතාග්‍රම්, වකුටු අග්‍ර ඇති; කෙශපාශම්, කෙශකලාපය; වහන්ති, උසුලන්නී; උෂසි, ප්‍රභාතයෙහි; ශයනවාසම්, යහන් ගෙය; ත්‍යජති, අත්හරී.

---

* "නිමනනාභ්‍යංවෂානා". † "චාරුශොභාම්".

ආශ්‍රයාර්ථ-පුළුල්වූ උකුළුපෙදෙස ඇති, ගැඹුරුවූ නාභිය ඇති, ඝනාභනවූ මැදපෙදෙස ඇති, මනහරවූ ශෝභා ඇති, ලලනාවක් තොමෝ අගිල්ලුවද දුම්බින් සුවඳ කවනලදා, වැටුණු මල් ඇති මාලා වකින් යුත්, අක් වකුටුවූ කෙශකලාපය දරන්නී උදාසන කාලයෙහි ශයනාගාරයෙන් නික්ම යන්නීය.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-කාමිනී කෙශපාශං වහතීති උශසි ශයන වාසං ත්‍යජති.

පදවිභාග-ගුරුනිතම්බා, නිම්නනාභිඃ, සුමධ්‍යා, චාරුශෝභා යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. කාමිනී යනුද වහතීති යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. අගුරුසුරභි ධූපාමොදිතම්, ගලිතකුසුමමාලම්, කුසුම්භාගුම්, කෙශපාශම් යන මොහු සමාසාන්ත ද්විතීයෛකවචනාන්තයෝයි. උශසි යනු කෘදන්ත සප්තමෛකවචනාන්තයි. ශයනවාසම් යනු සමාසාන්ත ද්විතීයෛකවචනාන්තයි. ත්‍යජති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත්ව-ත්‍යජති යන කර්තෘකාරෛකවචන ක්‍රියා යෙන් කාමිනී යනු උක්තකර්තෘයි. ශයනවාසම් යනු අනුක්තකර්මයි. වහතීති යන කෘදන්තයහිවද කාමිනී යනු උක්තකර්තෘයි. කෙශපාශම් යනු අනුක්තකර්මයි. උශසි යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍යභාව-කාමිනී යනු විශෙෂ්‍යයි. ගුරුනිතම්බා, නිම්නනාභිඃ, සුමධ්‍යා, චාරුශෝභා, වහතීති යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. කෙශපාශම් යනු විශෙෂ්‍යයි. අගුරුසුරභි ධූපාමොදිතම්, ගලිතකුසුමමාලම්, කුසුම්භාගුම්, යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-ගුරූර් නිතම්බා යස්‍යාඃ සා ගුරුනිතම්බා (බහුව්‍රීහිඃ) නිම්නා නාභිඃ යස්‍යාඃ සා නිම්නනාභිඃ (බහුව්‍රීහිඃ). ශොභනං මධ්‍යං යස්‍යාඃ සා සුමධ්‍යා (බහුව්‍රීහිඃ). චාරූ ශෝභා යස්‍යාඃ සා චාරුශෝභා (බහුව්‍රීහිඃ). සුරභි ච තද් ධූපයෙත්‍යාදි සුරභිධූපඃ, අගුරුනඃ සුරභිධූපඃ අගුරුසුරභිධූපඃ, අගුරුසුරභිධූපෙන ආමොදිතඃ අගුරුසුරභිධූපාමොදිතඃ, තම් අගුරුසුරභිධූපාමොදිතම් (කර්මධාරය, තත්පුරුෂ, ඝඤ් තත්පුරුෂඃ). ගලිතානි කුසුමානි යස්‍යාඃ සා ගලිතකුසුමා, ගලිතකුසුමා මාලා යස්‍යා සෞ ගලිතකුසුම මාලඃ, තම් ගලිතකුසුමමාලම් (බහුව්‍රීහි ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). කුසුම්භාඃ

13 කනකකමලකාඤ්චනෛඃ සද්‍ය එවාභිවුඩ්ඪෝදකෛඃ
*ශ්‍රවණතටනිඝට්ටෛඃ පාටලෝපාන්තනෙත්‍රෛඃ
උපසි වදනබිම්බෛරංශසංසක්තකේශෛරයං
ශ්‍රිය ඉව ගෘහමධ්‍යෙ සංස්ථිතා යොෂිතාඃ ස්ම.

අග්‍රං යස්‍යාඃ සෙ කුඤ්චිතාග්‍රඃ, තම් කුඤ්චිතාග්‍රම් (බහුව්‍රීහිඃ). කෙ ශානාං පාශඃ කෙශපාශඃ, තම් කේශපාශම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ශය නස්‍ය වාසඃ ශයනවාසඃ, තම් ශයනවාසම් (ද්විතී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-වහනති-වහ ප්‍රාපණෙ. තෘජති-තෘජ හානෞ.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තායි. ප්‍රථම සඛියෙහි දෙවිසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-ස්වභාවොක්ත්‍යලඞ්කාරයි. මෙහි කුඤ්චිතාග්‍රකෙශ පාශා, ගුරුනිතම්බා නිම්ථනාඃ, සුඛ්‍යා චාරුශොභා යන ඒ ශෙෂ පදයන්ගෙන් විශිෂ්ට ස්ත්‍රීජාතිගතවූ ස්වභාවයෝ දක්වනලදහ.

---

13 පදච්ඡෙද-අද්‍ය උෂසි යොෂිතඃ සද්‍යඃ එව අභිවුඩ්ඪෝදකෛඃ කනකකමලකාඤ්චනෛඃ ශ්‍රවණතටනිඝට්ටකෛඃ පාටලෝපාන්තනෙත්‍රෛඃ අංශසංසක්තකෙශෛඃ වදනබිම්බෛඃ ශ්‍රියඃ ඉව ගෘහමධ්‍යෙ සංස්ථිතාඃ.

අන්වයාර්ථ-අද්‍ය, මේ ශිශිරඍතුයෙහි; උෂසි, ප්‍රභාතයෙහි; යොෂිතඃ, අන්තෙවාසිනියෝ; සද්‍යඃ එව, එසැණෙහිම; අභිවුඩ්ඪෝදකෛඃ, ජල ඔයන් බෝදනලද්දාවූ; කනකකමලකාඤ්චනෛඃ, රන් පියුම් සේ මනහර වූ; ශ්‍රවණතටනිඝට්ටකෛඃ, කන්තෙළෙහි ඇලුණාවූ, පාටලෝපා න්තනෙත්‍රෛඃ, මද රත්වැන් නෙත්කොණින් යුක්තවූ; අංශසංසක්ත කෙශෛඃ, කොපුල්දෙපස ඇලුණු කෙස් ඇති; වදනබිම්බෛඃ, මුව බිඹු කරණකොටගෙන; ශ්‍රියඃ ඉව, ශ්‍රීකාන්තාවන් මෙන්; ගෘහමධ්‍යෙ, මැදිර මධ්‍යයෙහි; සංස්ථිතාඃ, සිටියාහ.

ආශයාර්ථ-මේ ශිශිර කාලයේ උදැසන සැහැ එසැණෙහි දියෙන් සේදූ,රන්පියුම් මෙන් කාන්තාවූ,කන්තෙළෙහි ඇලුණ හෙවත් කනතැන්දක්මා දිස්වූ මද රත්පැහැති ඇස්කොනින් යුක්තවූ, කම්මුල් පැතිවල ඇලුණු ඉසකෙහෙණයන් යුක්තවූ මුඛමණ්ඩලයන් කරණ කොටගෙන ශ්‍රීකාන්තාවන් මෙන් ගෘහමධ්‍යයෙහි සිටියෝය.

• මිහිණු මැදුර පවිතෙයන් කිරිමුහුදු කලඹනවිට ඒ කිරිමුහුදින් නැඟුණු ශ්‍රීකාන්තාව සේදුණු මුවමඬලින් යුක්තව රත්වූ ඇස්කොන් ඇතිව කොපුලන්හි ඇලුණු කෙහෙ ඇතිව සිටියා විය යුත්තේය.

---

* "ශ්‍රවණතවනිඝට්ටකෛඃ".

උදාසන සෝදාගත් මුහුණැති සැනුන්ද එකෙණෙහි තෙමිගිය මුහුණැති ඇතිව කොපුලත ඇලුණු යෙහෙඇතිව රත්වූ නෙත්‍රාභා ඇතිව සිවි හෙයින් යෙමැද සිරිකතුන් මෙන් වූහ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-යොෂිතාඃ ගෘහමධ්‍යෙ සංස්ථිතාඃ.

පදවිභාග-අද්‍ය යනු කාලාර්ථයෙහි අව්‍යය සි. උෂසි යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්ත සි. යොෂිතඃ යනුද, ශ්‍රියඃ යනුද, ස්ථිතාඃ යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝ සි. සද්‍යස් යනු කාලාර්ථයෙහි අව්‍යය සි. එව යනු අවධාරණයෙහි අව්‍යය සි. අම්බුධෞතෙඃ, කනකකමලකාණ්ඩෙඃ, ශ්‍රවණතටනිෂණ්ණෛඃ, පාටලෝපානත්‍රණෙත්‍රෛඃ, අංශසංසක්තකෙශෛඃ, වදනබිම්බෛඃ යන මොහු සමාසාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයෝ සි. ඉව යනු උපමාර්ථතන යෙහි අව්‍යය සි. ගෘහමධ්‍ය යනු සමාසාන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්ත සි.

උක්තානුක්ත-සංස්ථිතාඃ යන කෘදන්ත කර්තෘකාරකයෙන් යෙොෂිතඃ යනු උක්තකර්තෘ සි. උෂසි යනුද ගෘහමධ්‍ය යනුද අනුක්තාධාරයෝ සි. වදනබිම්බෛඃ යනු අනුක්තකරණ සි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-වදනබිම්බෛඃ යනු විශෙෂ්‍ය සි. අම්බුධෞතෙඃ, කනකකමලකාණ්ඩෙඃ, අංශසංසක්තකෙශෛඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝ සි. පාටලෝපානත්‍රණෙත්‍රෛඃ යනු විශෙෂ්‍ය සි. ශ්‍රවණතටනිෂණ්ණෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ සි. යොෂිතඃ යනු විශෙෂ්‍ය සි. ශ්‍රියඃ යනු උපමානයෙහි තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ සි.

සමාසවිග්‍රහ-අම්බුනා ධෞතාඃ අම්බුධෞතාඃ, තෛඃ අම්බුධෞතෙඃ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). කනකස්‍යෙව තත් කමලමිති කනකකමලම්, කනකකමලම්ව කාණ්ඩඃ කනකකමලකාණ්ඩඃ, තෛඃ (කර්මධාරය ගර්භ කර්මධාරයඃ). ශ්‍රවණස්‍ය තටං ශ්‍රවණතටම්, ශ්‍රවණතටෙ නිෂණ්ණාඃ ශ්‍රවණතටනිෂණ්ණාඃ තෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). නෙත්‍රස්‍ය උපාන්තම් උපාන්තනෙත්‍රම්, පාටලවර්ණං ච තත් උපාන්තනෙත්‍රඤ්චෙති පාටලෝපාන්තනෙත්‍රම්, තෛඃ පාටලෝපාන්තනෙත්‍රෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ කර්මධාරයඃ, උපලක්ෂණත්වේ තෘතීයා). අංශෙ සංසක්තාඃ අංශසංසක්තාඃ, අංශසංසක්තාඃ කෙශා යෙෂාං තෙ අංශසංසක්තකෙශාඃ, තෛඃ අංශසංසක්තකෙශෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) වදනානාං බිම්බා වදනබිම්බාඃ, තෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ගෘහස්‍ය මධ්‍යම් ගෘහමධ්‍යම්, තස්මින් ගෘහමධ්‍යෙ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

14 පෘථුජඝනභරාතීඃ කිඤ්චිදූනම්මධ්‍යාඃ
ඝනභරපරිඛෙදුන් මඳමඳං වුජනන්‍යඃ
සුරතශයනවෙශං නෙතශමන්‍යද් විහාය
දධති දිවසශොභ්‍යං වෙශමන්‍යාඝතරුණ්‍යඃ.

ධාතු-සංසර්ගඃ—සම් පූර්ව ශදා ගතිනිවාණතත.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තයයි. ප්‍රථම සඤ්ඤයෙහි 22 වැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-අනන්ත ශ්‍රී කාව්‍යාවන්ට උපමිත භෙයින් උපමා ලඞ්කාරයයි.

---

14 පදවාක්‍ය-පෘථුජඝනභරාතීඃ කිඤ්චිදූනම්මධ්‍යාඃ ඝනභර පරිඛෙදුන් මඳමඳං වුජනන්‍යඃ අන්‍යාඃ තරුණ්‍යඃ නෙතශං සුරත ශයනවෙශං විහාය දිවසයොග්‍යං අන්‍යත් වෙශං දධති.

අන්විතාර්ථ-පෘථුජඝනභරාතීඃ, පුළුලුකුළුබරින් පිඩිතවූ, කිසඳෙ දූනම්මධ්‍යාඃ, මදක් ඉදිරියට නැමුණු මධ්‍යප්‍රදෙශ ඇති; ඝනභර පරිඛෙදුන්, පියොවුරු බරින් පැමිණි වෙහෙසින්; මඳමඳම්, මඳින්මඳ; වුජනන්‍යඃ, ගමන්කරන්නාවූ; අන්‍යාඃ තරුණ්‍යඃ, අන් තරු ණියෝ; නෙතශම්, රාත්‍රියට සුදුසුවූ; සුරතශයනවෙශම්, රතිකෙළි යහනෙහෝදරනලද වෙශය; විහාය, හැර; දිවසයොග්‍යම්, දවසලට සුදුසුවූ; අන්‍යත් වෙශම්, අන්‍ය වෙශයක්; දධති, ධරත්.

ආශයාර්ථ-පුළුල් උකුළුබරින් පීඩිතවූ මදක් ඉදිරියට නැමුණු මධ්‍ය ප්‍රදෙශ ඇති තනබරින් වෙහෙසව සෙමින් සෙමින් යන්නාවූ සමඟර තරුණියෝ රාත්‍රිකාලයට සුදුසුවූ සුරත ශයනයෙහිදී දැරූ වෙශ විලාසය අත්හැර දවාලට සුදුසුවූ අන්‍ය වෙශයක් ධරත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ - තරුණ්‍යඃ සුරතශයනවෙශං විහාය වෙශං දධති,

පදවිභාග-පෘථුජඝනභරාතීඃ, කිඤ්චිදූනම්මධ්‍යඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. ඝනභරපරිඛෙදුන් යනු සමාසාන්ත පඤ්චම්‍යන්ත වචනාන්තයි. මඳමඳම් යනු සමාසාන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. වුජනන්‍යඃ, තරුණ්‍යඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. අන්‍යඃ යනු සර්වනාම ප්‍රථමා බහුවචනා න්තයි නෙතශම් යනු තද්ධිත ත්‍රිතීයෛකවචනාන්තයි. සුරත ශයනවෙශම් යනු සමාසාන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. විහාය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍යයයි. දිවසයොග්‍යම් යනු සමාසාන්ත ත්‍රිතියෛකවච

15 *නඛපදඤ්ඤතඝඛ්ඛාන් විඤ්ඤමාණා සනානානනා
නඛරකිඤලයාග්‍රං දනතඟිනනං සපෘශන්‍යා
අභිමතරතවෙශං නඳයන්‍යා ආතනානි
සවිතුරුදඤ්ඤාලෙ භුඤජන්‍යානනානි.

නානනයි අනෑත් යනු සඛීනාම විභක්තියෙකවචනාන්තයි. වෙශම් යනු කෘදන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයි. දධති යනු ධා ධාරණෙ. කර්තෘකාරක පරඉසම්පද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උඤතානුඤත-දධති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් තරුණ්‍යඃ යනු උඤතකර්තෘයි. වෙශම් යනු අනුඤතකර්මයි. විහාය යන පූර්වක්‍රියාඉයන්ද තරුණ්‍යඃ යනු උඤතකර්තෘයි. සුරතශයන වෙශම් යනු අනුඤතකර්මයි

විඤෙශණවිඤෙශ්‍ය-තරුණ්‍යඃ යනු විඤෙශ්‍යයි. පෘථුජඝනඝරා ණීඃ, කිඤිදූනම්මබ්‍යඃ, වුජන්‍යඃ, අන්‍යඃ යන සමාහු තුලාධිකරණ විඤෙශණයෝයි. සුරතශයනවෙශම් යනු විඤෙශ්‍යයි. නෙඉම් යනු තුලාධිකරණ විඤෙශණයි. වෙශම් යනු විඤෙශ්‍යයි දිවඉ යොඉත්ම්, අන්‍යත් යන සමාහු තුලාධිකරණ විඤෙශණයෝවි. සනනඝරපරිඛෙදත් යනු වුජන්‍යඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විඤෙශණයි.

සමාසවිග්‍රහ-පෘථූනි ච තානි ජඝනානි චෙති පෘථුජඝනානි. පෘථුජඝනානාං ඝරාඃ පෘථුජඝනඝරාඃ, පෘථුජඝනඝරෙරාණීඃ පෘථුජඝනඝරාණීඃ (කර්මධාරය, තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). කිඤිත් ඌනම්ඃ කිඤිදූනම්ම්, කිඤිදූනම්ම් මධ්‍යං යාසාං තාඃ කිඤිදූනම්මබ්‍යඃ (අව්‍යය, ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සනනඝයෙඃඝිරඃ සනනඝරඃ, සනනඝරස්‍ය පරිඛෙදඃ සනනඝරපරිඛෙදඃ, තස්මාත් සනනඝරපරිඛෙදත් (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). සුරතාය ශයනං සුරතශයනම්, සුරතශයනස්‍ය වෙශඃ සුරතශයනවෙශඃ, තම් සුරතශයනවෙශම් (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ) දිවඉසස්‍ය යොඉත්‍යඃ දිවඉසඉයාඉත්‍යඃ, තම් දිවඉසයොඉත්‍යම් (ෂඨී තත්පුරුෂඃ)

ධාතු-වුජන්‍යඃ-වුජ ගතෞ. විහාය-වි පූර්ව හා ත්‍යාඛෙ. දධති-ධා ධාරණෙ.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තයි. ප්‍රථම සර්ගයෙහි 22 වැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-සමාසොක්තාලඞ්කාර යි.

---

15 **පදච්ඡෙද**-සවිතුඃ උදයකාලෙ තරුණ්‍යඃ නඛපදඤ්ඤතඝඛ්ඛාන් සනනානනාන් විඤ්ඤමාණාඃ දනතඟිනනං අධරකිඤලයාග්‍රං සපෘශන්‍යඃ අභිමතරතවෙශං නඳයන්‍යඃ ආතනානි භුඤජතේ.

---

* නඛපදවිතඤාඟාන් විඤ්ඤමාණාඃ සනානාඟාන්.

අච්චයාපී-සවිතුං, සූරියස්සඋග්ගමනකාලෙ: උදයකාලෙ, උදය කාලයෙහි; තරුණිං, තරුණියෝ; නඛපදකතඛඛාන්, නිස්පොත්තෙතත් කළ සිරුම් ඇති; සතනානන්තාන්, තනකෙළවරවල්; විසෘමාණිං, බලන්නාහු; දන්තඛිනනම්, දත්වල් කැඩුණු; අධරකිඤලයාගුම්, අධර පල්ලවාග්‍රය; සසෘඉතන්තාං, අතගාන්නාහු; අභිමතරතවෙඨම්, සිය කැමැත්ත පරිදි පැවැතුණු සුරතය පිළිබඳ විලාසය; නන්දයන්තාං, සලකා සතුටුවන්නාහු; ආනනානි, මුහුණු; භූසයන්ති, අලඞ්කාර කෙරෙත්.

ආඝඨාපී-සූර්‍යොදය කාලයෙහි යෙදුවන සඳිහු (වල්ලභයන් විසින් අතිත රාත්‍රියෙහි) නිදයන් කළ සිරිම් ඇති පියොවුරු අත් බල මින්) (ඒ වල්ලභයන්ගේ) දතින් තුවාලවූ ස්තාල් නැමැති ළාදළු අතගාමින් තමා කැමැති මෙස් රාත්‍රිකාලයෙහි පැවැති රතිඇතුල් විලාසය සලකා සතුටුවමින් මුහුණු අලඞ්කාර කරගනිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ තරුණිං ආනනානි භූසයන්ති.

පදවිභාග-සවිතුං යනු කෘදන්ත ඉතෙඛ්‍යකවචනාන්තයි. උදය කාලෙ යනු සමාසාන්ත සප්තමේ‍යකවචනාන්තයි. තරුණිං, විසෘමාණිං, සසෘඉතන්තාං, නන්දයන්තාං යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නඛපදකතඛඛාන්, සතනානන්තාන් යන මොහු සමාසාන්ත ස්ත්‍රියා බහුවචනාන්තයි. දන්තඛිනනම්, අධරකිඤලයාගුම්, අභිමතරතවෙඨම් යන මොහු සමාසාන්ත ක්ලීබෙයකවචනාන්ත යෝයි. ආනනානි යනු කෘදන්ත ක්ලීබ්‍යා බහුවචනාන්තයි. භූසයන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්සෙම්පද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-භූසයන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් තරුණිං යනු උක්තකර්තෘයි. ආනනානි යනු අනුක්තකර්මයි. විසෘමාණිං යන කෘදන්තයෙන් සතනානන්තාන් යනු අනුක්තකර්මයි. සසෘඉතන්තාං යන කෘදන්තඅයන් අධරකිඤලයාගුම් යනු අනුක්තකර්මයි. නන්දයන්තාං යන කෘදන්තයෙන් අභිමතරතවෙඨම් යනු අනුක්ත කර්මයි. උදයකාලෙ යනු අනුක්තාධාරයි.

විඝඨනවිඝඨ්‍ය-උදයකාලෙ යනු විඝඨ්‍යයි. සවිතුං යනු භින්නාධිකරණ විඝඨනයි. තරුණිං යනු විඝඨ්‍යයි. විසෘමාණිං, සසෘඉතන්තාං, නන්දයන්තාං යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විඝඨනයෝයි. සතනානන්තාන් යනු විඝඨ්‍යයි. නඛපදකතඛඛාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විඝඨනයි. අධරකිඤලයාගුම් යනු විඝඨ්‍යයි. දන්තඛිනනම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විඝඨනයි.

16 ප්‍රචුරගුඩවිකාරඃ සඛාදුශාලිකුසුරම්‍යඃ
ප්‍රබලසුරතකෙලිර්ජාතකණ්ඩූපිදඝීඃ
ප්‍රියජන රහිතානාං චිත්තසන්තාපහෙතුඃ
ශිශිරසමය එෂඃ ශ්‍රෙයසෙ වෝ'ඝතු නිත්‍යම්.

ඉති ශ්‍රී කාලිදාස කෘතාවෘතුසංහාරකාව්‍යෙ ශිශිරවර්ණනං නාම පඤ්චමඃ සර්ගඃ.

සමාසවිග්‍රහ-නඛානාං පදම් නඛපදම්, නඛපදෙන කෘතා නඛපදකෘතාඃ නඛපදකෘතා ඔඛා යෙෂු තෙ නඛපදකෘතඔඛාඃ, තාන් නඛපදකෘතඔඛාන් (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ඝනානාමන්‍යාඃ ඝනාඃඅන්‍යාඃ, තාන් ඝනාඃඅන්‍යාන් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) අධර එව කිශලයං අධරකිශලයම්, අධරකිශලයස්‍ය අග්‍රං අධරකිශලයාග්‍රම්, තම් අධරකිශලයාග්‍රම් (කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). දශනෛර්ඡින්නා දන්තඡින්නම්, තම් දන්තඡින්නම් (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). අභිමතඤ්චඩ තද් රතඤ්චඩ්තඃඅභිමතරතම්, අභිමතරතස්‍ය වෙශඃ අභිමතරතවෙශඃ, තම් අභිමතරතවෙශම් (කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ) උදයස්‍ය කාලඃ උදයකාලඃ, තස්මින් උදයකාලෙ (ෂෂ්ඨී තත් පුරුෂඃ)

ධාතු-විඃඅශ්‍යමාණඃ-වි පූර්ව ඒඃඅ දර්ශනෙ. ඃඃශන්‍යන්ත්‍යඃ-**සඃඅශ** ඃඃශ්‍රීනෙ. නන්දයන්ත්‍යඃ-**නන්ද** ආනන්දෙ. භුඃඅයන්ති-භුඃඅ භුඃඅණෙ.

ඡන්දඃස්-මාලිනී වෘත්තයි. ප්‍රථම සර්ගයේ දෙවිසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-ඃඅභාවොක්තඃඅලඞ්කාර යි.

---

16 **පදාන්වයඃ**-ප්‍රචුරගුඩවිකාරඃ ඃඃඛාදුශාලිඃඅකුසුරම්‍යඃ ප්‍රබලසුරත කෙලිඃ ජාතකණ්ඩූපිදඝීඃ ප්‍රියජනරහිතානාං චිත්තඃඃසන්තාපහෙතුඃ එෂඃ ශිශිරසමයඃ නිත්‍යඃං වඃ ශ්‍රෙයසෙ අඃඃතු.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රචුරගුඩවිකාරඃ, බොඳහාවූ උක්ඃඅකුරුවගේ ඇත්තාවූ; ඃඃඛාදුශාලිඃඅකුසුරම්‍යඃ, මිහිරිවූ හැල් හා උක්වලින් සිත්කලුවූ; ප්‍රබල සුරතකෙලිඃ, බලවත් රතිකෙළි ඇත්තාවූ; ජාතකණ්ඩූපිදඝීඃ, හටගත් තාවූ අතඔගා ඃඃඛඃඅකාරය ඇත්තාවූ; ප්‍රියජනරහිතානාම්, විරහිත්ව; චිත්තඃඃසන්තාපහෙතුඃ, සිත් තැවීමට හෙතුවූ; එෂඃ ශිශිරසමයඃ, මේ ශිශිරකාලය තෙම; නිත්‍යම්, නිතර; වඃ, තොපට; ශ්‍රෙයසෙ, යහපත පිණිස; අඃඃතු, වේවා.

• **ආශයාර්ථ**-උක්වලින් සාදන ගුඩ ආණ්ඩ ඛණ්ඩ මත්ස්‍යණ්ඩි ශර්කරා යන බොහෝ ද්‍රව්‍ය සුලභවූ ඕඟිරි හැල් හා උක්වලින් මනා හරවූ බලවත් සුරතක්‍රීඩා ඇත්තාවූ හටගත් කාමදෂ්ඨි ඇත්තාවූ හෙවත් එඩිතරවූ අනඛමදය ඇත්තාවූ වලලඝයන්ගෙන් වෙන්වූ අඤනන්වත් අඤනන්ගෙන් වෙන්වූ වලලඝයන්වත් සිත් තැබ්මට හෙතුවූ මේ ශිශිරකාලය තෙම නිතර තොපට යහපත පිණිස වේවා.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-ශිශිරසමයඃ අස්තු.

පදවිභාග-ප්‍රචුරගුඩවිකාරඃ, ශාඛාදුශාලිඤ්ඡූරමඃ, ප්‍රබලසුරත කෙලිඃ, ජාතකන්දපිදපීඃ, චිත්තඝන්‍යාපනෙතුඃ, ශිශිරසමයඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයෝයි. ප්‍රියජනරඤ්ඤාම් යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. එෂඃ යනු සර්වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. නිත්‍යම් යනු කෘදන්ත විතීයෛකවචනාන්තයි. වඃ යනු සර්වනාම ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ශ්‍රෙයසෙ යනු තද්ධිතාන්ත තාදර්ථ්‍යයෙඞ් චතුර්ථෛකවචනාන්තයි. අස්තු යනු ලෝට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-අස්තු යන කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියායෙන් ශිශිරසමයඃ යනු උක්තකර්තෘයි.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය-ශිශිරසමයඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රචුරගුඩ විකාරඃ, ශාඛාදුශාලිඤ්ඡූරමඃ, ප්‍රබලසුරතකෙලිඃ, ජාතකන්දපිදපීඃ, චිත්තඝන්‍යාපනෙතුඃ, එෂඃ යන සමාහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ යෝයි. ප්‍රියජනරඤ්ඤාම් යනු චිත්තඝන්‍යාපනහෙතුඃ යන්නට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. වඃ යනු ශ්‍රෙයසෙ යන්නට භින්නාධි කරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ගුඩානාං විකාරඃ ගුඩවිකාරඃ, ප්‍රචුරා ගුඩවිකාරා යත්‍රාසෞ ප්‍රචුරගුඩවිකාරඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ශාලයශ්ච ඉක්ෂවශ්ච ශාලීක්ෂවඃ, ශාඛාදවශ්ච තෙ ශාලීක්ෂවශ්චෙති ශාඛාදුශාලීක්ෂ වඃ, ශාඛාදුශාලීක්ෂූණි රම්‍යඃ ශාඛාදුශාලීක්ෂූරමඃ (වත්ව කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). සුරතස්‍ය කෙලිඃ සුරතකෙලිඃ, ප්‍රබලා සුරතකෙල්සීත්‍යා යසෞ ප්‍රබලසුරතකෙලිඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). කන්දපිස්‍ය දපිඃ කන්දපිදපිඃ, ජාතඃ කන්දපිදපෝ යත්‍රාසෞ ජාතකන්දපිදපිඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). ප්‍රියාශ්ච තෙ ජනාශෙචති ප්‍රියජනාඃ, ප්‍රියජනානෙ රඤ්ඤාඃ ප්‍රියජනරඤ්ඤාඃ, තෙෂාම් ප්‍රියජනරඤ්ඤාණාම් (කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). චිත්තස්‍ය සන්‍යාපඤ්චිත්තඝන්‍යාපඃ, චිත්තඝන්‍යාපස්‍ය හෙතුඃ චිත්තඝන්‍යාපහෙතුඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ශිශිරස්‍ය සමයඃ ශිශිරසමයඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ)

ෂෂ්ඨඃ සර්ගඃ.

1 **ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරතීක්ෂ්ණසායකෝ**
විරෙඵමාලාවිලසද්ධනුර්ගුණඃ
මනාංසි*හෙතුං සුරතප්‍රසඞ්ගිනාං
වසන්තයෝධඃ සමුපාගතඃ ප්‍රිය.

ධාතු-අඤ්චු-අස ගුවී.

ඡන්දස්-මාලිනී පළමුවන සහ දෙවැසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-උදාත්තාලංකාරයි ශිඝිරකාලයාගේ උත්කර්ෂය වැනූ හෙයිනි.

ශ්‍රී කාලිදාසකෘතෙන, ශ්‍රී කාලිදාසයන් විසින් කළ; ඍතුසංහාරකාව්‍ය, ඍතුසංහාර කාව්‍යයෙහි; ශිඝිරවර්ණනං නාම, ශිඝිරවර්ණන නම්වූ; පඤ්චමඃ සර්ගඃ, පස්වැනි සර්ගය; ඉති, නිමිසේය.

---

1 පදුච්චය-ප්‍රියෙ ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරතීක්ෂ්ණසායකඃ විරෙඵමාලා විලසද්ධනුර්ගුණඃ වසන්තයෝධඃ සුරතප්‍රසඞ්ගිනාං මනාංසි හෙතුං සමුපාගතඃ.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රියෙ, සුන්දරිය; ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරතීක්ෂ්ණසායකඃ, සුපිපි මිඟුදළු නැමැති තියුණු හී ඇත්තාවූ; විරෙඵමාලාවිලසද් ධනුර්ගුණඃ, බඹරවැළ නැමැති බබළන දුනුදිය ඇත්තාවූ; වසන්ත යෝධඃ, වසන්තකාල නැමැති යොධතෙමේ; සුරතප්‍රසඞ්ගිනාම්, රති යෙහි ඇලුණවුන්ගේ; මනාංසි, සත්; හෙතුම්, බිඳින්ව; සමුපාගතඃ, ආයේ

ආශයාර්ථ-සොඳුර, මොනවට සැදී තිඹෙන මිඟුදළු නැමැති තියුණු ඊතල ඇත්තාවූ බඹරවැළ නැමැති බබළන දුනුදිය ඇත් තාවූ වසන්තකාල නැමැති යුබසටතෙමේ රතිකෙළියෙහි ඇලුණ වුන්ගේ සිත් පළාලනු පිණිස ආයේය. (මෙසින් වසන්තකාලයෙහි අඹරුක් දළුලන බවද භ්‍රමරසමූහයාගේ ආධික්‍යයද කියවී)

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ වසන්තයෝධඃ සමුපාගතඃ.

පදවිභාග-ප්‍රියෙ යනු කෘදන්ත ආලපනයෙහි ප්‍රථමා එකවචනා න්තයි. ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරතීක්ෂ්ණසායකඃ, විරෙඵමාලාවිලසද්ධනුර්ගු ණඃ, වසන්තයෝධඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්ත යෝහි. සුරතප්‍රසඞ්ගිනාම් යනු සමාසාන්ත ඉකාර බහුවචනා න්තයි.

---

* වෙද්වුම්.

මනාංසි යනු කෘදන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. හෙතූහි යනු තුමු ත්‍රාන්ත අව්‍යයයි. සම්පාහතෘ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි.

උක්තාකූතකර්තෘ - සම්පාහතෘ යන කෘදන්ත කර්තෘකාරකක්‍රියායෙන් වසන්තසමයඃ යනු උක්තකර්තෘයි. හෙතූහි යන තුමුන් ප්‍රත්‍යයාන්තයෙන් මනාංසි යනු අනුක්තකර්මයි.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය-වසන්තසමයඃ යනු විශේෂ්‍යයි. ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරනිර්ඝෘණසායකඃ, විරෙළුමාලාවිලසද්ධනුර්ගුණඃ යන මොහු තුලාධිකරණ විශේෂණවිශේෂ්‍යයෝයි. මනාංසි යනු විශේෂ්‍යයි. සුරත ප්‍රසඞ්ගිනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-චූතස්‍ය අඞ්කුරඃ චූතාඞ්කුරඃ, ප්‍රඵුල්ලශ්චාසෞ චූතාඞ්කුරශ්චේති ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරඃ, නිර්ඝෘණශ්චාසෞ සායකශ්චේති නිර්ඝෘණසායකඃ, ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුර එව නිර්ඝෘණසායකෝ යස්‍යාසෞ ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරනිර්ඝෘණසායකඃ (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). චෞ ඵරෙළුෞ වාචකනාම්නි යෙෂාං තෙ විරෙළුඃ, විරෙළුණාං මාලා විරෙළුමාලා. ධනුශ්චාසෞ ගුණඃ ධනුර්ගුණඃ, විලස චාසෞ ධනුර්ගුණශ්චේති විලසද්ධනුර්ගුණඃ, විරෙළුමාලා එව විලසද්ධනුර්ගුණඃ යස්‍යාසෞ, විරෙළුමාලාවිලසද්ධනුර්ගුණඃ (බහුව්‍රීහි, තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). වසන්ත එව යොධඃ වසන්තසමයොධඃ (අවධාරණපූර්වපද කර්මධාරයඃ). සුරතෙ ප්‍රසඞ්ගෝ යෙෂාං තෙ සුරතප්‍රසඞ්ගිනඃ, තෙෂාං සුරතප්‍රසඞ්ගිනාම් (තළුන් බහුව්‍රීහිඃ)

ධාතු-හෙතූහි-ගතිදීප්ත්‍යාදිඃ. සම්පාහතෘ—සම් උප ආඞ් පූර්ව ගම ධාතෘ.

ඡන්දස්-වංශස්ථ වෘත්තයයි. විසාර ප්‍රථම සර්ගයෙහි ප්‍රථම ශ්ලෝකය සම්බන්ධයෙන් ක්‍රියා ලෙස මැයි.

අලඞ්කාර-මෙහි "ප්‍රඵුල්ලචූතාඞ්කුරනිර්ඝෘණසායකඃ විරෙළුමාලාවිලසද්ධනුර්ගුණඃ වසන්තයොධඃ" යනු රූපකයි. අඹදළු හිතල යවද, බඹරවැළු දුනුදියවද, වසන්තකාලය යොධයකුවද රූපණය කළ ඇතැයි. "සුරත ප්‍රසඞ්ගිනාං මනාංසි හෙතූහි" යනු උත්ප්‍රෙක්ෂාවයි. සුරතයෙහි ආශක්තයන්ගේ සිත් පළාලනු පිණිස අයැයි කීමෙන් විසින් සඞ්කල්පිත හෙයිනි. මෙසේහෙයින් මෙහි රූපකාලඞ්කාර උත්ප්‍රෙක්ෂාලඞ්කාර දෙදෙනාගේ සංසෘෂ්ටිය ලැබේ.

2 ද්‍රුමාඃ සපුෂ්පාඃ සලිලං සපද්මං
ස්ත්‍රියඃ සකාමාඃ පවනඃ සුගන්ධිඃ
සුඛාඃ ප්‍රදෝෂා දිවසාශ්ච රම්‍යාඃ
සර්වං ප්‍රියෙ චාරුතරං වසන්තෙ.

---

2 **පදාන්වය**–ප්‍රිය ද්‍රුමාඃ සපුෂ්පාඃ, සලිලං සපද්මම්, ස්ත්‍රියඃ සකාමාඃ, පවනඃ සුගන්ධිඃ, ප්‍රදෝෂඃ සුඛාඃ, දිවසාඃ ච රම්‍යාඃ, වසන්තෙ සර්වං චාරුතරම්.

අන්වයාර්ථ–ප්‍රිය, ප්‍රියාව; ද්‍රුමාඃ, වෘක්ෂයෝ; සපුෂ්පාඃ, මල්සහිත යහ; සලිලම්, ජලය; සපද්මම්, පියුම්සහිතය; ස්ත්‍රියඃ, අංගනෝ; සකාමාඃ, කාමසහිතයහ; පවනඃ, සුළඟ; සුගන්ධිඃ, මනා ගඳින් යුක්තය; ප්‍රදෝෂාඃ රාත්‍රිමුඛයෝ; සුඛාඃ, සුව පිණිස පවත්නාහ; දිවසාඃ ච, දිවාභාගයෝද; රම්‍යාඃ, සිත්කලුහ. (මෙසෙසින්) වසන්තෙ, වසන්ත ඍතුයෙහි; සර්වම්, සියල්ල; චාරුතරම්, අතිශයින් මනොඥ වේ.

ආශයාර්ථ–සොඳුර, මේ වසන්තකාලයෙහි වෘක්ෂයෝ මලින් සැරහී තිබෙන්නාහ. ජලය නෙළුම්මල්වලින් යුක්තය. ස්ත්‍රිහු විලග රස පිළිබඳ අපෙක්ෂණයන් යුක්තයහ සුළඟ සුවඳින් යුක්තය. සන්ධ්‍යාකාලයෝ සැප පිණිස පවත්නාහ. දිවාභාගයෝද සිත් අල වන්නාහ මෙසෙසින් වසන්තඍතුයෙහි සියලු දේ ඉතා මනහර වේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ – 7 ද්‍රුමාඃ සපුෂ්පාඃ භවන්ති, සලිලම් සපද්මම් භවති, ස්ත්‍රියඃ සකාමාඃ භවන්ති, පවනඃ සුගන්ධිඃ භවති, ප්‍රදෝෂාඃ සුඛාඃ භවන්ති, දිවසාඃ රම්‍යාඃ භවන්ති, සර්වම් චාරුතරම් භවති.

පදවිභාග-ප්‍රියෙ යනු කෘදන්ත ආලපනයෙහි ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ද්‍රුම ඃ, ස්ත්‍රියඃ, දිවසාඃ, රම්‍යාඃ, යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සපුෂ්පාඃ, සකාමාඃ, ප්‍රදෝෂාඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සලිලම්, පවනඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. සුඛාඃ යනු තද්ධිත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සර්වම් යනු සර්වනාම ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි වසන්තෙ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි. චාරුතරම්, යනු තද්ධිත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත්ව–භවන්ති යන අඛ්‍යාහාර කර්තෘකාරක බහුවචන ක්‍රියායෙන් ද්‍රුමාඃ යනුද, ස්ත්‍රියඃ යනුද, ප්‍රදෝෂාඃ යනුද, දිවසාඃ යනුද උක්තාකර්තෘකාරකයෝයි. භවති යන අඛ්‍යාහාර කර්තෘකාරක ඒක වචනක්‍රියායෙන් සලිලම්, පවනඃ, සර්වම් යන මොහු උක්තකර්තෘකාරකයෝයි. සර්වම් යනුද උක්තාකර්තෘකාරකයි. වසන්තෙ යනු අනුක්තාධාරයි.

3 වාපිජලානං මණ්ඩූකබලානං
ශශාඛකභාසානං ප්‍රමදුජනානාඤ්
චූතද්‍රුමානං කුසුමානතානානං
දදති ඝෙෂභාණ්‍යමඝං වසතානං.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ද්‍රුමාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සපුෂ්පාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සලිලම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සපද්මම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සත්‍රියඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සකාමාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පවනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුගන්ධිඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රදෙෂාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුඛාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. දිවසාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. රම්‍යාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සවිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. චාරු තරම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සහ පුබ්බපෙදෙ වත්තබ්බෙ තෙ සපුෂ්පාඃ. සහ පද්මෙඊ යද් වත්තෙ තත් සපද්මම්. සහ කාමෙන යා වත්තබ්බෙ තාඃ සකාමාඃ (සහ පූර්‍ව පද බහුව්‍රීහයඃ). ශොභනා ගන්ධා යස්‍යාසෙෞ සුගන්ධිඃ (ෂෂ්ඨි බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-රම්‍යාඃ-රමු ක්‍රීඩායාම්.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම තිතිය තාතිය පාදයෝ උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා වෘත්ත යටද, චතුර්ථපාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රා වෘත්තයටද අයත්වෙති. එබැවින් මේ උපජාති සි.

අලඞ්කාර-සභාවොක්තාලඞ්කාර සි.

---

3 **පදසම්බන්ධ-අයං** වසන්තඃ වාපිජලානාං මණ්ඩූකබලානාං ශශාඛකභාසාං ප්‍රමදුජනානාං කුසුමානතානානාං චූතද්‍රුමාණාං ඝෙෂභාණ්‍යම් දදාති.

අන්වයාර්ථ-අයං වසන්තඃ, මේ වසන්තකාලය තෙම; වාපිජලානාම්, වැව්ජලයන්ටද; මණ්ඩූකබලානාම්, මිණ්ඩෙබුලන්ටද; ශශාඛකභාසාම්, චන්ද්‍රකාන්තීන්ටද; ප්‍රමදුජනානාම්, අඟනන්ටද; කුසුමානතානානාම්, මලින් නැමුණුවූ; චූතද්‍රුමාණාම්, අඹු වෘක්ෂයන්ටද; ඝෙෂභාණ්‍යම්, සුඛගන්ධය; දදාති, දෙයි.

ආශයාර්ථ-මේ වසන්තකාලයතෙම් වැව්ජලයන්ටද මණ්ඩූ මෙබලාදුමයන්ටද චන්ද්‍රකාන්තීන්ටද ස්ත්‍රීන්ටද මල්බරින් නැමුණුවූ අඹගස්වලටද ප්‍රියභාවය දෙයි.

වසන්තඍතුකාලයෙහි වැව් පැහැදි දියෙන් යුක්තවත්. සත්‍රීන් ගේ මිණිමෙවුල්දම් පුරුෂ සමාගම හෙතුවෙන් හාද පවත්වති. කඵවලාකුළු අහසැ නැතිහෙයින්ද හිමපාතය නැතිහෙයින්ද සඳ පහන් මනහර වෙති. සත්‍රීන්ට ඔද මද වැඩෙත්. ප්‍රජාවෙන් වෘෂයෝ නැඹී ශොභන වෙති. මෙසෙයින් වසන්තකාලය මෙකී සියල්ලන්ට සෞභාග්‍යදායක වේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–වසන්තඃ සෞභාග්‍යං දදාති.

පදවිභාග–අයම් යනු සප්තම්‍යන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. වසන්තඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. වාපීජලානාම්, මණිමේඛලානාම්, ශශාඞ්කභාසාම්, ප්‍රමදාජනානාම්, කුසුමාන්‍යානාම්, චූතද්‍රුමාණාම් යන මොහු සම්බන්ධ ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. සෞභාග්‍යම් යනු තද්ධිතාන්ත ක්ලීබෛකවචනාන්තයි. දදාති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–දදාති යන කර්තෘකාරකෛකවචන ක්‍රියාරෙන් වසන්තඃ යනු උක්තකර්තෘයි. සෞභාග්‍යම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–වසන්තඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. අයම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සෞභාග්‍යම් යනු විශෙෂ්‍යයි. වාපීජලානාම්, මණිමේඛලානාම්, ශශාඞ්කභාසාම්, ප්‍රමදාජනානාම්, චූතද්‍රුමාණාම්, යන මොහු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. චූතද්‍රුමාණාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කුසුමාන්‍යානාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–වාපීනාං ජලානි වාපීජලානි, තෙෂාම් වාපීජලානාම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). මෙඛනස්‍ය ඛස්‍ය මාලා මෙඛලාඃ, මණීනාං මෙඛලා මණිමෙඛලාඃ, තාසාං මණිමෙඛලානාම් (තත්පුරුෂ ශඝි තත්පුරුෂඃ). ශශඃ අඞ්කඃ යෂාංසෙ ශශාඞ්කාඃ, ශශාඞ්කස්‍ය භාසඃ ශශාඞ්කභාසඃ තාසාම්, ශශාඞ්කභාසාම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ප්‍රමදානාං ජනාඃ ප්‍රමදාජනාඃ, තෙෂාම් ප්‍රමදාජනානාම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) චූතාශ්ච තෙ ද්‍රුමාශ්චෙති චූතද්‍රුමාඃ, තෙෂාං චූතද්‍රුමාණාම් (කර්මධාරයඃ). කුසුමෛරාන්‍යානාඃ කුසුමාන්‍යානාඃ, තෙෂාං කුසුමාන්‍යානානාම් (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–දදාති–දෑ දානෙ.

ඡන්දස්–මෙහි ප්‍රථම තෘතීය පාදයන් ඉන්ද්‍රවජ්‍රා හෙයින්ද ච්තීය චතුර්ථපාදයන් උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා හෙයින්ද මේ **උපජාති** වෘත්තයි සිවු වැනි සග ප්‍රථම ශ්ලෝකයට කී ලෙසින් විස්තර දත යුතු

4 කුසුම්භරාගාරුණේහේර්දුකූලේර්
විලාසිනීනාම්
තනූංශුකේඃ කුඩ්කුමරාගරඤ්ජිතේන
රල්ඛක්‍රියන්‍යා ඝනමණ්ඩලානි.

අලඞ්කාර-මෙහි වසන්තයා වාපිජලාදි පදාර්ථ සමූහයකට සෙෘ ඞාග්‍යය දේයයි කිමෙන් වසන්තයාගේ උත්තමශ්‍රීරූපවූ ගුණය ප්‍රකාශ වෙයි. එසෙයින්ම වාපිජල, මණ්මේඛලා, ඝනාඞ්කාරශෝ, ප්‍රමදාජන, චිත්තද්‍රැමයන්ගේ උත්තමශ්‍රීරූපවූ ගුණයද එසින්ම හඟිනුලැබේ. මෙසේ හෙයින් මේ **උල්ලාඝාලඞ්කාර** යි.

---

4 **පදුච්ඡ**-කුසුම්භරාගාරුණේහේඃ දුකූලේඃ විලාසිනීනාම් නිතම්බබිම්බානි, කුඩ්කුමරාගරඤ්ජිතේඃ තනූංශුකේඃ ඝනමණ්ඩලානි අලඞ්ක්‍රියන්‍යා.

අන්වයාර්ථ-කුසුම්භරාගාරුණේහේඃ, වහුක්මල් පැහැයෙන් අරුණුවන් කළාවූ; දුකූලේඃ, වස්ත්‍රයන්ගෙන්; විලාසිනීනාම්, විලසියන්ගේ; නිතම්බබිම්බානි, උකුළුපෙදෙස්ද; කුඩ්කුමරාගරඤ්ජිතේඃ, කුඩ්කුමරාගයෙන් රඳනාලද්දාවූ; තනූංශුකේඃ. තුනී වස්ත්‍රයන්ගෙන්; ඝනමණ්ඩලානි, තනමඬුලුද; අලඞ්ක්‍රියන්‍යා, සරහනු ලැබෙත්.

ආශයාර්ථ-වහුක්මල් පැහැය රැඳීමෙන් අරුණුවන් කළාවූ වස්ත්‍රයන්ගෙන් අඟනන්ගේ උකුළුපෙදෙස්ද කොකුම්පැහැයෙන් රඳනාලද තුනී වස්ත්‍රයන්ගෙන් පියොවුරුමඬුලුද මේ වසන්තකාලයෙහි සරහාගනු ලැබෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වනිතාභිඃ නිතම්බබිම්බානි ඝනමණ්ඩලානි අලඞ්ක්‍රියන්‍යා.

පදවිභාග-කුසුම්භරාගාරුණේහේඃ, කුඩ්කුමරාගරඤ්ජිතේඃ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. දුකූලේඃ යනු කෘදන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. විලාසිනීනාම් යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. නිතම්බබිම්බානි යනුද ඝනමණ්ඩලානි යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. තනූංශුකේඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. අලඞ්ක්‍රියන්‍යා යනු ලව් කර්මකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

• **උක්තානුක්තත්ව**-අලඞ්ක්‍රියන්‍යා යන කර්මකාරක ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනක්‍රියාපදයෙන් නිතම්බබිම්බානි යනුද ඝනමණ්ඩලානි යනුද උක්ත කර්මකාරකයෝයි. දුකූලේඃ යනුද තනූංශුකේඃ යනුද අනුක්ත කරණ කාරකයෝයි. විලාසිනීනාම් යනු අනුක්ත සම්බන්ධයි.

5 කර්ණේෂු යොග්‍යං නවකර්ණිකාරං
චලේෂු නීලේෂු අලකේෂු අශෝකාඃ
පුෂ්පං ච ඵුල්ලං නවමල්ලිකායාඃ
ප්‍රයාති කාන්තිං ප්‍රමදාජනස්‍ය.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය-දුකූලේඃ යනු විශේෂ්‍යයි. කුසුම්භරාගා රුණේතෝඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. නිතම්බවිම්බානි යනුද ස්තනමණ්ඩලානි යනුද විශේෂ්‍යයෝයි. විලාසිනීනාම් යනු භිත්‍යාදි කරණ විශේෂණයි. තන්වංශුකේඃ යනු විශේෂ්‍යයි. කුඩ්කුමරාග රෝෂකෂායාඃ යනු ස්තූල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කුසුම්භස්‍ය රාගඃ කුසුම්භරාගඃ, කුසුම්භරාගෙණ අරුණානි කුසුම්භරාගාරුණානි, තෛඃ කුසුම්භරාගාරුණෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). නිතම්බානාං විම්බානි නිතම්බ විම්බානි (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) තනූනි ච තානි වංශුකානි චෙති තන්වං ශුකානි, තෛස්තන්වංශුකෛඃ (කර්මධාරයඃ). කුඩ්කුමස්‍ය රාගඃ කුඩ්කු මරාගඃ, කුඩ්කුමරාගෙණ රක්තානි කුඩ්කුමරාගරක්තානි, තෛඃ කුඩ්කු මරාගරක්තෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ස්තනානාං මණ්ඩ ලානි ස්තනමණ්ඩලානි (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ඕතු-අලඩක්‍රියන්තෝ-අලම් පූර්ව ඩුකෘඤ් කරණෙ.

ඡන්දස්-ඉමහි තෘතියපාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි. ඉතිරි පාදයෝ උපෙන්ද්‍ර වජ්‍රායි. මෙසේ ඉන්ද්‍රවජ්‍රා උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා වෘත්තයන්ගේ මිශ්‍රණය හෙයින් මේ උපජාතියි.

අලඩ්කාර-අප්‍රස්තුතප්‍රශංසාලඩ්කාර යි. මෙහි කුසුම්භරාගා රුණේතෝඃ දුකූලේඃ නිතම්බවිම්බානි, කුඩ්කුමරාගරක්තෛඃ තන්වං ශුකෛඃ ස්තනමණ්ඩලානි අලඩක්‍රියන්තෝ යන කාම්‍යසඳර්ශනයෙන් ලස්‍යාතඃතුව සම්බන්ධිවූ අධික ශීතව අධික උෂ්ණවයන්ගේ විරති ස්වරූපවූ කාරණය අභවන ඤයින් මෙය අප්‍රස්තුතප්‍රශංසා වී.

---

5 **පදාන්වය**-ප්‍රමදාජනස්‍ය කර්ණේෂු යොග්‍යං නවකර්ණිකාරං චලේෂු නීලේෂු අලකේෂු අශෝකාඃ නවමල්ලිකායාඃ ඵුල්ලං පුෂ්පං ච කාන්තිං ප්‍රයාති.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රමදාජනස්‍ය, ප්‍රමදා ජනයාගේ; කර්ණේෂු, කන්හි; යොග්‍යම්, සුදුසුවූ; නවකර්ණිකාරම්, අලුත් කිණිහිරිමල්ද; චලේෂු, සැලෙන්නාවූ; නීලේෂු, නිල්වන්වූ, අලකේෂු, කියඹුවල; අශෝකාඃ, හෝපලුමල්ද; නවමල්ලිකායාඃ, සත්පෙති දැසමන් නොඑකාත් සිනිඳද සම්බන්ධිවූ, ඵුල්ලම්, පිපියාවූ; පුෂ්පඤ්ච, මල්ද; කාන්තිම්, කාන්තියට; ප්‍රයාති, පැමිණේ.

ආශයාදී–ඇතින්ගේ කන්වල පැලඳීමට සුදුසුවූ අලුත් කිණිහිරිමල්ද; විලුලුවූ සුනීලවණ්ණ කියලුවල හෝපලුමල් හා පිපුණු සත්පෙති දැසමන් නොහෙත් සිනිඳුද මල්ද බැබැළීමට පත්වේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ – 3 නවකණ්ණිකාරං කාතුං ප්‍රයාති. අසොකං කාතුං ප්‍රයාති. පුප්ඵං කාතුං ප්‍රයාති.

පදවිභාග–ප්‍රමදුජනස්ස යනුද නවමලලිකායං යනුද සම්බන්ධ ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. කණ්ණිකං, විලුලං, අලකෙසුං යන මොහු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. යොගෘම් යනු තද්ධිත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. නවකණ්ණිකාරම් යනුද අසොකං යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. නීලලුළු යනු තද්ධිත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. ථුල්ලම් යනුද පුප්ඵම් යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. කාතුම් යනු කෘදන්ත තිතියෙකවචනාන්තයි. ප්‍රයාති යනු ලට් කතෘකාරක පරස්සෙපද ප්‍රථම පුරුෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–ප්‍රයාති යන කතෘකාරක ඒකවචනක්‍රියායෙන් නවකණ්ණිකාරම්, අසොකං, පුප්ඵම් යන මොහු උක්තකතෘකාරකයෝයි. කාතුම් යනු අනුක්තකර්මයි. කණ්ණිකං යනුද, අලකෙසුං යනුද අනුක්තාධාරණයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය=කණ්ණිකං යනුද අලකෙසුං යනුද විශෙෂ්‍යයෝයි. ප්‍රමදුජනස්ස යනු භින්නාදිකරණ විශෙෂණයි. නවකණ්ණිකාරම් යනු විශෙෂ්‍යයි. යොගෘම් යනු තුල්‍යාදිකරණ විශෙෂණයි. අලකෙසුං යනු විශෙෂ්‍යයි. නීලෙසුං යනුද විලෙසුං යනුද තුල්‍යාදිකරණ විශෙෂණයි. පුප්ඵම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ථුල්ලම් යනු තුල්‍යාදිකරණ විශෙෂණයි. නවමලලිකායං යනු භින්නාදිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–ප්‍රමදුනාං ජනං ප්‍රමදුජනං, තස්ස ප්‍රමදුජනස්ස, (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂං). නවඤ්ච තත් කණ්ණිකාරඤේති නවකණ්ණිකාරම් (කම්මධාරයං) නාස්සති ශොකෝ යස්මාදසෞ අශොකං (පඨමාමී තත්පුරුෂං). නවා ච සා මලලිකාචෙති නවමලලිකා, තස්සා නවමලලිකායං (කම්මධාරයං).

ධාතු–ප්‍රයාති–ප්‍ර පූර්‍ව යා ප්‍රාපණෙ.

ඡන්දස්–මෙහි ප්‍රථම තෘතීය පාදයෝ ඉන්ද්‍රවජ්‍රා යි. ද්විතීය චතුර්ථපාදයෝ උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා යි. එබැවින් මේද උපජාති වෘත්තයි.

6 ඝනෙතනූ හාරිඃ සිතචන්දනාර්ද්රා
භූජේෂු සඞ්ගං වලයාඞ්ගදානි
ප්‍රයාන්ත්‍යනඞ්ගාතුරමානසානාං
නිතම්බිනීනාං ජඝනෙෂු කාඤ්චඃ.

අලඞ්කාර-පඤ්ඤාසොකනාලඞ්කාර යි. නවකණ්ණිකාර, අශොක, නවමල්ලිකා යන පුෂ්පයෝ වසන්තඍතුවෙහි පිපෙති. ඒ කියවිවචනය එයට වඩා මනහරසේ රූපාන්තරයකින් දක්වන්නාවූ කවිතෙමේ "නවකණ්ණිකාර පුෂ්පය අනන්තගේ කනෙහිද අශොක පුෂ්පය හා නවමල්ලිකා පුෂ්පය අනන්තගේ අලකාවලියෙහිද මේ වසන්තකාලයෙහි කාන්තියට පැමිණේය" යි කී. මෙසේ චිත්‍රිතය වඩා මනහරවූ රූපාන්තරයකින් දැක්වූහෙයින් මේ වනාහි **පඤ්ඤාසොකනාල** වී.

---

6 **පදාර්ථ**-අනඞ්ගාතුරමානසානාං නිතම්බිනීනාං ඝනෙෂු සිතචන්දනාර්ද්රාඃ හාරිඃ භූජේෂු වලයාඞ්ගදානි ජඝනෙෂු කාඤ්චඃ සඞ්ගං ප්‍රයාන්ති.

අන්වයාර්ථ-අනඞ්ගාතුරමානසානාම්, කාමාතුර සිත් ඇත්තාවූ; නිතම්බිනීනාම්, අඟනන්ගේ; ඝනෙෂු, පියොවුරුවල; සිතචන්දනාර්ද්රාඃ, සුදු සඳුනෙන් තෙත්වූ; හාරිඃ, මුතුවැල්ද; භූජේෂු, බාහුවල; වලයාඞ්ගදානි, වලයකෙයූරයෝද; ජඝනෙෂු, උකුළුපෙදෙස්හි, කාඤ්චඃ, මෙඛලාදාමයෝද; සඞ්ගම්, එක්වීමට, ප්‍රයාන්ති, පැමිණෙත්.

ආශයාර්ථ-කාමයෙන් ආතුරවූ සිත් ඇති ප්‍රශස්ත උකුළුපෙදෙස් ඇති වනිතාවන්ගේ පයොධරයන්හි සුදු සඳුන්කලප ආලෙපකිරීමෙන් තෙත්වූ මුතුවැල්ද, ඒ වනිතාවන්ගේ බාහුවල වලයාභරණයන් හා කෙයූරාභරණයෝද, උකුළුපෙදෙස්හි මෙඛලාදාමයෝද එක්වීමට පැමිණෙත්. මේ වසන්තකාලයෙහි අනෙෝ සඳුන් ආලෙපයෙන් තෙත්වූ මුතුවැල් තනමත වැටෙනසේ පැළඳ අත්වල වළලූලාගෙන බාහුමූලයන්හි කෙයූර නම්වූ වළලූ වෙසෙසලාගෙන උකුළුපෙදෙස්හි මෙවුල්දම් පැලඳගෙන වලලූඝයන් සතුටුකිරීමට සූදානම් වෙති යනු අදහසයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-හාරිඃ සඞ්ගං ප්‍රයාන්ති. වලයාඞ්ගදානි සඞ්ගං ප්‍රයාන්ති කාඤ්චඃ සඞ්ගං ප්‍රයාන්ති.

පදවිභාග-අනඞ්ගාතුරමානසානාම් යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. නිතම්බිනීනාම් යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි.

සානෙළු, භූජෙළු, ජඝනෙළු යන මොහු කෘදන්ත සජනාී බහුවචනා න්තයි. සිතචඳනාර්ද්‍රා යනුද වලයාඛඤනි යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. භාරා යනුද කාණ්ඩා යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සඛිම් යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රියෙකවචනා න්තයි. ප්‍රයාන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

ඛ්‍යාතාඛ්‍යාත-ප්‍රයාන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් භාරා, වලයාඛඤනි, කාණ්ඩා යන මොහු ඛ්‍යාතකර්තෘකාරකයෝයි. සානෙළු, භූජෙළු, ජඝනෙළු යන මොහු අඛ්‍යාතාධාර කාරකයෝයි. සඛිම් යනු අඛ්‍යාතකර්මකාරකයයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-නිතම්බිනීනාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. අනඛ්‍යා තුරමානසානාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. භාරා යනු විශෙ ෂ්‍යයි සිතචඳනාර්ද්‍රා යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සානෙළු, භූජෙළු, ජඝනෙළු යන මොහු විශෙෂ්‍යයෝයි. නිතම්බිනීනාම් යනු ඔවුන්ට භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නාස්ති අඛ්‍යං යස්‍යාසාවනඛ්‍යඃ, අනඛ්‍යෙන ආතු රමනඛ්‍යාතුරම්, අනඛ්‍යාතුරං මානසං යාසාං තාඃ අනඛ්‍යාතුරමාන සාඃ, තාසාමනඛ්‍යාතුරමානසානාම් (බහුව්‍රීහි, තත්පුරුෂ ඝඤි බහුව්‍රීහිඃ) සිතං ච තච්චඳනඤ්චෙති සිතචඳනම්, සිතචඳනෙන ආර්ද්‍රාඃ සිතචඳනාර්ද්‍රාඃ (කර්මධාරය ඝඤි තත්පුරුෂඃ). වලයානි ච අඛ ඤනි ච වලයාඛඤනි (ඉතරෙතරයොග චන්ද්‍රඃ).

ධාතු-ප්‍රයාන්ති—ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ.

ජඝන්-උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා වෘත්තයි. "උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා ජතජාස්තතො ගෙ" යනු සූත්‍රයි ජගණ, තගණ, ජගණ හා ගුරුදෙකක් ඇති වෘත්තය උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා නම් යනු එහි අර්ථයි.

ගුරු ලඝු. විග්‍රහය—"— ⏑ —, ⏑ ⏑ —, — ⏑ —;⏑ ⏑" මෙය වෘත්ත 2048 කින් ගෙබි ත්‍රිෂ්ටුප් ජාතියට යත් 358 වන වෘත්තයයි.

අලඞ්කාර-වර්ණනාකාලයෙහි අනඛ්‍යාතුර සිත්ඇති ස්ත්‍රිහු තන මත සඳුන් කලාතෙයින් තෙත්වූ හර පැලඳ අත්වල වළලු අඳපලඳනා පැලඳ නවියෙහි මෙවුල්දම් පැලඳ වල්ලඹයන් පින්කිර්මෙහි යෙදෙනියන අර්ථය මනහරලෙස රූපාන්තරයෙන් කී ඉහයින් මේ **ඵලශ්‍රුත්‍යොත්තාලඞ්කාරයි**

7 සපත්‍රලෙඛෙසු විලාසිනීනාං
වකෙත්‍රසු හෙමාම්බුරුහොපමෙසු
සතනානන්තරෙ මෞක්තිකසඞ්ඛජාතෘ
සෙවෙදුද්ගමො විසතරතාමුපෙති.

---

7 පදච්ඡෙද-විලාසිනීනාං සපත්‍රලෙඛෙසු හෙමාම්බුරුහොපමෙසු වකෙත්‍රසු සෙවෙදුගමෘ සතනානන්තරෙ මෞක්තිකසඞ්ඛජාතෘ විසතරතාං උපෙති

අන්වයාර්ථ-විලාසිනීනාම්, විලසියන්ගේ; සපත්‍රලෙඛෙසු, පත්‍ර ලෙඛා සහිතවූ; හෙමාම්බුරුහොපමෙසු, සුවණීපදෙමාපමවූ; වකෙත්‍රසු, මුහුණුවල; සෙවෙදුද්ගමෘ, ඛඤනැඟිම; සතනානන්තරෙ, පියෝවුරු අතුරෙහි; මෞක්තිකසඞ්ඛජාතෘ, මුතු හා එක්වීම ඇතිවූයේ; විසතරතාම්, විසතරබවට; උපෙපති, පැමිණේ.

ආශයාර්ථ-රතියෙහිදී අතනන්ගේ කොපුල්වල සසකුරි ආදී යෙන් කරනලද පත්බෙදුම් රෙඛා සහිතවූ රන්පියුම් වැනි ශොභන මුහුණුවලින් වැහෙන්නාවූ ඛාදියබිඳු ගලාහෙළස් තන අතර පතිතවූ කල්හි ඒ තනපෙදෙස පැලඳි මුතුහරෙහි මුතුඇට හා ඛඳබිඳු එක් වීමෙන් හෙවත් මුතුඇටවලට පිටින් ඛඳබිඳු පිරිවරා සිටීමෙන් ඛඳබිඳු මතත්වූවන් වැනි වෙත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සෙවෙදුගමෘ විසතරතාං උපෙපති.

පදවිභාග-විලාසිනීනාම් යනු තඛිත ඡඨී බහුවචනාන්තයි. සපත්‍රලෙඛෙසු, හෙමාම්බුරුහොපමෙසු යන මොහු සමාසාන්ත සපතම් බහුවචනාන්තයි. වකෙත්‍රසු යනු කෘදන්ත සපතම් බහුවච නාන්තයි. සෙවෙදුගමෘ, මෞක්තිකසඞ්ඛජාතෘ යන මොහු සමා සාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. සතනානන්තරෙ යනු සමාසාන්ත සපතමෙකවචනාන්තයි. විසතරතාම් යනු තඛිත ඒතියෙකවච නාන්තයි. උපෙපති යනු ලව් කතෘකාරක පරසෙමපද ප්‍රථමපුරු ෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-උපෙපති යන කතෘකාරකෙකවචන ක්‍රියා යෙන් සෙවෙදුගමෘ යනු උක්තකතෘයි. විසතරතාම් යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-වකෙත්‍රසු යනු විශෙෂ්‍යයි. සපත්‍රලෙඛෙසු යනුද හෙමාම්බුරුහොපමෙසු යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

8 උච්චාවචසයාත්‍යාඃ ශලථබන්ධනානි
ගාත්‍රාණි කන්දූයිසමාකුලානි
ඝ්‍රීපවනිතිඃවධූනා ප්‍රියෙෂු
සමුත්සුකා එව භවන්ති නාර්‍යඃ.

විලාසිනීනාම් යනු භිත්තාදිකරණ විශෙෂණයි. ඒවදෙද්ඛමඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මෞකුතිකසඛඃජාතඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වකෙත්‍රූ යනු භිත්තාදිකරණ විශෙෂණයි. සතනාන්තරෙ යනු මෞකුතිකසඛඃජාතඃ යන්නට භිත්තාදිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සහ පත්‍රලෙඛාභිඃ වර්තන්තෙ තානි සපත්‍රලඛානි, තානි සපත්‍රලෙඛෙ (සහ පූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ). අම්බුනි රොහතීත්‍යම්බුරුහම්. හෙමමයඃ තදම්බුරුහඃ සඤ්ජාතඃ යෙෂාං තානි හෙමාම්බුරුහාණි. හෙමාම්බුරුහම් උපමා යෙෂාං තානි හෙමාම්බුරුහොපමානි. තෙෂු හෙමාම්බුරුහොපමෙෂු (උපපද, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). සතන යොරන්තරං ස්‍යාත්සාන්තරම්. තස්මින් සතනාන්තරෙ (ෂෂ්ඨි තත්පුරුෂඃ) මෞකුතිකානාං සඛඃ මෞකුතිකසඛඃ, ජාතඃ මෞකුතික සඛඃ යස්‍යාසෞ මෞකුතිකසඛඃජාතඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) ඒවදස්‍ය උදගවඃ ඒවඩෙද්ඛඃ (ෂෂ්ඨි තත්පුරුෂඃ).

ඛාත්-උපෙති-උප පූර්ව ඉණ් ගතෙඃ.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම තෘතීය පාදයෝ උපජාතිව්‍රත්තයි. විතීය චතුර්ථපාදයෝ ඉන්ද්‍රවව්‍රත්තයි. එහෙයින් **උපජාති** වෘත්තයි.

අලඞ්කාර-මෙහි විලසියන්ගේ මුහුණින් වැටෙන ඩාබිඳු පියොවුරුමත වැරි පියොවුරුමත තිබෙන මුහුඑල හා එක්වූවිට විශාල ඩාබිඳුමෙන් පෙනෙනු මිස මුහුපල නොපපනේ හෙවත් මුහු හා ඩාබිඳුවල වෙනසෙක් නොපපන්යයි එලිතාමිය ලැබෙනුයෙන් මේ **මිලිතාලඞ්කාර** යි.

යම් තැනෙක වසනු දෙදෙදනකුන්ගේ සාදෘෂ්‍යය හෙතුකොට ගෙන වෙනසෙක් නොපෙනේයයි කීනම් එහි **මිලිතාලඞ්කාරය** ලැබේ. මෙය කාව්‍යාදර්ශයෙහි සඳහන් ලෙස අතිශයෝක්තිය **ලඞ්කාර** විෂයක ද වේ.

---

8 **පදාර්ථ**-අඹුනා නාර්‍යඃ ප්‍රියෙෂු සම්පවර්තිෂු ශලථබන්ධනානි කන්දූයිසමාකුලානි ගාත්‍රාණි උච්චාවචයාත්‍යාඃ සමුත්සුකා එව භවන්ති.

අවිඝාති-අඛණ්ඩ, මේ වසන්තකාලයෙහි; **නාර්‍යඃ**, ස්ත්‍රීහු; **ප්‍රිය**යෙහු, වල්ලභයන්; **සම්පව්‍යතිහිඝ්**, සම්පව පවත්නාකල්හි; **ශලථබන්ධිනාති**, ලිහිල්වූ විසිතුරු බඳින ඇති; **කඤ්චීසමාකුලානි**, කාමාක්‍රවූ; **ගාත්‍රාණි**, අවයවයන්; **උච්ඡ්වාසයන්ත්‍යඃ**, පාන්නාහු; **සමුත්සුකාඃ** එව, රතියෙහි ඉක්මන් වූවාහුම; **භවන්ති**, වෙත්.

ආශයාති-මේ වසන්තකාලයෙහි අන්‍යයන්ට සියඇලියන් උදා සිටි නවිට ලිහිල්වූ විසිතුරු ඇති කාමයෙන් ආකුලවූ ශරීරාවයවයන් දක්ව මින් රතියෙහි ඉක්මන් වෙත්,

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-නාර්‍යඃ සමුත්සුකාඃ භවන්ති.

පදව්‍යාඛ්‍යා-අඛණ්ඩ යනු කාලාර්‍ථයෙහි අව්‍යයයි. නාර්‍යඃ යනු තෘතීය ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රියෙෂු යනු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. සම්පව්‍යතිහිඝ් යනු සමාඝාන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි, ශලථබන්ධිනාති, කඤ්චීසමාකුලානි යන මොහු සමාඝාන්ත ත්‍රිතීයා බහුවචනාන්තයි. ගාත්‍රාණි යනු කෘදන්ත ත්‍රිතීයා බහුවචනාන්තයි. උච්ඡ්වාසයන්ත්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සමුත්සුකාඃ යනු සමාඝාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. එව යනු අවධාරණයෙහි අව්‍යයයි. භවන්ති යනු ලට් කර්‍තෘ කාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත්ව-භවන්ති යන කර්‍තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් නාර්‍යඃ යනු උක්තකර්‍තෘයි. උච්ඡ්වාසයන්ත්‍යඃ යන කෘදන්තයෙන් ගාත්‍රාණි යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍යත්ව-නාර්‍යඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. උච්ඡ්වාසයන්ත්‍යඃ යනුද සමුත්සුකාඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ගාත්‍රාණි යනු විශෙෂ්‍යයි. ශලථබන්ධිනාති යනුද කඤ්චීසමාකුලානි යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ප්‍රියෙෂු යනු විශෙෂ්‍යයි. සම්පව්‍යතිහිඝ් යනු තුල්‍යාධිකරණවූ භාවසප්තමී විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සම්පෙ වර්‍තන්ත්‍යඃ සම්පව්‍යතිහ්‍යඃ, තෙෂු සම්පව්‍යතිහිඝ් (සප්තමී තත්පුරුෂඃ). ශලථං බන්ධනං යෙෂාං තානි ශලථබන්ධිනාති, තානි ශලථබන්ධිනාති (අන්‍යපදී බහුව්‍රීහිඃ) කඤ්චීසමාකුලානි කඤ්චීසමාකුලානි, ඝානි කඤ්චීසමාකුලානි (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). සමාඝුත්සුකාඃ සමුත්සුකාඃ (ප්‍රාදිසමාසඃ)

ධාතු-උච්ඡ්වාසයන්ත්‍යඃ—උත් පූර්‍ව ශ්වස ජීවනෙ. භවන්ති-භූ සත්තායාම්.

ඡන්දස්-ප්‍රථම ත්‍රිතීය පාදයන් ඉන්‍ද්‍රවජ්‍රාවෘත්තයවද තෘතීය චතුර්‍ථ පාදයන් උපෙන්‍ද්‍රවජ්‍රාවෘත්තයවද අයත් මඟින් මේ උපජාති යි.

9 තනූනි පාණ්ඩූනි මදුලසානි
මුහුර්මුහුර්ජෘම්භණතත්පරාණි
අඛ්ගාන්‍යනඛ්ගෘ ප්‍රමදුජනස්‍ය
කරොති ලාවණ්‍යරසොත්සකාන්‍යඛ්ගානි.

අලඞ්කාර-වලලාදියන් සම්පයෙහිවූ කල්හි අතනෝ කාමාදික තායෙන් සමවුල්වූ ශරීරාවයවයන් පැමින් රතිමයෙහි යුදූ සුලුවෙතැයි කීමෙන් වසන්තකාලය සම්බන්ධිවූ ශාරීරික ආපාතයතයාගේ උත්කර්ෂය පඨ්‍යායෙන් අතවයි. එහෙයින් මේ පඨ්‍යායොකාතයි.

---

9 පදවග්ග-අනඛ්ගෘ ප්‍රමදුජනස්‍ය තනූනි පාණ්ඩූනි මදුලසානි මුහුර්මුහුර්ජෘම්භණතත්පරාණි අඛ්ගානි ලාවණ්‍යරසොත්සකානි කරොති.

අන්වයාථ-අනඛ්ගෘ, අනඛ්ගතතම; ප්‍රමදුජනස්‍ය, ස්ත්‍රීවකීයාගේ; තනූනි, කඩගවූ; පාණ්ඩූනි, පඬුවන්වූ; මදුලසානි, මදයෙන් අලසවූ; මුහුර්මුහුර්, විවිත්විට; ජෘම්භණතත්පරාණි, මැළිකැඩීම් ඇත්, අඛ්ගානි, අවයවයන්; ලාවණ්‍යරසොත්සකානි, ලාවණ්‍යරස වඩනය වන්නාවූ; කරොති, කෙරේ.

ආශයාථ-අනඛ්ගතතම ස්ත්‍රීන්ගේ කඩගවූ ප්‍රදුමැලිවූ මදයෙන් අලසවූ ක්ෂණක්ෂණයෙහි ඇඹුම්කැරීමෙන් හෝ ඇඟමැලිකැඩීමෙන් ශුක්තවූ ශරීරාවයවයන් මේ වසන්තකාලයෙහි ශෘඟාරරස වැඩිරෙන්නවුත්, කෙරෙයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-අනඛ්ගෘ අඛ්ගානි ලාවණ්‍යරසොත්සකානි කරොති.

පදවිභාග-අනඛ්ගෘ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ප්‍රමදුජනස්‍ය යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. තනූනි, පාණ්ඩූනි අඛ්ගානි යන මොහු කෘදන්ත චිතියා බහුවචනාන්තයි. මදුලසානි යනුද ජෘම්භණතත්පරාණි යනුද, ලාවණ්‍යරසොත්සකානි යනුද සමාසාන්ත චිතියා බහුවචනාන්තයෝයි. මුහුර්මුහුර් යනු පෞනඃපුන්‍යෘෂයෙහි අව්‍යයයි. කරොති යනු ලට් කතෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

ඨ්කනානුකතන-කරොති යන කතෘකාරෂෛකවචනක්‍රියායෙන් අනඛ්ගෘ යනු උක්තකතෘයි. අඛ්ගානි යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-අඛ්ගානි යනු විශෂ්‍යයි. තනූනි, පාණ්ඩූනි, මදුලසානි, ජෘම්භණතත්පරාණි ලාවණ්‍යරසොත්සකානි යන මොහු තුලාඃධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ප්‍රමදුජනස්‍ය යනු අඛ්ගානි යන්නට නිත්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

10 නෙත්‍රෙෂු ලොලෝ මදිරාලසෙෂු
ගණ්ඩෙෂු පාණ්ඩුඃ කඨිනඃ ස්තනෙෂු
මධ්‍යෙෂු නිම්නෝ ජඝනෙෂු පීනඃ
සන්ත්‍රාමනඞ්ගා බහුධා සථිතෝ'ද්‍ය.

සමාසවිග්‍රහ–නාස්ති අඞ්ගා යස්‍යාසෞ අනඞ්ගඃ (බහුව්‍රීහිඃ) ප්‍රමදානාං ජනඃ ප්‍රමදජනඃ, තස්‍ය ප්‍රමදජනස්‍ය (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ)ඃ මදයන්ති අලසානි මදාලසානි, තානි මදාලසානි (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ,) ජඝ්නේ තාභ්‍යඃ ජඝනෙ තාභ්‍යඃ ජඝනෙභ්‍යඃ, තානි ජඝනතාභ්‍යඃ (පඤ්චමී තත්පුරුෂඃ). ලාවණ්‍යමේව රසඃ ලාවණ්‍යරසඃ, ලාවණ්‍යරසස්‍ය උන්නකානි ලාවණ්‍යරසෝන්නකානි, තානි ලාවණ්‍ය රසෝන්නකානි (කර්මධාරය ගර්භී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–කරොති—ඩුකෘඤ් කරණෙ.

ජඝන්—මෙහි තෘතීය පාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රාසි. ඉතිරිපාදයෝ උපෙන්ද්‍ර වජ්‍රාසි. එබැවින් මේ **උපජාති** වෘත්තයයි.

"අනන්තරොදීරිතලක්ෂ්මභාජෞ
පාදෞ යදීයාවුපජාතයස්තාඃ"

යනු සූත්‍රයි. ඉන්ද්‍රවජ්‍රා උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා ලක්ෂණයන්ගෙන් මිශ්‍රවූ පාදයන් ඇත්නාහු උපජාති නම් වෙත් යනු එහි අදහසයි.

අලඞ්කාර–මෙහි ස්ත්‍රීන්ගේ කෙට්ටුවූ ස්‍රුදුමැලිවූ මදාලසවූ ඇඟ මැලිකැඩුම් ඇති ගෙරයෙන් විසඥාකාලයෙහි රූපසෞන්දර්‍යයෙන් යුක්තවෙති මදවාඞ්යෙන් යුක්තවෙති යනු නොකියා, අනඞ්ගයා කෙට්ටුවූ සුදුමැලිවූ මදාලසවූ ස්ත්‍රීන්ට ඇඟමැලි කැඩීමෙන් යුක්තවූ ස්ත්‍රීන්ගේ ශරීරාවයවයන් ලාවණ්‍යරස වර්ණනය වන්නවුන් කෙරේ යයි සඞ්ඛ්‍යානන්තරයෙන් පර්‍යායයෙන් කී හෙයින් මේ **පර්‍යායොක්තා ලඞ්කාර** යි.

10 **පදවාක්‍ය**–අද්‍ය අනඞ්ගඃ ස්ත්‍රීණාං මදිරාලසෙෂු නෙත්‍රෙෂු ලොලඃ ගණ්ඩෙෂු පාණ්ඩුඃ ස්තනෙෂු කඨිනඃ මධ්‍යෙෂු නිම්නඃ ජඝනෙෂු පීනඃ බහුධා සථිතඃ.

අන්වයාර්ථ–අද්‍ය, මේ වසන්තකාලයෙහි; අනඞ්ගඃ, අනඞ්ගතාපී, ස්ත්‍රීණාම්, අනන්ගේ; මදිරාලසෙෂු, මද්‍යෙන යන් අලසවූ; නෙත්‍රෙෂු; නෙත්‍රයන්හි; ලොලඃ, චපලවූයේ; ගණ්ඩෙෂු, කොපුල්හි; පාණ්ඩුඃ, පඬුවන්වූයේ; ස්තනෙෂු, පියයුරන්හි; කඨිනඃ, තදවූයේ; මධ්‍යෙෂු, මැදපුරදෙශයන්හි; නිම්නඃ, පහත්වූයේ; ජඝනෙෂු, උකුළුපපදෙස්හි; පීනඃ, පිරුණේ; බහුධා, මෙසේ බහුප්‍රකාරයෙන්; සථිතඃ, සිටියේයි.

ආශයාදී-මේ වසන්නාකාලයෙහි අනඛකයා ගැහැනුන්ගේ මද්‍ය පානයෙන් අලසවූ ඇස්වලදී චංචලවූයේ කළුමුල්වලදී පළුවන්වූයේ තනවලදී තෙළුවූයේ මැද පපදෙස්හිදී පහත්වූයේ උකුළුපෙදෙස්හිදී පිරුණේ මෙසේ බොහෝ ආකාරයෙන් සිටියේයි. වසන්තකාලයෙහි ඇති සුඛකරවූ ඍතුගුණ මහිමයෙන් ස්ත්‍රීන්ගේ ශරීර ශොභන වෙති. ඒ එසේමැයි. මදිරා පානයකිරීමෙන් අලසවූ ඇස් චංචල භාවයෙන් මනහර වෙති. කොපුල් සඞ්පූර්ණව පඬුවන් වෙති. තන තදවෙති. මැද පෙදෙස්හි නැබඹුලු පාත්ව ගැඹුරු වෙති. උකුළු පපදෙස් සම්පූර්ණ වෙති. මේ එක් එක් ඨානය ලාවණ්‍යගුණ සම්පත හෙයින් අනඛකයාගේම අවස්ථාන්තරභාවයෙන් සඳහන්කරන ලදහ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-අනඛකෘ සිතෘ.

පදවිභාග-අද්‍ය යනු කාලාර්ථයෙහි නිපාතයි. අනඛකෘ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ස්ත්‍රීණාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මදිරාලසෙෂූ යනු සමාසාන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. නෙත්‍රෙෂූ, ගණ්ඩෙෂූ, ස්තනෙෂූ, මධ්‍යෙෂූ, ජඝනෙෂූ යන මොහු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. ලොලෘ පාණ්ඩුෘ, කඨිනෘ, නිම්නෘ පීනෘ සන්තෘ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. බහුඛා ඉත්‍ථං ඛා ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි.

උත්තරාකෘකක-සිතෘ යන කෘදන්ත කර්තෘකාරකක්‍රියායෙන් අනඛකෘ යනු උක්තකර්තෘයි. නෙත්‍රෙෂූ, ගණ්ඩෙෂූ, ස්තනෙෂූ, මධ්‍යෙෂූ, ජඝනෙෂූ යන මොහු අනුක්තාධාරයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-අනඛකෘ යනු විශෙෂ්‍යයි. ලොලෘ, පාණ්ඩුෘ, කඨිනෘ නිම්නෘ, පීනෘ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. නෙත්‍රෙෂූ යනු විශෙෂ්‍යයි. මදිරාලසෙෂූ යනු තුල්‍යාධිකරණවිශෙෂණයි. නෙත්‍රෙෂූ, ගණ්ඩෙෂූ, ස්තනෙෂූ, මධ්‍යෙෂූ, ජඝනෙෂූ යන මොහු විශෙෂ්‍යයෝයි. ස්ත්‍රීණාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-මදිරයා අලසානි මදිරාලසානි, නෙත්‍ර, මදිරාලසෙෂූ (තෘතීයා තත්පුරුෂඃ). නාස්ති අන්තෙ යෂාං තානි අනඛකෘ (නඤ් බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-සිතෘ-ඝඤ් භවති නිවෘත්තෙ.

11 අඞ්කානි නිද්‍රාලසවිභ්‍රමාණි
වාක්‍යානි කිඤ්චින්මදලාලසානි
භ්‍රූක්ෂේපජිහ්මානි ච විභ්‍රමාණි
කරොති කාමඃ ප්‍රමදාජනානාම්.

ඡන්දස්-ඉන්ද්‍රවජ්‍රා වෘත්තයයි "ස්‍යාදින්ද්‍රවජ්‍රා යදිතෞ ජගෞගඃ" යනු සූත්‍රයෙහින් ත්‍රගණ දෙකක්ද, ජගණයක්ද ගුරු දෙකක්ද ඇත්තේ ඉන්ද්‍රවජ්‍රා වෘත්තයයි.

⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ —, — ⏑ —, ⏑ ⏑ යනු වින්‍යාසයයි.

අලඞ්කාර-උල්ලෙඛාලඞ්කාර යි. මෙහි අනඞ්ගසඞ්ඛ්‍යාතවූ එක් වස්තුව නෙත්‍රයන්හිදී ලොලය, ශ්‍රොත්‍රයන්හිදී පාරුෂ්‍යය, ඝ්‍රාණයන්හිදී කඨිනය, මධ්‍යයන්හිදී නිම්නය. ජඝනයන්හිදී පීනය යන නානාවිධ භෙදභයන් නොයෙක් ලෙසින් වැනූවහයින් මේ උල්ලෙඛාලඞ්කාර වී.

අලඞ්කාර චන්ද්‍රිකායෙහි-

"අකෘශං කුචයොඃ කෘශං විලඝනා විපුලං චඤ්චූ විස්තෘතං නිතම්බ
අධරෙ'රුණිමාවිරස්තු චිත්‍රෙ කරුණාශාලිකපාලිභාගධෙයම්".

II පදච්ඡෙද-කාමඃ ප්‍රමදාජනානාං අඞ්කානි නිද්‍රාලසවිභ්‍රමාණි වාක්‍යානි කිඤ්චිත් මදලාලසානි විභ්‍රමාණි භ්‍රූක්ෂේපජිහ්මානි ච කරොති.

අන්වයාර්ථ-කාමඃ, කාමතෙම; ප්‍රමදාජනානාම්, ස්ත්‍රීන්ගේ; අඞ්කානි, අවයවයන්; නිද්‍රාලසවිභ්‍රමාණි, නින්දෙන් අලසවූ ශෘඞ්කාර චෙෂ්ටා ඇත්තන්ද; වාක්‍යානි, තෙපුල්; කිඤ්චිත්, මදක්; මදලාලසානි, මතින්වූ ලොල්ඇත්තන්ද; විභ්‍රමාණි, බැලුම්; භ්‍රූක්ෂේපජිහ්මානි ච, කුටිලවූ බැමඟෙලුම් ඇත්තන්ද; කරොති, කෙරේ.

ආශයාර්ථ-අනඞ්ගයා මේ වසන්තකාලයෙහි ස්ත්‍රීන්ගේ අවයවයන් නින්දෙන් අලසවූ ශෘඞ්කාර ක්‍රියා ඇතිවූවන් කෙරෙයි. වචන මදක් මතින් ඇතිවූ ලොලත්වය ඇත්තවුන් කෙරෙයි. බැලුම් කුටිලවූ බැමඟෙලුම් ඇත්තවුන් කෙරේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ - ඒ කාමඃ අඞ්කානි නිද්‍රාලසවිභ්‍රමාණි කරොති. කාමඃ වාක්‍යානි මදලාලසානි කරොති. කාමඃ විභ්‍රමාණි භ්‍රූක්ෂේපජිහ්මානි කරොති.

පදවිභාග–කාමෑ යනු කෑදන්නා ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ප්‍රමදා ජනා නාම් යනු සමාසාන්තා ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. අඛ්‍යානි, වාක්‍යානි, විඤ්ඤාණානි යන මොහු කෑදන්නා ස්ත්‍රියා බහුවචනාන්තයෝයි. නිද්‍රාලසවිඤ්ඤාණේ, මදලාලසානි, භ්‍රූක්ෂේපජිහ්මානි යන මොහු සමාසාන්තා ස්ත්‍රියා බහුවචනාන්තයෝයි. කිඤ්චිත් යනු අල්පාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. ච යනු සමුච්චිනයනි අව්‍යයයි. කරොති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම්පුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තක්‍රියා–කරොති යන කර්තෘකාරක එකවචන අඛ්‍යාත යෙන් කාමෑ යනු උක්තකර්තෘයි. අඛ්‍යානි, වාක්‍යානි, විඤ්ඤාණානි යන මොහු අනුක්ත කර්මයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–අඛ්‍යානි යනු විශෙෂ්‍යයි. නිද්‍රාලසවිඤ්ඤාණේ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වාක්‍යානි යනු විශෙෂ්‍යයි. මදලාලසානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. විඤ්ඤාණානි යනු විශෙෂ්‍යයි භ්‍රූක්ෂේපජිහ්මානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි ප්‍රමදාජනානාම් යනු සම්බන්ධාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–ප්‍රමදානාං ජනාඃ ප්‍රමදාජනාඃ, තෙෂාං ප්‍රමදාජනානාම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). නිද්‍රායා අලසා නිද්‍රාලසාඃ, නිද්‍රාලසා විඤ්ඤාණා යෙෂාං තානි නිද්‍රාලසවිඤ්ඤාණානි. තානි නිද්‍රාලසවිඤ්ඤාණානි (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). මදෙන කෘතා ලාලසා යෙෂාං තානි මදලාලසානි. තානි මදලාලසානි (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). භ්‍රූණාම් ක්ෂෙපඃ භ්‍රූක්ෂෙපඃ, ජිහ්මෙව භ්‍රූක්ෂෙපඃ යෙෂාං තානි භ්‍රූක්ෂෙපජිහ්මානි, තානි භ්‍රූක්ෂෙපජිහ්මානි. (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු–කරොති—ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ප්‍රත්‍යය–වතුර්විධපාදය උපෙන්ද්‍රවජ්‍රාවෙද මුල්පාදතුන ඉන්ද්‍රවජ්‍රාවෙද අයත් හෙයින් මේ උපජාති යි.

අලඞ්කාර–**පඤ්චාවයවෙනාලඞ්කාර** යි. වඤ්චනෘත්වය සම්බන්ධි කාම්‍යාධික්‍යරූපහෙතුවයත් සත්‍රින් කෙරෙහි සුලභවන්නාවූ ශෘඞ්ගාර චෙෂ්ටිතයෙන් යුක්තවූ ශරීරාවයවයන්ද මදලාලසයෙන් යුක්තවූ වාක්‍යයන්ද භ්‍රූක්ෂෙපජිහ්මවූ විඤ්ඤාණයන්ද අනඞ්ගයාගේ කෘත්‍යයන් බැහින් රූපාන්තරයෙන් කී හෙයින් මේ පඤ්චාවයවෙනාලඞ්කාර ය.

12 ප්‍රියඞ්ගුකාලියකකුඞ්කුමානි
සතනෙහු නෙත්‍රෙහු විලාසිනීහිඃ
ආලිප්‍යතෙ විඳුනමඞ්ගනාහිර්
මදුලසාහිර්මඝනාභියුක්තෙන.

---

12 පදච්ඡෙද – මදුලසාහිඃ විලාසිනීහිඃ අඞ්ගනාහිඃ නෙත්‍රෙහු සතනෙහු ප්‍රියඞ්ගුකාලියකකුඞ්කුමානි මඝනාභියුක්තං චන්දනං ආලිප්‍යතෙ.

අන්වයාර්ථ–මදුලසාහිඃ, මදයෙන් අලසවූ; විලාසිනීහිඃ, ශෘඞ්කාර චෙෂ්ටා ඇති; අඞ්ගනාහිඃ, අඟනන් විසින්; නෙත්‍රෙහු, ඔළුලුවන්වූ; සතනෙහු, ඵයොවුරන්හි; ප්‍රියඞ්ගුකාලියක කුඞ්කුමානි, පුවඳුවෙනි මැල් කොකුම් කලා ආලෙපකරනු ලැබෙත්. මඝනාභියුක්තෙන්, කස්තුරියෙන් යුක්තවූ, චන්දනම්, සඳුන්ද; ආලිප්‍යතෙ, ආලෙපකරනු ලැබේ.

ආශයාර්ථ–වසන්තකාලයෙහි මදයෙන් අලසවූ ඍඞ්කාරචෙෂ්ටා ඇත්තාවූ අඟනන් විසින් ඔළුලුපැහැති ඵලකිය පයෝධරයන්හි පුවඳු වෙනිවැල් කොකුම් යන මේකිසේද අඹරාකළ කලායෝ ආලෙපකරනු ලැබෙත්. කස්තුරුයෙන් එක්කොට ඇතූ සඳුන් කලායෙද ආලෙපකරනු ලැබේ.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ–ඃ අඞ්ගනාහිඃ ප්‍රියඞ්ගුකාලියකකුඞ්කුමානි (ආලිප්‍යතෙන). අඞ්ගනාහිඃ චන්දනං ආලිප්‍යතෙ.

පදවිභාග–මදුලසාහිඃ යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. විලාසිනීහිඃ යනුද අඞ්ගනාහිඃ යනුද තද්ධිත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. ගෙෘරෙහු යනු තද්ධිත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. සතනෙහු යනු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. ප්‍රියඞ්ගුකාලියකකුඞ්කුමානි යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මඝනාභියුක්තෙන් යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා එකවචනාන්තයි. චන්දනම් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ආලිප්‍යතෙ යනු ලට් කර්මකාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–ආලිප්‍යතෙන යන අධ්‍යාහාර කර්මකාර බහුවචන ක්‍රියායෙන් ප්‍රියඞ්ගුකාලියකකුඞ්කුමානි යනු උක්තකර්මයි. අඞ්ගනාහිඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. ආලිප්‍යතෙ යන කර්මකාරක එකවචන ක්‍රියායෙන් චන්දනම් යනු උක්තකර්මයි. අඞ්ගනාහිඃ යනු අනුක්ත කර්තෘයි. සතනෙහු යනු අනුක්තාධාරයි.

13 ගුරූණි වාසාංසි විහාය තූණීං
තනූනි ලාක්ෂාරසරඤ්ජිතානි
සුගන්ධිකාලාගුරුධූපිතානි
ධත්තෙ ජනඃ*කාමශරානුවිද්ධඃ.

විශේෂණවිශේෂ්‍ය – සතනෙහු යනු විශේෂ්‍යයි. ගෞරෙහු යනු තුලාදිකර්ණ විශේෂණයි. අඞ්ගනාභිඃ යනු විශේෂ්‍යයි. මෘදුලසාභිඃ යනුද චිලාසිනීභිඃ යනුද කුලාදිකරණ විශේෂණයෝයි. චන්දනඞ් යනු විශේෂ්‍යයි. මෘගනාභිසුගන්ධාම් යනු තුලාදිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-ප්‍රියඞ්ගුශ්ච කාලියකශ්ච කඞ්කුමඤ්ච ප්‍රියඞ්ගුකාලියකකුඞ්කුමානි (ඉතරෙතරයොග වන්වඃ) මඳෙන අලසා මදුලසාඃ, නාභිමෘදුලසාභිඃ (තෘතියා තත්පුරුෂඃ). මෘගස්‍ය නාභිඃ (නාභිර්නෙත්‍ර) මෘගනාභිඃ, මෘගනාභිනා යුක්තං මෘගනාභියුක්තාම් (තත්පුරුෂ ඝඞි තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-අලිප්‍යතෙ-අඞ් පූර්ව ලිප ලෙපනෙ.

ඡන්දස්-තෘතියපාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රායෙන්ද ඉතිරි පාදතුන උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායෙන්ද බැඳුණුහෙයින් මේ **උපජාති** යි.

අලඞ්කාර-සඞ්කරොවෘත්‍යනුප්‍රාසාභ්‍යාමලඞ්කාර යි.

---

13 පදාන්වය-කාමශරානුවිද්ධඃ ජනඃ තූණීං ගුරූණි වාසාංසි විහාය ලාක්ෂාරසරඤ්ජිතානි සුගන්ධිකාලාගුරුධූපිතානි තනූනි ධත්තෙ.

අන්වයාර්ථ-කාමශරානුවිද්ධඃ, රතිපතිහුගේ හියෙන් විදුනාලද; ජනඃ, ජනතෙමේ; තූණීම්, වහා; ගුරූණි,බරවූ; වාසාංසි, වස්ත්‍රයන්; විහාය, දුරුකොට; ලාක්ෂාරසරඤ්ජිතානි, ලතුදියෙන් රඳනාලද; සුගන්ධිකාලාගුරුධූපිතානි, සුවඳැති කළුඅගිලෙන් ධූම්කෑවූ; තනූනි තුනිරෙදි; ධත්තෙ, ඔරයි.

ආශයාර්ථ-අනඞ්ගයාගේ හියෙන් විදුනාලද්දාවූ හෙවත් කාම යෙන් පීඩිත සිත් ඇත්තාවූ ජනයා වහාම දළරෙදි ඉවත් කොට ලතුදියෙන් සායම්පොවනලද්දාවූද සුවඳ ඇති කළුඅගිල්වලින් සුවඳ කවනලද්දාවූද තුනී රෙදි ඔරයි කෙවත් හැඳ පෙරවගනිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ--ජනඃ තනූනි ධත්තෙ.

---

* කාමමදුලසාඞ්ගඃ.

පදවිභාග-කාමශරානුවිද්ධඃ යනු සමාස්‍යන්ත ප්‍රථමෛකවචනා න්තයි. ජනඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. තූණීම් යනු කෘදන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. ගුරූණි, වාසාංසි, තන්‍වානි යන මොහු කෘදන්ත ත්‍රිතියා බහුවචනාන්තයි. විභාය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍ය යයි. ලාක්ෂාරසරක්ෂිතානි සුගන්ධිකාලාගුරුධූපිතානි යන මොහු සමාස්‍යන්ත ත්‍රිතියා බහුවචනාන්තයෝයි. ධත්තෙ යනු ලට් කර්තෘ කාරක ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-ධත්තෙ යන කර්තෘකාරක එකවචන ආඛ්‍යාත යෙන් ජනඃ යනු උක්තකර්තෘයි. තන්‍වානි යනු අනුක්තකර්මයි. විභාය යන පූර්වක්‍රියාඥයන්ද ජනඃ යනු උක්තකර්තෘයි. වාසාංසි යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ජනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කාමශරානුවිද්ධඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. තූණීම් යනු විභාය යන ල්‍යබන්තය වණීනාකරනුයෙන් ක්‍රියා විශෙෂණයි. තන්‍වානි යනු විශෙෂ්‍යයි. ලාක්ෂාරසරක්ෂිතානි, සුගන්ධිකාලාගුරුධූපිතානි යන මොහු තුල්‍යාධි කරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කාමස්‍ය ශරාඃ කාමශරාඃ, කාමශරෛරනුවිද්ධඃ කා මශරානුවිද්ධඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ලාක්ෂායා රසඃ ලාක්ෂා රසඃ, ලාක්ෂාරසෙන රක්ෂිතානි ලාක්ෂාරසරක්ෂිතානි, තානි ලාක්ෂා රසරක්ෂිතානි (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ශොභනඃ ගන්ධඃ යස්‍ය තත් සුගන්ධි. කාලඤ්ච තද්ගුරුචෙති කාලාගුරු. සුගන්ධි ච තත් කාලාගුරුචෙති සුගන්ධිකාලාගුරු. සුගන්ධිකාලාගුරුණධූපි තානි සුගන්ධිකාලාගුරුධූපිතානි, තානි සුගන්ධිකාලාගුරුධූපිතානි (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-විභාය-වි පූර්ව ඔහාක් ත්‍යාගෙ. ධත්තෙ-ධා ධාරණෙ.

ජඤ්ඤ-මෙහි චතුර්පාදය ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි. ඉතිරි පාදත්‍රය උපෙන්ද්‍ර වජ්‍රායි. එහෙයින් **උපජාති** යි.

අලඞ්කාර-වසන්තකාලයෙහි කාමශරානුවිද්ධවූ ජනයාගේ ක්‍රියා පිළිබඳ සුළුභාව කථනයක් මෙහි සඳහන්වූ හෙයින් මේ **ක්‍රියාගත සුභාවොක්ති** අලඞ්කාර යි.

පුංඅඝකාකිලඝටුතරසාසවෙන
මත්තෘ: ප්‍රියාං චුම්බති රාගහෘෂ්ටෘ:
ගුඤ්ජන් ච්ඡරඵොප්‍යඝමම්බුජඝ්ඨ:
ප්‍රියං ප්‍රියායා: ප්‍රකරොති චාටු.

---

14 පදච්ඡේද-චූතරසාසවෙන මත්තෘ: රාගහෘෂ්ටෘ: පුංඅඝකාකිලෘ: ප්‍රියාං චුම්බති. අම්බුජඝ්ඨ: අයං ච්ඡරඵෘ: අපි ගුඤ්ජන් ප්‍රියායා: ප්‍රියං චාටු ප්‍රකරොති.

අන්වයාර්ථ-චූතරසාසවෙන, මී අඹරස මදයෙන්; මත්තෘ:, මත්වූ; රාගහෘෂ්ටෘ:, රාගයෙන් හටගත් ප්‍රීති ඇති; පුංඅඝකාකිලෘ:, කොකිල පක්ෂිකෙමේ; ප්‍රියාම්, ප්‍රියාව **ඉහවත්** කිරිල්ල; චුම්බති, සිඹී. අම්බුජ ඝ්ඨ:, පියුමෙහි වසන්නාවූ, අයං ච්ඡරඵෘ: අපි, මේ දෙනිරුකෙමේද; ගුඤ්ජන්, නාදකෙරෙමින්; ප්‍රියායා:, ප්‍රියාවට; ප්‍රියම්, ප්‍රියවූ; චාටු, **තුෂ්ටි** හෙතුකවූ මිථ්‍යා කථනය, ප්‍රකරොති, කෙරේ.

ආඝයාර්ථ-මීඅඹරස පානයෙන් මත්වූ රාගයෙන් ප්‍රීතිමත්වූ කොවුල් පක්ෂිරාජඝතම තමාඝග් ප්‍රියාවූ කිරිල්ල සිඹී. **ඝෙඵම්** මලෙහි වෙසෙන මීමැසිතෙමේද නාදඝකඝරමින් සියඳිරිදව් ප්‍රියවූ සතුටු උපදවන බොරු කථා කියයි.

ක්‍රියාකාරකඝම්බන්ධ-පුංඅඝකාකිලෘ: ප්‍රියාං චුම්බති. ච්ඡරඵෘ: චාටු ප්‍රකරොති.

පදවිභාග-චූතරසාසවෙන යනු සමාසාන්ත කෘතිඝෙයකවච නාන්තයි. මත්තෘ: යනුද ගුඤ්ජන් යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනා න්තයි. රාගහෘෂ්ටෘ:, පුංඅඝකාකිලෘ: අම්බුජඝ්ඨ:, ච්ඡරඵෘ: යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ප්‍රියාම් යනුද, ප්‍රියම් යනුද චාටු යනුද විතිඝෙයකවච්නාන්ත කෘදන්ත නාමයෝයි. අයම් යනු සර්ව නාම ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. අපි යනු අඝපඤ්ඣාඝෙහි අව්‍යයයි. ප්‍රියායා: යනු කෘදන්ත චතුර්ථෙකවචනාන්තයි. චුම්බති යනුද ප්‍රක රොති යනුද ලව් කර්තෘකාරක පරඝඝෙපද ප්‍රථමපුරුඝෂෙකවචන ක්‍රියාඝව්‍යයි.

උක්තානුක්ත-චුම්බති යන කර්තෘකාරඝෙකවචන ක්‍රියා යෙන් පුංඅඝකාකිලෘ: යනු උක්තකර්තෘයි. ප්‍රියාම් යනු අනුක්තකර්මයි. ප්‍රකරොති යන කර්තෘකාරඝඝෙකවචන ක්‍රියායෙන් ච්ඡරඵෘ: යනු උක්තකර්තෘයි. චාටු යනු අනුක්තකර්මයි. ප්‍රියායා: යනු අනුක්ත සම්ප්‍රදානයි. මත්තෘ: යන කෘදන්තයෙන් චූතරසාසවෙන යනු අනුක්තාකරණයි.

15 තාම්‍රප්‍රබාලඝනවකාවනම්‍රාශ්
චූතද්‍රුමාඃ ප්‍රඝටිතවාරුශාඛාඃ
කුර්වන්ති කාමං *පවනාවධූතාඃ
පඨ්‍යුත්සුකං මානසමඞ්ගනානාම්.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ප්‍රංඝකාකිලඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මත්තඃ රාගහෘත්ඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ඉරෙඵඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. අම්බුජදෘඃ, අයම්, ගුඤ්ජන්, යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි චාටු යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රියම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-චූතස්‍ය රසශ්චූතරසඃ, චූතරස එව ආසවඃ චූතරසාසවඃ, තෙන චූතරසාසවෙන (තත්පුරුෂ ගර්භ කර්මධාරයඃ) රාගෙණ හෘත්ඃ රාගහෘත්ඃ (තෘතියා තත්පුරුෂඃ). පුමාන් චාසෞ කොකිල ශෙචති ප්‍රංස්කොකිලඃ (කර්මධාරයඃ). අම්බුජම් පශ්‍යතීති අම්බුජදෘඃ (උපපදසමාසඃ). චෞ රෙඵෞ වාචකතාමති යස්‍යාසෞ, ඉරෙඵඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-මත්තඃ-මද හර්ෂේ, චුම්බති-චුබ චුම්බනෙ. ගුඤ්ජන්-ගුජ අව්‍යක්තශබ්දෙ. ප්‍රකිරති-ප්‍ර පූර්ව ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ඡන්දස්-මෙහි සතරවන පාදය උපෙන්ද්‍රවජ්‍රායි. ඉතිරි පාදතුන් ඉන්ද්‍රවජ්‍රායි. එහෙයින් මේ **උපජාති** යි.

අලඞ්කාර-සඞ්ඛාවොක්තාලඞ්කාර යි. වසන්තකාලය ගිළිබඳවූ මේ ප්‍රස්තුත වාක්‍යාන්තයන්ගෙන් ඒ වසන්තකාලයාගේ කාමාධිකෙතාත්පර්‍යකඝාවසඞ්ඛ්‍යාතවූ අන්‍යවූ ප්‍රස්තුතවාක්‍යාන්තයක්ද සඤ්චලදුත්‍යෙන් මෙහි **ප්‍රස්තුතාඞ්කුරාලඞ්කාර** ය ද ලැබේ.

---

15 පදච්ඡෙද – තාම්‍රප්‍රබාලඝනවකාවනම්‍රාඃ ප්‍රඝටිතචාරුශාඛාඃ පවනාවධූතාඃ චූතද්‍රුමාඃ අඞ්ගනානාං මානසං කාමං පඨ්‍යුත්සුකං කුර්වන්ති.

අන්වයාර්ථ-තාම්‍රප්‍රබාලඝනවකාවනම්‍රාඃ, තඹවන්වූ ළාදළු පොකුරුවලින් නැමුණුවූ; ප්‍රඝටිත චාරුශාඛාඃ, පිපීගියාවූ මලින් මනහර ශාඛා ඇති; පවනාවධූතාඃ, සුළඟින් කම්පිතවූ; චූතද්‍රුමාඃ, සහකාර වෘක්ෂයෝතුමූ; අඞ්ගනානාම්, අඟනන්ගේ; මානසම්, සිත; කාමම්, එකාන්තයෙන්; පඨ්‍යුත්සුකම්, රතියෙහි ඉතා ආශා ඇත්තක් කරොති, කෙරේ.

---

* පවනාඝූතාඃ.

අාශයාපී-තඹවන් ලාදුළු පොකුරුවලින් නැඹියාවූ පිදුණු මල් ඇති සිත්කළු අතුවලින් යුක්තවූ සුළඟින් වැනෙන්නාවූ මිදුණු ගස් වනිතාවන්ගේ සිත එකායනයෙන් රතිකෙළියෙහි උත්සුක කෙරෙත්.

ක්‍රියාඛ්‍යාරකසම්බන්ධ-චූතද්‍රැමාඃ මානසං පඨ්‍යුත්සුකං කුර්වන්ති.

පදච්ඡාඡේ-තාම්‍රප්‍රබාලසන්නවකාවනම්‍රාඃ, පුෂ්පිතචාරුශාඛාඃ, පවනාවධූතාඃ, චූතද්‍රැමාඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්ත ෙයෝයි. අඞ්ගනානාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මානසම් යනු කෘදන්ත විතිභෛකවචනාන්තයි. කාමම් යනු ඣොච්ඡඤ්ඤ යෙහි අව්‍යයයි. පඨ්‍යුත්සුකම් යනු සමාසාන්ත විතිභෛකවචනාන්තයි. කුර්වන්ති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්සෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුකථන-කුර්වන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් චූතද්‍රැමාඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ලානසම් යනු අනුක්ත ප්‍රකෘතිකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-චූතද්‍රැමාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. තාම්‍රප්‍රබාලසන්නවකාවනම්‍රාඃ, පුෂ්පිතචාරුශාඛාඃ, පවනාවධූතාඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. මානසම් යනු විශෙෂ්‍යයි. පඨ්‍යුත්සුකම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අඞ්ගනානාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-තාම්‍රවර්ණානි ච තානි ප්‍රබාලානි චෙති තාම්‍රප්‍රබාලානි. තාම්‍රප්‍රබාලානීව සන්නවකාඃ තාම්‍රප්‍රබාලසන්නවකාඃ, තාම්‍රප්‍රබාලසන්නවකෛරවනම්‍රාඃ තාම්‍රප්‍රබාලසන්නවකාවනම්‍රාඃ (කර්මධාරය තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). චාරවශ්ච තාඃ ශාඛාශ්චෙති චාරුශාඛාඃ, පුෂ්පිතා ශ්චාරුශාඛා යෙෂාං තෙ පුෂ්පිතචාරුශාඛාඃ (කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ) පවනාදවධූතාඃ පවනාවධූතාඃ (පඤ්චම් තත්පුරුෂඃ) චූතාශ්ච තෙ ද්‍රැමාශ්චෙති චූතද්‍රැමාඃ (කර්මධාරයඃ). පරික්‍රම්‍ය උත්සුකං පඨ්‍යුත්සුකම්, තත් පඨ්‍යුත්සුකම් (ප්‍රාදිසමාසඃ).

ධාතු-කුර්වන්ති—ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ඡන්දස්-ඉන්ද්‍රවජ්‍රා යි.

⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ —, — ⏑ —, ⏑ ⏑ යනු වින්‍යාසයයි.

"ස්‍යාදින්ද්‍රවජ්‍රා යදි තෞ ජගතෞ තඃ" යනු සූත්‍රයි.

16 ආමූලතෝ විද්‍රුමරාගතාම්‍රං
සපල්ලවාඃ පුෂ්පචයං දධානාඃ
කුර්‍වන්ත්‍යශෝකා හෘදයං සශෝකං
නිරීක්ෂ්‍යමාණා නවයෞවනානාම්.

අලඞ්කාර-මේඛිවූ "තාම්‍රප්‍රවාලසුභවකාචනම්‍රාඃ," "පුෂ්පිතචාරු ශාඛාඃ," "පවනාවධූතාඃ" යන චූතද්‍රුම විශෙෂණයෝ තුමූ අභතන් ගේ මානසපරිත්‍යුත්සුකභයහි ලා අභිප්‍රාය සහිත වෙති. හෙවත් මානසපරිත්‍යුත්සුකයෙහි ලා චූතද්‍රුමයහට උපකාරකෙරෙති මෙසේ සාභිප්‍රායවූ විශෙෂණයන් යෙදුණුහෙයින් මේ **පරිකරාලඞ්කාර**වි පයක වේ.

---

16 **පදාන්වය**- සපල්ලවාඃ ආමූලතඃ විද්‍රුමරාගතාම්‍රං පුෂ්පචයං දධානාඃ අශොකාඃ නිරීක්ෂ්‍යමාණාඃ නවයෞවනානාං හෘදයං සශොකං කුර්‍වන්ති.

අන්වයාර්ථ-සපල්ලවාඃ, දළුසහිතවූ; ආමූලතඃ, මුල සිට; විද්‍රුමරාගතාම්‍රම්, ප්‍රවාලප්‍රභාභයෙන් තඹවන්වූ; පුෂ්පචයම්, මල්රැස; දධානාඃ, ධරන්නාවූ; අශොකාඃ, හෝපලුවෘක්ෂයෝ තුමූ; නිරීක්ෂ්‍යමාණාඃ, දක්නා ලබන්නාහු; නවයෞවනානාම්, නවයොවුන් වියෙහි සිටි ජනයන්ගේ; හෘදයම්, ළය; සශොකම් කුර්‍වන්ති, ශොක සහිත කෙරෙත්.

ආශයාර්ථ-දළු සහිතවූ මුල පටන් අඟතෙක් පබළුවන් තඹ පැහැ යෙන් යුත් මල්සමූහය ධරන්නාවූ අශොකවෘක්ෂයෝ තුමූ නවයෞ වුන් ජනයන්ට පෙනෙන්නෝ ඒ නවයෞවනයන්ගේ සිත ශොක සහිත කෙරෙත්. කාමයෙන් පීඩිතකරෙතැයි සිස්සි.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-අශොකාඃ හෘදයං සශොකං කුර්‍වන්ති.

පදවිභාග-සපල්ලවාඃ, අශොකාඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. ආමූලතඃ යනු තසිල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. විද්‍රුමරාගතාම්‍රම්, පුෂ්පචයම්, සශොකම් යන මොහු සමාසාන්ත විභි ක්තෙකවචනාන්තයෝයි. දධානාඃ, නිරීක්ෂ්‍යමාණාඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. නවයෞවනානාම් යනු සමා සාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. හෘදයම් යනු කෘදන්ත විභිතෙක වචනාන්තයි. කුර්‍වන්ති යනු ලට් කතෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තක්‍රියා-කුර්‍යාත් යන කර්‍තෘකාරක ක්‍රියාපදයන් අශොකාඃ යනු උක්තාකර්‍තෘකි. හෘදයම් යනු අනුක්ත ප්‍රකෘතිකර්මයි. සශොකම් යනු අනුක්ත විකෘතිකර්මයි. දධානාඃ යන කෘදන්තපදයන් පුෂ්පචයම් යනු අනුක්තාකර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-අශොකාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සපල්ලවාඃ, දධානාඃ නිර්ක්ෂ්‍යමාණාඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. පුෂ්පචයම් යනු විශෙෂ්‍යයි. විද්‍රුමරාගතාම්‍රම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. හෘදයම් යනු විශෙෂ්‍යයි, නවයෞවනානාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. සශොකම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සහ පල්ලවෙනෙති වර්‍තතෙ තෙ සපල්ලවාඃ (සහ පූර්‍වපද බහුව්‍රීහිඃ). විද්‍රුමස්‍ය රාගඃ විද්‍රුමරාගඃ, විද්‍රුමරාග ඉව තාම්‍ර වර්ණොඃ යස්‍යාසෞ විද්‍රුමරාගතාම්‍රඃ, තම් විද්‍රුමරාගතාම්‍රම් (තත්පුරුෂ ගර්‍භ බහුව්‍රීහිඃ). පුෂ්පාණාම් චයඃ පුෂ්පචයඃ තම් පුෂ්පචයම් (ෂෂ්ඨී තත් පුරුෂඃ). නාඃඒති ශොකොයෙභ්‍යස්තෙ අශොකාඃ (පඤ්චමී බහුව්‍රීහිඃ). නවං වයඃ වෙනං යෙෂාං තෙ නවවයෞවනාඃ. තෙෂාං නවවයෞවනා නාම් (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ) සහ ශොකෙන වර්‍තතෙ තත් සශොකම්, තත් සශොකම් (සහ පූර්‍වපද බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතූ-දධානාඃ-ධා ධාරණෙ නිර්ක්ෂ්‍යමාණාඃ—නිර් පූර්‍ව ඊක්ෂ දර්‍ශනෙ. කුර්‍වන්ති—ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම තෘතිය පාදයන් ඉන්ද්‍රවජ්‍රාවෙයින්ද ඉතිය චතුර්‍ථපාදයන් උපෙන්ද්‍රවජ්‍රා වෙයින්ද මෙම උපජාති යි.

අලඞ්කාර-අශොකයෝ හෘදය සශොක කෙරෙති යනු විරුද්ධාභාසී ඇත්තක් සේ අති ශක්තියෙන් බබළවන වචනයකි. මල්පල්ලෙන් සැදුම්ලද අශොක වෘක්ෂයන් දැකීමෙන් නවයොවුනන්ගේ රාගාධික්‍යය ඇතිකරනවෙයින් එයට නිමිත්තවූ වසන්තකාලශ්‍රිය මෙයට පරිහාරයි. මෙසේ විරුද්ධාභාසත්වයෙන් අතිශක්තියෙන් බැබළවීම ඇත්තේ **විරොධාලඞ්කාර** යි. **විරොධාභාස** නමුදු වේ.

කාව්‍යානුශාසනයෙහි—

"පෙශලමපි බලවචනං දහතිතරාං මානසං සතත්මවිදුම්
පරුෂමපි සුජනවාක්‍යං මලයජරසවත් ප්‍රමොදයති."

17 මත්තාවිරෙළුපරිවුම්බිතචාරුපුප්ඵා
මන්දානිලාකුලිතනම්මමෘදුප්‍රවාලාඃ
කුර්වන්ති කාම්මනසාං සහසොත්සුකත්වං
***බාලාතිමුක්තලතිකාඃ සමවේක්ෂ්‍යමාණාඃ.**

---

17 පදච්ඡේද-මත්තාවිරෙළු පරිවුම්බිතචාරුපුප්ඵාඃ මන්දානිලා කුලිතනම්මමෘදුප්‍රවාලාඃ සමවේක්ෂ්‍යමාණාඃ බාලාතිමුක්තලතිකාඃ කාම්මනසාං උත්සුකත්වං සහසා කුර්වන්ති.

අන්වයාර්ථ-මත්තාවිරෙළු පරිවුම්බිතචාරුපුෂ්පාඃ, මත් දෙඉරුන් විසින් සුඹුනාලද මනහර මල්ඇති; මන්ද අනිල ආකුලිත නම්මමෘදු ප්‍රවාලාඃ, මද පවනින් අවුල්ව නැමුණු මොළොක් ළාදළු ඇති; සමවේක්ෂ්‍යමාණාඃ, දක්නා ලබන්නාවූ; බාලාතිමුක්තලතිකාඃ, අලුත් යොහොඹුවැල්; කාම්මනසාම්, කාම්ජනයන්ගේ සිත් සම්බන්ධවූ; උත්සුකත්වම්, ඒෂයරසාස්වාදයෙහි යුහුසුළුබව; සහසා, වහා; කුර්වන්ති, කෙරෙත්.

ආශ්‍රයාර්ථ-මත් බමරුන් විසින් සිඹිනුලැබූ මනොහර පුෂ්ප ඇති මද සුළඟින් අවුල්ව නැමුණු මෘදු ළාදළු ඇති දැහැගොචරවූ අලුත් යොහොඹුවැල් කාමාසාවෙන් යුක්ත ජනයන්ගේ සිත්වලට අනඛතරස සෙවනයෙහි ලොල්බව වහා ඇතිකෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ – බාලාතිමුක්තලතිකාඃ උත්සුකත්වං කුර්වන්ති.

පදවිභාග-මත්තාවිරෙළු පරිවුම්බිතචාරුපුෂ්පාඃ, මන්දානිලාකුලි තනම්මමෘදුප්‍රවාලාඃ, බාලාතිමුක්තලතිකාඃ යන මොහු සමාසානන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයෝයි. සමවේක්ෂ්‍යමාණාඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. කාම්මනසාම් යනු සමාසානන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. උත්සුකත්වම් යනු තද්ධිත විභක්තියෙන්වචනාන්තයි. සහසා යනු ශෛඝ්‍රයෙහි අව්‍යයයි. කුර්වන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පර සෛමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනක්‍රියායි.

උක්තාකුක්ත-කුර්වන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් බාලාතිමුක්තලතිකාඃ යනු උක්තකර්තෘයි. උත්සුකත්වම් යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය — බාලාතිමුක්තලතිකාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මත්තාවිරෙළු පරිවුම්බිතචාරුපුෂ්පාඃ, මන්දානිලාකුලිතනම්මමෘදුප්‍රවා ලාඃ සමවේක්ෂ්‍යමාණාඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. උත්සුකත්වම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කාම්මනසාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

---

* චූතාඞ්කුරාවකලිකාඃ.

18 කාන්තානනදෘතිමුජාමවිරෝද්ගතානාං
ශොභාං පරාං කුරුවකද්‍රුමමඤ්ජරීණාම්
දෘෂ්ටවා ප්‍රියේ සහෘදයස්‍ය හෘවනාත කස්‍ය
කිංඤ්ජීවාණනිකෘරේ ව්‍යපිතං හි ධෙවතෘ.

සමාඝමුග්‍රහ-චෞ රෙඵෝ වාචකනාම්නි ඵෝහාං තෙ විරෙඵුඃ, මත්තාශ්චෙ තෙ විරෙඵුශ්චෙති මත්තාවිරෙඵුඃ, මත්තාවිරෙඵෙඃ පරිවුම්බිතානි මත්තාවිරෙඵපරිවුම්බිතානි චාරූණි ච තානි දූෂ්‍රාණි චෙති චාරූදූෂ්‍රාණි. මත්තාවිරෙඵපරිවුම්බිතානි චාරූදූෂ්‍රාණි යාසාං තා මත්තාවිරෙඵපරිවුම්බිතචාරූදූෂ්‍රාඃ (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය,තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). මරුශ්චෙ තෙ අනිලාශ්චෙති මරුනිලාඃ, මරුනිලෛරාකුලිතානි මරුනිලාකුලිතානි, මෘදූනි ච තානි ප්‍රවාලානි චෙති මෘදුප්‍රවාලානි. නම්‍රාණි ච තානි මෘදුප්‍රවාලානි චෙති නම්‍රමෘදුප්‍රවාලානි. මරුනිලාකුලිතානි නම්‍රමෘදුප්‍රවාලානි යාසාං තා මරුනිලාකුලිතනම්‍රමෘදුප්‍රවාලාඃ (ක, ත, ක, ක ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). අතිමුක්තාශ්චෙ තා ලතිකාශ්චෙත්‍යතිමුක්තාලතිකාඃ, බාලාශ්චෙ තා අතිමුක්තාලතිකාශ්චෙති බාලාතිමුක්තාලතිකාඃ (කර්මධාරය ගර්භ කර්මධාරයඃ). කාමිනාං මනාංසි කාමිමනාංසි, තෙෂාං කාමිමනසාම් (පඤ්චි තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-සමවෙෂෘමාණෘ-සම් අවි පූර්ව දෘශ් දර්ශනෙ. කුචිනති කෘ කරණෙ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලක වෘත්තයි. විතිය සඟියෙහි විසිවැන්න මෙනි.

අලඞ්කාර-මෙය ඔත් බමරුන් සුඹුනාලද මනහර මල්ඇති මද නෙලෙන් අවුල්ව නැමී මොළොක් ළාදළු ඇති බාලවූ යොහාඹු වැල් දැකීමෙන් කාමීන්ගේ සිත්හි වලලඟයන් විසින් සිඹින වලලඟාවන්ගේ මුහුණුදැ වලලඟාවන්ගේ කොපුල් හා අතුල් පතුල්ද සිහිවෙත් උත්සුකඟාවය එඟෙයිනි. මෙසේ ප්‍රස්තුතවෘත්තාන්තයෙන් අන්‍යවූ ප්‍රස්තුත වෘත්තාන්තයක් අවබොධකරනුයෙන් මේ **ප්‍රයෝජනාඛ්‍යුරාලඞ්කාර** යි.

---

18 **පදාන්වය**-ප්‍රියෙ කාන්තානනදෘතිමුජාං අවිරොද්ගතානාං කුරුවකද්‍රුමමඤ්ජරීණාං පරාං ශොභාං දෘෂ්ටවා සහෘදයස්‍ය කස්‍ය වෙතෘ හි කිංජීවාණනිකෘරෙ වෘපිතං න ගර්වත්.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රියෙ, ප්‍රියාව; කාන්තානනදෘතිමුජාම්, කාන්තාවන්ගේ වක්ත්‍රශොභාව පැහැරගත්නාවූ; අවිරොද්ගතානාම්, අලුත

ගටගත්කාවූ; කුරුවකද්‍රැමමඤ්ජරිණිම්, රත්කටුකරඹු මල්කැතුන් ගේ; පරාම්, උකසිවූ; ශොභාම්, ශොභාව; දෘෂ්ටවා, දැක; සභෘදයස්‍ය, ප්‍රශස්ත සිත් ඇති නොහොත් කාව්‍යාලංකාරාදිනවූ මුහුකුරා ගිය තුවණ ඇති; කස්‍ය, කවරක්හුගේ; චෙතඃ හි, සිත වනාහි; කන්දලී වාණිනිකරෙරඃ, අනඛකයාගේ හි සමූහඝයන්; ව්‍යථිතං න භවෙත්, පීඩිත නොවන්නේද? වන්නේමැයි.

අාඝඝාථි-සොඳුර, මේ වසන්තකාලයෙහි අඟනන්ගේ මුහුණු වල ශොභාව පැහැරගන්නාවූ අලුත ගටගත්කාවූ රත්කරඹූ මල් කැන්වල අධිකවූ ශොභාව දැකීමෙන් ප්‍රශස්ත සිත්ඇති නොහොත් කාව්‍යාලංකාරාදිනවයට අයත් ඝම්රුද්ධිනුවණ ඇති කවරක්හුගේ සිත්නම් අනඛකයාගේ ඊතලරැසින් පීඩාවට නොපැමිණෙන්නේද? (ඝතෙමා හන, උනමාදන, ශොෂණ, තාපන, සන්මහනයයි අනඛකයාගේ හි පසෙකි,)

ක්‍රියාකාරඛඝඝබන්ධ-චෙතඃ ව්‍යථිතං න භවෙත්.

පදවිභාග-ප්‍රියෙ යනු කෘදන්ත සම්බොධනයෙහි ප්‍රථමෛක වචනාන්තයි. කාන්තානනද්‍යුතිමුෂාම්, අවිරොද්ඝතානාම්, කුරුව කද්‍රැමමඤ්ජරිණිම් යන මොහු සම්‍යාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. පරාම් යනුද ශොභාම් යනුද කෘදන්ත ස්ත්‍රීලිංගයෙකවචනාන්තයි. දෘෂ්ටවා යනු ඥාත්වාදියෙහිවූ කත්වාච් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. සභෘදයස්‍ය යනු සම්‍යාන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්තයි. කස්‍ය යනු සර්වනාම ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්තයි. චෙතඃ යනුද ව්‍යථිතම් යනුද කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. හි යනු වාක්‍යාලඞ්කාරයෙහි අව්‍යයයි. කන්දලීවාණිනිකරෙරඃ යනු සම්‍යාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යයයි. භවෙත් යනු ලිඞ් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-භවෙත් යන කර්තෘකාරකක්‍රියායෙන් චෙතඃ යනු උක්තප්‍රකෘති කර්තෘයි. ව්‍යථිතම් යනු උක්ත විකෘතිකර්තෘයි. කන්දලී වාණිනිකරෙරඃ යනු අනුක්තකරණයි. දෘෂ්ටවා යන පූර්වක්‍රියායෙන් ශොභාම් යනු අනුක්තකර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-කුරුවකද්‍රැමමඤ්ජරිණිම් යනු විශෙෂ්‍යයි. කාන්තානනද්‍යුතිමුෂාම් අවිරොද්ඝතානාම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. ශොභාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. පරාම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කස්‍ය යනු විශෙෂ්‍යයි. සභෘදයස්‍ය යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. චෙතඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ව්‍යථිතම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

19 ආදිපනවහ්නිසදෘශෛර්රුතාවධූතෛඃ
සවිත්‍ර කිංශුකාවනෛඃ කුසුමාවනමේඃ
ශුභද්‍රා වසන්තසමයෙ සමුපාගතෙ හි
රක්තාංශුකා නවවධූරිව භාති භූමිඃ.

සමාසවිග්‍රහ–කාන්තානාමානනානි කාන්තානනානි. කාන්තානනානාං ද්‍යුතිඃ කාන්තානනද්‍යුතිඃ, කාන්තානනද්‍යුතිං මුඤ්ණන්තීති කාන්තානනද්‍යුතිමුඤ්, තාසාං කාන්තානනද්‍යුතිමුඤාම් (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, ගඞී උපපදසමාසඃ). චිරෙණ උද්ගතාශ්චිරොද්ගතාඃ. න චිරොද්ගතාඃ අචිරොද්ගතාඃ, තාසාමචිරොද්ගතානාම් (ප්‍රාදිගඞී නඤ් තත්පුරුෂඃ). කුරුවකාශ්ච තෙ ද්‍රුමාශ්චෙති කුරුවකද්‍රුමාඃ, කුරුවකද්‍රුමාණාං මඤ්ජර්‍යඃ කුරුවකද්‍රුමමඤ්ජර්‍යඃ, තාසාං කුරුවකද්‍රුමමඤ්ජරිණාම් (කර්මධාරය ගඞී තත්පුරුෂඃ). සහ හෘදයෙන සහිතෙ සෞ සහෘදයඃ, තස්‍ය සහෘදයස්‍ය (සහ පූර්වපද බහුව්‍රීහිඃ). කණ්ඨපීඨස්‍ය වාණිඃ කණ්ඨපීවාණිඃ, කණ්ඨපීවාණිනාං නිකරඃ කණ්ඨපීවාණිනිකරඃ, තෛඃ කණ්ඨපීවාණිනිකරෛඃ (තත්පුරුෂ ගඞී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–දෘශ්ටවා–දෘශිර් ප්‍රෙක්ෂණෙ. භවෙත්–භූ සත්තායාම්.

ඡන්ද්ස් – වසන්තතිලකා වෘත්තයි. දෙවනසඟ විසිවැන්න බලන්න.

අලඞ්කාර–උපමා පරිකර දෙදෙනාගේ සංසෘෂ්ටියි.

---

19 **පදාන්වය**–වසන්තසමයෙ සමුපාගතෙ හි සද්‍යඃ ආදිපනවහ්නි සදෘශෛඃ මරුතා අවධූතෛඃ කුසුමාවනමේඃ කිංශුකවනෛඃ සවිත්‍ර භූමිඃ රක්තාංශුකා නවවධූඃ ඉව භාති.

අන්වයාර්ථ–වසන්තසමයෙ, වසන්කල; සමුපාගතෙ හි, එළැඹි කල්හි වනාහි; සද්‍යඃ, එකෙණෙහි; ආදිපනවහ්නිසදෘශෛඃ, ඇවිලෙන ගිනි බඳුවූ; මරුතා, සුළඟින්; අවධූතෛඃ, කම්පිතවූ; කුසුමාවනමේඃ, මල්බරින් නැමුණුවූ; කිංශුකවනෛඃ, කැලවනයන් කරණ කොටගෙන; සවිත්‍ර, හැමතන්හි; භූමිඃ, පෘථිවිතොමෝ; රක්තාංශුකා, රතුපිළි හැඳගත්තාවූ; නවවධූඃ ඉව, අලුත විවාහවූවක මෙන්; භාති, බබළා.

• **ආශයාර්ථ**–වසන්තකාලය පැමිණි කල්හි එකෙණෙහි ඇවිලෙන ගිනි බඳුවූ සුළඟින් කම්පිතවූ මල්බරින් නැමුණුවූ කැලවනයන් කරණකොටගෙන හැමතන්හි භූමිතොමෝ රතුපිළි හැඳගත් අලුත් බිරින්දක මෙන් බබළයි.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-භූමිං භාති.

පදච්ඡේද-වසන්තසමයෙ යනු සමාසාන්ත කාලසප්තම්‍යෙක වචනාන්තයි. සමුපාගතෙ යනු කෘදන්ත කාලසප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි. භි යනු වාක්‍යාලඞ්කාරයෙහි අව්‍යයයි. සද්‍යඃ යනු තත් ක්ෂණෝ‍ත්පත්තියහි අව්‍යයයි. ආදිපනවග්නිසදෘශෙඃ, කුසුමාවනශ්‍රෙඃ, කිංශුකවනෙඃ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. අවධූතෙඃ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. මරුතා යනු කෘදන්ත තෘතියෙකවචනාන්තයි. භවිත්‍රි යනු ත්‍රුලන්ත අව්‍යයයි. භූමිඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. රක්තාංශුකා නවවධූඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමා දෘෂ්ටනඥයහි අව්‍යයයි. භාති යනු ලව් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-භාති යන කර්තෘකාරකෙකවචන ක්‍රියායෙන් උක්තවෙයින් භූමිඃ යනු උක්තකර්තෘයි. සමුපාගතෙ යනු අනුක්තාධාරයි. කිංශුකවනෙඃ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-සමුපාගතත යනු විශෙෂ්‍යයි. වසන්තසමයෙ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කිංශුකවනෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ආදිපනවග්නිසදෘශෙඃ, අවධූතෙඃ, කුසුමාවනශ්‍රෙඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. භූමිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නවවධූඃ යනු උපමානයෙහි තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. රක්තාංශුකා යනු නවවධූඃ යන්නට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ – වසන්තශ්චාසෞ සමයශ්චෙති වසන්තසමයඃ, තස්මින් වසන්තසමයෙ (කර්මධාරයඃ). ආදිපනශ්චාසෞ වහ්නිශ්චෙ තාදිපනවන්නිඃ, ආදිපනවග්නිනා සදෘශානි ආදිපනවග්නිසදෘශානි, තෙතරාදිපනවග්නිසදෘශෙඃ (කර්මධාරය ශාකි තත්පුරුෂඃ). කිංශුකානාං වනානි කිංශුකවනානි තෙඃ කිංශුකවනෙඃ (ෂෂ්ඨී තත් පුරුෂඃ). රක්තානි අංශුකානි යස්‍යාඃ සා රක්තාංශුකා (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). නවා ච සා වධූශ්චෙති නවවධූඃ (කර්මධාරයඃ).

ධාතු-අවධූතෙඃ—අව පූර්ව ධූ කම්පනෙ. **සමුපාගතෙ**-සම් උප ආඞ් පූර්ව ගම්ෘ ගතෙෘ, **භාති**-භා දීප්තෙෘ.

ඡන්දස්-වසන්තතිලක වෘත්තයි, දෙවනස්ථාන විසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-මෙහි කිංශුකවනෙඃ යන්නට ආදිපනවග්නිසදෘශෙඃ යන උපමාපදය තුබූ හෙයින් ද භූමිඃ යන්නට රක්තාංශුකා නවවධූඃ යනු උපමාකළ හෙයින් ද **උපමාලඞ්කාර** යි.

20 කිං කිංසුකසෝ සුකමුඛවජ්ජිගිනී ගිනනං
කිං කණිණිකාරකුසුමෙනි කතං නු දඝඩම්
යන් කොකිලෝ පුනරයං මධුරෙරිවොගිර්
යූනාං මනෝ සුවදනානිහිතං නිහන්ති.

---

20 **පදවිග්ග**හ-යූනාං සුවදනානිහිතං යත් මනෝ සුකමුඛවජ්ජිභිඃ කිංසුකසෝ කිං න භින්නං. කණිණිකාරකුසුමෝ කිං දඝඩං න කතං නු. පුනඃ අයං කොකිලඃ මධුරෝඃ වචොභිඃ නිහන්ති.

අන්වයාර්ථ-යූනාම්, යෞවන පුරුෂයන්ගේ; සුවදනානිහිතම්, සොඳන මුහුණු ඇති අඹුවන් කෙරෙහි පිහිටුවනලදෑ; යත්තිනඃ, යම් සිතක්; සුකමුඛවජ්ජිභිඃ, ගිරාතුඩු වැනි කැලුම්ඇති; කිංසුකෝඃ, කැලපුෂ්පයන් විසින්; කිං න භින්නම්, කුමැයි නොබිඳිනාලදද; කණිණිකාරකුසුමෝඃ, කිණිහිරිපුෂ්පයන් විසින්; කිං දඝඩං න කතම් නු, කුමැයි දඝඩ නොකරනලදද; පුනඃ, නැවත; අයං කොකිලඃ, මේ කොවුල්තෙම; මධුරෝඃ, මිහිරිවූ; වචොභිඃ, වචනයන් ගෙන්; නිහන්ති, ඒ සිත පෙළයි.

ආශයාර්ථ-සොඹන මුහුණු ඇති අඹුවන්කෙරෙහි බැඳි යොවුන් පුරුෂයන්ගේ යම් සිතක් ගිරාතුඩුවන් පැහැ ඇති කැලකුසුමයන් විසින් කිම නොබිඳිනාලදද? කිණිහිරි කුසුමයන් විසින් කිම නොදවනලදද? නැවත මේ කොකිලයා මිහිරිනාදයෙන් ඒ සිත පෙළයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-කිංසුකසෝ මනඃ න භින්නම්, කණිණිකාරකුසුමෝ මනඃ දඝඩං න කතම්. කොකිලඃ (තත්) නිහන්ති.

පදවිභාග-යූනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. සුවදනානිහිතම් යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. යත් යනු සර්වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. මනඃ, භින්නම්, දඝඩම්, කෘතම් යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. සුකමුඛවජ්ජිභිඃ, කිංසුකෝඃ, කණිණිකාරකුසුමෝඃ යන මොහු සමාසාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. කිම් යනු චිතක්‍රියෙහි අව්‍යයයි. න යනු ප්‍රතිෂේධ යෙහි අව්‍යයයි. නු යනු ප්‍රශ්නයෙහි අව්‍යයයි. පුනඃ යනු නැවත යන අර්ථයෙහි අව්‍යයයි. අයම් යනු සර්වනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. කොකිලඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. මධුරෝඃ, වචොභිඃ යන මොහු කෘදන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. නිහන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

21 පුංසෙකාකිලෙෝ කලවඝොහිරුපානනහඝෙෂිඃ
කුජද්භිරුන්මදකලානි වචාංසි භෘඛෙඛඃ
ලජ්ජාන්විතං සවිනයං හෘදයං කෘණෙන
පක්ෂ්මාකුලං කුලඝෘහෙපි කෘතං වධූනාම්.

උකතානුකත–ඡින්නම් යන කෘදන්ත කර්මකාරකයෙන් මනඃ යනු උක්තකර්මයි. කිංශුකෙඃ යනු අනුක්තකර්තෘයි. කෘතම් යන කෘදන්ත කර්මකාරකයෙන් මනඃ යනු උක්තප්‍රකෘති කර්මයි. දග්ධම් යනු උක්ත විකෘතිකර්මයි. කර්ණිකාරකුසුමෛඃ යනු අනුක්ත කර්තෘයි. නිහන්ති යන කර්තෘකාරක ඒකවචනක්‍රියායෙන් කොකිලඃ යනු උක්තකර්තෘයි. තත් යනු අධ්‍යාහාර අනුක්තකර්මයි. වචොභිඃ යනු අනුක්තකරණයි.

ද්විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–මනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුවදනානිර්ගතම්, යත් යන ශොභා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ශුනාම් යනු ගතානාදි කරණ විශෙෂණයි. කිංශුකෙඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ශුකමුඛච්ඡවිභිඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කොකිලඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. (අයම් තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වචොභිඃ යනු විශෙෂ්‍යයි මධුරෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–ස්‍ර ශොභනං වදනං යාසාං තාඃ සුවදනඃ, සුවදනාසු නිර්ගතං සුවදනානිර්ගතම් (බහුව්‍රීහි ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ශුකානාං මුඛං ශුකමුඛම්, ශුකමුඛමිව ඡවිර්යෙෂාං තෙ ශුකමුඛච්ඡවයඃ, තෛඃ ශුකමුඛච්ඡවිභිඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). කිඤ්චිත් ශුක (තුණ්ඩ) වත් ප්‍රභූතං යෙෂාං තත කිංශුකාඃ, තෛඃ කිංශුකෛඃ (ඉෂදූන බහුව්‍රීහිඃ). කර්ණිකාරාණාං ච තානි කුසුමාන් චෙති කර්ණිකාරකුසුමානි, තෛඃ කර්ණිකාරකුසුමෛඃ (කර්මධාරයඃ).

ධාතු–ඡින්නම්–ඡිදිර් විදූරණෙ. කෘතම්–ඩු කෘඤ් කරණෙ. දග්ධම්–දහ ඔසර්කරණෙ. නිහන්ති–නිස් පූර්ව ඝන හිංසායාම්.

ඡන්දස්–වසන්තතිලක වෘත්තයයි. දෙවනසඟ විසිවැන්න මෙනි.

අලඞ්කාර–අප්‍රස්තුත ප්‍රශංසාලඞ්කාර යි.

---

21 **පදච්ඡෙද**–කලවචොභිඃ උපාත්තාහඝෙෂිඃ පුංසෙකාකිලෙෝ උන්මදකලානි වචාංසි කුජද්භිඃ භෘඛෙඛඃ කුලඝෘහෙ අපි වධූනාං ලජ්ජාන්විතං සවිනයං හෘදයං කෘණෙන පක්ෂ්මාකුලං කෘතම්.

අභිසාරී – කලවඩොහි, මධුරනාද ඇති: උපාත්තහරිණේහි, හටගත් ප්‍රීති ඇති; පුංඡකාකිලෝ, කොවුලන් විසින්ද; උන්මද කලානි, උද්ගතවූ මදයෙන් මනහරවූ; වචාංසි, නාදයන්; කුජද්ධිහි, පවත්වන්නාවූ; භෘඞ්ගෙහි, බඹරුන් විසින්ද; කුලඝරෙ අපි, කුල ගෙහි පවා, වධූනාම්, අහසන්ගේ; ලජ්ජාවිතම්, ලජ්ජායෙන් යුක්තවූ; සවිනයම්, විනයසහිතවූ; හෘදයම්, සිත; කෘණෙන, ඇසිල්ලකින්; පඩ්‍යාකුලම්, වියවුල්වූවක්; කෘතම්, කරනලදි.

ආශයාර්ථ–මිහිරිනාද ඇති හටගත් ප්‍රීතිඇති කොවුලන් විසින්ද උස්ව නැංගාවූ මදයෙන් හෝ හර්ෂයෙන් මනොහරවූ නාදයන් පවත්වන්නාවූ භ්‍රමරයන් විසින්ද පතිකුලයට නොගියාවූ සිය ළඳගුරුන්ගේ ගෙහි වසන ලජ්ජා ඇති භික්ෂුණී සහිත අහසන්ගේ පවා සිත විභා චියවුල්කරනලදි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ – පුංඡකාකිලෝ හෘදයං පඩ්‍යාකුලං කෘතම්. භෘඞ්ගෙහි හෘදයං පඩ්‍යාකුලං කෘතම්.

පදවිභාග – කලවඩොහි, උපාත්තහරිණේහි, පුංඡකාකිලෝ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. උන්මද කලානි යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. වචාංසි යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. කුජද්ධිහි, භෘඞ්ගෙහි යන මොහු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. කුලඝරෙ යනු සමාසාන්ත සප්තමෙකවචනාන්තයි. අපි යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. වධූනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ලජ්ජාවිතම්, සවිනයම්, පඩ්‍යාකුලම්, යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝයි. හෘදයම්, කෘතම් යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝයි. කෘණෙන යනු කෘදන්ත තෘතියෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත – කෘතම් යන කෘදන්තකර්මකාරක එකවචන යෙන් හෘදයම් යනු උක්ත කර්මයි. පුංඡකාකිලෝ යනුද භෘඞ්ගෙහි යනුද අනුක්තකර්තෘ කාරකයෝයි. කුජද්ධිහි යන කෘදන්තයෙන් වචාංසි යනු අනුක්තකර්මයි. කුලඝරෙ යනු අනුක්තාධාරයි.

විශෙෂණ විශේෂ්‍ය–පුංඡකාකිලෝ යනු විශේෂ්‍යයි. කලව ඩොහි, උපාත්තහරිණේහි යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ යෝයි වචාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. උන්මදකලානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. භෘඞ්ගෙහි යනු විශෙෂ්‍යයි. කුජද්ධිහි යනු තුල්‍යාධි කරණ විශෙෂණයි. හෘදයම් යනු විශෙෂ්‍යයි. ලජ්ජාවිතම් සවින යම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. වධූනාම් යනු භින්නාධි කරණ විශෙෂණයි. කෘණෙන යනු ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

22 ආකම්පයන් කුසුමිතාඃ සහකාරශාඛා
විධූනයන් පරභෘතස්‍ය වචාංසි දිඝ්නු
වායුර් විවාති හෘදයානි හරන් නරාණාං
නිහාරපාතවිගමාන් සුභගෝ වසන්තඃ.

සමාසවිග්‍රහ – කලානි ච තානි වචාංසි චෙති කලවචාංසි, තෛඃ කලවචොභිඃ (කර්මධාරයඃ). උපාත්තඃ හර්ෂෝ යෙෂාං තෙ උපාත්තහර්ෂාඃ, තෛරුපාත්තහර්ෂෛඃ (බහුව්‍රීහිඃ). පුමාංසශ්ච තෙ කොකිලාශ්චෙති පුංස්කොකිලාඃ, තෛඃ පුංස්කොකිලෛඃ (කර්මධාරයඃ). උද්ගතෙ මද උන්මදඃ, උන්මදෙන කලානි උන්මදකලානි කාත්‍යුන්මදකලානි (ප්‍රාදි ගණි තත්පුරුෂඃ). කුලස්‍ය ගෘහම් කුලගෘහම්, තස්මින් කුලගෘහෙ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ලජ්ජයා ඇන්විතං ලජ්ජාන්විතම් (තෘතියා තත්පුරුෂඃ). සහ විනයෙන යද් වර්තතෙ තත් සවිනයම් (සහ පූර්ව පද බහුව්‍රීහිඃ). පරිත ආකුලං පර්‍යාකුලම් (ප්‍රාදිසමාසඃ).

ධාතු – කුජද්ගිඃ–කුජ අව්‍යක්තෙ ශබ්දෙ. කෘතම්–ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ඡන්දස් – **වසන්තතිලක** වෘත්තයි. දෙවන සහ විසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර – මෙහි "ලජ්ජාන්විතම්" "සවිනයම්" යන පමාණු පර්‍යාකුලත්වයට විරුද්ධ හෙතුඃ වෙති. මෙසේ හෙතූන්ගේ වෛකල්‍යය ඇතත් පර්‍යාකුලත්ව සඞ්ඛ්‍යාත කාව්‍යය කියනලදුයෙන් මේ **විභාවනාලඞ්කාර** (2) යි. කාව්‍යාදර්ශයෙහි පරිදි මෙය **විශෙෂොක්ති** යි.

---

22 **පදාන්වය**–වසන්තඃ නීහාරපාතවිගමාන් සුභගඃ වායුඃ කුසුමිතාඃ සහකාරශාඛාඃ ආකම්පයන් පරභෘතස්‍ය වචාංසි දිඝ්නු විධූනයන් නරාණාං හෘදයානි හරන් විවාති.

අන්වයාර්ථ–වසන්තඃ, වසන්තකාලයෙහි; **නීහාරපාතවිගමාන්**, පිනි වැටුම් නොවීමෙන්; **සුභගඃ**, ශොභනවූ; වායුඃ, සුළඟ; **කුසුමිතාඃ**, පුෂ්පිතවූ; සහකාරශාඛාඃ, අඹඅතු; ආකම්පයන්, සොලවමින්; පරභෘතස්‍ය, කොකිලයාගේ; වචාංසි, නාදයන්; දිඝ්නු, දිශාවන්හි; විධූනයන්, පතුරුවමින්; නරාණාම්, මනුෂ්‍යයන්ගේ; හෘදයානි, සිත්; හරන්, පැහැරගනිමින්; විවාති, හමයි.

ආගඡාපි-වසන්තකාලයෙහි පිනි වැටුම් කොරපිමෙන් ශොභන වූ සුළඟ මලින් බරවූ අඹඅතු සොලවමින් කොවුල් පක්ෂියාගේ නාදයන් දිශාවන්හි පතුරුවමින් මනුෂ්‍යයන්ගේ සිත් පැහැරගන්නේ මින් හමයි.

ක්‍රියාකාරණ සම්බන්ධ-වායුඃ වීවාති.

පදවිභාග-වසන්තෝ යනු කෘදන්ත සප්තම්‍යේකවචනාන්තයි. නීහාරපාතවිගමාත් යනු සමාසාන්ත පඤ්චම්‍යේකවචනාන්තයි. සුඛඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. වායුඃ, ආකම්පයන්, විත්තාරයන්, හරන් යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තෘයෝයි. කුසුමිතාඃ, හෘදයානි යන මොහු කෘදන්ත විතියා බහුවචනාන්තයෝයි. සහකාරශාඛාඃ යනු සමාසාන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. පරභෘතස්‍ය යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. වචාංසි යනු කෘදන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. දිඤ්ණූ යනු කෘදන්ත සප්තමී බහුවචනාන්තයි. නරාණාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. වීවාති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත්ව-වීවාති යන කර්තෘකාරක එකවචනක්‍රියාවෙන් වායුඃ යනු උක්තකර්තෘයි. වසන්තෝ යනු අනුක්තාධාරයි. ආකම්පයන් යනී කෘදන්තයෙන් සහකාරශාඛාඃ යනු අනුක්තකර්මයි. විත්තාරයන් යන කෘදන්තයෙන් වචාංසි යනු අනුක්තකර්මයි. දිඤ්ණූ යනු අනුක්තාධාරයි. හරන් යන කෘදන්තයෙන් හෘදයානි යනු අනුක්ත කර්මයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-වායුඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුඛඃ, ආකම්පයන්, විත්තාරයන්, හරන් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණෙයෝයි. සහකාරශාඛාඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කුසුමිතාඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සුඛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නීහාරපාතවිගමාත් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. වචාංසි යනු විශෙෂ්‍යයි. පරභෘතස්‍ය යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. හෘදයානි යනු විශෙෂ්‍යයි. නරාණාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-නීහාරස්‍ය පාතඃ නීහාරපාතඃ, නීහාරපාතස්‍ය විගමඃ නීහාරපාතවිගමඃ, තස්මාන්නීහාරපාතවිගමාත් (තත්පුරුෂ ඝඤ් තත්පුරුෂඃ). සුඛඤ්චඝෝ යස්‍යාඝෂෝ සුඛඝඃ (ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). සහකාරාණාං ශාඛාඃ සහකාරශාඛාඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). පරයා (කාකා) භෘතඃ පරභෘතඃ, තස්‍ය පරභෘතස්‍ය (තෘතියා තත්පුරුෂඃ).

23 කුරෙඤ්ජෙඃ සවිභ්‍රමවල්ගුහසිතාවදූතෛ
රුද්ගේතිතානූපවනානි මනොහරාණි්
චිත්තං මුනෙරපි හරන්ති නිවෘත්තරාගං
ප්‍රාගෙව රාගවලිතානි මනාංසි යූනාම්.

ධාතු-ආකම්පයන්-ආඩි පූඩි කපි කිසල්විච්චලනෙ, විසංචාරයන්-වි පූඩි සතෘ අවරණෙ, විපූර්විතාත් විසංචාරෙ. **හරන්**-හෘඤ් හරණෙ විවාති-වි පූඩි වා ගතිගන්ධනයොඃ.

ඡන්දස්-වසන්ත තිලක වෘත්තයි. දෙවනස්ස විසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-සභාවොක්තාලඞ්කාරයි. ජාති, ක්‍රියා, ගුණ, ද්‍රව්‍ය භෙදයන්ගෙන් සිවුවැදෑරුම් සභාවොක්තින් අතුරෙන් මේ වූකලි **ක්‍රියාගත සභාවොක්තියි.**

කාව්‍යශෙඛරයහි—

" දන්කැකුළු පැ ලා
සුරකල් සිනාසි ලා
බොළඳ බස් දී ලා
කෙළි සියලඳ දූලි ගා ලා"

---

23 පදාර්ථය-සවිභ්‍රමවල්ගුහසිතාවදූතෛඃ කුරෙඤ්ජෙඃ උද්ගේතිතානි මනොහරාණි් උපවනානි මුනෙඃ අප් නිවෘත්තරාගං චිත්තං හරන්ති. යූනාං රාගමලිනානි මනාංසි ප්‍රාගෙව.

අන්වයාර්ථ-සවිභ්‍රමවල්ගුහසිතාවදූතෛඃ, විලාසවත් අඟනන්ගේ සිනා මෙන් සුදුවූ; කුරෙඤ්ජෙඃ, කොදමලින්; උද්ගේතිතානි, බබුළුවන ලද; මනොහරාණි්, මනහරවූ; උපවනානි, උද්‍යානයෝ; මුනෙඃ අපි, මුනිඳුගේ පවා; නිවෘත්තරාගම්, වලක්වනලද රාගය ඇති; චිත්තං, සිත; හරන්ති, පැහැරගනිති; යූනාම්, තරුණයන්ගේ; රාගමලිනානි, රාගයෙන් කිලිටිවූ; මනාංසි, සිත්; ප්‍රාක්ඒව, පළමුකොට (පැහැර ගනිත්) මැයි.

ආක්ෂාර්ථ-විලාසවත්වූ අඟනන්ගේ සිනා මෙන් සුදුවූ කොදමලින් බබුළුවනලද උයන් මුනිවරයන්ගේ විෂයමහන ප්‍රභාණයෙන් දුරුකරනලද රාගය ඇති සිත් පවා පැහැරගනිති. එබඳු කෙලෙස ප්‍රහාණයක් නැති තරුණයන්ගේ රාගයෙන් කිලිටිවූ සිත් පැහැර ගනිත් යනු කියනුම කිම.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-උපවනානි චිත්තං හරන්ති. උපවනානි මනාංසි හරන්ති.

පදවිභාග–සවිභ්‍රමවඩ්ඪහසිතාවදාතෛඃ යනු සමාසාන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. කුණ්ඩලෛඃ යනු කෘදන්ත කෘතියා බහුවචනාන්තයි. උද්ඝෝතිතානි යනු කෘදන්ත පුථමා බහුවචනාන්තයි. මනොහරාණි, උපවනානි යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මුඛෛඃ යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්තයි. අපි යනු සඞ්ඛ්‍යාවාචකයෙහි අව්‍යයයි. නිවෘත්තරාගම් යනු සමාසාන්ත ස්ත්‍රියා ඒකවචනාන්තයි. චිත්තම් යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රියෛකවචනාන්තයි. හරන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි. ධූනාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. රාගමලිනානි යනු සමාසාන්ත ස්ත්‍රියා බහුවචනාන්තයි. මනාංසි යනු කෘදන්ත ස්ත්‍රියා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රාක් යනු අනිත්‍යාර්ථයෙහි අව්‍යයයි. එව යනු අවධාරණයෙහි අව්‍යයයි.

ඌහනාකුඞ්ඛන–හරන්ති යන කර්තෘකාරක බහුවචනක්‍රියායෙන් උපවනානි යනු ඌහ්‍යකර්මයි. චිත්තම් යනු අනුක්ත්‍යකර්මයි. එම ක්‍රියායෙන් මනාංසි යනු අනුක්ත්‍යකර්මයි. උද්ඝෝතිතානි යන කෘදන්තයෙන් කුණ්ඩලෛඃ යනු අනුක්ත්‍යකර්තෘකයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය–කුණ්ඩලෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සවිභ්‍රමවඩ්ඪහසිතාවදාතෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. උපවනානි යනු විශෙෂ්‍යයි. උද්ඝෝතිතානි, මනොහරාණි යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. චිත්තම් යනු විශෙෂ්‍යයි. නිවෘත්තරාගම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මුඛෛඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. මනාංසි යනු විශෙෂණයි. රාගමලිනානි යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ධූනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–සහ විභ්‍රමෛර්යා වර්තතෙ තාං සවිභ්‍රමාං. සවිභ්‍රමාඤ්ච තා වඩවශ්චෙති සවිභ්‍රමවඩවාඃ, සවිභ්‍රමවඩ්ඪානාං හසිතානි සවිභ්‍රමවඩ්ඪහසිතානි, සවිභ්‍රමවඩ්ඪහසිතානීවාවදාතානි සවිභ්‍රමවඩ්ඪහසිතාවදාතානි, තෛඃ සවිභ්‍රමවඩ්ඪහසිතාවදාතෛඃ (බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය. තත්පුරුෂ ඤ්චි කර්මධාරය). මනො හරන්තීති මනොහරාණි (උපපදසමාසඃ). උපගතානි වනෙරිති උපවනානි (ප්‍රාදිසමාසඃ). නිවෘත්තොරාගොයස්මාත් තන්නිවෘත්තරාගම් තත් නිවෘත්තරාගම් (පඤ්චම් බහුව්‍රීහිඃ). රාගෙණ මලිනානි රාගමලිනානි, තානි රාගමලිනානි (තෘතියා තත්පුරුෂඃ)

ධාතු-උද්ඝෝතිතානි– උත් පූර්ව ද්‍යුත දීප්තෞ. **හරන්ති**–හෘඤ් හරණෙ.

24 ආලම්බිතෙමරශනාඃ සතනසඝනභාරාඃ
කන්දපිදපීඝිපිලිඛාඃතගාත්‍රයෂ්ටයඃ
මාසෙ මධෞ මධුරකොකිලභාඛිනාදෛර්
නාර්‍යෝ හරන්ති හෘදයං ප්‍රසභං නරාණාම්.

ඡන්දස්-වසන්ත තිලක වෘත්තයයි. දෙවනසඟ විසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-මෙහි "උදාහරණයෝ මුනිඳුගේ පවා සිත පැහැරගනිති තරුණියන්ගේ සිත පැහැරගැනීම කලින් මය" හෙවත් කියනු මැකීමැයි පැවසූයෙන් මේ **අර්ථාපත්ති** අලඞ්කාරයයි.

---

24 පදච්ඡේද-මධෞ මාසෙ ආලම්බිතෙමරශනාඃ සතනසඝන භාරාඃ කන්දපිදපීඝිපිලිඛාඃතගාත්‍රයෂ්ටයඃ නාර්‍යඃ මධුරකොකිලභාඛිනාදෛඃ නරාණාං හෘදයං ප්‍රසභං හරන්ති.

අන්වයාර්ථ-මධෞ මාසෙ, බක්මාසයෙහි; ආලම්බිතෙමරශනාඃ, එල්බෙන්නාවූ සවණ්ඩිමය මෙඛලාදාම ඇති; සතනසඝනභාරාඃ, පියොවුරුවල ඝයදුණු මුතුහරින් යුත්; කන්දපිදපීඝිපිලිඛාඃතගාත්‍රයෂ්ටයඃ, අනඞ්ගයාගේ දැවයෙන් බුරුල්කළාවූ ශරීරයෂ්ටි ඇති; නාර්‍යඃ, ස්ත්‍රීහු; මධුර කොකිලභාඛිනාදෛඃ, මිහිරිවූ කොවුලන්ගේ හා බඹරුන්ගේ නාදයෙන්; නරාණාම්, මනුෂ්‍යයන්ගේ; හෘදයම්, සිත; ප්‍රසභං, ලා හෙළා; හරන්ති, පැහැරගනිත්.

ආශයාර්ථ-වසන්තකාලීනවූ බක්මාසයෙහි එල්බෙන රන්මෙවුල්දම් ඇති, පියොවුරුමත පැලඳි මුතුහර ඇති, අනඞ්ගයාගේ එඬියෙන් බුරුල්කළාවූ ශරීර ඇති වනිතාවෝ මධුරවූ කොකිලනාදයෙන් හා මධුරවූ භ්‍රමරනාදයෙන් පුරුෂයන්ගේ සිත බලාත්කාරයෙන් පැහැරගනිත්. බක්මාසයෙහි කොවුලන්ගේත් බඹරුන්ගේත් මිහිරි හඬ ඇසෙනකල්හි පුරුෂයන්ගේ සිත් ඔදවැඩීම නිසා රාගිකවූ චේතනා බලවත්වීමෙන් ශොභන ස්ත්‍රීන් කරා යාමෙහි අදහස් කෙරෙත්.

ක්‍රියාකාරක සම්බන්ධ-නාර්‍යඃ හෘදයං හරන්ති.

පදවිභාග-මධෞ, යනුද මාසෙ යනුද කෘදන්ත සප්තම්‍යෙක වචනාන්තයි. ආලම්බිතෙමරශනාඃ, සතනසඝනභාරාඃ, කන්දපිදපීඝිපිලිඛාඃතගාත්‍රයෂ්ටයඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. නාර්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මධුරකොකිලභාඛිනාදෛඃ යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. නරාණාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. හෘදයම්, යනු කෘදන්ත ච්ත්‍යෙක

වචනාන්තයයි. ප්‍රසභම් යනු සමාසාන්ත විභක්තියෙකවචනාන්තයයි. හරන්ති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්සෙපදී ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයයි.

උකතානුකතක-හරන්ති යන කතෘකාරක ක්‍රියාපදයෙන් නාසිත්‍ය: යනු උකතකතෘයි. හෘදයම් යනු අනුකතෘකර්මයි. මාලය යනු අනුකතෘධාරයි. මධුරකොකිලහංසනාදෙ: යනු අනුකතෘකරණයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-මාලෙ යනු විශෙෂ්‍යයයි. මහන්ත යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයයි. නාසිත්‍ය: යනු විශෙෂ්‍යයයි. ආලම්බිහෙමරශනා:, ඝනසඝනහාරා:, කන්දපිදපිඝිටිලිකා:තඝාත්‍රයෂ්ටය: යන මොනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයයි. හෘදයම් යනු විශෙෂ්‍යයයි. නරාණම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයයි. ප්‍රසභම් යනු ක්‍රියාවිශෙෂණයයි.

සමාසවිග්‍රහ-හෙමමයා ච සා රශනා චෙති හෙමරශනා, ආලම්බිනී හෙමරශනා යාසාං තා ආලම්බිහෙමරශනා: (කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහි:). ඝනානමයා: සඝනා: ඝනානසඝනා:, ඝනානසඝනා හාරා යාසාං තා: ඝනානසඝනහාරා: (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහි:). කන්දපිෂ්‍ය දපී: කන්දපීදපී:, කන්දපීදපිණ ශිටිලිකා:තා: කන්දපීදපිඝිටිලිකා:තා:, ගාත්‍රාණි එව යෂ්ටය: ගාත්‍රයෂ්ටය:, කන්දපීදපිඝිටිලිකා:තා ගාත්‍ර යෂ්ටය ඉවාසාං තා: කන්දපීදපිඝිටිලිකා:තගාත්‍රයෂ්ටය: (තත්පුරුෂ, තත්පුරුෂ, කර්මධාරය ගර්භ බහුව්‍රීහි:),

ධාතු -හරන්ති කෘදන්ත හරණෙ.

ඡන්දස් - **වසන්තතිලකා** වෘත්තයයි. පෙරපද්‍යයට කිව්සේයි.

අලඞ්කාර - උකුළුපෙදෙසැ මෙවුල් පැලඳ තනමත මුතුහර පැලඳ කාමාඩම්බරයෙන් බුරුල්වගිය සිරුරු ඇති වනිතාවෝ පුරුෂයන් හා සඝඨාවයට යොමුකළ සිතැත්තෝ වෙති. පුරුෂයන් වසත් කල මධුර ඵල රස පානයෙන් හා මධුපානයෙන් කුල්මත් කොවුලන්ගේත් බමරුන්ගේත් නාදය ඇසීම් සඞ්ඛ්‍යාත කාරණාන්තරයෙන් අඝනන්ගේත් ඉෂ්ටාමිසම්පාදනය සුකරවෙයි. මෙසේ එකකු කාමීත්‍වය ඇරඹීකල කාකතාලීය න්‍යායයෙන් එළඹී අනිකකු ඒ කාමියාගේ සුකරත්වයට හෙතුවීම වූකලි **සමාධ්‍යලඞ්කාර** විෂයක වේ. එහෙයින් මේ **සමාධ්‍යලඞ්කාර** යි.

25 නානා මනොඤ්ඤකුසුමද්‍රුමභූසිතානානාන්
භෘඞ්ගවානාඤ්ඤපුඤ්ඤනිනදාකුලසානුදෙශාන්
ශෛලෙයජාලපරිනද්ධශිලාතලෞඝාන්
දෘෂ්ටවා ජනඃ ක්ෂිතිභෘතො මුදමෙති සද්‍යඃ.

---

25 **පදච්ඡෙද**–සද්‍යඃ ජනඃ නානා මනොඤ්ඤකුසුමද්‍රුමභූසිතානානාන් භෘඞ්ගවානාඤ්ඤපුඤ්ඤනිනදාකුලසානුදෙශාන් ශෛලෙයජාලපරිනද්ධශිලා තලෞඝාන් ක්ෂිතිභෘතඃ දෘෂ්ටවා මුදං එති.

අඞ්ගයාජි–සද්‍යඃ ජනඃ, සියලු ජනතෙම; නානා මනොඤ්ඤකුසුම ද්‍රුමභූෂිතානානාන්, නොයෙක් මනහර පුෂ්පවෘක්ෂයන්ගෙන් සැරහු ණිවූ ප්‍රාන්ත ඇති; භෘඞ්ග අන්‍යපුඤ්ඤනිනද ආකුලසානුදෙශාන්, ප්‍රීති මත් කොවුලන්ගේ නාදයෙන් ගැවැසුණිවූ පර්වතසථ සමභූම්ප්‍රදෙශ ඇති; ශෛලෙයජාලපරිනද්ධශිලාතලෞඝාන්, ගල්සෙවෙල් සමූහ යෙන් වැසිගියාවූ ගල්තලා සමූහ ඇති; ක්ෂිතිභෘතඃ, පර්වතයන්; දෘෂ්ටවා, දැක; මුදම්, සතුටට; එති, පැමිණේ.

ආඞ්ගයාජි – සියලුදෙනා නොයෙක් මනොහර මල්ගස්වලින් සැරහුණිවූ පර්වතසීමා ඇති ප්‍රීතිමත් කොවුලන්ගේ නාදයෙන් ගැවැ සිගත් පර්වත සමභූම් ඇති ගල්සෙවෙල් සමූහයෙන් වැසියිය ගල්තල රාශියෙන් යුක්තවූ පර්වතයන් දැක සතුටට පැමිණේ.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ – ජනඃ මුදං එති.

පදවිභාග–සද්‍යඃ යනු සද්‍යඃනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. ජනඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. නානා මනොඤ්ඤකුසුමද්‍රුම භූෂිතානානාන්, භෘඞ්ගවානාඤ්ඤපුඤ්ඤනිනදාකුලසානුදෙශාන්, ශෛලෙයජාල පරිනද්ධශිලාතලෞඝාන් යන ඒමාභ සමාසාන්ත විතියා බහුවචනා න්තයෝයි. ක්ෂිතිභෘතඃ යනු සමාසාන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. දෘෂ්ටවා යනු ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. මුදම් යනු කෘදන්ත විතිතෛකවචනාන්තයි. එති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත–එති යන කර්තෘකාරකෛකවචනක්‍රියායෙන් ජනඃ යනු උක්තාකර්තෘයි. මුදම් යනු අනුක්තාකර්මයි. දෘෂ්ටවා යන පූර්වක්‍රියායෙනු දු ජනඃ යනු උක්තාකර්තෘයි. ක්ෂිතිභෘතඃ යනු අනුක්තා කර්මයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය–ජනඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සද්‍යඃ යනු **තුල්‍යාදි කරණ** විශෙෂණයි. ක්ෂිතිභෘතඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නානා මනොඤ්ඤ

26 නෙත්‍රෙ නිම්ලයති රොදිනි යාති යොකං
ඝ්‍රාණං කරෙණ විරුණඩි විරෞති තථාවෙවං
කාන්තාවියොගපරිවෙදිතචිත්තවෘත්තීර්
දෘෂ්ටවා'ථවඝෘ කුසුමිතාන් සහකාරවෘක්ෂාන්.

කුසුමද්‍රුමභූෂිතාන්තාන්, භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡන්නදෘකුලසානුදෙශාන් ශෛලෙයජාලපරිනබශිලාතලෞඝාන් යන මොහු තුලාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ–කුසුමානාං ද්‍රුමාඃ කුසුමද්‍රුමාඃ, මනොඥශ්චෙ තෙ කුසුමද්‍රුමාශෙචති මනොඥකුසුමද්‍රුමාඃ. නානා ච තෙ මනොඥ කුසුමද්‍රුමාශෙචති නානාමනොඥකුසුමද්‍රුමාඃ. නානාමනොඥ කුසුමද්‍රුමෛර්භූෂිතානි අන්තානි යෙෂාං තෙ නානාමනොඥකුසු මද්‍රුමභූෂිතාන්තාඃ. තාන් නානාමනොඥකුසුමද්‍රුමභූෂිතාන්තාන් (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, කර්මධාරය, ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). අන්‍යයා (කාකක්ෂ) ප්‍රඡවාඃ අන්‍යප්‍රඡවාඃ, භෘඞ්ගාශ්ච තෙ'න්‍යප්‍රඡවාශෙචති භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡවාඃ, භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡවානාං නිනදාඃ භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡවනිනදාඃ, භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡවනි නදෙනාකුලා භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡවනිනදාකුලාඃ. සානූනාං දෙශාඃ සානු දෙශාඃ. භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡවනිනදාකුලාඃ සානුදෙශා යෙෂාං තෙ භෘඞ්ගා න්‍යප්‍රඡවනිනදාකුලසානුදෙශාඃ. තාන් භෘඞ්ගාන්‍යප්‍රඡවනිනදාකුලසා නුදෙශාන්[1] (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය, තත්පුරුෂත්‍රිකඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). ශෛලෙයජාලානාං ජාලඃ ශෛලෙයජාලඃ, ශෛලෙයජාලෙන පරිනබඃ ශෛලෙයජාලපරිනබඃ. ශිලානාං තලාඃ ශිලාතලාඃ. ශිලාතලානාං ඔඝාඃ ශිලාතලෞඝාඃ. ශෛලෙයජාලපරිනබඃ ශිලාතලෞඝා යෙෂාං තෙ ශෛලෙයජාලපරිනබශිලාතලෞඝාඃ. තාන් ශෛලෙය ජාලපරිනබශිලාතලෞඝාන්. (තත්පුරුෂ චතුර්ථ ඝඤ් බහුව්‍රීහිඃ). ක්ෂිතිං විභ්‍රතීති ක්ෂිතිභෘතඃ තාන් ක්ෂිතිභෘතඃ (උපපදසමාසඃ).

ධාතු–දෘඩවා–දෘශිර් ප්‍රෙක්ෂණෙ. එති–ඉණ් ගතෞ.

ඡන්දස්–වසන්තතිලක වෘත්තයයි. පෙර මෙනි.

අලඞ්කාර–පරිකර යි. මෙහි යොදනලද ක්ෂිතිභෘද් විශෙෂ ණයෝ තුමූ ජනයාගේ ප්‍රමොදාගමනයෙහි ලා ප්‍රකෘතාර්ථයට උපකාර කරත්. එහයින් මේ **පරිකරාලඞ්කාර** විෂයක වේ.

---

26 කාන්තා වියොගපරිවෙදිතචිත්තවෘත්තීඃ අථවඝෘ, කුසුමි තාන් සහකාරවෘක්ෂාන් දෘෂ්ටවා නෙත්‍රෙ නිම්ලයති රොදිති ශොකං යාති ඝ්‍රාණං කරෙණ විරුණඩි උතෙවෙවං විරෞති ච.

අනවසාථ – කාන්තාවියොගපරිඛෙදිතචිත්තාවත්තිං, කාන්තා වියොගයෙන් බලවත් ඛෙදයට පැමිණි සිත් පැවැතුම් ඇති; අඩව ගං, මඤ්ඤෙමි; කුසුම්තාන්, පුඤ්ජිතවූ; සහකාරවණ්ණාන්, අඹ වණ්ණ යන්; දිස්වවා, දිස්වා; නෙත්‍රෙ. දෙඇස්; නිම්ලයති, පියාගනී; රොදිති, හඬයි; ශොකම්, ශොකයට; යාති, පැමිණේ; ශ්‍රාණම්, නාසය; කරෙණ, අතින්; විරුණඛ්, අවුරයි. උදෙවෙඃ. මයහඛ්ඩත්; විරෙෞති ච, කැඟසයි.

ආශඝාථ-අඛ්ඨනාවන්ගෙන් වෙන්වීමෙන් මහත් කනගාටුවට පැමිණියාවූ සිත් පැවැතුම් ඇති මඤ්ජුරුඝෝතම මලින් යුක්තවූ අඹරුක් දැක දෙඇස් පියාගනියි. හඬයි. ශොකයට පැමිණෙයි. නාසය අතින් අවුරාගනියි. මහඝඩින් කැගසයි.

වසන්ත කාලයෙහි කාන්තාසඛ්ඨමයට අවකාශ නොලත් මඤ්ඤා අඹමල් පිපි තිබීම නිසා ඒ වසන්තකාලය බව දැන තමා ගෙදොරින් ඇත්ව සිසිමෙන් හටගත් ඛෙදයෙන් ඇස් පියාගනියි. හඬයි. ශොකවෙයි. නාසය අතින් වසාගනියි. මහඝඩින් හඬයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-5 අඩවඃ නෙත්‍රෙ නිම්ලයති. අඩවඃ රොදති, අඩවඃ ශොකං යාති. අඩවඃ ශ්‍රාණං විරුණඛ්. අඩවඃ විරෞති.

පදවිභාග – කාන්තාවියොගපරිඛෙදිතචිත්තාවත්තිං, අඩවඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමාඒකවචනාන්තයි. කුසුම්තාන් යනු කෘදන්ත ඉතියා බහුවචනාන්තයි. සහකාරවණ්ණාන් යනු සමාසාන්ත ඉතියා බහුවචනාන්තයි. දිස්වවා යනු ක්ත්වාච් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. නෙත්‍රෙ යනු කෘදන්ත ඉතියාඒවචනාන්තයි. නිම්ලයති, රොදිති, යාති, විරුණඛ්, විරෞති යන මොහු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෙපද ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනාඛ්‍යාතයෝයි. ශොකම්, ශ්‍රාණම් යන මොහු කෘදන්ත ඉතිඒකවචනාන්තයි. උදෙවෙඃ යනු මහදීඒයෙහි අව්‍යය යි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යය යි.

උභයානුභයක -නිම්ලයති, රොදිති, යාති, විරුණඛ්, විරෞති යන කර්තෘකාරක ඒකවචනක්‍රියාවන්ගෙන් අඩවඃ යනු උභය කර්තෘයි. ශොකම් යනු යාති යන ක්‍රියායෙන් අනුභයකර්මයි. විරු ණඛ් යන ක්‍රියායෙන් ශ්‍රාණම් යනු අනුභයකර්මයි. කරණ යනු අනුභයකරණයි. දිස්වවා යන පූර්වක්‍රියායෙන් අඩවඃ යනු උභය කර්තෘයි. සහකාරවණ්ණාන් යනු අනුභයකර්මයි.

27 සමදමධුකරාණං කොකිලානං ච නාදෙඃ
කුසුමිතසහකාරෛඃ කර්ණිකාරෛරිව රම්‍යෛඃ
ඉක්ෂුගිරිව සුතීක්ෂ්ණෛෂණාභීතසං මානිනීනා
තුදති කුසුමමාසෝ මන්මථොමෙජනාය.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-අඛවඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. කාන්තාවියොග පරිබෙදිතචිත්තවෘත්තිඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සහකාර වෘක්ෂාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. කුසුම්තාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කාන්තාහෙතා වියොගඃ කාන්තාවියොගඃ, කාන්තා වියොගෙන පරිබෙදිතා කාන්තාවියොගපරිබෙදිතා. චිත්තස්‍ය වෘත්තිඃ චිත්තවෘත්තිඃ. කාන්තාවියොගපරිබෙදිතා චිත්තවෘත්තිර්යස්‍ය සෞ කාන්තාවියොගපරිබෙදිතචිත්තවෘත්තිඃ (තත්පුරුෂ ත්‍රික ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). අඛවනි ගවජතිත්‍යාඛවඃ (උපපදසමාසඃ) සහකාරාශ්චෙ තෙ වෘක්ෂාශ්චෙති සහකාරවෘක්ෂාඃ. තාන් සහකාරවෘක්ෂාන් (කර්මධාරයඃ).

ධාතු-දෘශ්වා-දෘශිර් ප්‍රෙක්ෂණෙ. නිමීලයති-නි පූර්ව මීල නිවෙඝණෙ. රොදිති-රුදිර් අශ්‍රුවිමොචනෙ. යාති-යා ප්‍රාපණෙ. විරුණද්ධි-වී පූර්ව රුධිර් ආවරණෙ. විරොති-වි පූර්ව රු ඛවනෙෂ.

ජතුෂ් - වඃතතතතිලක වෘත්තයි. දෙවැනි සහ විසිවැන්න බලනු.

අලඛකාර-මෙහි මඛිය ශ් නෙත්‍රනිමීලන, රොදන, ශොක යාදෑ ශ්‍රාණෙන්‍රියාධන, රවන සඛඛන්ධ බොහෝ අර්ථයන්ගේ අපරපසු නොව එකවර වීම සඩඝාවකොට ඇති සඳඤ්ඨය වූයෙන් මේ සමුච්චය **ඇලඛකාර** යි.

"එ නිරිඳු හද තෙදු නි
යුදෙහි සතුරෝ බිය ග නි
නොසිට ම පැන දුව නි
බලන් අපසු සැලෙති බිම ඇ නි"

(අලඛකාරානුශාසන).

---

27 **පදච්ඡෙද**-කුසුමමාසඃ ශ්‍රුතීක්ෂණෛඃ ඉක්ෂුභිඃ ඉව සමදමධුකරාණං කොකිලානාං ච නාදෛඃ කුසුමිතසහකාරෛරෙඃ රම්‍යෛඃ කර්ණිකාරෛඃ ච මානිනීනාං මානසං මන්මථොමෙජනාය තුදති.

අන්වයාර්ථ-කුසුම්මාසෑ, වසන්තකාලයතෙම, **සුතිසෙණෑ**, ඉතා තියුණුවූ; ඉන්ද්‍රියෑ ඉව, ගිවිළින් මෙන්; සමදමබ්‍රකරාණම්, මද සහිත භ්‍රමරයන්ගේද; කොකිලානාං ච, කොවුල් පක්ෂීන්ගේද; නාදෙදෑ, නාදයෙන්ද; කුසුම්තසඝකාරෙදෑ, මල් පිපුණු අඹරුක් වලින්ද; රමෙම්‍යෑ, සිත්කලුවූ; කණ්ණිණ්කාරෙදෑ ච, කිණිහිරි රුක් වලින්ද; මානිනීනාම්, මානවත් ස්ත්‍රීන්ගේ; මානසම්, සිත; මනම්ථොවෙජනාය, කාමමෝහය ඇතිකරනු සඳහා; තුදති, පෙළයි.

ආශයාර්ථ-වසන්තකාලයතෙම ඉතා තියුණු ගිවලින් මෙන්, මද සහිත බමරුන්ගේත් කොවුලන්ගේත් නාදයෙන්ද, මලින් සැදුණු අඹරුක් හා සිත්කලු කිණිහිරිමලින්ද මානවත් අඟනන්ගේ සිත කාමයෙන් වියවුල්කරනු සඳහා පෙළයි

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-කුසුම්මාසෑ මානසං තුදති.

පදවිභාග-කුසුම්මාසෑ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. සුතිසෙණෑ, කුසුම්තසඝකාරෙදෑ, කණ්ණිණ්කාරෙදෑ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. ඉන්ද්‍රියෑ, නාදෙදෑ. යන මොහු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. රමෙම්‍යෑ යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨියා බහුවචනාන්තයි. ඉව යනු උපමාද්‍යොතනයෙහි අව්‍යයයි. සමදමබ්‍රකරාණම්, යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. කොකිලානාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. මානිනීනාම් යනු තද්ධිත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මානසම් යනු කෘදන්ත චිතියෙකවචනාන්තයි. මනම්ථොවෙජනාය යනු සමාසාන්ත චතුර්ථ්‍යෙකවචනාන්තයි. තුදති යනු ලව් කතෘකාරක පරස්සෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-තුදති යන කතෘකාරකෙකවචනක්‍රියාඵයන් කුසුම්මාසෑ යනු උක්තකර්තෘයි. මානසම් යනු අනුක්තකර්මයි. නාදෙදෑ, කුසුම්තසඝකාරෙදෑ, කණ්ණිණ්කාරෙදෑ යන මොහු අනුක්ත කරණයෝයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-ඉන්ද්‍රියෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. සුතිසෙණෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. නාදෙදෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. සමදමබ්‍රකරාණම් යනුද, කොකිලානාම් යනුද භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. කණ්ණිණ්කාරෙදෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. රමෙම්‍යෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මානසම් යනු විශෙෂ්‍යයි. මානිනීනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-කුසුම්ප්‍රධානෝ මාසෑ කුසුම්මාසෑ (ශාකපාර්ථිවාදි තත්පුරුෂෑ). සුෂ්ඨු නිසිතෑ සුතිසෙණෑ, තෙදෑ සුතිසෙණෑ

28 ජඝනතුඝාරෙෑ කානසිතහමේඝ
සුවාසිතං චාරු ශිරශ්ච වමපෙකෂෑ
කුර්‍වන්ති නාසෙත්‍රා'පි වසන්තකාලෙ
ඝනනං සහාරං කුසුමෙමීනොහරෙෑ.

(ප්‍රාදිසමාසඃ). සහ මදෙන යෙ වර්‍තීනන්‍ත තෙ සමදෑඃ, මධ්‍ය කුර්‍වන්තීති මධ්‍යකරාඃ, සමදාශ්ච තෙ මධ්‍යකරාශ්චෙති සමදමධ්‍යතරාඃ, තෙෂාං සමද මධ්‍යකරාණාම් (බහුව්‍රීහි, උපපද ගණි කර්‍මධාරයඃ) කුසුමිතාශ්ච තෙ සඝකාරාඃශ්චෙති කුසුමිතසඝකාරාඃ, තෛඃ කුසුමිතසඝකාරෛඃ (කර්‍මධාරයඃ) කණිණිකාමාචක්‍ෂතෙති කණිණිකාරාඃ, තෛඃ කණිණ කාරෛඃ (උපපද සමාසඃ). මනමථස්‍ය උචෙජනම් මනමථොචෙජ නම්. තස්‍යෙම් මනමථොචෙජනාය (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-තුදති—තුද ව්‍යථායාම්.

ඡන්දස්—මාලිනී වෘත්තයයි. ප්‍රථම සහිතයහි දෙවිසිවැන්න බලනු.

අලඞකාර-මෙහි සුතිපෙක්‍ෂණඃ ඉත්‍යුතිඃ ඉව යනු උපමායි. සමද මධ්‍යකරාණාං කොකිලානාං ච නාදෙඃ කුසුමිතසහකාරෛඃ රමෙඃ කණිණිකාරෛඃ යන මොහු උපමෙයයි. මෙසේ හෙයින් මේ උපමා ලඞකාරයි වේ.

---

28 පදච්ඡෙද-වසන්තකාලෙ අපි ඊෂතනුඝාරෛඃ කෘතසිතහමේඝ නාසීඃ චාරුශිරශ්ච සහාරං ඝනං මනොහරෛඃ චමපකෛඃ කුසු මෛඃ සුවාසිතං කුර්‍වන්ති.

අන්වයාර්‍ථ-වසන්තකාලෙ අපි, වසන්තකාලයෙහි පවා; ඊෂත් තුඝාරෛඃ, මද පින්නෙන්; කෘතසිතහමේඝ්‍ය, කරනලද සිතඇති මහල්තෙලෙහි; නාසීර්‍ය්‍යඃ, ස්ත්‍රීහු; චාරු, මනහරවූ; ශිරඃ ච, හිසද; සහා රම්; මුතුහර සහිතවූ; ඝනනම්, පියොවුරද; මනොහරෛඃ, සිත්කලුවූ; චමපකෛඃ කුසුමෛඃ, සපුමලින්; සුවාසිතං කුර්‍වන්ති, මොනවට සුවඳ කවත්.

ආශයාර්‍ථ-වසන්තකාලයෙහි මදපිනිවලින් සිහිල්වූ මුඩුහසවෙනි ඇති ප්‍රාසාදතලයෙහි වෙසෙන අන්‍නෝ මනහරවූ හිසත් මුතුවැල් පැලඳි පියොවුරුත් මනොහරවූ සපුමල් සුවඳින් සුවඳ කවාහුනිත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-නාසීඃ ශිරඃ ඝනං සුවාසිතං කුර්‍වන්ති.

පදවිභාග-වසන්තකාලෙ, කෘතශිතහර්ම්‍ය යන මොහු සමාසාන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි. ඊෂතනූෂාරෛරඃ යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. කෘතශිතහර්ම්‍ය යනු සමාසාන්ත සප්තම්‍යෙකවචනාන්තයි. නාර්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යයයි. චාරූ, ශිරඃ, සතනම් යන මොහු කෘදන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. සහාරම්, සුවාසිතම් යන මොහු සමාසාන්ත ත්‍රිතියෛකවචනාන්තයි. මනොහරෛරඃ යනු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. චම්පකෛඃ, කුසුමෛඃ යන මොහු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. කුර්වන්ති යනු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තතා-කුර්වන්ති යන කර්තෘකාරකබහුවචනක්‍රියායෙන් නාර්‍යඃ යනු උක්තකර්තෘයි. ශිරඃ යනුද සතනම් යනු වසන්තකාලෙ යනු අනුක්තාධාරයි. කෘතශිතහර්ම්‍ය යනුද අනුක්තාධාරයි. කුසුමෛඃ යනු අනුක්තකරණයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍යතා-ශිරඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. චාරූ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සතනම් යනු විශෙෂ්‍යයි. සහාරම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කුසුමෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මනොහරෛරඃ යනුද චම්පකෛඃ යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-වසන්තශ්චාසෞ කාලශ්චෙති වසන්තකාලඃ, තස්මින් වසන්තකාලෙ (කර්මධාරයඃ). ඊෂදපරිසමාප්තා තූෂ්ණීං ඊෂතනූෂාරාඃ තෛරීෂතනූෂාරෛරඃ (තත්පුරුෂඃ). කෘතඃ ශීතො යත්‍ර තත් කෘතශීතම් (සාමර්‍ථ්‍යෙලපි සමකර්තෘත්වාත් සමාසඃ). කෘතශිතඤ්ච තත් හර්ම්‍යඤ්චෙති කෘතශිතහර්ම්‍යම්. තස්මින් කෘතශිතහර්ම්‍යෙ (බහුව්‍රීහිගර්භ කර්මධාරයඃ). සහ හාරෙණ යො වර්තතෙ, සෞ සහාරඃ, තං සහාරම් (බහුව්‍රීහිඃ). මනොහරන්තීති මනොහරාණි. තෛර්මනොහරෛරඃ (උපපදසමාසඃ). සුෂ්ඨු වාසිතඃ සුවාසිතඃ, තං සුවාසිතම් (ප්‍රාදිසමාසඃ).

ධාතු-කුර්වන්ති—ඩු කෘඤ් කරණෙ.

ඡන්දස්-මෙහි ප්‍රථම තෘතීය පාද ඉන්ද්‍රවජ්‍රා යි. ද්විතීය චතුර්ථ පාද වංශස්ථ යි. මෙසේ හෙයින් ඉන්ද්‍රවජ්‍රා වංශස්ථ දෙදෙනාගේ සඞ්කලනයෙන්වූ උපජාති යි.

අලඞ්කාර-මෙහි වසන්තකාලඃයහි පවා මද පින්නෙන් සිහිල්වූ උඩුමහල්වල වෙසන අහනෝ සිහිල්වූ සපුමලින් හිසත් පියොවුරුත් සුවද කවති යනු අප්‍රස්තුත වාක්‍යාර්ථයයි. "වසන්ත මාහාත්ම්‍යයෙන්

29 රුචිරකනකකකානනින් මුඤ්චතෝ පුඵපරාසින්
මෘදුපවනවිධූතාන් පුඤ්ජිතාංශුලතවෘඤ්ඣාන්
අභිමුඛමභිවිඤ්ඤ්‍ය ඣාමදෙහෝ'පි මාගෙ
මදනශරනිඝාතෙනොහමෙනි ප්‍රවාසි.

ඔද වැඩුණු කාමචෙතනාවෙන් පිඩිත අඥානෝ රාත්‍රිකාලයෙහි සුර තයෙන් වෙහෙස්ට පත්වෙති''සි නොකියා ඕට වඩා මනහරලෙස එය ඇඟවීමට ''වඝ්‍යතකාලෙ'පි''සි අපි ශබ්දයාගේ ප්‍රයොගයසහිතවූ ඒ අප්‍රසාදන වාක්‍යය කැබූ හෙයින් මේ **පඤ්චාලොකනාලඞ්කාර** යි.

---

29 **පදච්ඡෙද**–ඣාමදෙහෝ අපි ප්‍රවාසි මාගේ රුචිරකනකකානනින් පුඵපරාශින් මුචතෝ මෘදුපවනවිධූතාන් පුඤ්ජිතාන් චූතවෘඤ්ඣාන් අභි මුඛං අභිවිඤ්ඤ්‍ය මදනශරනිඝාතෙනෝ මොහං එති.

අන්වයාදි – ඣාමදෙහෝ අපි, වැහැරුණු පිරුරු ඇත්තාදවූ; ප්‍රවාසි, සිය පෙදෙසින් පිට සිට එන විරහි පුරුෂතෙමේ; මාඝී, මාඝී සෙහිදි; රුචිර කනකකානනින්, මනහර රන්වන් කැලුම් ඇති; පුඵප රාශින්, මල්සමූහයන්; මුඤ්චතෝ, මුදන්නාවූ; මෘදුපවනවිධූතාන්, මෙ ලොක් සුළඟින් කම්පිතවූ; පුඤ්ජිතාන්, හටගත් මල්ඇති; චූතවෘ ඣාන්, අඹරුක්; අභිමුඛම්, ඉදිරිපිට; අභිවිඤ්ඤ්‍ය, බලා; මදනශරනිඝා තෙනෝ, මදනශරප්‍රහාරයෙන්; මොහම්, මුළාවට; එති, ඒ.

ආඛ්‍යාති–ඣමන්විඩා ඇත්තාවූද ඔබ විසූ ප්‍රවාසි පුරුෂයා මඟදි මනහර රන්වන් කානිඇති මල් විහිදුවන්නාවූ මෘදු සුළඟින් සෙල වෙන්නාවූ මලින් සැදුණු අඹරුක් ඉදිරියෙහි දැක අනඛයාගේ හි පහරින් මූර්ඡිත වේ

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ–ප්‍රවාසී මොහං එති.

පදවිභාග– ඣාමදෙහෝ යනු සමාස ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. අපි යනු සම්භාවනයෙහි අව්‍යයයි. ප්‍රවාසි යනු තද්ධිත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයි. මාඝී යනු කෘදන්ත සප්තමෙකවචනාන්තයි. රුචිර කනකකානනින්, පුඵරාශින්, මෘදුපවනවිධූතාන්, චූතවෘඤ්ඣාන් යන මොහු සමාසාන්ත විතියා බහුවචනාන්තයෝයි. මුඤ්චතෝ, පුඤ්ජි තාන් යන මොහු කෘදන්ත විතියා බහුවචනාන්තයෝයි. අභිමුඛම් යනු සමාස විතියෙකවචනාන්තයි. අභිවිඤ්ඤ්‍ය යනු ල්‍යබන්ත අව්‍ය යයි. මදනශරනිඝාතෙනෝ යනු සමාස තෘතියා බහුවචනාන්තයි. මොහම් යනු කෘදන්ත විතියෙකවචනාන්තයි. එති යනු ලට් කර්තෘ කාරක පරඉතෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි.

30 පරභෘතකලගිතෛර් හලාදිභිඃ සද්වචාංසි
සම්තදශනමයූඛාන් කුඤ්ජපුෂ්පප්‍රභාභිඃ
කරකිසලයකාන්තිං පල්ලවෛර් විද්‍රුමාණෙ
රුපහසති වසන්තඃ කාමිනීනාමිදානිම්.

උක්තානුක්ත - එති යන කතීඃකාරය එකවචනක්‍රියායෙන් ප්‍රවාසී යනු උක්තකතීඃසි. මොහම් යනු අනුක්තකර්මසි. මදනශර නිසාතෛඃ යනු අනුක්තාකරණසි. අභිවීක්ෂ්‍ය යන පූර්වක්‍රියායෙන් චූතවෘක්ෂාන් යනු අනුක්තකර්මසි. මුච්නඃ යන කෘදන්තයෙන් පුෂ්ප රාශින් යනු අනුක්තකර්මසි. මාඛෙ යනු අනුක්තාධිකරණසි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ප්‍රවාසී යනු විශෙෂ්‍යසි. සමාමදඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණසි. පුෂ්පරාශින් යනු විශෙෂ්‍යසි. කනක රුචිරකාන්තින් යනු තුල්‍යාධිකරණවිශෙෂණසි. චූතවෘක්ෂාන් යනු විශෂ්‍යසි. මුඤ්චතඃ, මෘදුපවනවිධූතාන්, පුෂ්පිතාන් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝසි.

සමාසවිග්‍රහ-කනකසය කාන්තිඃ කනකකාන්තිඃ, රුචිරා කනක කාන්තිර්යසියාං සා රුචිරකනකකාන්තයඃ, තාන් රුචිරකනකකා නතින් (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). පුෂ්පාණාං රාශයඃ පුෂ්පරාශයඃ, තාන් පුෂ්පරාශින් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). මෘදුශ්චාසෞ පවනශ්චෙති මෘදුපවනඃ, මෘදුපවනෙන විධූතාඃ මෘදුපවනවිධූතාඃ, තාන් මෘදුපවන විධූතාන් (කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). චූතාශ්ච තෙ වෘක්ෂාශ්චෙති චූතවෘක්ෂාඃ, තාන් චූතවෘක්ෂාන් (කර්මධාරයඃ). මදනස්‍ය ශරා මදන ශරාඃ, මදනශරාණාං නිසාතා මදනශරනිසාතාඃ. තෛර්මදනශර නිසාතෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-මුඤ්චතඃ - මුච්ෘ මොචනෙ. පුෂ්පිතාන්-පුෂ්ප විකාශෙ. අභිවීක්ෂ්‍ය-අභි වි පුර්ව ඊක්ෂ දර්ශනෙ. එති-ඉණ් ගතෞ.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තයසි. ප්‍රථම සප්තයෙහි මදච්සිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-මෙහි දක්වනලද චූතවෘක්ෂවිශෙෂණයෝ තුම්බී මදනශරනිසාතමූලකවූ මොහයාගේ පැමිණීම් සඞ්ඛ්‍යාතවූ ප්‍රකෘතා ර්යව නිමිත්තවන හෙයින් අභිප්‍රාය සහිත වෙති. මෙසෙයින් මේ **පරිකරාලඞ්කාර** සි.

---

30 **පදච්ඡ**- ඉදානීං වසන්තඃ හලාදිභිඃ පරභෘතකලගිතෛඃ කාමිනීනාං සද්වචාංසි කුඤ්ජපුෂ්පප්‍රභාභිඃ සම්තදශනමයූඛාන් විද්‍රුමා ණෙඃ පල්ලවෛඃ කරකිසලයකාන්තිං උපහසති.

අභිඝාතී-ඉදැනීම්, දැන්; වසන්තෑ, වසන්තෙම; හලාදිහිෑ, ප්‍රීති කරවූ; පරභෘතකලගිරෙතෑ, කොවුලන්ගේ මධුර ගිතයෙන්; කාමිනීනාම්, ළඟිඳට ඇත්තන්ගේ; සද්වචාංසි, මධුරවචනයන්වද; කුසුමප්‍රභාභිෑ, කොඳමල් කාන්තියෙන්; සම්තදශනමයූඛාන්; සිනා හා දන්තකාන්තින්වද; චිද්‍රැමාරෙඛෑ, පබළු වැනි කාන්ති ඇති; පල්ලවෛෑ, ළාදළුයෙන්; කරකිසලයකාන්තිම්. භඝනපල්ලවකාන්තියටද; උපහඝති, උපහාඝ කෙරෙයි.

ආශඝාති – දැන් වසන්තෙම ප්‍රීති උපදවන්නාවූ කොකිලයන්ගේ මධුර ගිතයෙන් ලලනාවන්ගේ මධුර වචනයන්වද, කොඳමල් වල කාන්තියෙන් සිනාවට හා දන්තකාන්තින්වද, ප්‍රවාලයට බඳු කාන්ති ඇති ළා දළුයෙන් භඝන නැමැති පල්ලවයන්වද උපහාඝ කෙරෙත්. (උපහාඝ නම් සිනා පෙරදැරිවූ නිඝූවයි.)

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වසන්තෑ සද්වචාංසි සම්තදශනමයූඛාන් කරකිසලයකාන්තිං උපහඝති.

පදවිභාග-ඉදැනීම් යනු දැනීම් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. වසන්තෑ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. හලාදිහිෑ යනු තද්ධිත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. පරභෘතකලගිරෙතෑ, කුසුමප්‍රභාභිෑ, චිද්‍රැමාරෙඛෑ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. කාමිනීනාම් යනු කෘදන්ත ඉඉන් බහුවචනාන්තයි. සද්වචාංසි, සම්තදශනමයූඛාන් යන මොහු සමාසාන්ත ඉතියා බහුවචනාන්තයෝයි. පල්ලවෛෑ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. කරකිසලයකාන්තිම් යනු සමාසාන්ත ඉතිඉසෙකවචනාන්තයි. උපහඝති යනු ලඒ කර්තෘකාරක පරඉසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනාන්තයි.

උක්තකාර්‍යකත්ව – උපහඝති යන කර්තෘකාරක එකවචනක්‍රියායෙන් වසන්තෑ යනු උක්තකර්තෘයි. පරභෘතකලගිරෙතෑ, කුසුමප්‍රභාභිෑ, පල්ලවෛෑ යන මොහු අනුක්තකරණයෝයි. සද්වචාංසි, සම්තදශනමයූඛාන්, කරකිසලයකාන්තිම් යන මොහු අනුක්තකර්මයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය – පරභෘතකලගිරෙතෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. හලාදිහිෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පල්ලවෛෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. චිද්‍රැමාරෙඛෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සද්වචාංසි, සම්තදශනමයූඛාන්, කරකිසලයකාන්තිම් යන මොහු විශෙෂ්‍යයෝයි. කාමිනීනාං යනු ඛින්නාධිකරණවිශෙෂණයි.

31 ඝනඝකඝවලකාඤ්ඤනරාජතඤ්ඤෙහි පාණ්ඩුගෝරෙ
රූපරිනිහිතහාරෙහිවඤ්චනාර්ථෙද්‍රෝ ඝනානෙන්ත
මදජනිතවිලාසෙර් දූජවිපාතෙර් මුනීන්ද්‍රාන්
ඝනහරනතනාඝ්‍යෝ කාමයන්ති ප්‍රශානානාන්.

සමාසවිග්‍රහ-පරයා (කාකාහ) භෘතාෘ පරභෘතාෘ. කලානි ච තානි ගිතානි චෙති කලගිතානි. පරභෘතානාං කලගිතානි පරභෘත කලගිතානි. තෙෘ පරභෘතකලගිතෙෘ (තත්පුරුෂ, කම්ධාරය ගර්භ තත්පුරුෂෘ). සන්ති ච තානි වචාංසි චෙති සද්වචාංසි, තානි සද්වචාංසි (කම්ධාරයෘ). කුඤ්ජානි ච තානි පුෂ්පාණි චෙති කුඤ්ජ පුෂ්පාණි. කුඤ්ජපුෂ්පාණාං ප්‍රභාෘ කුඤ්ජපුෂ්පප්‍රභාෘ, තාභිෘ කුඤ්ජපුෂ්ප ප්‍රභාභිෘ (කම්ධාරය ගර්භ තත්පුරුෂෘ). දශනානං මයූඛා දශනමයූ ඛාෘ, සම්තානි ච දශනමයූඛාශ්ච සම්තදශනමයූඛාෘ තාන් සම්තදශන මයූඛාන් (තත්පුරුෂ ගර්භ වන්වෘ). විද්‍රැමසෙව ආභා ෙයෂාං තෙ විද්‍රැමාභාෘ, තෛර් විද්‍රැමාභෛෘ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිෘ). කරා එව කිසල යානි කරකිසලයානි. කරකිසලයානාං කානතිෘ කරකිසලයකානතිෘ තාං කරකිසලයකානතිම් (කර්ම්ධාරය ගර්භ තත්පුරුෂෘ).

ධාතු-උපඣතති-උප පූර්ව හස ඣාසෙ. උප පූර්වත්වාත් උපහා සාර්ථෘ.

ඡන්දස්-මාලිනී වෘත්තයයි. ප්‍රථම සර්ගයෙහි විසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-මෙහි උපමාභාවයෙන් පරිකල්පිතවූ සද්වචස්, සම් තදශනමයූඛ, කරකිසලයකානතීන්ට ක්‍රමයෙන් උපමෙයවූ පරභෘත කලගිති, කුඤ්ජපුෂ්පප්‍රභා, පල්ලවයන් කරණකොටගෙන වසන්තයා උපහාස කෙරේයයි කී හෙයින් **ව්‍යතිරෙකාලඞ්කාර** ය ලැබේ. මෙයින් උපමෙයයාගේ උත්කර්ෂය ඣඣවයි.

කාව්‍යානුශාසනෙයහි—

"නවීනවිභ්‍රමොද්භෙද-තරඞ්ගිතඣතිෘ සදෘ
මුඛෙන සම්තමුඛෙන-ජයෙත්‍යෂා සරොරුහම්"

---

31 පදවිග්‍රහ – ඝනඝරනතනාඝ්‍යෘ කනකකමලකාඤ්ඤනෙෘ පාණ්ඩුගෝරෙෘ ඝනෙනෘ උපරිනිහිතහාරෙෘ චඤ්චනාර්ථෙද්‍රෘ ඝනානෙන්තෘ මදජනිතවිලාසෙෘ දූජවිපාතෙෘ ප්‍රශානාන් මුනීන්ද්‍රාන් කාමයන්ති.

අනවයාර්ථ – ඝනඝරනතනාඝ්‍යෘ, පියොවුරු බරින් නැමුණු අඝනෙෘ; කනකකමලකාඤ්ඤනෙෘ, රත්පියුම් සේ මනඣරවූ; පාණ්ඩු

ගෞරෙෑ, සිත පිනවණී ඇති; ආනනෙෑ, මුහුණුවලින්ද; උපරි නිඝිතඝාරෙෑ, මතුයෙහි බහාලනලද මුතුහර ඇති; චන්දනාර්ද්‍රෙෑ, සඳුනේන් ආලිප්තවූ; සතනාෙෑ, මනහර පියයුරින්ද; මදජනිතවිලාසෙෑ, මදයෙන් හටගත් ශෘඞ්ගාරචෙෂ්ටා ඇති; දෘප්ත පාෙෑ, බැලුම් ඉහළිම්වලින්ද; ප්‍රශාන්තාන්, සන්සුන් ඉඳුරන් ඇති; මුනීන්ද්‍රාන්, මුනිශ්‍රෙෂ්ඨයන් පවා; කාමයත්, විෂයාශක්ත සිත් ඇති කරවත්.

ආශ්‍රයාර්ථ-පියයුරුබරින් නැමුණු සිරුරු ඇති අසනෙෑ රන් පියුම්සේ මනහරවූ සුදුමුසු අරුණුවන්වූ නොෙඟන් සුදුමුසු රන් වන්වූ මුහුණුවලිනුත් මතුයෙහි බැඳූ මුතුහරින් යුත් සඳුන්කලා යෙන් ආලිප්තවූ මනහර පියයුරුවලිනුත් මදයෙන් හටගත් ශෘඞ්ගාර ක්‍රියා ඇති බැලුම්වලිනුත් ශාන්තවූ ඉන්ද්‍රිය ඇති මුනිවරයන් පවා කාමසහිත කරවත්.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ – සතනභරනතනාභීෑ මුනීන්ද්‍රාන් කාම යුනති.

පදවිභාග-සතනභරනතනාභීෑ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමාබහුව චනාන්තයි, කනකකමලකාෙෑනෙෑ, පාණ්ඩුගෞෙරෑ, උපරිනිඝිත ඝාරෙෑ, චන්දනාර්ද්‍රෙෑ. සතනාෙෑනෙෑ, මදජනිතවිලාසෙෑ, දෘප්ත පාෙෑ යන මොහු සමාසාන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයෝයි. ආන නෙෑ යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. ප්‍රශාන්තාන් යනු කෘදන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. මුනීන්ද්‍රාන්, යනු සමාසාන්ත විතියා බහුවචනාන්තයි. කාමයත් යනු ලව් කතෘකාරක පර සෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනණ්ජන්ත ක්‍රියායි.

උකතානුකත-නාමයත් යන කතෘකාරකක්‍රියායෙන් සතන භරනතනාභීෑ යනු උකතකතෘයි. මුනීන්ද්‍රාන් යනු අනුකතාකර්මයි. ආනනෙෑ, සතනාෙෑනෙෑ, දෘප්පාෙෑනෙෑ යන මොහු අනුකත කරණයෝයි.

විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය-ආනනෙෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. කනයකමල කාෙෑනෙෑ, පාණ්ඩුගෞෙරෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. සතනාෙෑනෙෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. උපරිනිඝිතඝාරෙෑ, චන්දනාර්ද්‍රෙෑ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. දෘප්පාෙෑනෙෑ යනු විශෙෂ්‍යයි. මදජනිතවිලාසෙෑ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මුනීන්ද්‍රාන් යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රශාන්තාන් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි.

32 මධුසුරභිමුඛාබ්ජං ලොචනෙ ලොධ්‍රකාමෙ
නවකුරුවකපූණිං කෙශපාශො මනොඥඃ
ගුරුතරකුචයුග්මං ශ්‍රොණිබිම්බං නතෛව
න භවති කිමිදානීං යොෂිතාං මානමථාය.

සමාසවිග්‍රහ–කනඤකන කෘතා කමලං කනකකමලම්, කනක කමලවත් කාන්තානී කනකකමලකාන්තානි, තෛඃ කනකකමල කාඤෙතඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ කර්මධාරයඃ). පාණ්ඩුඤ්ච ගෞරඤ්ච පාණ්ඩුගෞරෞ. පාණ්ඩුගෞරාවිව වර්ණෞ යෙෂාං තානි පාණ්ඩුගෞ රාණි. තෛඃ පාණ්ඩුගෞරෛඃ (චත්ව ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). උපරි නිහි තා හාරා යෙෂාං තෙ උපරිනිහිතහාරාඃ, තෛරුපරිනිහිතහාරෛඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). චන්දනෙන ආර්ද්‍රාඤ්චන්දනාර්ද්‍රාඃ, තෛඤ්චන්දනාර් ද්‍රෛඃ (කෘතියා තත්පුරුෂඃ), ඇන්තා (මනොහරා)ඤ්ච තෙ සතනා ඇඤ්චති සතනාන්තාඃ, තෛඃ සතනාන්තෛඃ (කර්මධාරයඃ). මදෙන ජනිතා මදජනිතාඃ, මදජනිතා විලාසා යෙෂාං තෙ මදජනිතවිලා සාඃ, තෛර්මදජනිතවිලාසෛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). දෘග්භිඃ පාතා දෘග්පාතාඃ. තෛඃ දෘග්පාතෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). මුනී නාං ඉන්ද්‍රාඃ මුන්ද්‍රාඃ, තෛර්මුනීන්ද්‍රෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු–කාමයන්ති–කම ඉච්ඡායාම් ණිජන්තඃ.

ඡන්දස්–**මාලිනී** වෘත්තානි. ප්‍රථමඝණ්ඨයෙහි දෙවිසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර – මෙහි දක්වනලද ආනන, සතනාන්ත, දෘග්පාත විශෙෂණයෝතුමූ මුනීන්ද්‍රකාමනයෙහි ලා සතනභරනතනාරින්ට උපකාර කෙරෙති. මෙසේ සාභිප්‍රායවූ විශෙෂණයන් යෙදුණුහෙයින් මේ පරිකරාලඞ්කාරයි.

---

32 පදච්ඡෙද–ඉදානීං යොෂිතාං මධුසුරභිමුඛාබ්ජං ලොධ්‍රකාමෙ ලොචනෙ නවකුරුවකපූණිං මනොඥඃ කෙශපාශඃ ගුරුතරකුච යුගමං තථෛව ශ්‍රොණිබිම්බං මානමථාය කිං න භවති.

අන්වයාර්ථ–ඉදානීම්, මේ වසන්තකාලයෙහි; යොෂිතාම්, නාරින් ගේ; මධුසුරභිමුඛාබ්ජම්, මධුපානයෙන් සුවඳවූ මුවපියුමද; ලොධ්‍රකා මෙ, නේලා සේ තඹවන්වූ; ලොචනෙ, දෙඇස්ද; නවකුරුවකපූණිං, අලුත් කරඬුමලින් ගවසනලද; මනොඥඃ, මනහරවූ; කෙශපාශඃ, කෙශකලාපයද; ගුරුතරකුචයුගමම්, ඉතා බරවූ පියොවුරු යුගලයද; තථා එවූ, එසේම; ශ්‍රොණිබිම්බම්, ඉතා බරවූ උකුළුමඬලද; මානම ථාය, කාමොද්දීපනය පිණිස; කිම්, කුමක්හෙයින්; න භවති, සමර්ථ නොවේද? සමර්ථ වේ මැයි.

අධිකාරී-මේ වසන්තකාලයෙහි වනිතාවන්ගේ මධූපෑකයෙන් සුගන්ධිතවූ මුවපියුම්ද, ලොත්සේ තඹවන්වූ දෙඇස්ද, අලුත් කරඩු මල් හවසා බිඳිනලද මනොහර කෙශකලාපයද ඉතා බරවූ පියොවුරු යුගලයද, එසේම ඉතා බරවූ උකුළුපෙදෙසද පුරුෂයන්ගේ කාමචෙතනාවබිනයට කුමක්හෙයින් සම්මී නොවේද? සම්මී වේ මැයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-මධුසුරභිමුඛාබ්ජං මනම්ථාය භවති. ලොචනෙ මනම්ථාය භවතඃ. කෙශපාශඃ මනම්ථාය භවති. කුචයුගමං මනම්ථාය භවති. ශ්‍රොණිබිම්බං මනම්ථාය භවති.

පදවිභාග-ඉදානීම් යනු දැනීම් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. යොෂිතාම් යනු කෘදන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. මධුසුරභිමුඛාබ්ජම්, නවකුරුවකපූණීඃ, මනොඥඃ, කෙශපාශඃ, ගුරුතරකුචයුගමම්, ශ්‍රොණිබිම්බම් යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝයි. ලොධ්‍රතාමේ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා ඒවචනාන්තයි. ලොචනෙ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමා ඒවචනාන්තයි. කථා යනු ථාල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. එව යනු අවධාරණයෙහි අව්‍යයයි. මනම්ථාය යනු සමාසාන්ත කාදශීය්‍යයෙහි චතුර්ථී ඒකවචනාන්තයි. න යනු ප්‍රතිෂෙධයෙහි අව්‍යයයි. කිම් යනු විතර්කයෙහි අව්‍යයයි. භවති යනු ලට් කර්තෘකාරක ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්තත-භවති යන කර්තෘකාරක ඒකවචන අකර්මක ක්‍රියාපෙයන් මධුසුරභිමුඛාබ්ජම්, කෙශපාශඃ, ගුරුතරකුචයුගමම්, ශ්‍රොණිබිම්බම් යන මොහු උක්තකර්තෘකාරකයෝයි. භවතඃ යන අධ්‍යාහාර කර්තෘකාරක විවචනක්‍රියාපෙයන් ලොචනෙ යනු උක්තකර්තෘයි.

විශෙෂණවිශෂ්‍ය-ලොචනෙ යනු විශෙෂ්‍යයි. ලොධ්‍රතාමේ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. කෙශපාශඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. නවකුරුවකපූණීඃ, මනොඥඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. මධුසුරභිමුඛාබ්ජම්, ලොචනෙ, කෙශපාශඃ, ගුරුතරකුචයුගමම්, ශ්‍රොණිබිම්බම් යන මොහු විශෙෂ්‍යයෝයි. යොෂිතාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-මධුනා සුරභි මධුසුරභි, මුඛමෙවාබ්ජං මුඛාබ්ජං, මධුසුරභි ච තත්මුඛාබ්ජඤෙවති මධුසුරභිමුඛාබ්ජම් (තත්පුරුෂ, කර්මධාරය භෙදී කර්මධාරයඃ). ලොධ්‍රවත් තාමේ ලොධ්‍රතාමේ (උපමා පූර්වපදකර්මධාරයඃ). නවාශ්චෙ තෙ කුරුවකාශ්චෙති නවකුරුවකාඃ නවකුරුවකෙඃ පූණීඃ නවකුරුවකපූණීඃ (කර්මධාරය භෙදී තත්පුරුෂඃ). මනෝ ඥුපයන්තීති මනොඥඃ (උපපදසමාසඃ). කෙශානාං පාශඃ

33 ආකම්පිතානි හෘදයානි මනස්විනීනාං
වාතෛඃ ප්‍රඵුල්ලසහකාරකෘතාධිවාසෛඃ
සම්බාධිතං පරභෘතස්‍ය මධුකුලස්‍ය
ශ්‍රොත්‍රප්‍රියෛශ්චුඛරස්‍ය ච ගීතනාදෛඃ.

කෙශපාශඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). අතිශයෙන ගුරු ගුරුතුරම්. කුචානාං යුග්මං කුචයුග්මම් ගුරුතරඤ්ච තත් කුචයුග්මං චෙති ගුරුතරකුච යුග්මම් (තද්ධිතාන්තාත් තත්පුරුෂ ගර්භී කර්මධාරයඃ) ශ්‍රොණ්‍යා බිම්බම් ශ්‍රොණීබිම්බම් (ෂෂ්ඨි තත්පුරුෂඃ). මත් මථතෙ ඉති මන්මථඃ තෙෂාසම මන්මථාය (උපපදසමාසඃ).

ධාතු-භවති-භූ සත්තායාම්.

ජඝන්-මාලිනි වෘත්තයි. ප්‍රථම ඝකීරයේහි දෙවිසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-මෙහි පෙනෙන මධුසුරභිමුඛාබජයම මන්මථයට පමණ ෙවි. එබඳුවූ ම ලොධ්‍රතාම්‍රලොචනාදියද එම කාමිසිබිහෙතු නයට පැමිණි හෙයින් මේ **සමුච්චයාලඞ්කාර** යි.

---

33 **පදච්ඡෙද**-ප්‍රඵුල්ලසහකාරකෘතාධිවාසෛඃ වාතෛඃ මනස්විනීනාං හෘදයානි ආකම්පිතානි. මධුකුලස්‍ය පරභෘතස්‍ය මධුකරස්‍ය ච ශ්‍රොත්‍රප්‍රියෛඃ ගීතනාදෛඃ සම්බාධිතම්.

අන්වයාර්ථ-ප්‍රඵුල්ලසහකාරකෘතාධිවාසෛඃ, සුපුෂ්පිතවූ අඹපුෂ්ප ෂයන් කරනලද සුවඳකැවිම් ඇති; වාතෛඃ, සුළඟින්; මනස්විනීනාම්, ප්‍රශසනසිත් ඇති අඟනන්ගේ; හෘදයානි, හෘදයයෝ; ආකම්පිතානි, කම්පිතකරනලදුහුය. මධුකුලස්‍ය, මදයෙන් ආකුලවූ; පරභෘතස්‍ය, කොකිලයාගේද; මධුකරස්‍ය ච, භ්‍රමරයාගේද; ශොභ්‍රත්‍රියෛඃ, කන් පිනවන්නාවූ; ගීතනාදෛඃ, ගිනදින්; සම්බාධිතම්, (ප්‍රශසන සිත් ඇති අඟනන්ගේ සිත) පීඩිත වී.

ආශයාර්ථ-සුපිපි සඟයුරුමලින් සුවඳ කැවූ ඝුළඟින් ප්‍රශසන සිත් ඇති අඟනන්ගේ සිත් කම්පිතකරනලදහ. මදුකුලවූ කොවුලාගේද භ්‍රමරයාගේද කනට ප්‍රියවූ ගිනදින් උතුම් අදහස් ඇති අඟනන්ගේ සිත කලබල වී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වාතෛඃ හෘදයානි ආකම්පිතානි ගීතනාදෛඃ (හෘදයම්) සම්බාධිතම්.

පදවිභාග-ප්‍රඵුල්ලසහකාරකෘතාධිවාසෛඃ, ශ්‍රොත්‍රප්‍රියෛඃ, ගීතනාදෛඃ යන මොහු සමාසාන්ත තාතීයා බහුවචනාන්තයෝයි.

වාතෙහි යනු කෘදන්ත තෘතියා බහුවචනාන්තයි. මනස්විනීනාම් යනු තද්ධිතාන්ත ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. හෘදයානි, ආකම්පිතානි යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. මදුකුලස්‍ය; පරභෘතස්‍ය, මධුකරස්‍ය යන මොහු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයයෙහි අව්‍යයයි. සම්බාධිතම් යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුබන්ධ-ආකම්පිතානි යන කෘදන්ත කර්මකාරකක්‍රියායෙන් හෘදයානි යනු උක්තාකර්මයි. වාතෙහි යනු අනුක්තාකර්තෘයි. සම්බාධිතම් යන කෘදන්ත කර්මකාරකක්‍රියායෙන් හෘදයම් යනු අධ්‍යාහෘත උක්තාකර්මයි. ගීතනාදෛඃ යනු අනුක්තාකර්තෘයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-හෘදයානි යනු විශෙෂ්‍යයි. මනස්විනීනාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. වාතෙහි යනු විශෙෂ්‍යයි. ප්‍රඵුල්ල සහකාරකෘතාධිවාසෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පරභෘතස්‍ය, මධුකරස්‍ය යන මොහු විශෙෂ්‍යයෝයි. මදුකුලස්‍ය යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ගීතනාදෛඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ශ්‍රොත්‍ර ප්‍රීතෛඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පරභෘතස්‍ය යනුද මධුකරස්‍ය යනුද භින්නාධිකරණ විශෙෂණයෝයි.

සමාසවිග්‍රහ-ප්‍රඵුල්ලානි ච තානි සහකාරාණි (කුසුමානි) චෙති ප්‍රඵුල්ලසහකාරාණි. ප්‍රඵුල්ලසහකාරෛඃ කෘතඃ අධිවාසඃ යෙෂාං තෙ ප්‍රඵුල්ලසහකාරකෘතාධිවාසාඃ, තෛඃ ප්‍රඵුල්ලසහකාරකෘතාධිවාසෛඃ (කර්මධාරය ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). මදෙන ආකුලඃ මදකුලඃ, තස්‍ය මදකුලස්‍ය (තෘතියා තත්පුරුෂඃ). පරයා (කාන්‍යා) භෘතඃ පරභෘතඃ, තස්‍ය පරභෘතස්‍ය (උපපදසමාසඃ). මධු කරොතීති මධුකරඃ, තස්‍ය මධුකරස්‍ය (උපපදසමාසඃ). ශ්‍රොත්‍රස්‍ය ප්‍රියඃ ශ්‍රොත්‍රප්‍රියඃ, තෛඃ ශ්‍රොත්‍රප්‍රියෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). ගීතස්‍ය නාදඃ ගීතනාදඃ, තෛර් ගීතනාදෛඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ධාතු-ආකම්පිතානි-ආඞ් පූර්ව කම්ප් කිඤ්චිච්චලනෙ. සම්බාධිතම්, සම් පූර්ව බාධ විසාමෙන. සම් පූර්වාත් අනෙකත්‍රේ‍යාන්පීඩනෙ.

ෂඩ්-වඝනතිලක වෘත්තයි. මිතියසඝියෙහි විසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර-භාවනාලඞ්කාර යි. මෙහි පූර්වාර්ධයහි හෘදයයන්ගේ ආකම්පනයට මනස්විනීබව වනාහි බාධක හෙතුවකි. එබඳු බාධක හෙතු ඇතිවත් හෘදයාකම්පනසඞ්ඛ්‍යාත කාර්‍යය ඉපැයූහෙයින් **භාවනාලඞ්කාර** විෂයක විය. උත්තරාර්ධයෙහි පරභෘත

34 රම්‍යඃ ප්‍රදෙශසමයඃ සඤ්ඨවචන්ද්‍රභාඃ
පුංඛෙකාකිලස්‍ය විරුතං පවනඃ සුගන්ධිඃ
මත්තාලියූථවිරුතං නිශි ශිබුපානං
සච්ං රසායනමිදං කුසුමායුධස්‍ය.

මධුකරයන්ගේ ශ්‍රොත්‍රප්‍රියවූ ගීතනාදය හෘදය සම්බාධක වියයි කීමෙ ඉදු විභාවනාලඞ්කාරය ලැබේ. ශ්‍රොත්‍රප්‍රියවූ ගීතනාදය මනස්වි නීන්ගේ හෘදය සම්බාධයට බාධක වියයුතුය. එබඳු බාධක හෙතු වක් ඇතත් හෘදය සම්බාධ සඞ්ඛ්‍යාතවූ කාර්‍ය්‍යය කිරෙයිනි.

---

34 **පදච්ඡේද**-රම්‍යඃ ප්‍රදෙශසමයඃ සඤ්ඨවචන්ද්‍රභාඃ පුංඛෙකාකිලස්‍ය විරුතං සුගන්ධිඃ පවනඃ මත්තාලියූථවිරුතං නිශි ශිබුපානං ඉදං සච්ං කුසුමායුධස්‍ය රසායනම්.

අන්වයාර්ථ-රම්‍යඃ, රම්‍යවූ; ප්‍රදෙශසමයඃ, සන්ධ්‍යාකාලය; සඤ්ඨව චන්ද්‍රභාඃ, ව්‍යක්තවූ චන්ද්‍රකාන්තිඝුය; පුංඛෙකාකිලස්‍ය, කොවුල්පක්ෂි යාගේ; විරුතම්, නාදය; සුගන්ධිඃ, සුවඳින් යුක්තවූ; පවනඃ, සුළඟය; මත්තාලියූථවිරුතම්, මත් බමරසමූහයාගේ නාදය; නිශි, රාත්‍රියෙහි; ශිබුපානම්, මධුපානය යන; ඉදං සච්ම්, මෙකී සියල්ල; කුසුමායුධස්‍ය, පුෂ්පවාණයාගේ; රසායනම්, රසායනයකි.

ආශයාර්ථ-සිත්කලුවූ සන්ධ්‍යාකාලය, ව්‍යක්තවූ චන්ද්‍රකාන්තිඝුය, කොවුල් කුරුල්ලාගේ නාදය, සුවඳින් යුත් සුළඟය, මත්බමරසමූහ යාගේ නාදය, රාත්‍රියෙහි ශිබුපානය යන මෙකී වසන්තකාලය සම්බ න්ධවූ සියල්ල අනඹුයාගේ රසායනයක් වේ. (රසායන නම් ජරා ව්‍යාධි දුරලන ඖෂධයි. යජ්ජරාව්‍යාධිවිඛවංසි භෙෂජං තද් රසායන නම් යනු ලක්ෂණෝක්තියි). යටකී සියල්ල මනුෂ්‍යයන්ගේ සිත් පිනවනහෙයින් නැති තරුණකම් පවා ඇතිකරන බෙහෙත් වැන්නැයි සේයි.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-සච්ං රසායනං ස්‍යාත්.

පදවිභාග-රම්‍යඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයි. ප්‍රදෙ ශසමයඃ සුගන්ධිඃ මත්තාලියූථවිරුතම්, ශිබුපානම් රසායනම්, යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝයි. සඤ්ඨවචන්ද්‍රභාඃ යනු සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. පුංඛෙකාකිලස්‍ය යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. විරුතම්, පවනඃ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථ මෙකවචනාන්තයෝයි. නිශි යනු කාදන්ත සප්තම්‍යෙකවචනා

නත්‍යයි. ඉදම්, සඒම් යන මොහු සඒනාම ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. කුසුම්‍යුධස්‍ය යනු සමාසාන්ත ෂෂ්ඨ්‍යේකවචනාන්තයි.

ක්‍රියාකාරක–ඝ්‍යාත් යන අධ්‍යාහාර කර්‍තෘකාරක ක්‍රියායෙන් සඒම් යනු ක්‍රියාකර්‍තෘයි.

විශේෂණවිශේෂ්‍ය–සඒම් යනු විශේෂ්‍යයි. රසායනම් යනුද ඉදම් යනුද තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. ප්‍රදෝෂසමයඃ, සඵුටචන්ද්‍ර භාසඃ, විරුතම්, පවනඃ, මත්තාලිඵුඨවිරුතම්, ශිබුපානම් යන මොහුද සඒම් යන්නට තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයෝයි. ප්‍රදෝෂසමයඃ යනු විශේෂ්‍යයි. රම්‍යඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. විරුතම් යනු විශේෂ්‍යයි. ප්‍රංසෙකාකිලස්‍ය යනු භින්නාධිකරණ විශේෂණයි. පවනඃ යනු විශේෂ්‍යයි; සුගන්ධිඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශේෂණයි. ශිබුපානම් යනු විශේෂ්‍යයි. නිශි යනු භින්නාධිකරණ විශේෂණයි. රසායනම් යනු විශේෂ්‍යයි. කුසුමායුධස්‍ය යනු භින්නාධිකරණ විශේෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ–ප්‍රගතොදෝෂෙති ප්‍රදෝෂඃ, ප්‍රදෝෂශ්චාසෞ සම යශ්චෙති ප්‍රදෝෂසමයඃ (ප්‍රාදිගණි කර්මධාරයඃ). චන්ද්‍රස්‍ය භාසශ්චන්ද්‍ර භාසඃ, සඵුටාශ්ච තාශ්චන්ද්‍රභාසශ්චෙති සඵුටචන්ද්‍රභාසඃ (තත්පුරුෂ ගණි කර්මධාරයඃ). ප්‍රමාංශ්චාසෞ කොකිලශ්චෙති ප්‍රංසෙකාකිලඃ, තස්‍ය ප්‍රංසෙකාකිලස්‍ය (කර්මධාරයඃ) ශොභනොගන්ධොයස්‍යාසෞ සුගන්ධිඃ (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). මත්තාශ්චෙ තෙ අලයශ්චෙති මත්තාලයඃ, මත්තාලිනාං ඵුඨඃ මත්තාලිඵුඨඃ, මත්තාලිඵුඨස්‍ය විරුතං මත්තාලිඵුඨවිරුතම් (කර්මධාරයඃ තත්පුරුෂ ගණි තත්පුරුෂඃ) ශිබුනඃ පානං ශිබුපානම්. (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ) කුසුමානි ආයුධානි යස්‍ය සඃකුසුමායුධඃ, තස්‍ය කුසුමායුධස්‍ය (ෂෂ්ඨී බහුව්‍රීහිඃ). රසස්‍ය අයනමිවෙති රසායනම් (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ).

ඡන්දස්–වසන්තතිලකා වෘත්තයි. විතියඝඨියෙහි විසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර–රූපකාලඞ්කාරයි. මෙහි උපමෙය පඤ්චමීන්තිවූ ප්‍රදෝෂසමය, සඵුටචන්ද්‍රභාස, ප්‍රංසෙකාකිලවිරුත, සුගන්ධිපවන මත්තාලිඵුඨවිරුත, නිශාශිබුපාන යන විෂයපදමියන් රසායන සඞ්ඛ්‍යාත විෂයිභූගේ හෙවත් උපමානයාගේ රූපයන් රඳනලදු යෙන් රූපකාලඞ්කාරය ලැබිණි.

35 ජායාං ජනඃ සමභිවාඤ්ඡති පාදපානාං
නක්තං කරේණවජති පුනඃ කිරණං සුධාංශෝඃ
හම්‍යං ප්‍රයාති ශයිතුං සුඛශීතලඤ්ච
කාන්තාඤ්ච කාඞ්ක්ෂමුපගූහති ශීතලත්වාත්.

---

35 **පදච්ඡේද**-ජනඃ පාදපානාං ජායාං සමභිවාංඡති තථා පුනඃ නක්තං සුධාංශෝඃ කිරණං ඉච්ඡති සුඛශීතලං හම්‍යං ච ශයිතුං ප්‍රයාති ශීතලත්වාත් කාන්තාං ච කාඞ්ක්ෂං උපගූහති.

අන්වයාර්ථ-ජනඃ, ජනයෙමේ; පාදපානාම්, වෘක්ෂයන්ගේ; ජායාම්, සෙවණ; සමභිවාඤ්ඡති, කැමැති වෙයි. තථා. එසේම; පුනඃ, නැවත; නක්තම්, රාත්‍රියෙහි; සුධාංශෝඃ, චන්ද්‍රයාගේ; කිරණම්, කාන්තිය; ඉච්ඡති, කැමැති වෙයි. සුඛශීතලම්, සුවඑලවන සිහිල් ගුණයෙන් යුක්තවූ; හම්‍යං ච, මුඩුසෙවෙනියෙන් යුත් ප්‍රාසාදයටද; ශයිතුම්, ශයනයකරන්ට; ප්‍රයාති, යෙයි; ශීතලත්වාත්, ශීතලකෙසින්; කාන්තාං ච. කාන්තාවද; කාඞ්ක්ෂම්, දැඩිකොට; උපගූහති, වැලඳගනී.

ආශයාර්ථ-ජනයෙමේ මේ වසන්තකාලයෙහි වෘක්ෂයන්ගේ සෙවණ කැමැතිවෙයි. එසේම නැවත රාත්‍රියෙහි සඳපහන කැමැති වෙයි. සුව එළවන සිහිල්ගුණයෙන් යුත් සඳලුතලයට නිත්දට යයි. සිහිල් බැවින් වනිතාවද තදින් වැළඳගනී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-4 ජනඃ ජායාං සමභිවාඤ්ඡති. ජනඃ කිරණං ඉච්ඡති. ජනඃ හම්‍යං ප්‍රයාති. ජනඃ කාන්තාං උපගූහති.

පදවිභාග-ජනඃ යනු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. පාදපානාම් යනු සම්බන්ධ ෂෂ්ඨී බහුවචනාන්තයි. ජායාම්, කිරණම්, හම්‍යං, කාන්තාම් යන මොහු කෘදන්ත ද්විතීයෛකවචනාන්තයි. සම භිවාඤ්ඡති, ඉච්ඡති, ප්‍රයාති, උපගූහති යන මොහු ලට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනාන්තයෝයි. තථා යනු ඨාල් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. පුනඃ යනු අප්‍රථමයෙහි අව්‍යයයි. නක්තම් යනු අත්‍යන්ත සංයෝගයෙහි කෘදන්ත ද්විතීයෛකවචනාන්තයි. සුධාංශෝඃ යනු සම්බන්ධ ෂෂ්ඨී එකවචනාන්තයි. සුඛශීතලම් යනු සම්බන්ධ ද්විතීයෛකවචනාන්තයි. ච යනු සමුච්චයෙහි අව්‍යයයි. ශයිතුම් යනු තුමුන් ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යයයි. ශීතලත්වාත් යනු තද්ධිත පඤ්චම්‍යෛකවචනාන්තයි. කාඞ්ක්ෂම් යනු කෘදන්ත ද්විතීයෛකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-සමභිවාංජති, ඉච්ඡති, ප්‍රයාති, උපගූහති යන කතෘකාරක ක්‍රියාවන්ගෙන් ජනඃ යනු උක්තකර්මයි. ජ්‍යායාම්, කිරණම්, හම්‍යම්, කාන්‍යාම් යන මොහු පිළිළවළින් ඒ ක්‍රියාවන්ට අනුක්තකර්මයෝයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-ජ්‍යායාම් යනු විශෙෂ්‍යයි. පාදපානාම් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. කිරණම් යනු විශෙෂ්‍යයයි. සුධාංශෝඃ යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. හම්‍යම් යනු විශෙෂ්‍යයයි. සුඛ ශිතලම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. ගාඪම් යනු උපගූහති යන ක්‍රියාව වර්ණනාකරනහෙයින් ක්‍රියාවිශෙෂණයි.

සමාස විග්‍රහ-පාදෙඃ ප්බන්ත්‍ති පාදපාඃ, තෙෂාං පාදපානාම් (උපපදසමාසඃ). සුධා ඉව ආහලාදකා අංශවොවා යස්‍යා'සෞ සුධාංශුඃ, තස්‍ය සුධාංශොඃ (බහුව්‍රීහිඃ). සුඛඃ (සුඛකරඃ) ශිතලොඃ යත්‍ර තත් සුඛශිතලම්, තත් සුඛශිතලම් (සප්තමී බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-සමභිවාංජති-සම් අභි ප්‍රති වාජ කාමම. ඉච්ඡති-ඉෂූ ඉච්ඡායාම්. ප්‍රයාති-ප්‍ර පූර්ව යා ප්‍රාපණෙ. උපගූහති-උප පූර්ව ගුහ සංවරණෙ.

ඡඳස්-මේ වනාහි වෘත්ත සොළොස්දහස් තුන්සිය සුවාසූවක් ඇති ශඛරි නම් ඡන්දසට අයත් වසන්තතිලක නම් වෘත්තය වේ.

"උක්තං වසන්තතිලකං තභජාජගෞ ගඃ" යනු සූත්‍රහෙයින් තභණ භගණ ජගණ ජගණ හා දෙගුරක් ඇත්තේ වසන්තතිලක නමැයි දතයුතුයි.

ෟ ⏑ ⏑ —, ⏑ — —, — ⏑ —, — ⏑ —, ⏑ ⏑ මේ එහි මාත්‍රා වින්‍යාසයයි.

අලඞ්කාර-කාරකදීපකාලඞ්කාරයි. මෙහි "ජනඃ" යන එකම කතෘකාරයා තමා සමභිවාඤ්ජති, ඉච්ඡති, ප්‍රයාති, උපගූහති යන නොයෙක් ක්‍රියාවන්ට කර්තෘවූ හෙයින් **කාරකදීපක** වෙයි.

මේ කාරකදීපකාලඞ්කාරයෙහි වූකලී ක්‍රියාවන්ගේ යුගපද්භාවය (එකවිට සිදුවීම) අභිමත නොවේ. එබැවින් පෙර මේ සඛී හෙහි සවිසිවන පද්‍යයෙහි "සමුච්චයාලඞ්කාර"යෙන් මෙය වෙනස් වූවක් බැව් සැලකියයුතුයි.

36 මලයපවනවිධූ කොකිලෙනාභිරම්‍යෘ
සුරභිමධුනිශෙකාලලබ්ධගන්ධප්‍රබන්ධෘ
විවිධමධුපයූශෛඵේෂ්‍යමානෘ සමන්තාද්
භවතු තව වසන්තෘ ශ්‍රේෂ්ඨකාලෘ සුඛාය.

---

36 **පදච්ඡේද**-මලයපවනවිධූ කොකිලෙන අභිරම්‍යෘ සුරභිමධු නිශෙකාත් ලබ්ධගන්ධප්‍රබන්ධෘ විවිධමධුපයූශෛඵේෂ් සමන්තාත් වෙෂ්‍ය මානෘ ශ්‍රේෂ්ඨකාලෘ වසන්තෘ තව සුඛාය භවතු.

අන්වයාර්ථ-මලයපවනවිධූ, මලයමාරුතය විසින් මෙහෙයනලද; කොකිලෙන, කොවුලා කරණකොටගෙන; අභිරම්‍යෘ, අතිශයින් සිත්කලුවූ; සුරභිමධුනිශෙකාත්, සුවඳ මී වැගිරීමෙන්; ලබ්ධගන්ධ ප්‍රබන්ධෘ, ලැබූ සුගන්ධප්‍රබන්ධය ඇති; විවිධමධුපයූශෛඵේෂ්, නානාවිධ භ්‍රමරසමූහයන් විසින්; සමන්තාත්, හාත්පසින්; වෙෂ්‍යමානෘ, වෙළනු ලබන්නාවූ; ශ්‍රේෂ්ඨකාලෘ, අතිශයින් ප්‍රශස්තකාලයවූ; වසන්තෘ, වස න්ත ඍතුවේ; තව, තට; සුඛාය, සුව පිණිස; භවතු, වේවා.

ආශයාර්ථ-දකුණුදෙස පිහිටි මලයපර්වතයෙන් හමන්නාවූ සුළඟ විසින් මෙහෙයනලද්දාවූද, කොකිල පක්ෂියා කරණකොට ගෙන අතිශයින් මනොහරවූද, සුවඳින් යුත් මකරන්දයාගේ වැගිරී මෙන් හටගත් සුවඳරැසින් යුක්තවූද, නානාවිධ භ්‍රමරසමූහයන් හාත් පසින් වෙළනුලබන්නාවූද අතිශයින් ප්‍රශස්ත කාලයක්වූ මේ වසන්ත කාලයඍතුම යුෂමත්හට සැප පිණිස වේවා.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-වසන්තෘ සුඛාය භවතු.

පදවිභාග-මලයපවනවිධූ, ලබ්ධගන්ධප්‍රබන්ධෘ, ශ්‍රේෂ්ඨකාලෘ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. කොකිලෙන යනු කෘදන්ත තෘතීයෛකවචනාන්තයි. අභිරම්‍යෘ, වෙෂ්‍යමානෘ, වසන්තෘ යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෛකවචනාන්තයි. සුරභිමධුනිශෙකාත් යනු සමාසාන්ත පඤ්චම්‍යෙකවචනාන්තයි. විවිධමධුපයූශෛඵේෂ් යනු සමාසාන්ත තෘතීයා බහුවචනාන්තයි. සමන්තාත් යනු අතිප්‍රත්‍යයා න්ත අව්‍යයයි. තව යනු සර්වනාම ෂෂ්ඨ්‍යෙකවචනාන්තයි. සුඛාය යනු තාදර්ථ්‍යයෙහි කෘදන්ත චතුර්ථ්‍යෙකවචනාන්තයි. භවතු යනු ලොට් කර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන ක්‍රියාපදයි.

උභයානුබන්ධ-භවතු යන කර්තෘකාරක ක්‍රියාඵයෙන් වසන්තෘ යනු උක්තකර්තෘයි. වෙෂ්‍යමානෘ යන කර්මකාරක කෘදන්තඵයෙන් විවිධමධුපයූශෛඵේෂ් යනු අනුක්තකර්තෘයි.

37 ආම්මඤ්ඤුල්ලමඤ්ඤජ්ජිවරශරඃ සනකිංශුකං යඛනුර්
ජ්‍යා යස්‍යාලිකුලං කලඛ්කරහිතං ඡත්‍රං සිතාංශුඃ සිතම්
මත්තෙභෝ මලයානිලඃ පරභෘතෝ යඛ්ඩිනෝ ලොකජිත්
සෝ යං වෝ විතනුතරොතු විතනුගිද්‍රං වසන්තානවිතඃ.

විශෙෂණවිශෙජ්‍ය-වසන්තඃ යනු විශෙජ්‍යයි. මලයපවනවිඛඃ, අභිරම්‍යඃ, ලබ්ධගන්ධප්‍රබන්ධඃ, වෙඡ්‍යමානඃ, ශ්‍රෙෂ්ඨකාලඃ යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. අභිරම්‍යඃ යනු විශෙජ්‍යයි. මකාකී මලය යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. ලබ්ධගන්ධප්‍රබන්ධඃ යනු විශෙජ්‍යයි. සුරභිමධුනිෂෙකාත් යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි. සුඛාඃ යනු විශෙජ්‍යයි. තව යනු භින්නාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-මලයාදුගතඃ පවනඃ මලයපවනඃ, මලයපව නෙන විඛඃ මලයපවනවිඛඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ තත්පුරුෂඃ). සුරභි ච තන්මධු චෙති සුරභිමධු, සුරභිමධුනොනිෂෙකඃ සුරභිමධුනිෂෙකඃ, තාභ්‍යාත් සුරභිමධුනිෂෙකාත් (කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ගන්ධා නාං ප්‍රබන්ධඃ ගන්ධප්‍රබන්ධඃ, ලබ්ධා ගන්ධප්‍රබන්ධෝ යෙන සෞ ලබ්ධ ගන්ධප්‍රබන්ධඃ, සාමපක්ෂතෙඃපි ඝමකත්වාත් සමාසඃ (තත්පුරුෂ ගර්භ බහුව්‍රීහිඃ). මධු පිබන්තීති මධුපාඃ, විභින්නා විධා යෙෂාං තෙ විවිධාඃ විවිධාශ්චෙ තෙ මධුපාශ්චෙති විවිධමධුපාඃ, විවිධමධුපානාං යූථාඃ විවිධ මධුපයූථාඃ, තෛර් විවිධමධුපයූථෛඃ (උපපද, බහුව්‍රීහි, කර්මධාරය ගර්භ තත්පුරුෂඃ). ශ්‍රෂ්ඨශ්චාසෞ කාලශ්චෙති ශ්‍රෂ්ඨකාලඃ (කර්මධාරයඃ).

ධාතු-අභිරම්‍යඃ—අභි පූර්‍ව රමු ක්‍රීඩායාම්. වෙඡ්‍යමානඃ-වෙඡ්ඪ ඵේජ්ඪනෙ. භවතු-භූ සත්තායාම්.

ඡන්දස් - මාලිනී වෘත්තයයි. මේ වනාහි අතිශබ්ධර ඡන්දසට අයත් වෘත්තයකි. විස්තර පිණිස පළමුසඟ දෙවිසිවැන්න බලනු.

අලඞ්කාර - මෙහි වසන්තකාලයාගේ විභූතිමහත්ත්වය කී හෙයින් මේ **විභූත්‍යුද්ඝනාලඞ්කාර** යි.

---

37 **පදුච්චය-සන්කිංශුකං** යද්ඛනුඃ අලිකුලං යස්‍ය ජ්‍යා සිතාංශුඃ කලඞ්කරහිතං සිතං ඡත්‍රං මලයානිලඃ මත්තෙභඃ පරභෘතඃ යඛ්ඩිනඃ ආම්මඤ්ඤුල්ලමඤ්ඤජ්ජිවරශරඃ වසන්තාවිතඃ ලොකජිත් සඃ අයං වඃ භද්‍රං විතරීතරොතු,

අඤ්ඤාපි-සත්කිංඝුකම්, ශොභනවූ කැලමල; යත්ධනූඃ, යමක් හුගේ දුන්න විද; අලිකුලම්, භ්‍රමරසමූහය; යස්‍ය, යමක්හුගේ; ජ්‍යා; දුනුදිය විද; සිතාංශූඃ, චන්‍ද්‍රයා; කලඛ්කරහිතම්, කැළලින් තොරවූ, සිතම් ඡත්ත්‍රම්, සේසත විද; මලයානිලඃ, මලයමාරුතතෙම; මත්තෙභඃ, යමකුගේ මතැතා විද; පරභෘතඃ, කොවුලෝ; යද්වඤ්චිනඃ, යමක්හුගේ වඤ්චිභටවයෝ වූහුද; ආම්මඤ්ජුලමඤ්ජූරිවරශරඃ, ආම්ම වෘක්ෂයන්ගේ මනහර මල්කැන්ම උතුම් ශර කොට ඇති; වසන්තානීතඃ වසන්තයා අනුචරකොට ඇත්තාවූ; ලොකජිත්, ලොව ජය ගත්නාවූ; සඃ අයං චිතනූඃ, ඒ මේ අනඛතෙමේ; වඃ, තොපට; භද්‍රම්, යහපත; විතරිතරොතු, දේවා!

ආඛ්‍යාති-ශොභනවූ කැලමල යමක්හුගේ දුන්න වූයේද, ඛමර වැළ යමක්හුගේ දුනුදිය හෙවත් දුන්නන් ලණුව විද; චන්‍ද්‍රයා යමක් හුගේ නොකැළැල් සේසත වූයේද, දකුණුදිගින් නගමන හුළඟ යමක් හුගේ මත්තභෘනියා වූයේද, කොකිලපක්ෂීහු යමක්හුගේ වඤ්චභටයෝ වූවෝද, ශොභනවූ අඹමල්කැන උතුම් ඊතලය කොට ඇති වසන්තකාලය අනුචරකොට ඇති ලොව ජයගන්නාවූ ඒ මේ අනඛ රාජ තෙමේ තොපට යහපත පතුරුවාවා!

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධ-විතනූඃ භද්‍රං විතරිතරොතු, යධනූඃ සත්කිංඝුකම් (අහුත්). අලිකුලං ජ්‍යා (අහුත්). සිතාංශූඃ ඡත්ත්‍රං (අහුත්) මලයානිලඃ මත්තෙභඃ (අහුත්). පරභෘතඃ යද්වඤ්චිනඃ (අහුවන්).

පදවිභාග-සත්කිංඝුකං, යද්ධනූඃ, අලිකුලම්, සිතාංශූඃ, කලඛ්ක රහිතම්, මලයානිලඃ, මත්තෙභඃ, ආම්මඤ්ජුලමඤ්ජූරිවරශරඃ, වසන්තානීතඃ, ලොකජිත්, විතනූඃ යන මොහු සමාසාන්ත ප්‍රථමෙක වචනාන්තයෝසි. යස්‍ය යනු සච්නාම ෂෂ්ඨ්‍යන්තවචනාන්තයි. ජ්‍යා, සිතම්, ඡත්ත්‍රම් යන මොහු කෘදන්ත ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝසි. පරභෘතඃ යනුද යවඤ්චිනඃ යනුද සමාසාන්ත ප්‍රථමා බහුවචනාන්තයි. සඃ අයම් යන මොහු සච්නාම ප්‍රථමෙකවචනාන්තයෝසි. වඃ යනු සච්නාම චතුර්ථී බහුවචනාන්තයි. භද්‍රම් යනු කෘදන්ත ක්‍රියාවෙක වචනාන්තයි. විතරිතරොතු යනු ලොව් කර්තෘකාරක පරඅනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනාන්තයි.

උක්තානුක්ත-විතරිතරොතු යන කර්තෘකාරකක්‍රියායෙන් විතනූඃ යනු උක්තකර්මයි. භද්‍රම් යනු අනුක්තකර්මයි. වඃ යනු අනුක්ත සම්ප්‍රදානයි. අහුත් යන අධ්‍යාහාර කර්තෘකාරකක්‍රියාවෙන් යබනූඃ, අලිකුලම්, සිතාංශූඃ, මලයානිලඃ යන මොහු උක්තකර්තෘකාරකයෝසි. අහුවන් යන අධ්‍යාහාර කර්තෘකාරකක්‍රියායෙන් පරභෘතඃ යනු උක්ත කර්තෘයි.

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය-චිතනුඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. අම්මිමක්ඛුල්ලමක්ඛරිවරශරඃ, වසනතාවිතඃ, ලොකජිත්, සඃ, අයම් යන මොහු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයි. යධනුඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. සතකිංශුකම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. අලිකුලම් යනු විශෙෂ්‍යයි ජඣ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. සිතාංශුඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. ජත්‍රම් යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි, කලඛාරහිතම්, සිතම් යන මොහු ජත්ත්‍රම් යන්නට තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි, මලයානිලඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. මතෙතඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. පරඃතඃ යනු විශෙෂ්‍යයි. යද්වඳිනඃ යනු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයි. යඃ යනු ජඣ යන්නට භිනනාධිකරණ විශෙෂණයි.

සමාසවිග්‍රහ-සත් (ශොභනං) ච තත් කිංශුකඃ (පුෂ්පම්) චෙති සත්කිංශුකම් (කර්මධාරයඃ). යඃ ධනුර්ධනුඃ (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂඃ). අලිනාං කුලමලිකුලම් (ෂ-තත්පුරුෂඃ). සිතා අංශවොයස්‍යසෞ සිතාංශුඃ (ෂ-බහුව්‍රීහිඃ). කලඛාදුරහිතම් කලඛාරහිතම් (ප-තත්පුරුෂඃ). මලයාදුගතොඃනිලඃ මලයානිලඃ (ප-තත්පුරුෂඃ) මත්තශවාසාවිඝඤෙචති මතෙතඃ (කර්මධාරයඃ). යඃ වන්දිනඃ යවන්දිනඃ (ෂ-තත්පුරුෂඃ). මක්ඛුල්ලා ච සා මක්ඛරිචෙති මක්ඛුල්ලමක්ඛරි. අම්මි ච සා මක්ඛුල්ලමක්ඛරි චෙත්‍යාම්මිමක්ඛුල්ලමක්ඛරි වරං ච තත් ශරණෙචති වරශරම්, අම්මිමක්ඛුල්ලමක්ඛරි එව වරශරං යස්‍යාසෞ අම්මිමක්ඛුල්ලමක්ඛරිවරශරඃ (ක. ක. ක. ගණි බහුව්‍රීහිඃ). වසනතෙන අන්විතඃ වසනතානන්විතඃ (තෘ-තත්පුරුෂඃ). ලොකං ජයතීති ලොකජිත් (උපපදසමාසඃ), විඝතා තනුර්යසමාදසෞ විතනුඃ (ප-බහුව්‍රීහිඃ).

ධාතු-විතරිතරොතු-මී පූජී තනු විඤාරෙ

ඡන්දස්-"සූයිත්‍යාශෙවෙඃසජඡතාතාඃ සගුරවඃ ශාර්දූලවික්‍රීඩිතම්" යනු සූත්‍රයෙහියින් සතරපාදයන් අනුවරන් එක් එක් පාදයෙක්හි මගණ සගණ ජගණ සගණ තගණ තගණ හා ගුරක්වූ කල්හි ඒ ශාර්දූල වික්‍රීඩිත නම් වෘත්තය වෙයි. මේ වනාහි පන්ලක්ෂ සූවිසිදහස්දෙසිය අටඅසූවක් වෘත්තයඛඛ්‍යා ඇති බැති නම් ඡන්දස ප්‍රස්තාර|ක්‍රිරමෙහිදී එක්ලක්ෂ එකුන්පනස්දහස් තුන්සය සත්තිස්වන සථානයෙහිදී ලැබෙන වෘත්තය වේ. "සූයිත්‍යාශෙවෙඃ" යි කී හෙයින් මේ වෘත්තය අකුරු අදුලොසකින් හා සතකින් යතිය තිබියයුත්තකි.

⏑ ⏑ ⏑, — — ⏑, — ⏑ —, — — ⏑; ⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ —, ⏑

මේ ගුරු ලඝු විනන්‍යාසයයි.

ඉති ශ්‍රී කාලිදාස කෘතාවෘතුසංහාර කාව්‍යෙ වසන්තවර්ණනං නාම පඤ්චමඃ සර්ගඃ සමාපතඃ.

අලඞ්කාර-මෙහි අඹමල හිතලයටද, කැලමල දුන්නටද, බඹර වැළ දුනුදියයටද, සඳ සේසතටද, මලයමාරුතය මතැතුටද, කොවුලන් වඳිඟටයන්ටද, වසන්තයා අනුචරයාටද රූපණය කරනලදු යෙන් **රූපකාලඞ්කාරය** ලැබේ. අලඞ්කාරානුශාසනයෙහි දැක්වූ ෂඩ්රූපකයන් අතුරෙන් මේ අනුභයාභෙදරූපකය වෙයි කාව්‍ය දර්ශියෙහි සඳහන්ලෙස **අවයවරූපකාලඞ්කාරය** වේ.

මුළු පද්‍යයෙන්ම අනඞ්කයාගේ විභූති මහත්වය ප්‍රකාශිත වෙහෙයින් **උදාත්තාලඞ්කාරය** ලැබේ. මෙමෙසින් මේ වනාහි **රූපකානුප්‍රාණිත උදාත්තාලඞ්කාර** යි.

ඉති, මෙසෙයින්; ශ්‍රී කාලිදාසකෘතෞ, ශ්‍රී කාලිදාසයන් කළ; ඍතුසංහාරකාව්‍යෙ, ඍතුසංහාරකාව්‍යයෙහි; වසන්තවර්ණනං නාම්; වසන්තවර්ණන නම්වූ; ෂෂ්ඨඃ සර්ගඃ, සවන සග; සමාපතඃ, නිමියේ යි.

— සි ඛ ම්. —

ව්‍යාඛ්‍යා කතිඃ සන්දර්ශිතම්.

---

1 අසිද'ශෂකලාඛේකය විදුෂාමග්‍රණීකිණී
අමරානුදිශොලීඛ්‍යකාතලෙ සඛිඃශතාං තථා.

2 ලෙඛ සමං ත්‍රිපිටකවාගිශ්වරපඳන යඃ
උපාධ්‍යායපදං ශ්‍රිමාන් සඛඃපඪ්‍යනුත්තරම්.

3 අද්‍යාපි යද්ගුණගණ ශ්‍රවණාද් විද්විෂාං ගණඃ
කෞශිකශ්‍රියමාධත්තෙ දිවාකරකරාමුඛ.

4 සූරශ්‍රියමධාච්ඡාඃත්‍රපුෂකරෙ ඉශමුඛිකරඃ
යදූතපාද් විඝුෂ්‍යනතිච්ඡාත්‍රාවිද්‍යුතිඃඛද්වරඃ.

5 සඛ්‍යාතං ඛම්කිතිති ශ්‍රී ඛම්බාරාම යතිශ්වරම්
විද්‍යුලඛ්කාර විද්‍යෙෂකොඩිශ්වරං ප්‍රණමාම් තම්.

6 තදුපානද්‍රජඃස්පෘෂ්ටමඃතකෙන මනඃවිතා
ශ්‍රිමදඃඛිණලඛ්කාග්‍රනගරෙ 'ඛාලල' සංඥිතෙ.

7 සවංශෂජන විදුෂාං ඛානීභූතෙ භුවිශ්‍රැතෙ
ඩී. එම්. සමරසිංහෙන පණ්ඩිතොපාධිධාරිණ

8 ලඛ්කානුශාසනාඃපඤ්ඤසඨ විද්‍යාඛ්‍යාඛාලයෙ වරෙ
පණ්ඩිතාඃසී ධුසෛණ ඝිෂ්‍යාඃඝිතමිච්ඡතා.

9 ශාඛෙ කාමජයෙ ඛානෙෘ සිංහඃසට රූපඛාගතෙ
කෘතා සදූතුසංඛාරවණ්ණනෙ'යං වසුඛරා.

ශිවම් සතු.